

فنی قاموس

مہرری: حامدی مقصودی

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АКАДЕМИКА С. М. БУДЪЯНА
Ф. _____
С. _____
Л. _____

رسن يوعار ئدا ئەيتلەنچە بىر بىرسىن ئىسكە
ئۇناسەبەت بويىنچا يەنەشە كىتتىرگەنى قەدەر
ئى باسمادا ھەر بابدا تەلەنگەنچە مۇۋەفەقىيەتلى
سارنى ئىختىلافلنى سوزلەرنىڭ تەعريفلەرنىدە ئىعتى

تەلەنگەن

ئىستىلاھى سوزلەرنىڭ ئاز بولۇشىدا تەعريفلەرگە كىمچىلىك
لۇغەۋى مەغلارنى بويىنچا قايسى سوزلەر تەعريفلەرنى يا غامئراق يا
ئىراق تۇسلى كورسەتەلەر. ئىلتىز ئىستىلاھلانغان ساين، مۇندى كىمچىلىكلەر
تۈزەنە باراچاقلار.

بو كىتابنى يازۇغا مېن قاموسلار ئۇچن فايدانى بىر سىستىمىنى تەجربە
مەيدانئنا سالو ئۇچن بىترچىلىق قىلدىم. پىداگوژى بو مەقسەد عادى كىمچى
لىكلەرنى يۇلارغا تىيش دىب بلەم.

بو كىتابدا ئىستىلاھلارنىڭ روسچالارنى يانئنا شەرق مېللەتلەرنىدە مەنور
يۇرتئە تۇرغان غەرەبچەلەرنى بلە بىرگە، رەسمىلەشكەن تاتارچالارنى دا يازلىق ئلار.
غەرەبچە ياتتارچا قارشىلىقلارنى بولماعانلارنى روسچاغا يازىلىق تەعريف قىلىنغانلار.
ھەر سوزنىڭ روسچا يازىلىقى، روس حەرفلەرنى بلە كورسەتلىنى. شونىڭ
ئارقاسىدا ئاخىرنى فېھرئىسى بلە بىرلىكتە بو كىتاب روسچا ھەم تاتارچا
ئەسەرلەردە، ئۇچرى تۇرغان ياۋروپا سوزلەرنى لۇغاتلىك حزمەتنىد، ئىستەرگە
تىيشلى.

ھادى مەقسودى

НАУЧНЫЙ АРХИВ
 ИНСТИТУТА ЯЗЫКА
 ЛИТЕРАТУРЫ И ИСТОРИИ
 КАЗАНСКОГО ФОНДА АН СССР

Фонда _____
 Описи _____
 Дела _____

بو كىتابدا تەعريف قىلغان سوزلەرنىڭ ئەلىقىبا تەرتىبى بويىنچا تۈزۈلگەن
فېھرئىسى كىتابنىڭ ئاخىرنى ئىك سوگمى بولۇڭغىنە قوشۇلماچاق.

Методология **میتادالوگىيى**
مەنتىقنىڭ تىكشىرىۋېتىش ئۇسۇللىرىنىڭ

§1 **عىلام ۋە فەنلەرنىڭ غۇمى** لەرنى تورۇسنداعى بولۇشى.

Диалектика **دىئالېكتىكا**
سەبەب ۋە نەتىجە، مەنتىقنىڭ بىر قىسمى.
فەنلەر، فىزىكا...
كۆرەش ئىرو **مىيا** **خىمىيى**
مىيا **خىمىيى**

كيمىيا عىلمى: جىسىملەرنىڭ ئۆزگەش كەلتۈرۈپ چىقىرىشىنى، جىسىملەرنىڭ ئۆزگەش كەلتۈرۈپ چىقىرىشىنى، جىسىملەرنىڭ ئۆزگەش كەلتۈرۈپ چىقىرىشىنى، جىسىملەرنىڭ ئۆزگەش كەلتۈرۈپ چىقىرىشىنى...
رگەچ ئالماشا تۇرغان ھاللىرىنى تورۇسنداعى فەنلەر، خىمىيا...

5) **Анорганология** **ئانارگىيى**
ئانارگىيى

جەمئىيات عىلمى: ئوسملىك ۋە ھەيۋانلاردان باشقا زاتلارنىڭ تۇرۇپاتى ۋە تۇرۇپاتى ھاللىرىنى تورۇسنداعى فەنلەر.

6) **Фитология** **فىتالوگىيى**
(Ботаника)

ئىنسانلارنىڭ ئۆسۈملىكى، ئوسملىك ئۆلۈمى ۋە ئىنسانلارنىڭ تۇرۇپاتى ھاللىرىنى تورۇسنداعى فەنلەر، فىتالوگىيە، ئۆسۈملىك...
بىئوتىكا...

7) **Зоология** **زئالوگىيى**

ھەيۋانلارنىڭ ئۆسۈملىكى، ھەيۋان ۋە جانىۋارلارنىڭ تۇرۇپاتى ھاللىرىنى تورۇسنداعى فەنلەر، زئالوگىيە...

8) **Антропология** **ئانتروپالوگىيى**

ئىنساننىڭ ئۆسۈملىكى، كىشىلەرنىڭ تۇرۇپاتى

1) **Философия** **فىلاسوفىيى**
فەلسەفە، خىكمەت؛ بۇتنىڭ ھەممەت كىشىلەرنىڭ غۇمى ھاللىرىنى ۋە شۇ ھاللىرنىڭ سەبەبلىرىنى تورۇسنداعى فەنلەرنىڭ مەجموعىسى.

ھەممەتنىڭ نىلەردەن قىلىنغان، بىر ئىشنىڭ قىلىنغان بولغانلىقى، عىلم، ھوقۇق ۋە نەپىس مۇنەرىلەرنىڭ سەبەبلىرىنى فەلسەفە فەنلىرىدە بەيەن قىلىنغان.

فىلوسوفىيە - فەلسەفە بىلەن ئاتالغان
عالىم، خەكىم.

2) **Математика** **ماتىماتىكى**

رىيازىيات، رىيازىيات فەنلىرى؛ نەرسىلەرنىڭ سان ۋە كۆلەملىرىنىڭ ھاللىرىنى مۇناسىۋەتلىرىنى تورۇسنداعى فەنلەرنىڭ مەجموعىسى، ھېساب، جەمئىيەت ۋە مەدەنىيەت فەنلىرىنىڭ غۇمى ئىسمى.
ماتىماتىكا - رىيازىيات ئالىمى.

3) **Физика** **فىزىكى**

خىكمەتنى تەبىئىيەت، تەبىئەت بىلگىنى؛ جىسىملەرنىڭ، يەنى گەۋدەلىنى نەرسىلەرنىڭ ئۆزگەش كەلتۈرۈپ چىقىرىشىنى، ئۆزگەش كەلتۈرۈپ چىقىرىشىنى ئالماشتۇرغان كۈچ ۋە ھاللىرىنى تورۇسنداعى ھەممەت شۇ ھاللىرنىڭ

12) Педагогика

پیدا گوگیكى تەربىيە ۋە تەعلیم عىلمى؛ بالالارنى ئۆگىتىش، ئۆگىتىش رەۋشە ئۈستۈرۈم ھەم يەشلەرنى فەن ۋە مۇنەزلەرگە تېزلىك ھەم ئاساتلىق بلە ئۆپەرەتۈرۈشنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. پىداگوگ...

13) Космография

كاسماگ رافىيىنى ھەيئەتنى عالم ھەم عىلمى؛ قۇياش، يىر، ئاي ھەم يۇلتۇزلار كىي عالمىنىڭ زور كىسەكلەرنىڭ رەۋش ۋە يۈرۈش رىشلەرنى ھەم باشقا حاللەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. كاسموگرافى...

14) История

ئىستورىيىنى تارىخ عىلمى؛ كىشىلەرنىڭ ھەم تۇرلۇق مىللەتلەرنىڭ ئۆتكەن زامانىدا كىچىرگەن ھەللىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئىستورىيى...

15) Теология

تېئولوگىيىنى ئىلاھىيات عىلمى؛ دىنلەر ھەم دىنلەرگە مۇناسىۋەتلىك ھال ۋە مەسىئەتلەر ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەلۇمات تېئولوگى...

9) Медицина

ئىلمى؛ ئاورۇلار، ئالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. دارۇلار ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مېدىك...

10) Социология

ساتسىيالىر-گىيىنى ئىجتىمائى عىلم؛ كىشىلەر ھەم ئالارنىڭ سىنىۋى ۋە ئۆيىمالارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بىرگە تىركىك قىلو سەبەبلى بولا تۇر-غان حاللەرنىڭ سەبەب ھەم قانۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ساتسىيالىوگ...

11) Лингвистика

لىنگۋىستىكا تىكىنى عىلمى ئەلسىنە؛ تىللەرنىڭ تۈر ھەم قانۇنلەرنى ۋە تۇرلۇق تىللەرنىڭ سوز ۋە ئەدەبىي ئەسەرلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. لىنگۋىستىست...

1) فەلسەفە فەنلەرنى 18:

دەن ھاسىل بولۇۋى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. فەن.

Логика

لوگىكىنى مەنتىق، ئۆيىلىنىڭ مەلۇم حاللەر.

Гносеология (Теория познания) گنۇسىيالىوگىيىنى

ئىلمى عىلم، بىلىم بىلىنىڭ؛ بىلىم ۋە ئىشەنچ نىچىك ۋە نىندى سەبەبلەر.

Методология **میتادالوگىيى**
مەنتىقنىڭ تىكشۈرۈش ئۇسۇللىرىنىڭ
تۈرلەرنى تورۇسنىداغى بولۇشى.

Деалектика **دېيالىكتىكى**
مۇنازىرا ئۇسۇلى: مەنتىقنىڭ بىر
مەسىئەلە ھاققىدا سوز كۆرەش ئىرو
قاعىدەلەرنى تورۇسنىداغى بولۇشى.

Каузология **كاوزالوگىيى**
ئەسباب عىلمى: مەنتىقنىڭ عىللە،
سەبەب ھەم شارىتلار تورۇسنىداغى
بولۇشى.

Натурфилософия **ناتورفىيالا**
سوفىيىيى

تايىغى قەلسەفە: مېتافىزىكىنىڭ
قەنگە تايانمى قەننى قانۇنلار بويىنچا
تۈزۈلگەننى.

Космология **كاسمالوگىيى**
ئەسباب عالم قەننى: مېتافىزىكى
كىنىڭ عالمىنىڭ سەبەبلەرنى تورۇسنىداغى
بولۇشى.

Космогония **كاسمالوگىيىيى**
خۇسۇلى عالم قەننى: مېتافىزىكى
كىنىڭ عالمىنىڭ نىچىك ھاسىل بولۇشى
تورۇسنىداغى بولۇشى.

Онтология **ئانتالوگىيىيى**
ئەجزائى عالم قەننى: مېتافىزىكى
كىنىڭ عالمىنىڭ تۇب ماددە ۋە كىسە-
كلەرنى تورۇسنىداغى بولۇشى.

دەن مەعلوم بولماغان ھەللەرنى ئويلاپ
دۇرس ئىتىب چىعار قاعىدەلەرنى تورۇ-
سنىداغى قەن.

Метафизика **مېتافىزىكى**
ئۇمورى عاممە قەننى: عالمىنىڭ
سناۋ ۋە تىكشۈرۈگە بىرنىمى تۇرغان
ئىڭ عام ئەسلاس ۋە ھاللەرنى تورۇ-
سنىداغى قەن.

Этика **ئىتتىكى**
ئەھلاق عىلمى: ياھشىلىق ۋە
يامانلىق ھەم ئالارنىڭ سەبەب، نىزام
ۋە قاعىدەلەرنى تورۇسنىداغى قەن.

Эстетика **ئىستىتىكى**
مەھاسىن عىلمى: نەفىسلىك، نەفىس
ھۈنەرلەر ھەم نەفىسلىكنىڭ ئەھلاققا
تەئسىرىنى تورۇسنىداغى قەن.

История философии
ئىستورىيىيى فيلاسوفىيىيى
قەلسەفە تارىخى: بوزامانغا قەدەر
چىققان قەلسەفى يول ۋە مەسىلەكلەر
ۋە ئالارنىڭ تارىخ ۋە دەلىللەرنى
تورۇسنىداغى قەن.

Силлогистика **سىللاگىيىسى**
تىكىكى
مەنتىقنىڭ قىياسلار، يەغنى ئىند-
مىوكسىيىيى دەلىللەرنى تورۇسنىداغى
بولۇشى.

كۈل تەلەۋى بويىنچا قلو تېشى تاپىلا
تۇرغان ئىشلەر تور ئىسناداعى بولۇڭكى.

Этология ئىتالوگىيى

ئىتېكىنىڭ كىشىلەرنىڭ خاراكتېرى-
لەرى، يەنى خۇلق ۋە تايىمەتلەرى
تور ئىسناداعى بولۇڭكى.

Ноология ئىتالوگىيى

مىتافىزىكىنىڭ جان ۋە جان ئىش-
لەرى تور ئىسناداعى بولۇڭكى.

Агафология ئاگافالوگىيى

ئىتېكىنىڭ بەخت ۋە راھەتلىك
تور ئىسناداعى بولۇڭكى.

Деонтология دىيانتالوگىيى

ئىتېكىنىڭ وجدان، يەنى كو-

(2) ماتېماتىكىنى فەنلەرى 14:

قالقولىق ئولچەۋلەردىن باشقا دور-
تىنچى ئولچەۋ بولۇۋىن مازاز قىلا
تۇرغان ياكى ھەندەسە.

Аналитика ئانالىتىكى

تەھلىلى ھەندەسە؛ ھەندەسى
مەسىلەلەردىن ئانگىبىرى قانۇنلارنى
بويىنچا ھەل قىلىۋ قانۇنلەرنى تور
ئىسناداعى فەن.

Высший анализ ئۈچۈنچىسى -

ئانالىز
ئالى ماتېماتىكىنى؛ چىكىسز سان
ۋە چامالارنى ھېسابلاۋ قانۇنلەرنى
تور ئىسناداعى فەن.

Теория вероятности تىيور -

يېنى ئۈچۈنچىسى
سان ۋە زورلىق پىراتسىپنىڭ قاراب
ئىختىماللى نەتىجە چىقارۋ قانۇنلەرنى
تور ئىسناداعى مەلۇمات.

Арифметика ئارىفمېتىكى

ھېساب فەننى؛ سان بىلگىنى؛
سانلارنىڭ چامالارنى تىز ئىرادا ئى-
سالىق بىلە دورىس تاپۇ يوللارنى
تور ئىسناداعى فەن.

Алгебра ئالگېبرى

جەبىر فەننى؛ نەرسەلەرنىڭ سان
ۋە زورلىقلارنىڭ بىر بىرىگە بولغان
مۇناسىۋەتلەرنى بويىنچا بىلگىلەرنى
چامالاب بىلگىنىلەرنى تاپۇ يوللارنى
تور ئىسناداعى فەن.

Геометрия گىيامتورىيى

ھەندەسە فەننى؛ جىسىملەرنىڭ
بويى، ئىك، قالقولىق ۋە كۆلەم رە-
ۋىشلەرنى مەم شولارنى ئولچەۋ ئۇ-
سوللارنى تور ئىسناداعى فەن.

Пангеометрия پانگىيامىتورىيى

ئالى ھەندەسە؛ بويى، ئىك مەم

Планиметрия پلانېمېترىيە

ھەندەسەنىڭ بويى بىلەن ئىككى گىئە بولغان قالدوسىز رەۋشلىرى تورۇسىدا-
غى بولۇشى.

Стереометрия ئىستېرېيەمىيەت رىيە

ھەندەسەنىڭ گەۋدەلىرى رەۋشلىرى، يەنى بويلىرى، ئىككىلىرى ھەم قالدولىرى بولغان رەۋشلىرى تورۇسىدا غى بولۇشى.

Стереотомия ئىستېرېيەتومىيەت رەۋشلىرى

ھەندەسەنىڭ گەۋدەلىرى رەۋشلىرىنىڭ تەشقىي يانلىرىنى ھەم ھەندەسى رەۋشلىرىنى كېسىۋەت بولۇشىدا-
غى بولۇشى.

Гипсометрия گىپسومېترىيە

مېساحەت ئىرتىفاع ھەندەسى؛ گىيادىزىيەنىڭ يېرىك نەرسەلىرىنىڭ يېرىكلىكلەرنى ئۆلچەۋەت بولۇشىدا غى بولۇشى.

Геодезия گىيادىزىيە

مېساحە ھەم تەرسىمى جەريتا ھەندەسى؛ يېرىلەرنىڭ چاماسى ئۆلچەۋەت ھەم يېرىلەرنىڭ رەۋشلىرىنى جەريتا تۇتۇش ئۈچۈن بولۇشىدا غى ھەندەسىنىڭ بۇتۇن يېرىلەرنىڭ رەۋشلىرىنى تورۇسىدا غى بولۇشى، يېرىلەرنىڭ كېسىۋەتلىرىنىڭ رەۋشلىرىنى تورۇسىدا غى تەۋبە بولۇشى گىيادىزىيە دېيىلىدۇ.

Тригонометрия ترىگونامىيەت رىيە

مۇسەللەسەت ھەندەسى؛ ھەندەسەنىڭ ئۈچ بۇجىمىلارنىڭ بۇجىمىلارنى بىلەت بولۇشى ئۈچۈن مۇناسىۋەتلىرى تورۇسىدا غى بولۇشى.

Лонгиметрия لانگىمېترىيە

ھەندەسەنىڭ ھەندەسى رەۋشلىرىنىڭ تەۋبە بولۇشىدا غى بولۇشىدا غى بولۇشى.

فيزىكى ھەندەسى 25:

سەمىلەرنىڭ، يەنى بۇ سەمىلە ماددە-
لەرنىڭ ھالىلىرى تورۇسىدا غى بولۇشى.

Аэродинамика ئايرۇدىنامىكى (Пневматика)

فىزىكىنىڭ گاز ھالىتىدە غى جەريتا سەمىلەرنىڭ سەمىلەنىۋەت بولۇشىدا غى بولۇشىدا غى بولۇشى.

Механика مېخانىكى

جەريتا ئىسقال ھەندەسى؛ جىسىملەرنىڭ سەمىلەنىۋەت ھەم بۇ سەمىلەنىۋەت، تەۋبە ھەم تەۋبە قانۇنلىرى تورۇسىدا غى ھەندەسى.

Аэростатика ئايرۇستاتىكى

فىزىكىنىڭ گاز ھالىتىدە غى جەريتا

ئوپتىكىكى **Оптика**

فېزىكىنىڭ ياقىنىق ھەم نۇسلىرى
تورۇسىداغى بولۇشى:

(2) كوزىلىكلەر كېيىتى. ئوپتىكا -
كوزىلىك ساتۇچى.

ئىستاتىكىكى **Статика**

مېخانىكىنىڭ، جىسىملەرنىڭ ياقى
ياقاندان كېلىگەن كۈچلەرنىڭ تېگىز-
لىكلەرنى سەبەبلى ھېچ بىر ياققا تاپا
سلىكىمىچى، تىنچ تۇرۇشلارنىڭ قانۇن-
لارنى تورۇسىداغى بولۇشى.

دىنامىكىكى **Динамика (Кинө-
тика)**

مېخانىكىنىڭ جىسىملەرنىڭ تۇرۇشى
كۈچلەرنىڭ ئتوياتار تۇرۇشلارنى سەبەبلى
سلىكىنى ھەم يۇرۇشلارنىڭ قانۇنلارنى
تورۇسىداغى بولۇشى.

كىنېماتىكىكى **Кинематика**

مېخانىكىنىڭ جىسىملەرنىڭ بىر بىرىن
سلىكىنى تۈرلەرنى ھەم كۈچلەر ئاراسىدا-
غى مۇناسىبەتلەر تورۇسىداغى
بولۇشى.

گېئىز ۋىلىكىكى **Гидравлики**

مېخانىكىنىڭ سېيىق جىسىملەرنىڭ سا-
وتلارنىدا تېگىزلەنپ تۇرۇشلارنىڭ
قانۇنلارنى تورۇسىداغى بولۇشى.

گېئىز ئىمىھا **Гидромеханика**
نىكىكى

مېخانىكىنىڭ كۈچلەرنىڭ سېيىق ماد-

گېئىز ئىمىھىكىكى **Гигрометрия**

فېزىكىنىڭ ھەۋانىڭ يۈۈشلىك
چاماسىن بىلو ئۇسۇللارنى ھەم شۇنىڭ
قۇرۇللارنى تورۇسىداغى بولۇشى.

گېئىز ئىستاتىكىكىكى **Гидростатика**

فېزىكىنىڭ سېيىق جىسىملەرنىڭ
ئاقىماغان ۋاقتلارنىداغى ھاللىرىنى
تورۇسىداغى بولۇشى.

گېئىز ئىدىنا **Гидродинамика**
مىكىكى

فېزىكىنىڭ سېيىق جىسىملەرنىڭ
ئاقىماقۇنلارنى تورۇسىداغى بولۇشى.

تېرئىمىكىكى **Термика**

فېزىكىنىڭ جىسىملەرنىڭ يىلىق،
ئىسسىقلىق ھەم سوۋۇقلىق ھاللىرىنى
تورۇسىداغى بولۇشى.

ئېلىكترىستاتىكىكى **Электростатика**

فېزىكىنىڭ ئېلىكتر كۈچىنىڭ
ئاقىمى تۇرغان ۋاقتىداغى ھاللىرىنى
تورۇسىداغى بولۇشى.

ئېلىكترىدىنامىكىكى **Электродинамика**

فېزىكىنىڭ ئېلىكتر كۈچىنىڭ
ئاقىمىنىڭ سەبەب ۋە قانۇنلارنى
تورۇسىداغى بولۇشى.

ئاكۇستىكىكىكى **Акустика**

فېزىكىنىڭ تاۋشلار تورۇسىدا-
غى بولۇشى.

• **Анакамптика** ئانا كامپتىكى
ئاكوستىكىنىڭ ياكى ئاۋرولار
تورۇسىداغى بولۇڭى.

Хроматология - خروماتالو-
گىمىيى

ئوپتىكىنىڭ تۈسلەر تورۇسىدا-
غى بولۇڭى.

Катоптрика كاتوپتريكى
ئوپتىكىنىڭ ياقىنلىق تورۇسىدا-
غى بولۇڭى.

Диоптрика دىئوپتريكى
(**Анакластика**) (ئاناكلاستىكى)
ئوپتىكىنىڭ ياقىنلىق ئوتە كو-
رۇنە تۇرغان جىسىملەر ئارقىلىق
ئۆتكەندە سىنىپ بۇرۇلۇشنىڭ قا-
نونلارنى تورۇسىداغى بولۇڭى.

(كۆزلىكلەر، شوشى، فىسەن بويىنچا
ياسالار).

Радиология رادىيالوگىيى
ئوپتىكىنىڭ كۆزگە كۆرىمى
تۇرغان يەشەن كۈچ ۋە نورلار تورۇ-
سىداغى بولۇڭى.

دەلەرگە تەئسىرلەرنى تورۇسىداغى
بولۇڭى.

Баллистика باللىستىكى
مىخانىكىنىڭ ئاتالغان جىسىملەرنىڭ

نىندى (كەكرى) يوللار بلە تۈبەن
تۇشۇلەرنىڭ قانۇنلارنى تورۇسىدا-
غى بولۇڭى؛

(2) تۈب ئوبىلارنى تورۇسىداغى
مەلۇمات.

Калориметрия كالورىمىت-
رېيى

تىرمىكىنىڭ جىسىملەرنىڭ يىلىققا
بولغان مۇناسىبەتلەرنى ھەم يىلىقلار-
دان كۈچلەر چىعارو قانۇنلارنى
تورۇسىداغى بولۇڭى.

Пирометрия پىرومىتريى
تىرمىكىنىڭ ئىسسىلكىنى ئۆلچەو
تورۇسىداغى بولۇڭى.

Термодинамика تىرومىدىنا-
مىكى

تىرمىكىنىڭ ئىسسىلك كۈچلەرن
سىلكىتو كۈچلەرنى ئاۋشۇرۇ قا-
نونلارنى تورۇسىداغى بولۇڭى.

4 كىمىيا فەنلەرنى 11:

رئى) ۋە غۇنىرلارنىڭ بىرگە قوشۇلو-
لارنىدان تۇرلنى ماددەلەرنىڭ حاسىل
بولۇۋىنىڭ قانۇنلارنى تورۇسىداغى
فىسەن.

Анорганическая Химия
ئانارگانىچىسكىيى
كىمىيىلىغىرىنى غۇزۇى؛ مىنىرال-
لارنىڭ تۇب دىرېبىيالارنى (غۇنىرلا-

لارنىڭ ئىچلەرنىدە ئازقلارنىڭ نىندى
كىمىيىۋى ماددەلەرگە ئاۋۇشولارنى
تورۇسنىداغى بولۇڭى.

Стереохимия — ئىستىرىيا-
خىمىيى

كىمىيانىڭ، جىسىملەرنىڭ ۋاق كى-
سەكلەرنى بولغان مالىكولنى مەم
ئاتۇملارنىڭ نىندى كورۇشلىكىدە
قوشىلغانلىقلارنى مەم دىرىبىيالارنى بىر
تۇرنى بولا، تىۋىر جاسىيەتلەرنى
باشقا بولغان جىسىملەر تورۇسنىداغى
بولۇڭى.

Зимология — زىمالوگىيى
كىمىيانىڭ چوپىرە تەئسىرنى بىلە
ئەچىڭگەن ماددەلەرنىڭ ئەچىپ ئوزگە-
رولەرنى تورۇسنىداغى بولۇڭى.

Пиротехника — پىراتىخنىكى
كىمىيانىڭ تىز قابىنىب شارىتلاب
يانا تۇرغان ماددەلەر مەم شولارنى
ياساۋ تورۇسنىداغى بولۇڭى.

Агрохимия — ئاگراخىمىيى
كىمىيانىڭ، ئىگىلىك توفراق مەم
بالچىقلارنىڭ دىرىبىيالارنى مەم
ئالارنىڭ ئوسملىكلەرگە تەئسىرنى
تورۇسنىداغى بولۇڭى.

Фитохимия — فىتاخىمىيى
كىمىيانىڭ، ئولەنلەرنىڭ كىمىيىۋى
دىرىبىيالارنى تورۇسنىداغى بولۇڭى.

Органическая Химия

ئارگانىچىسكىيى خىمىيى
كىمىيىۋى غۇزۋى؛ كومرالى جىسىم-
لەر كىمىيىسى؛ ئوسملىك ۋە جەيۋان-
لارنىڭ كىسەكلەرنى قاتتىق دىرىبىيا-
لار ۋە ئالارنىڭ ئەزالارنىڭ جاسىل
بولا تۇرغان ماددەلەرنىڭ دىرىبىيالارنى
تورۇسنىداغى فەن.

Термохимия — تىرماخىمىيى
كىمىيانىڭ، كىمىيىۋى دىرىبىيالارنىڭ
بىر بىرسى بىلە قوشىلۇلارنىڭ جاسىل
بولا تۇرغان ئىسنىك تورۇسنىداغى
بولۇڭى.

Фотохимия — فاتاخىمىيى
كىمىيانىڭ، ياقىلىقنىڭ كىمىيىۋى
دىرىبىيالارنىڭ مەم تۇرنى جىسىملەرنىڭ
تۇرۇسنىدە تۇرۇنچە تەئسىر ىتۋى
تورۇسنىداغى بولۇڭى.

Электрохимия — ئىلىكتىراخى-
مىيى

كىمىيانىڭ ئىلىكتىر كۈچى سەبەبلى
جىسىملەرنىڭ تۇب دىرىبىيالارنى
ئابىرئوللارنى مەم كىمىيىۋى دىرىبىيا-
لارنىڭ بىر بىرسى بىلە قوشىلۇلارنىڭ
ئىلىكتىر كۈچىنىڭ جاسىل بولۇشنىڭ
شارىتلارنى تورۇسنىداغى بولۇڭى.

Биохимия — بىياخىمىيى
كىمىيانىڭ ئوسملىك ۋە جەيۋان

(5) ئانارگانالوگىيە فەنلەرئى 9:

يەنى شىكەر ۋە تۇز رەۋشلى قاتقان مېنىراللارنىڭ تۈر ۋە تۈرلۈك رەۋش لەرئى تورۇسنداعى بولۇڭى.

ليتالوگىيە **Литология**

مېنىرالوگىيەنىڭ تاۋ ھەزىنەلەرئى تاش ۋە بالچىقلار تورۇسنداعى بولۇڭى.

مېتاللۇگىيە **Металлография**

رافىيە

مېنىرالوگىيەنىڭ مېتاللار، يەنى تېمىر، تۆمۈر ھەم ئالتۇن كۆمۈش كېي زاتلار تورۇسنداعى بولۇڭى.

مېنىرالورگىيە **Минералургия**

گىيە

يېرى ئاستىدىن مېنىراللارنى چىقىرىۋېلىش ۋە ئۇلارنى چۈپلەردىن ئايرىۋېتىش ۋە مۇنەرى ھەم شۇنىڭ ئۇسۇل لارئى تورۇسنداعى مەلۇمات.

مېتاللورگىيە **Металлургия**

يېرى ھەزىنەسىدىن چىققان تاش ۋە بالچىقلاردان مېتاللار چىقارۇ ھۈنەرئى ھەم شۇنىڭ ئۇسۇل لارئى تورۇسنداعى مەلۇمات.

ئانارگانالوگىيە **Анорганогения**

گىيە

ئۆسۈملۈك ۋە ھايۋان بولمىغان زاتلارنىڭ نىدەن ۋە نېچكىك ھاسىل بولۇلارئى تورۇسنداعى فەن.

مېنىرالوگىيە **Минералогия**

مەخادىن غىلەمئى؛ مېنىراللار، يەنى يېرى شارئى قاتنىدا ھاسىل بولغان ئەغزاسىز، كۆپىنچە قاتئى يا سېيىق بولۇپ تۇرغان جىسىملەر تورۇسنداعى فەن. مېنىرالوگ...

ئارىكتالوگىيە **Ориктология**

مېنىرالوگىيەنىڭ مېنىراللارنىڭ تۈرلەرنى بېلگىلەش ۋە قاراب تانۇ ئۇسۇل لارئى تورۇسنداعى بولۇڭى.

كرىستاللوگىيە **Кристаллогения**

گىيە

مېنىرالوگىيەنىڭ مېنىراللارنىڭ كرىستاللانۇش ۋە سەبەبلەرئى تورۇسنداعى بولۇڭى.

كرىستاللوگىيە **Кристаллография**

گىيە

مېنىرالوگىيەنىڭ، كرىستاللارنىڭ،

НАУЧНЫЙ АРХИВ
ИНСТИТУТА ЯЗЫКА
ЛИТЕРАТУРЫ И ИСТОРИИ
КАЗАНСКОГО ФИЛИАЛА АН СССР
 Фонда _____
 Описи _____
 Дела _____

فیتالوگىيى فەنلەرى 19:

Экология (ойкология) ئېكولوگىيى

فیتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەرنىڭ ئوسو، ئەزالارنى ھەم تارالارنى ئوسكەن، ئورن ۋە مەيدانلارنىڭ ھەم تۇرلىق تايىقى حاللەرنىڭ تەئسىرى تۇرۇشىدا بولۇشى.

Фенология فېنولوگىيى

فیتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەرنىڭ ئوسو دەرىجىلەرنى يىلىق ھەم كىلىماتنىڭ تەئسىرى تۇرۇشىدا بولۇشى.

Фитопатология فېتوپاتالوگىيى

فیتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەرنىڭ ئاورۇلارنى تۇرۇشىدا بولۇشى.

Палеоботаника (Палеоботаника) پالېئوبوتانىكا

فیتالوگىيىنىڭ ئىلگىرى زاماندا ئوسىپ نەسلى بىتەن ۋە ھەزىرى يىر ئاستىدا تاپىلغان تۇرغان ئىسكى ئوسملىكلەر تۇرۇشىدا بولۇشى؛ پالېئوتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەر تۇرۇشىدا بولۇشى.

Карпология كارپالوگىيى

فیتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەرنىڭ چەچەك، جىمش ھەم ئورۇقلارنى تۇرۇشىدا بولۇشى.

Таксология (Таксономия) تاكسولوگىيى

فیتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەرنىڭ تۇر، ۋە بۆلۈملىكلەرنى تۇرۇشىدا بولۇشى (تەنۋارى نەباتات).

Фитобиология فېتوبىيولوگىيى

فیتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەرنىڭ تۈركلەپ يەشەلەرنىڭ قانۇنلارنى تۇرۇشىدا بولۇشى.

Фитотомия فېتوتومىيى

تەشرىجى نەباتات؛ فیتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەرنىڭ ئەزالارنىڭ رەۋشلىرى تۇرۇشىدا بولۇشى.

Фитофизиология فېتوفىزىيولوگىيى

ۋە زايىقى ئەزالىق نەباتات؛ فېتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەرنىڭ ئەزالارنىڭ ئىش ۋە ھەزىمەتلەرنى تۇرۇشىدا بولۇشى.

Фитогеография (Геоботаника) فېتوگېئوگىيى

فیتالوگىيىنىڭ ئوسملىكلەرنىڭ يىر يۈزىنىڭ قاي تاراقلىرىدا ئوسە باشلاپ قاي تاراقلىرىغا تارقالغانلىقى تۇرۇشىدا بولۇشى.

فايدالغى ئىتېب ئىگو، ئول خوجانئىق
ياخشىلاتو ئۇسوللارنى تور ئىسنادا
تابىغى فەنلەردەن جىيلغان جىمافەن.
ئاگرانوم...

Геостатика

ئىگىلىك يىرلەرنىڭ ئاشلىق ۋە
ئولەنلەرگە كىرەكلى ئازلىق ماددە.
لەرن ئارتىدئرو ئۇسوللارنىسنادان
عىبارەت مەلومات.

Гартикультура

گارتىكول تورى
باقچاچىلىق ھۈنەرى؛ باقچادا ئاغاچ
ۋە گۈللەر ئوسدئرو ئۇسوللارنىسنادان
عىبارەت مەلومات.

Помология

پامالوگىيىنى
جىمىش ئاغاچلارنى ئوسدئرونىڭ
فەنلەرگە مووافىق ئۇسوللارنىسنادان
عىبارەت مەلومات؛ (2) ئالما كىيى
ئاغاچ جىمىشلەرنىڭ تۇرلەرنى تورى
سنادان مەلومات.

۱۶ زئالوگىيىنى فەنلەرنى 40:

ۋە نى رەۋىشچە باشلان كىتولەرنى
تور ئىسنادان فەن.

Биогения (Филогения)

بىياگىيىنى
خەيوان (ھەم ئوسمىلكلەرنىڭ)

دەندروئولوگىيىنى
فېتالوگىيىنىڭ ئاغاچلارنىڭ تۇر-
لەرنى ۋە تۇرلەرنى خاللەرنى ھەم ئوس-
دئرو ئۇسوللارنى تور ئىسنادان
بولغىنى.

Микология (Мицетология)

مىكالوگىيىنى فېتالوگىيىنىڭ گۈمبە-
لەر تور ئىسنادان بولغىنى.

Бриология (Лиخنология)

برىيالوگىيىنى فېتالوگىيىنىڭ يىر-
موكلەرنى تور ئىسنادان بولغىنى.

Алгология (Фикология)

ئالگالوگىيىنى فېتالوگىيىنىڭ سو-
موكلەرنى تور ئىسنادان بولغىنى.

Агростология

ئاگرىستالوگىيىنى فېتالوگىيىنىڭ ئارش، بۇداي
كېنى ئاشلىق تۇرلقلار بىرە تۇرغان
ئوسمىلكلەر تور ئىسنادان بولغىنى.

Агрономия

فەلاھەت ۋە زىراعەت عىلمى؛
ئىگىلىنى فەنلەرگە مووافىق رەۋىش،

Систематика

سېستېماتىكىنى
ئەنواعى خەيوانات؛ زئالوگىيىنىڭ
خەيوانلارنىڭ تۇر ۋە ئالارنىڭ سىفات-
لارنى تور ئىسنادان بولغىنى.

Органогения

ئارگاناگىيىنى
خەيوان ھەم ئوسمىلكلەرنىڭ نىدەن

ھەم ئۇنىماۋ شىكىللى جان ئىشلەرنى
تورۇسنداغى ھەن.

Зоогеография - زىئاگىيىا گىرا -
فېمىيى

زىئالوگىيىنىڭ ھەيوانلارنىڭ يېرى
يۇزىنىڭ قاي تېرەلەرنىدە ھاسىل بولۇپ
قايدان قاي تاراقلارغا تارالولارنى
تورۇسنداغى بولۇڭى.

Зоопатология - زىئاپاتالوگىيىنى
زىئالوگىيىنىڭ ھەيوانلارنىڭ ئورۇن
رولارنى تورۇسنداغى بولۇڭى.

Зоотерапия - زىئاتىراپىيىنى
يۇرت ھەيوانلارنىڭ ئاورۇلارنى
دەۋالو تورۇسنداغى ھەن.

Ветеринария - قىتتىرىنارىيىنى
ئاورۇ ھەيوانلارنى دەۋالو تورۇسنداغى
ھەن. ۋىتتىرىنارىيى...

Гиппиатрика - گىپپىيىئاترىكىنى
ئاتلارنىڭ ئاورۇلارنى دەۋالو تورۇسنداغى
ھەن.

Гистология - گىستالوگىيىنى
ئوسملىك ھەم ھەيوانلارنىڭ گەۋدە
دەلەرنىڭ ۋاق كىسەكلەرنى بولغان
كەرەز ۋە كوزەنەكلەرنىڭ نىچىك
باشلاندى تى رەۋىشچە ئوسولەرنى ۋە
شولارنىڭ تۈرلەرنى تورۇسنداغى ھەن.

Цитология - تىستىئالوگىيىنى
گىستالوگىيىنىڭ ئوسملىك ھەم

ئورچىب تۇرلۇ تۈرلەرگە بولۇنولەرنى
تورۇسنداغى ھەن.

Биология (Биодинамика)
بىيئالوگىيىنى

ھەيوان ھەم ئوسملىكلەرنىڭ
ھەياتلارنى ھەم ئالارنىڭ تىرك بولۇپ
يەشەۋىلەرنى تورۇسنداغى ھەن؛
(2) باتانىكىنى، زىئالوگىيىنى ھەم فېزىيە
يئالوگىيىنىڭ ئورتاق ئىسمى. بىيئالوگىيىنىڭ
لوگ...

Биономия - بىيئانومىيىنى
بىيئالوگىيىنىڭ ھەيوان ھەم ئوسملىكلەرنىڭ
ھەياتلارنىڭ قانۇنلارنى تورۇسنداغى
بولۇڭى.

Морфономия - مارقانومىيىنى
بىيئالوگىيىنىڭ ھەيوان ھەم ئوسملىكلەرنىڭ
ئەغزالارنىڭ رەۋىشلەرنىڭ ھاسىل بولۇۋىنىڭ
قانۇنلارنى تورۇسنداغى بولۇڭى.

Зоотомия - زىئاتومىيىنى
تەشرىخى ھەيوانات: ھەيوانلارنىڭ
ئەغزالارنىڭ رەۋىشلەرنى تورۇسنداغى
ھەن.

Зоономия - زىئانومىيىنى
ۋەزايىقى ئەغزايى ھەيوانات: ھەيوانلارنىڭ
ئەغزالارنىڭ ئىش ۋە ھەم تەلەرنى تورۇسنداغى
ھەن.

Зоопсихология - زىئاپسىخىئالوگىيىنى
ھەيوانلارنىڭ تەلەۋ، قورقۇ، سۈيىنىۋ

يەنى بالا ۋاقتلارنىدا سۈت ئىمىپ
ئۈسە تۇرغان ھەيۋانلار تورۇسنىدا-
غى بولۇڭغى.

Гиппология **گىپپالوگىيى**
زئالوگىيىنىڭ ئاتلارنىڭ تۈر ۋە
نەسللەرى تۇرۇسنىداغى بولۇڭغى.

Орнитология **ئارنىتالوگىيى**
زئالوگىيىنىڭ قۇشلار تورۇسنىدا-
غى بولۇڭغى.

Кинология **كىنالوگىيى**
زئالوگىيىنىڭ ئتلەرنىڭ تۈرلەرى
ۋە ئالارنى ئورچىتىۋەتمە تەربىيە
ئۇسۇللارنى تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Ихтиология **ئىختىيالوگىيى**
زئالوگىيىنىڭ بالقلار كىي ۋە
جانۋارلارنى تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Карцинология **كارتسىنالوگىيى**
زئالوگىيىنىڭ قىسقاچلار (راكلار)
تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Офиология **ئافىيالوگىيى**
زئالوگىيىنىڭ جان رەۋشلى
جانۋارلار تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Герпетология **گىرپىتالوگىيى**
زئالوگىيىنىڭ سۈيرەلگىچ جانۋار-
لار تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

فەننى قاموس 2.

ھەيۋانلارنىڭ كوزەنەكلەرنىڭ رەۋش
ۋە تىكلەرنى تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Эмбриология (Онтогенез)
ئىمبىرىيالوگىيى

ئانا ھەيۋانلارنىڭ يۇمىرقلارنىڭ
ئانا ھەيۋانلارنىڭ ئىرىك ئۇرۇقلارنى
بىلە ئاتالانچ ئۈسە باشلاپ توعانچى
نىندى رەۋشلەرگە كىرۋاتىرى تو-
رۇسنىداغى فەن.

Метаморфология **مىتەمورفا-
لوگىيى**

ھەيۋان بالالارنىڭ توعاندىن
سۈك ئۈسۈپ يېتىكەنچى كىچىرە
تۇرغان ئۈزگەشلىرى تورۇسنىداغى
فەن.

Палеонтология **پالىيانتالو-
گىيى**

ئىلگىرى زەماندا يەشەپ ھەزر
نەسلى بىتكەن، يېرىلىنىدى كۆمۈل
قالغان گەۋدەلەرنىڭ بۇزالمىغان
كىسەكلەرنى گە تاپىلاتۇرغان ئۈس-
ملىك ۋە ھەيۋانلار تورۇسنىداغى فەن.

Палеозоология **پالىيازئالو-
گىيى**

پالىيانتالوگىيىنىڭ قابق ۋە سۇ-
يەكلەرنى يېرىلىنىدى تاپىلاتۇرغان
ھەيۋانلار تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Маммология **ماممالوگىيى**
زئالوگىيىنىڭ سۈتلى ھەيۋانلار،

يەنى بالالارنىڭ نەسەللەرنە ئۇششۇ-
لارنى تور ئىسنادى بولغىنى.

Гимодинамика گىمىدىنامىكى
بىيولوگىيىنىڭ ھەيوانلارنىڭ
تەمىرلەرنى قان يۇرۇش قانۇنلارنى
تور ئىسنادى بولغىنى.

Зоография زىئاگرافىيى
بىر تۈرلۈك ھەيوانلارنىڭ تۈر
ۋە تۈرلۈك ھالەتلىرى تور ئىسنادى يازغان
مەلۇمات.

Экстерьер ئىكسىتىر، يىس
بۇرت ھەيوانلارنىڭ تۈر
ۋە خاسىيەتلىرى ھەم تىقى رەۋشلىرى
تور ئىسنادى مەلۇمات، ئول جۇدا
لغى ئۈچن ئايدالى بىلكلەردەن.

Зоотехника زىئا تىخنىكى
بۇرت ھەيوانلارنى ئايدالى
رەۋشە ئاسراۋ ئۇسۇللارنىڭ
غىبارەت مەلۇمات.

Оология ئائالوگىيى
ئارنىتالوگىيىنىڭ قۇش يۇمۇرغا
لارنىڭ تۈرلىرى تور ئىسنادى
بولغىنى.

Энзимология ئىنزىمالوگىيى
مىكروبىيولوگىيىنىڭ مىكروبلار
دان خاسىل بولۇش تۈرلىرى
ئىسلىمى ئالغى ماددە تور ئىسنادى
بولغىنى.

Амфибиология ئامفىبىيولو-
گىيى

زئالوگىيىنىڭ باقلار كى جەشا-
رانلار تور ئىسنادى بولغىنى.

Конхиология كانخىيولوگىيى
زئالوگىيىنىڭ ئارقا سۇبەكسىز
يۇمۇشاق تەنلى ھەيوانلارنىڭ باقما
قېشىنى كى بىر سۇبەك ئۈچن يەشى
تۈرلىرىنى ھەم شۇندى سۇبەكلەر
تور ئىسنادى بولغىنى.

Малакология مالاكالوگىيى
زئالوگىيىنىڭ ئەكەم تۈكەم كى
لايلىق يۇمۇشاق تەنلى جانورلار
(ماليوكسىلەر) تور ئىسنادى بولغىنى.

Энтомология ئىنتىمالوگىيى
(Инсектология)؟

زئالوگىيىنىڭ چىن، ئورمەكۈچ
ھەم قىرماق كى نچكەبىللى جانور-
لار تور ئىسنادى بولغىنى.

Микробиология مىكرو-
بىيولوگىيى
(Бактериология)

زئالوگىيىنىڭ مىكروبلار، يەنى
مىكرواسكوب كوزلنگىدەن باشقا
كوزگە كورنمى تۈرلىرى بىك واق
ئارگانىزمىلار تور ئىسنادى بولغىنى.

Генетика گىنېتىكى

بىيولوگىيىنىڭ ھەيوانلارنىڭ ئاتا
ئانا بابا، تەبىلەرنىڭ سىفاتلارنىڭ
بالالاردا مىراس يولى بىلە بولۇشى،

تۈەنچىسى ھەم فېزىيالىق كىيىنلەرنىڭ ئورتاق ئىسمى.

Organologia ئارگانالوگىيە دەپمۇ ئاتىلىدۇ ۋە ئۆسۈملۈكلەرنىڭ ئانا-

(8) ئانتروپالوگىيەگە مۇناسىۋەتلىك فەنلەر 32:

ئانتروپوگېئوگرافىيە - **Антропогеография**
گىيا گرافىيە

يەر يۈزى كىلىماتلارنىڭ (ئىقلىم-لىرىنىڭ) كىلىماتلارنىڭ ئەزا، قىياپەت ۋە تىرىكلىك رەۋشلىرىنى تۈرلۈك تەتقىقات سىرتىدىكى ئورۇنلارنى ئورۇنلارنىڭ فەن.

ئاناتومىيە - **Анатомия**

تەشۋىخ ئىلمى؛ كىلىماتلارنىڭ ھەر بىر ئەزالارنىڭ رەۋشلىرىنى ئورۇنلارنىڭ فەن.

فېزىيالىق كىيىن - **Физиология**

ۋەزىپىنى ئەزا ئىلمى؛ كىلىماتلارنىڭ ئىچكى ئەزالارنىڭ ئىش ۋە خىزمەتلىرىنى ئورۇنلارنىڭ فەن. فېزىيولوگ...

پىسخالوگىيە - **Психология**

ئىلمى رۇھ، ئەھۋالى رۇھىيەت فەننى؛ كىلىماتلارنىڭ (ھەم باشقا ھەيۋانلارنىڭ) تۇرۇشلۇق، تەلۋ، قورقۇ، سۇيۇنۇ ھەم قىلمىش ئىشلىرىنى ئورۇنلارنىڭ فەن ۋە جان ھالىتىنى ئورۇنلارنىڭ فەن. بۇ فەن ئىككىنچى قىسىمدا فەنلەردە سانالغان، ھەزرەت تەجىربە بويىچە ئۇيغۇن تەبىئىي فەنلەردە سانالغان. پىسخولوگ... (Психолог)

ئانتروپوگېئوگىيە - **Антропология**
گىيە

ئانتروپالوگىيەنىڭ يەر يۈزىدە كىشى نەسلىنىڭ ئىچكى قىسمى بولۇپ باشلانغۇچ ئورۇنلارنى ئورۇنلارنىڭ فەن.

ئېتنوگرافىيە - **Этнография**

كىلىماتلارنىڭ غەرب، مىللەت، قەۋم ۋە قەبىلىلەرنى ۋە تۇرۇشلۇق بولۇشلارنىڭ نەسلى، قىياپەت، تىل، دىن، غۇرۇپ ۋە غەدەتلىرىنى ئورۇنلارنىڭ فەن. ئېتنوگرافىيە...

ئېتنالوگىيە - **Этнология**

تۇرۇشلۇق غەرب ۋە مىللەتلەرنىڭ بىر بىرىدىن ئايرىم تىل، قىياپەت ۋە غەدەتدە بولۇشلارنىڭ سەۋەبلەرنى ئورۇنلارنىڭ فەن.

دېموگرافىيە - **Демография**

جىيەنلەر ھېساب ۋە ئىستاتىستىكىنى بويىچە تۇرۇشلۇق ھەم مىللەتلەرنىڭ تۇرمۇشلارنى ئورۇنلارنىڭ ھېساب بولغان نەتىجىلەردىن غەيىرەت مەلۇمات.

سوماتالوگىيە - **Соматология**

كىلىماتلارنىڭ غەربلارنى (راسلا-رى) ھەم ئالارنىڭ ئەزا ۋە قىياپەتلىرىنىڭ ئىلمى ئورۇنلارنىڭ فەن.

Десмология **دېسمالوگىيىنى**

ئاناتومىيىنىڭ بوونلارنىڭ بىر بىرى
سۇنە تۇتا بىر كىتە تۇرغان سىڭرلەر
تورۇسنداعى بولۇڭكى.

Хондрология **خاندنولوگىيىنى**

ئاناتومىيىنىڭ كىمىرچەكلىرى تو-
رۇسنداعى بولۇڭكى.

Спланхнология **ئىسپلانخنىنا**

لوگىيىنى

ئاناتومىيىنىڭ ئىچكى ئىسپانلار
تورۇسنداعى بولۇڭكى.

Эстеziология **ئىستىزىيىيالو**

گىيىنى

ئاناتومىيىنىڭ كوز، قۇلاق، بۇ-
رن، تىل ھەم تەن كىيىمىس ۋە تۇيۇ-
ئىسپانلارنى تورۇسنداعى بولۇڭكى.

Френология **فرىنالوگىيىنى**

ئاناتومىيىنىڭ كىشىلەرنىڭ مېلەرنىڭ
نىڭ تۇرلىق بولۇشى ۋە ئۇل بولۇش
لەرنىڭ ئىش ۋە خىزمەتلەرنى تورۇسند-
اعى بولۇڭكى.

بۇ فەن باشنىڭ قالدۇقلىرىنىڭ يا-
بانىنىڭ تۇرغان تورۇسلىرىنىڭ
كىشىنىڭ خۇلق ۋە تايىغىتىنە مۇناسى-
بەتنى بولۇش دا دەخا قىلىدۇ، لېكىن بۇ
دەخواسىنى نىق دەلىللەر بىلەن ئىسپات
قىلغىلى بولىدۇ.

Граниология **گرانىيالوگىيىنى**

ساماتالوگىيىنىڭ كىشىلەرنىڭ باش
سۈيەكلەرنىڭ تۇرلەرنى ۋە نىسبىتى
تۇرلەردە غەقىلە ۋە فىكىرنىڭ نى دەرى-
جەلەردە بولۇشنى تورۇسنداعى بو-
لۇڭكى.

Остеология **ئاستىيالوگىيىنى**

ئاناتومىيىنىڭ كىشىلەرنىڭ سۈيەك-
لەرنى تورۇسنداعى بولۇڭكى.

Синдесмология **سىندېسمالو**

لوگىيىنى (десмология)

ئاناتومىيىنىڭ بوونلار ھەم بوون-
لارنىڭ بىر بىرىگە تۇتاشقان سىڭر-
جى ۋە باۋلار تورۇسنداعى بولۇڭكى.

Миология **مىيالوگىيىنى**

ئاناتومىيىنىڭ تىشنىڭ ئىشلەرنى،
ئىت، تىللىرىنى تورۇسنداعى بولۇڭكى.

Ангиология **انگىيالوگىيىنى**

ئاناتومىيىنىڭ قان تامىرلارنى تو-
رۇسنداعى بولۇڭكى.

Артериология **ئارتىرىيالو**

گىيىنى

ئانگىيالوگىيىنىڭ قىزىق قان تامىر-
لارنى تورۇسنداعى بولۇڭكى.

Неврология **نېۋرالوگىيىنى**

ئاناتومىيىنىڭ غەسابلار، نېۋرۇلار،
يەنى تۇيۇ ھەم قىمىلداۋۇش سىلىكتىن
تامىرلارنى تورۇسنداعى بولۇڭكى.

تەئسىرى ۋە ھەيوانلارنىڭ ئۆزلەرنىڭ بولما تۇرغان ئىلىكىتىر كۈچلەرنى تۇرۇندىغان بولۇشى.

Психогенезис **پىسخىجىنىگىنىيە** **زىيس**

پىسخىيالوگىيىنىڭ كىشىلەردە جان ۋە ئۇنى ئىشلەرنىڭ نىچىك باشلاندىنى رەھىچە تەرەققى ئىتكەنلىكلەرنى تۇرۇندىغان بولۇشى.

Психофизика **پىسخىفازىكىيە** پىسخىيالوگىيىنىڭ جان ۋە ئۇنى ھالىلەرنى بىلەن تەننىڭ ئۆزگەرىشلەرنىڭ مۇناسىبەتلەرنى تۇرۇندىغان بولۇشى.

Онейрология **ئانىروگىيىيە** پىسخىيالوگىيىنىڭ تۇشلەر ھاقىدا، يەنى، يەنى يۇقلانغان ھالدا كۆرۈنگەن كۆرۈنىشلەر تۇرۇندىغان بولۇشى.

Психометрия **پىسخامىترىيە** پىسخىيالوگىيىنىڭ جان ۋە ئۇنى ھالىلەرنىڭ تىزىيا ئۇزاق يۇرۇشلەرنىڭ چامالارنى ئۆلچەم تۇرۇندىغان بولۇشى.

Гамнология **گامانالوگىيە** ئىتىناگرافىيىنىڭ تۇرلۇق قەۋم ۋە مىللەتلەرنىڭ ئۆيلەنۈش ۋە نىكاح رەھىچەلەرنى تۇرۇندىغان بولۇشى.

Фольклор **فالىكلور** ئىتىناگرافىيىنىڭ بىر قەۋم ۋە مىل

Отология **ئاتالوگىيە** ئاناتومىيىنىڭ قۇلاق تۇرۇندىغان بولۇشى.

Аденология **ئادىنالوگىيە** ئاناتومىيىنىڭ يىزلەر تۇرۇندىغان بولۇشى.

Рефлексология **رىفلىكىسالوگىيە**

پىسخىيالوگىيىنىڭ رىفلىكىسالوگىيەنى مېنىڭ بىر ھېس بىلەن تەسەرلەنگەچ دە بىرە تۇرغان ھەيۋانلارنى ۋە شۇل ھەيۋانلارنىڭ سىر ۋە سەبەبلەرنى تۇرۇندىغان بولۇشى؛ (2) كىشىنىڭ شەخسى (مېنىڭكى) تۇرۇندىغان ياكى ھەن.

Психофизиология **پىسخىفىزىيولۇگىيە** **زىيالىگىيە**

پىسخىيالوگىيىنىڭ جان ھالىلەرنى بىلەن تەن ئىشلەرنى ۋە تەن ھالىلەرنى ئىل راسىندىغان مۇناسىبەتلەر تۇرۇندىغان بولۇشى. بۇ ھەن جاندا بىر ئۆزگەرىش بولغان سايىن تەندە بىر ئۆزگەرىش بولۇشى قالمى دېي دەۋا قىلا: ئۇ ياكى ھاج قىزارو، قورققاچ ئىلارو شۇنەن دى.

Электрофизиология **ئىلىكىيە** **تۇرافىزىيالوگىيە**

فىزىيالوگىيىنىڭ كىشى، ھەيۋان ھەم ئۆسۈملۈكلەر كە ئىلىكىيە كۈچىنىڭ

بىر مىللەتنىڭ ئىعتىقاد، ئادەت، ئەدەبىيات،
ھىكايە ۋە مەقاللەرنى تور ئىسنادىنى
مەلۇماتدان غىبارەت بولۇڭى؛ 2)

لەتنىڭ ئىعتىقاد، ئادەت، ئەدەبىيات،
ھىكايە ۋە مەقاللەرنى تور ئىسنادىنى
مەلۇماتدان غىبارەت بولۇڭى؛ 2)

9) مېدىتسىنىنى، يەنى، تىبب فەنلەرنى. 49:

خىرورگ - خىرورگىيىنى ئەمەل
لەرن قلوچى تايىب، جەرراج.

Фармакология (فارماكالوگىيىنى)
دارولار، ئالارنىڭ دىرېمىلارنى،
يەنى نىلەردەن قوشىلغانلارنى، ئەم
نىندى ئاورولارغا قارشى ئىستىعمال
قلىنولارنى، نىچىڭ تەسىر ئىتولەرنى
ئەم ئالارنى ياساۋ ئۇسوللارنى تور
سنادىنى فەن.

Психиатрия (Психопатология)
پىسخىيىياترىيى
باش، مى ئەم جان ئاورولارنى
ئەم تىلئىرو ۋە ساتاشو كىي ئاورولار
تور ئىسنادىنى فەن. پىسخىيىياترى...

Невропатология - نىۋرۇپاتالوگىيىنى
مى، ئارقا جلىڭى ئەم تىرو ئەم-
لارنى ئاورولارن دەۋالو ئۇسوللارنى
تور ئىسنادىنى فەن. نىۋرۇپاتالوگ...

Офтальмология - ئاقتالمالوگىيىنى
تېبىنىڭ كوز ئاورولارنى ئەم شو-
لارنى دەۋالو ئۇسوللارنى تور ئىسنادىنى
فەن. ئاقتالمالوگ...

Гигиена گىگىيىنى
خىفزانى سىجھەت؛ ئاورولاردان
ساقلاپ سەلامەتلىكنى ئارتىرو
ئۇسوللارنى تور ئىسنادىنى فەن.
گىگىيىنىست...

Патология پاتالوگىيىنى
خىر ۋە ئاورولارنىڭ تەرىپلەرنى،
نىندى حاللەردەن غىبارەت بولپ
نىندى حاللەرگە ئۇشولارنى تور
سنادىنى فەن.

Диагностика دىياگنوستىكىنى
خىر ۋە ئاورولارنىڭ بىلگىلەرنى
ۋە بىلگىلەرنى قاراپ ئاورولارنى
تانو ئۇسوللارنى تور ئىسنادىنى فەن.

Терапия (Терапевтика) تىراپىيىنى
مۇداۋات عىلمى؛ ئاورولارنى
دەۋالو ئەم دارولار ئۇسوللارنى
تور ئىسنادىنى فەن.

Хирургия خىرورگىيىنى
جەرراجىيە عىلمى؛ ئاورولارنى
ئاورونىڭ ئەزالارن باسب، تارتىپ،
كىسب، تىگ، يالغاب ترگىزو ئۇ-
سوللارنى تور ئىسنادىنى فەن.

ئۇسوللارنى تور ئىسنادىنى بولمىگىنى.

Гематология گىماتالوگىيىنى

، تىبىنىڭ قان ئاورۇلارنى ھەم شو-

لارنى دەۋالار ئۇسوللارنى تور ئىسنادى-

نى بولمىگىنى.

Уралогия ئورالوگىيىنى

، تىبىنىڭ سىدىك يوللارنىدا بولما-

تۇرغان ئاورۇلار ھەم شولارنى دەۋالار-

لا ئۇسوللارنى تور ئىسنادىنى بولمىگىنى.

Эпидимеология ئىپىدىمىيىيا -

لوگىيىنى

، تىبىنىڭ كىشىدىن كىشىگە، ئاۋ-

رودان ساۋعا يۇعا تۇرغان يۇغىشلىق

ئاورۇلار ھەم شولاردان دەۋالار ئۇ-

سوللارنى تور ئىسنادىنى بولمىگىنى.

Сифилидология سىفىلىيىدا -

لوگىيىنى

، تىبىنىڭ سىفىلىس، يەنى يۇعا

تۇرغان يامان ئاورۇلاردان دەۋالار ئۇ-

سوللارنى تور ئىسنادىنى بولمىگىنى.

سىفىلىدا لوگ... .

Токсикология تاكسىكالوگىيىنى

، تىبىنىڭ ئاۋلار، ھەم ئاۋلانغان

كىشىلەرنى دەۋالار ئۇسوللارنى تور ئۇ-

سنادىنى بولمىگىنى.

Гинекология گىنىيكالوگىيىنى

، تىبىنىڭ خاتىرالاردا بولما تۇرغان

ئاورۇلار ھەم شولاردان دەۋالار

ئۇسوللارنى تور ئىسنادىنى بولمىگىنى.

Отиатрия ئاتىياترىيىنى

، تىبىنىڭ قۇلاق ئاورۇلارنى ھەم

شولارنى دەۋالار ئۇسوللارنى تور ئۇ-

سنادىنى بولمىگىنى.

Одонтология ئادانتالوگىيىنى

(одонтотерапия, дентиатрия)

، تىبىنىڭ تىشلەرنىڭ رەۋشلىرى،

ئاورۇلارنى ھەم ئالارنى دەۋالار تور ئۇ-

سنادىنى بولمىگىنى.

Кардиология كاردىيالوگىيىنى

، تىبىنىڭ يۈرەك ئاورۇلارنى ھەم

ئالارنى دەۋالار ئۇسوللارنى تور ئۇ-

سنادىنى بولمىگىنى.

Остеопатология ئاستىئىپاتالوگىيىنى

لوگىيىنى

، تىبىنىڭ سۈيەك ئاورۇلارنى ھەم

شولارنى دەۋالار ئۇسوللارنى تور ئۇ-

سنادىنى بولمىگىنى.

Гельминтология گىلمىنتالوگىيىنى

گىيىنى

، تىبىنىڭ ئىچكىلەردە بولما تۇرغان

سۈۋالچانلار ھەم شولاردان دەۋالار

ئۇسوللارنى تور ئىسنادىنى بولمىگىنى.

Дерматология دىرمايالوگىيىنى

، تىبىنىڭ تەننىڭ تىرىشىنىڭ ئاورۇ-

لارنى ھەم شولارنى دەۋالار ئۇسوللارنى

تور ئىسنادىنى بولمىگىنى.

Онкология ئانسكالوگىيىنى

، تىبىنىڭ شىشلەر ھەم ئالارنى دەۋالار

Диэтетика **دېمىتېتىكى**

گىگىيەنىڭ ئاش، سۇنىڭ تەبىئەتە ئۇسۇلى، زارارلىق رەھىدە ئاشۇ ئۇچۇننىڭ قانداق رەھىدە ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Санитария **سانىتارىيە**

گىگىيەنىڭ بۇرۇن ۋە ئورۇنلارنى سەلامەتلىكنى ساقلاش قانداق رەھىدە مۇۋاپىق رەھىدە تۇتۇش ئۇسۇللىرىنى ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Этиология (Патогения)

ئېتىمىيالىگىيە

پاتالوگىيەنىڭ ئورۇنلارنىڭ سەبەبلىرىنى ئورۇنىدىغان بولۇشى؛

Семиотика (Семиология)

سىمپىئوتىكى

پاتالوگىيەنىڭ تۈرلىك ئورۇننىڭ تۈرلىك بىلىگىنلىرىنى ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Нозология **نازالوگىيە**

پاتالوگىيەنىڭ ئورۇنلارنىڭ تۈر ۋە بۆلۈملىرىنى ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Ортопедия **ئارتاپېدىيە**

تېراپىيەنىڭ كەكرەيگەن مەھەم ئاشۇشقا، ئەزالارنى تۈزەيتىش مەھەم كېرەكچە ئورۇنلاشتۇرۇش ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Токология **توكالوگىيە**

تېببىنىڭ بالالارنى ئاساتلىق بىلەن ساقلاش، تۇتۇش، بالا تاپقان خاتىلەرنى ئۆز ئورۇنلاردا ساقلاش ئۈچۈن قانداق رەھىدە تەدبىرلەر ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Педиатрия **پېدىياترىيە**

تېببىنىڭ بالالاردا كۆپرەك بولغان خاتىلەرنى ئورۇنلاش مەھەم شۇنداقلا دەۋالارنى ئۇسۇللىرىنى ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Тератология **تېراتالوگىيە**

تېببىنىڭ تومشاق تومشاق ۋە كېمچىلىكنى بولغان بالالار ۋە ئالارنىڭ كېمچىلىكلەرنى كېمچىلىك سوللىرىنى ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Евгеника **يېۋگېنىكى**

گىگىيەنىڭ كىشىلەرنىڭ كېمچىلىك چەك بولغان ياشىغانلىقى ئۈچۈن كېرەك بولغان تەدبىر، شارەت ۋە قانداق رەھىدە ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Макробиотика **ماكروبيوتىكى**

گىگىيەنىڭ كىشىلەرنىڭ مۇھىم ئورۇن تۈزۈش ۋە تەدبىرلەرنى ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Профилактика **پروفايىلاكتىكى**

گىگىيەنىڭ ئورۇنلارنى بولغان ماسقا، بېلىنىش ماسقا، تۇتۇشقا تەدبىر ۋە ئەمەللەرنى ئورۇنىدىغان بولۇشى.

Фармацевтика (Фармация)

فارماتسيفتيكى

فارماكالوگيىنىڭ دارولارنى ياساش، بېرىش، ساقلاش ھەم تىزىشنى سوللارنى تۈزۈشنى بولىشى.

Фармакопёя

فارما كاپىيى

فارماكالوگيىنىڭ دارولارغا قوشۇلغان ماددىلەرنىڭ چامىسىنى تۈزۈش (مىقدارىنى بېكىتىش) ۋە دارو ياساش ئۈچۈن كىرەكلىك مەلۇمات كىتابى.

Фармакодинамика

دىنامىكى

فارماكالوگيىنىڭ دارولارنىڭ تەن ۋە ئەزالارغا نىسبەتەن رەھىمەتلىك تەسىرىنى ئىشلىتىشنى تۈزۈشنى بولىشى.

Рецептура

رېتسىپتورى

فارماكالوگيىنىڭ دارولارغا قانداق قىلىپ يازىش كېرەكلىكىنى تۈزۈشنى بولىشى.

Фармация

فارماتسىيى

دارولارغا قارىتا مەلۇماتنىڭ جەمئىيىتى.

Бальнеология

بالنىيالوگىيى

بايئالوگىيە سىنىپىدا، سۇدا ھەم باشقا قۇيۇنغان بايئالوگىيە ئۇسۇللىرىنى تۈزۈشنى بولىشى.

Мумификация

مۇمىفىكاتسىيى

ئۆلۈكلەرنى ھەم ئۆلگەن ھايۋان

Десмургия

دېسمورگىيى

خىرورگىيىنىڭ كېسىلگەن يارالارنى بېقىش ۋە ئۇسۇللارنى تۈزۈشنى بولىشى.

Ринопластика

رىنوپلاستىكى

خىرورگىيىنىڭ، بۇرنى تۈزۈش ۋە ئۇسۇللارنى تۈزۈشنى بولىشى.

Анапластика

ئاناپلاستىكى

خىرورگىيىنىڭ سىنغان ياكى يوقىغان سۈيەكلەرنى تۈزۈش ۋە ئۇسۇللارنى تۈزۈشنى بولىشى.

Механургия

مېخانىورگىيى

خىرورگىيىنىڭ تەننى كېسىش ھەم ئۇسۇللارنى تۈزۈش ۋە ئۇسۇللارنى تۈزۈشنى بولىشى.

Фармакогнозия

زىيى

فارماكالوگىيىنىڭ دارو ياساشقا تۈزۈش ۋە ئۇسۇلنىڭ تەتقىقىتىنى ۋە ئۇسۇلنىڭ كېمىيە ئىشلىتىش، قانداق تاپشۇرۇش لارنى ھەم ساقلاش ئۇسۇللىرىنى تۈزۈشنى بولىشى.

Фармакохимия

فارما كاخىيە

كىمىيە ئىشلىتىش ۋە دارولارنىڭ كېمىيە ئىشلىتىش ئۇسۇللىرىنى تۈزۈشنى بولىشى.

ئاوزغا قويو ھۇنەرى ۋە شونىڭ ئۇسۇللىرىنى تور ئۇسۇلداغى مەلۇمات.

پروگنوستىكا پىراگنوستىكى ئاورونىڭ تىرلىك تىرلىمىدە چەكلىنىپ ۋە قاچان تىرلىك چەكلىنىپ يا ئۆلە چەكلىنىپ بولۇشۇنى.

لارنى دارولاب چىرمەسلىك مومىئىتى ئۇسۇللارنىڭ غىيارەت مەلۇمات؛
(2) مومىئىتى ھۇنەرى ھەم ھەملى،
ئادانتاتىخ **Одонтотехника**
نىكى
ياساش تىشلىرى ياساش، شولارنى

10) ساتسىيالىوگىيىنى ھەنلەرى 11:

ئىقتىسادى سىياسەت ھەننى؛ خالىق ئۈچۈن كىرەكلى مال ۋە ئازىقلىرىنى خالىقنىڭ كۆپرەكلىنىپ قاچان رەھبەر ھەزىلە ھەم تاراتۇش ئۇسۇللىرىنى تور ئۇسۇلداغى ھەن.

Философия права - فيلاسوفىيە پىراۋى

خۇقۇق ھەلسەھەسى؛ خۇقۇق نىزام ۋە ياساشلارنىڭ نىگىز، سەبەب نەتىجە ۋە فايدىلارنى تور ئۇسۇلداغى ھەن.

Публицистика (Государственное право) - پوبلىتسىستىكى

دەولەتنى، يەنى بىر ئۆلكە خالىق، تىچ، ئۆت ئىدارە قىلىش نىزاملىرى، خۇگومەت بىلە خالىق ئاراسىداغى مۇناسىۋەتلەر تور ئۇسۇلداغى ھەن؛ (2) سىياسەت، ئىدارە ھەم جەمئەت ئىشلىرىنى خالىقدا گەزىت، ژورنال ۋە بىرلىك زاردا يازغان مەقالەلەرنىڭ ھەملى.

پالىتىكى **Политика**
سىياسەت ھەننى؛ شەھەر ۋە ئۆلكەلەرنىڭ خالىقلارنى ھەتەر ۋە قورقۇنچىلارنىڭ تىچ، ئۆت ئىدارە قىلىش ھەم دەولەت خۇگومەتلىرى بىلەن سىياسى مۇناسىۋەتتە بولۇشۇش ئۇسۇللىرىنى تور ئۇسۇلداغى ھەن؛ (2) سىياسەت.

Юриспруденция - يورىسپرو-دىنتسىيىنى

خۇقۇق ھەننى؛ كىشىلەرنىڭ خۇقۇقلىرىنى ۋە شول خۇقۇقلار خالىقداغى قانۇن ۋە نىزاملار ھەم نىزاملارنىڭ نىگىزلىرىنى تور ئۇسۇلداغى ھەن.

Номология - نامالوگىيىنى

نىزامنامىلەر، يەنى نىزاملارنىڭ ماددە ماددە ئىتتىپ جىيىپ يازغان مەجموعەلەرنى تور ئۇسۇلداغى مەلۇمات.

Экономика - ئىكانومىكىنى

(Политическая экономия) (پالىتىچىسكىنى ئىكانومىكىنى)

Международное право

مىژدۇنئارودنۇيى پراۋى

بەينەلمىلەل خۇقۇق فەننى؛ دەۋ-
لەتلەر ئاراسىنداعى خۇقۇق ۋە نىزاملار
تورۇسىنداعى فەن.

Финансовая наука

ۋىيى نائو كى

پالىتىچىسكىي ئىكانومىيىنىڭ
جەماعت، شەھەر ۋە ئۆلكەنىڭ غۇمومى
كرىم مەھم جەملارنى ئىدارە قىلو ئۇ-
سوللارنى تورۇسىنداعى بولۇڭكى.

Энциклопедия права

ئىنستىسىكلاپىدىيى پراۋى

خۇقۇق فەنلەرنىڭ مۇقەددىمە
ۋە ئىستىلاخلارى.

Административное право

ئادەمىنىستراتىۋنۇيى پراۋى

پالىتىكىنىڭ خالقنىڭ تىنچلىغىن
ساقلاۋ ئۈچۈن چىعارىلا تۇرغان نى-
زاملار تورۇسىنداعى بولۇڭكى.

Криминалистика

لىستىكىنى (Уголовное право)

جىنايەت خۇقۇقى فەننى؛ جىنا-
يەتلەر، يەنى كىشىلەرنىڭ بىر بىرىگە
زارار ۋە زىيان ئىتو ئىشلەرنى ۋە
جىنايەتلەرنىڭ تۇر ۋە جەزالارنى تورۇ-
لارنىداعى فەن.

Римское право

رېمىسكىۋىيى پراۋى

رېملىلەر زامانىداعى خۇقۇق ۋە
نىزاملار تورۇسىنداعى مەلومات.

(11) لىنگىۋىستىكىنى، يەنى تىل ۋە ئەدەبىيات

فەنلەرنى 22:

Лексикология لىكسىكالوگىيى

بىر تىلنىڭ سۆزلەرنىڭ نىسبى تۇب
سۆزلەردەن قوشىلغانلىقلارنى ۋە تۇب
سۆزلەرنىڭ سۆيلىنە سۆيلىنە نىسبى
ئۆزگەرىشلەر بىلە ئۆزگەرگەنلىكلەرنى
تورۇسىنداعى فەن؛ (2) قاموس، يەنى
تىللەرنىڭ سۆزلەكلەرنى تىزۋ مەلوماتى.

Семасиология سىماسىيالىو

گىيىنى (Семазиология)
سۆزلەرنىڭ مەغلارنىڭ تارىخ

Филология فىلالوگىيى

ئىسكى تىللەرنىڭ تۇب بولكلەرنى،
بو بولكلەرنىڭ بىر بىرىگە مۇناسى-
بەتلەرنى مەم جەزىگى تىللەرنىڭ ئىسكى
تىللەرنىڭ قايسىلارنىدىن ئۆزگەرب
حاسىل بولغانلىقلارنى تورۇسىنداعى
فەن؛ (2) بىر مىللەتنىڭ تىل، ئەدەبىيات
مەم مۇنەرىلەرنى تورۇسىنداعى
مەلومات.

بولغان حۇكم وه قاعيدەلەر تورۇسنى
ئىناغى فەن.

رېتورىكى بىلە پائىتىكىنىڭ مەج
موعى (Теория словесности)
دىب ئاتالا. «مۇخازارات»

Философия Литературы
فېلاسوفىيى لىتېراتورى
ئەدەبىياتنىڭ فايدا وه نەتىجەلەرنى
تورۇسنىداغى فەن.

Фразеология **فرازىيالوگىيى**
بىر تىلنىڭ ئۆزىنە مەجسوس ئاير-
مالارنى تورۇسنىداغى مەلومات:
(2) مەغناسى سوزلەر، سوز بۇتقاسى.

Диалектология **دىپىالىكتالو-
گىيى**

بىر تىلنىڭ شىو، يىنەنى تۇرلى
تارافدا سۇيلەنە تۇرغان تۇرلەرنىڭ
ئايرمالارنى تورۇسنىداغى مەلومات.

Фонетика **فانىتىكى**
گرامماتىكىنىڭ بىر تىلنىڭ ئىلاوا
وه خەرنەرنى مەم ئىلارنىڭ سوز
ئىچلەرنىدەگى ئۆزگەرشلەرنى تورۇ-
سنىداغى بولگىنى.

Морфология **مارفالوگىيى**
گرامماتىكىنىڭ سوزلەرنىڭ نىندى
كىسەكلەردەن قوشىلغانلىقلارنى مەم
رەوشلەرنى تورۇسنىداغى بولگىنى;
(2) ئوسملىك وه خەيوانلارنىڭ ئەغزا-

بويىنچا سۇيلەنە، سۇيلەنە ئۆزگەر-
لەرنىڭ سەبەب وه قاعيدەلەرنى
تورۇسنىداغى فەن.

Онوماتология **ئانىماتالوگىيى**
سوزلەرنىڭ وه ئىستىلاخلارنىڭ
(ئىلمالارنىڭ) خاسلىق بولولارنىڭ
سەبەب وه قاعيدەلەرنى تورۇسنىداغى
فەن.

Идиоматология **ئىدىيىماتالو-
گىيى**
بىر تىل ياكى شىوونىڭ باشقا تىل مەم
شىوولەرگە قاراغانداغى ئايرمالارنى
تورۇسنىداغى مەلومات.

Грамматика **گرامماتىكى**
بىر تىلنىڭ خەرف وه ئاوازلارنىڭ،
سوزلەرنىڭ مەغىنلارنى ئۆزگەر-
بويىنچا ئۆزگەرلەرنىڭ قاعيدەلەرنى
وه گەب ئىچىدە سوزلەرنى تىزى قاعى-
دەلەرنى تورۇسنىداغى فەن.

Риторика **رېتورىكى**
مەغىنى وه بەلاعت فەننى؛ كۆيسىز
گەبلەرنى فەسىخ وه ماتور مەم ئاگا-
لايشلى ئىتب سۇيلەو مەم حات، مە-
قالە و، كىتابلارنى فەسىخ ئىتب
يازونىڭ قاعيدەلەرنى تورۇسنىداغى فەن.

Поэтика (Пийтика) **پائىتىكى**
خەروز فەننى؛ شىعر وه شىعرى
ئەسەرلەرنىڭ شىعر بولولارنى ئىشارت

مەنئا ۋە تەرجىمەلەرنى تور ئىسنادىنى مەلومات.

Стилистика ئىستىلىپىستىكى

ئىلوب ۋە ئىنشا فەننى؛ رىتو- رىكىنىڭ خات، مەقالە ۋە كىتابلارنى تىز ئوقۇلۇپ ئاساتلىق بىلە ئاڭلانلىق ھەم مائور ئىتىب يازو ئۇسوللارنى تور ئىسنادىنى بولۇڭكى.

Антропoфoника-ئاپافو

ئاپافو ئىپكىنى فونىتىكىنىڭ كىشىلەرنىڭ سوز ۋە ئاواز لارنى فېزىيالوگىيىنى ياسىغان تىكىشىرە تۇرغان بولۇڭكى.

Метрика (Версификация)

مېترىكىنى قەرزى شىعر؛ پائىتىكىنىڭ نەزم- لارنى، يەنى كۈيلى سوزلەرنى تۈزۈنڭ ئۇسوللارنى تور ئىسنادىنى بولۇڭكى.

Просодия (Просодика)

پروا- سۇدىيىنى مېترىكىنىڭ گرىك تىلى شېكىللى ئۇزۇن ھەم قىسقا سوز ئىلا تۇرغان ئاوازلارنى بولغان تىللەرنىڭ كۈيلى سوزلەرنىڭ قەيىدەلەرنى تور ئىسنادىنى بولۇڭكى.

لارنىڭ رەۋشەلەرنى تور ئىسنادىنى فەنلەرنىڭ ئورتاق ئىسمى.

Этимология ئىتىمالوگىيى

سارف عىلمى؛ گرامماتىكىنىڭ مەنئالارنى ئوزگەرتو ئۈچىن سوز- لەرنىڭ ئوزگەرولەرنىڭ قەيىدەلەرنى تور ئىسنادىنى بولۇڭكى.

Синтаксис سىنتىكسىس

نەحو عىلمى؛ گرامماتىكىنىڭ سوزلەرنىڭ گلاب ۋە جۇملە ئىچىدە ۋە جۇملەلەرنىڭ نۇتقلار ئىچىدە تىركەلو ۋە ئورناشولارنىڭ (تزونىڭ) قەيىدە- لەرنى تور ئىسنادىنى بولۇڭكى.

Орфография ئارفا گرافىيىنى

ئىملا قەيىدەلەرنى؛ گرامماتىكىنىڭ سوزلەرنىڭ ئاوازلارنى ئاڭلاتا تۇرغان خەرفلەرنى كەنەزگە دۇرس يازو قەيىدەلەرنى تور ئىسنادىنى بو- لۇڭكى.

Логософия لاگاسوفىيىنى

بىر تىلدەگى سوزلەرنىڭ كوبىد- سىنىڭ مەنئالارنى بىلۈدەن عىبارەت ھۇندىر ۋە خاسىيەت.

Синонимика سىنوناومىكىنى

بىر تىلدە مەنئالارنى بىر ھەم مەنئالارنى بىر بىرىنىنە باقنى سوزلەرنىڭ

12) پيدا گوگيكنى فەنلەرى 4:

Дидактика پيدا كىتىكىنى
 عۇمومىي ئۇسۇلنى تەعليم؛ ئوقۇ-
 چىلارغا فەنلەرنىڭ مەلۇماتىنى تىزىك
 ۋە ئاساتلىق بىلە ئوقۇتۇ، يەنى تىز
 ئاكتىلەپ تىز ئۇيۇر تو ئۇسۇللىرى
 تور ئىسنادىنى فەن.

Методика مېتودىكىنى
 خۇسۇسىي ئۇسۇلنى تەعليم؛ بىر
 فەننىڭ مەلۇماتىنى تىزىك ۋە ئاساتلىق
 بىلە ئوقۇتۇ ئۇسۇللىرىدىن ان عىبارەت
 مەلۇمات.

Педология پيدالوگىيىنى
 بالالارنىڭ تەن ۋە جان ئىشلەرنىڭ
 تۈرلىنى حاللەرنى ۋە ئالارنىڭ تەرەققى
 ئېتىولەرنىڭ قانۇنلارنى تور ئىسنادىنى
 فەن.

Педагогія پيدا گوگىيىنى
 ئۇسۇلنى تەربىيە فەننى؛ بالالارنى
 تەن ۋە عەقلىلارنى زارار كىلمەسلىك
 رەۋىشىدە ئوسۇتۇرۇ ئۇسۇللىرى
 تور ئىسنادىنى فەن.

13) كاسماگر افىيەتكە مۇناسىبەتلىنى فەنلەر 30:

ۋە ئاينىڭ تۇنلماس، بۇرن، تۇنۇلار
 ۋاقتلارنى، شوشىنى فەن بوينچا بىلىنە.
Метеорология مېتېئورالوگىيىنى
 جەۋۋىي ھەۋا فەننى؛ يېرى ئۇستى
 لىككى ھەۋانىڭ ئوزگەرىشلەرنى
 تور ئىسنادىنى فەن، جىل، داۋل، قار،
 ياكىرنىڭ ھەم كۈننىڭ سوۋۇقلىق ھەم
 يىللىقنىڭ سەبەبلەرنى، شوشىنى فەن،
 تىكىشىرىلە. بو فەن ھەۋانىڭ نى
 رەۋىشچە ئوزگەرىشچەگن ئالدىن بىلپ
 بىنۇرە ئالماسدا، بولۇپ ئوزغان زور
 ئوزگەرىشلەرنىڭ سەبەبلەرنى دۇرس
 ئەيتە ئالا.

Космономия كاسمانومىيىنى
 عالەمنىڭ، يەنى بۇتن دۇنيانىڭ
 عۇمومىي ئوزگەرىشلەرنىڭ قانۇنلارنى
 تۇر ئىسنادىنى فەن.

Космогения كاسماگىيىنى
 عالەمنىڭ نىچىك حاسىل بولوۋنى
 نور ئىسنادا فەننى نەزارىيەلەردەن
 عىبارەت مەلۇمات.

Астрономия ئاسترونومىيىنى
 ھەيئەت فەننى؛ قۇياش، ئاي ھەم
 يۇلتۇزلارنىڭ رەۋىش، تۇرش ھەم
 يۇرشلەرنى تور ئىسنادىنى فەن. قۇياش

ئەيلەنمى تۇرغان يۇلتۇزلار ۋە ئالارنىڭ
يېرى شاردان يراقلىق چامالارى تورۇ
سنداعى بولۇڭكى.

Селенография - سېلېنىئىگرا-
فېيىيى

ھەيئەتنىڭ ئاى تورۇسنداعى ھەم
ئانداغى تاۋ ۋە چۇقۇرلار تورۇسندا-
غى بولۇڭكى.

Астрография گرافىيىيى
(**Уранография**)

ھەيئەتنىڭ كوك زاتلارنىڭ تەۋ-
سىللىق بەيىانلارنىدىن عىبارەت بولۇڭكى.

Гидрография گىدرا-
گرافىيىيى

گىياگرافىيىنىڭ دېڭىز، كول
ۋە يىلعالارنى كۇيىمەلەر يۇرتىغا
تىكىشىرە تۇرغان بولۇڭكى.

Гидрология گىد-
الوگىيىيى

گىياگرافىيىنىڭ يېرى يۇزىدە
سولارنى قاتشىقان ماددەلەرنى ياعىدىن
تىكىشىرە تۇرغان بولۇڭكى.

Геофизика گىيافىزىكىيى

گىياگرافىيىنىڭ يېرى يۇزىنىڭ
تابىغى حال ۋە ئوزگەرىشلەرنى تورۇ
سنداعى بولۇڭكى.

Физиография فېزىيا-
گرافىيىيى

گىياگرافىيىنىڭ بىر تىماراف ۋە
ئۇلكەنىڭ تابىغى حاللەرنى ھەققىدا
يازلغان مەلۇماتىدىن عىبارەت
بولۇڭكى.

География گىيىاگرافىيىيى

جۇغراپىيە: يېرى شارداننىڭ ئوزىنىڭ
ھەم ئۇستىدەگى قۇرۇقلق ھەم دېڭىز-
گىزىلەرنىڭ رەۋشەلەرنى، قۇرۇقلقلاردا
بولغان ئۇلكە ۋە شەھەرلەر ۋە ئالاردا
يەشى تۇرغان خالقلار تورۇسنداعى
فەن.

Геология گىيىالوگىيىيى

تەبەقائى ئەرر فەننى: يېرى شارداننىڭ
قاپىغىنىڭ قاتلاۋلارنى تورۇسنداعى
فەن.

Климатология - كلىماتىئالو-
گىيىيى

ئەقلىم فەننى: يېرى يۇزىنىڭ كلى-
ماتلەرنى (ئىقلىمىلەرنى)، يەنى ھەۋا-
لارنىڭ ئايرىمالارنى قاراب بولۇڭكى
بولۇڭكى ۋە ئالارنىڭ ھەۋالارنى
ئايرىمالارنىڭ ئوسملىك ۋە ھەيۋانلارغا
تەسىرى تورۇسنداعى فەن.

Астрофизика ئاستىر-
فىزىكىيى

ھەيئەتنىڭ، يەنى ئاستىر-
ئومىيىنىڭ قۇياش، ئاى ھەم يۇلتۇزلارنىڭ
تابىغى حاللەرنى تورۇسنداعى بولۇڭكى.

Гелиография گىيىلېيا-
گرافىيىيى

ھەيئەتنىڭ قۇياش تورۇسنداعى
بولۇڭكى.

Астростатика ئاستىر-
ستاتىكىيى

ھەيئەتنىڭ قۇياش ئەيلەنەندە

لارنىڭ، بۇلىنلارنىڭ؛ چۇقر ھەم بەلەلارنىڭ ھاسىل بولۇۋىنىڭ سەبەبلەرنى تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Петрография **گرافىيىنى** گىيالوگىيىنىڭ تاۋ ھەزىنەلەرنى، يىر ئاستىداغى تاش مىنىراللار تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Стратиграфия **ئىستىراتىگرا-فىيە** گىيالوگىيىنىڭ يىر ئاستىداغى مىنىراللارنىڭ ھاسىل بولۇلارنىڭ، قاتلاۋانلارنىڭ، وانىلو ھەم فىيەلانلارنىڭ سەبەبلەرنى تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Сейсмология **سىيىسمالوگىيىنى** گىيالوگىيىنىڭ زەلزەلەلەر، يەنى يىر تىرەۋىنىڭ، تاۋلار جىمىرلىۋىنىڭ سەبەبلەرنى تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Геодинамика **گىيادىنامىكى** گىيالوگىيىنىڭ يىر يۇزىنىڭ ئۆزگەرۈۋىتى تەئسىر ئىتە تۇرغان كۈچلەر تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Фенология **فىنالوگىيىنى** كلىمىتالوگىيىنىڭ، تۇرلۇ كلىمىتنىڭ تۇرلۇ ھەۋالارنىڭ ئۆسۈمۈك ۋە ھەيۋانلارغا تۇرلۇچە تەئسىر ئىتۈۋى تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Орография **ئاراگرافىيىنى** (Геопластика) گىياگرافىيىنىڭ يىر يۈزىدەگى تاۋلار تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Океанография **ئاكىياناگرا-فىيىنى** گىياگرافىيىنىڭ تىشقى دىڭىز-لەر يەنى مۇھىت دىڭىزلەر تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Лимнология **لىمئالوگىيىنى** گىياگرافىيىنىڭ كۈللەر تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Потамология **پۇتامالوگىيىنى** گىياگرافىيىنىڭ يىلغار، يەنى ئاۋم سۇلار تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Геогения **گىياگىنىيىنى** گىيالوگىيىنىڭ يىر شارىنىڭ ئىچىڭى ھاسىل بولۇپ نى رەۋىشچە ھەزرىگى ھال ۋە رەۋىشنى كىلۋى تورۇسنىداغى بولۇڭغى.

Геогнозия **گىياگىنوزىيىنى** گىيالوگىيىنىڭ يىر شارىنىڭ ئىچىدىكى ماددەلەردەن قوشىلغانلىغىنى تىك شۇرە تۇرغان بولۇڭغى.

Геобиология **گىيابىيولوگىيىنى** گىيالوگىيىنىڭ يىر شارىنىڭ غۇ-مىر ۋە يەشمۈى تورۇسنىداغى بولۇڭغى؛

Геотектоника **گىياتىكتونىكىنى** گىيالوگىيىنىڭ يىر يۈزىدە تاۋ-

لارنىڭ چاماسىن ئوچىپ ئۇسوللارنى
تورۇتىدىغان بولۇشى.

ليمنامىترىيىنى | **Лимнометрия**
لىمىنالوگىيىنىڭ كۆللىرىگە كىرىدۇ.

(14) **تارىخقا مۇناسىۋەتلىك فەنلەر 18:**

يازۇلار كىتابى تارىخى ئەسەرلەر تورۇ
سنداعى فەن.

Археогрaфия (Палеогрaфия)
ئارخىيالوگىيىنىڭ ئىسمى يازۇ-

لار تورۇتىدىغان بولۇشى.

Эпиграфика ئىپتىگرافىكى
ئارخىيالوگىيىنىڭ مېس، بابىل،

ئىران، فىنىكى، ئورخون ھەم ئوپ
حور يازۇلارنى كىتابى ئىسمى زامان
خەرىفەلەرنى بلە يازغان يازۇلنى تاش ۋە
تاقىتلار تورۇتىدىغان بولۇشى.

Дипломатика دىپلوماتىكى
تارىخى ئەسەر ۋە سەنئەتلەرنىڭ

چىن ئىشانچلىق بولۇپ بولمىغان
تىكىشۋرۇ ئۇسوللارنى تورۇتىدىغان
تارىخقا ياردەمچى بولۇشى.

Нумизматика نۇمىزماتىكى
ئىسمى زامانلاردا سولغان ئاق

چىلارنىڭ رەش ۋە رەسىملەرنى تورۇ
سنداعى مەلۇمات.

Хронология خروئالوگىيىنى
تارىخى ۋاقىئەلەرنىڭ بولغان يىل،

فەننى قامۇس. 3.

Историка ئىستورىيىنى
تارىخى ۋاقىئەلەرنى، جىيو ھەم

بەيان قىلىش ئۇسوللارنى تورۇتىدىغان
فەن.

Историография - ئىستورىيە
گرافىيىنى

تارىخى كىتابلار تورۇتىدىغان
مەلۇمات.

Историософия - ئىستورىيە
سوفىيىنى

تارىخى ۋاقىئەلەرگە فەلسەفى
قاراشلار تورۇتىدىغان فەن.

Философия истории - فىلا
سوفىيىنى ئىستورىيىنى

تارىخنىڭ فەلسەفەسى؛ تارىخى
ۋاقىئەلەرنىڭ سەبەب، نەتىجە ۋە
قانۇنلارنى ھەم، ئول ۋاقىئەلەردەن
كىلەچەك زامان ئۈچۈن چىققان فايدا-
لار تورۇتىدىغان فەن.

Археология (Палеология)
ئارخىيالوگىيىنى

ئىسارىنى مەتىقە فەننى؛ ئىسمى
خالىقلاردان قالغان قۇرال، جىھاز ۋە

Синология **سىنئالوگىيىنى**

قتايلارنىڭ تارىخ. تل ۋە ئەدەبىياتنى تور ئۇنىۋېرسال مەلۇمات.

Египтология **يېگىپتۇئالوگىيىنى**

ئىسكى مىسرنىڭ تارىخ ھەم مەدەنىيەتنى تور ئۇنىۋېرسال مەلۇمات.

Семитология **سىمىتئالوگىيىنى**

سام نەسلى دىيىپ ئاتالغان مىللەتلەرنىڭ تارىخ ھەم تىللەرنى تور ئۇنىۋېرسال مەلۇمات.

Туркология **تۈركالوگىيىنى**

تۈرك مىللەتلەرنىڭ تارىخ، مەدەنىيەت ھەم تل ۋە شىۋەلەرنى تور ئۇنىۋېرسال مەلۇمات.

Славистика **ئىسلاۋىستىكىنى**

ئىسلاۋىيان مىللەتلەرنىڭ تارىخ، تل ۋە ئەدەبىياتنى تور ئۇنىۋېرسال مەلۇمات.

ئاي ۋە كۈنلەرنى تور ئۇنىۋېرسال مەلۇمات؛ يىللارنى تەرتىپى بويىچە تىزىپ يازغان تارىخى ۋاقىئەلەر جىمىسى.

Логография **لاگىگرافىيىنى**

ئىككى گرىكلىرنىڭ كۈيلى ئىتىپاق يازغان خۇرافى تارىخلارنى، تارىخ فەننى ئۈچۈن باشلانغۇچلىق خىزمەتنى ئىتكەن مەلۇمات.

Генеалогия **گىننىيالوگىيىنى**

ئەنسەب عىلمى؛ تۈرلى نەسل ۋە مىللەتلەرنىڭ تىزىپ يازۇلغان كىلىگەن نەسلى نامە ۋە شەخەرلەرنى تور ئۇنىۋېرسال مەلۇمات.

Геральдика **گىرالىدىكىنى**

تارىخى ئۆلكە ۋە دەۋلەتلەرنىڭ ھەم تارىخى نەسلىرنىڭ تامغا، بېلىگى ۋە فلاكلارنى تور ئۇنىۋېرسال مەلۇمات.

15) دىنلەرگە مۇناسىۋەتلىكى فەن ۋە مەلۇمات 19:

Апологетика **ئاپالوگىيىنى**

كەلام عىلمى؛ دىنچىلەرنىڭ ئۆز دىنلەرنىڭ خەلقنى ئىسبات قىلىۋېتىش كىتىرگەن دەلىللەرنىڭ غەيبىيەت مەلۇمات.

Догматика **داگماتىكىنى**

غەقائىد؛ بىر دىننىڭ مۇئەسسەسەلەرنى، يەنى ئىشئارغا مەجبورى بولغان مەسئەلەلەرنى تور ئۇنىۋېرسال مەلۇمات.

Философия религии - **فىلا**

سوفىيىنى رىلىگىيىنى
دىنلەرنىڭ سەبەب، نەتىجە ۋە قايىدىلارنى بولۇپ بولماقچى تىكىشىرىپ تۇرغان فەن.

История религии - **ئىستورىيىنى رىلىگىيىنى**

تارىخى ئەدىيان؛ دىنلەرنىڭ تارىخى.

لارنىڭ دىنلەر ئىنە ئىيەر تىلگەن
فەلسەفەلەرى.

Каноника كانونىكى

خرىستىيانلارنىڭ دىنى قانۇن ۋە
نيزاملارنى تور ئىسنادى مەلۇمات.

Мистика مېستىكى

تەسەۋۋۇف ئۇسۇللىرى؛ سۈفى
تابىغەتلى دىنچىلەرنىڭ ئاللاغا ياقىنلىق
ئۇچۇن خۇلقلارنى تۈزەتۈپ يوللارنىدىن
غىبارەت مەلۇمات؛ (2) تابىغى بولما-
غان يەشەن خاللەرگە ئىشانۇنى تەلۋ
تابىغەت.

Тавматология تاۋماتالوگىيى

دىنى مۇعجىزە ۋە كەرامەتلەر،
يەنى دىنچە ئىزگى سانالغان كىشىلەر
خاقىدا سۆيلىنگەن غەجەب ئىش
ۋە خاللەر تور ئىسنادى رىۋايەتلەر
جىيىنى.

Литургия لىتۇرگىيى

مەراسىمى عىبادەت؛ خرىستىيان-
لارنىڭ عىبادەت رەۋشلىرى تور ئىس-
نادى مەلۇمات.

Гомилетика گۇمىلېتىكى

دىنى خۇتبە ۋە ۋەغەزلەرنى رى-
تورىكى قاعىدەلەرنى بويىنچا سۆيلىب
خەلققاتە ئىسراى ئىنو ئۇسۇللارنىدىن
غىبارەت مەلۇمات.

Экзегетика ئىكزىگېتىكى

ئۇسۇلى فىقھ؛ دىنى كىتابلارنى
ئاڭلاۋ ھەم ئالاردان خۇكۇم ۋە نىزام-
لار چىقارۇ ئۇسۇللارنى تور ئىسنادى
خەن.

Герменевтика گېرمېنىف-
تىكى

تەفسىر ئۇسۇلى؛ دىنى كىتابلار-
نى ھەم ھەر بىر ئىسكى تارىخى مەتن
ۋە ئەسەرلەرنى ئىچىق ئاڭلانلىق
رەۋش، تەفسىر قىلۇ ئۇسۇللارنى
تور ئىسنادى فەن.

Логология لاگالوگىيى

ئىنجىللىردە مەزكۇر ئىلاھى سوز،
يەنى ئۇچ ئىقنۇمنىڭ بىرى بولغان
سوز ئىقنۇمى تور ئىسنادى نىزالار-
دان غىبارەت مەلۇمات.

Христология خرىستالوگىيى

خرىستىيانلارنىڭ خرىستوسنىڭ
شەخسى تور ئىسنادى مەلۇماتلارنى.

Каббалистика كاببالىستىكى

يەھۇدىلەرنىڭ دىنى فەلسەفە ۋە
خالىنامەلەرنىدىن غىبارەت سوز
جىيىنىتى.

Патристика پاترىستىكى

بېشىنچى غاسر خرىستىيانلەرنىڭ
دىنى فەلسەفەلەرنى.

Схоластика شىخالاستىكى

ئورتا غاسرلاردىن خرىستىيان

كشى تابىعدىلى ئىتب ئويلاغان تە
رئىلەرى (مىفلىرى، پەرىلەرى) تورۇ
سنداعى مەلومات.

Теогония **تيمياگونىيە**
مىفالوگىيىنىڭ گرىك مىفلىرىنىڭ
نەسلىلەرى ۋە ئالارنىڭ نىچىك حاسىل
بولولارى تورۇسنداعى بولۇڭكى.

Эсхатология **ئىسحائالوگىيە**
داگماتىكىنىڭ (ەقائىدىنىڭ) دۇن
يانىڭ بتووى، قىيەت ۋە ئولگەن
كشىلەرنىڭ جانلارى تورۇسنداعى
بولۇڭكى.

Мифология **مىفالوگىيە**
ئەسائىر؛ ئىسكى مىللەتلەرنىڭ

§ 18 تۇرلىق فەننى ھۇنەر ۋە مەلومات 28:

نەرسەلەر ئىشلەپ چىعارو ھۇنەرلەرنىڭ
مەجموعى.

Энергетика **ئىنىرگىتىكى**
تۇرلىق كۈچلەردەن فايدالانۇ، بىر
تۇرلىق كۈچلەرنى ئىكىنچى تۇرلىق
كۈچلەرگە ئاۋشۇرۇ تورۇسندا
تىخنىكى مەلوماتى؛ (2) فەلسەفى
ئىنىرگىتىزم مەسلەكى.

Механология **مىخائالوگىيە**
ماشىنا ياساۋ ھۇنەرى ھەم ماشىن
نالارنىڭ سىرلەرى تورۇسنداعى مەل
ومات.

Аэронавтика **ئايرىنافتىكى**
ھەۋادا ئۇچۇ ھۇنەرى ھەم ئانىڭ
ئۇسوللارى تورۇسنداعى مەلومات.

Логия **لوگىيە**
مەلاھەت ھۇنەرى؛ سودا كۇيەلەر
بۇرتۇ ھۇنەرى ھەم شونىڭ ئۇسول
لارى.

Техника **تىخنىكى**
ئۇسولى سىناعت؛ بىر ھۇنەرنى
تۇرەنۇ ئۇچۇن كىرەكلى بولغان
فەننى قانۇن ۋە ئۇسوللارنىڭ مەج-
موعى؛ (2) فەنلەرنىڭ قىيەت ۋە ئۇ-
سوللارنى ئەمەلگە قويا بلۇ ئۇستا-
لىغى؛ (3) بىز ئىشنىڭ باشقارۇلۇشنىڭ
جلى، ئىم ۋە ئەمەلى.

Технология **تىخنالوگىيە**
فىزىكى، خىمىيە قانۇنلارنىڭ
فايدالانۇ خالققا فايدانى ۋە كىرەك-
لىق نەرسەلەر ئىشلەپ چىعارو ئۇسول-
لارنىڭ سىناعت مەلومات.

Электротехника **ئىلىكىتتۇرا-
تىخنىكى**

ئىلىكىت كۈچىدەن فايدالانۇ
ئۇسوللارى تورۇسنداعى مەلومات.

Политехника **پالىتېخنىكى**
تىخنىكى، يەنى خالققا فايدالىق

ئىككىنچى مىتال تۇسلەرنىڭ بويلا
ھۇنەرى.

Микроскопия مىكروسكوپىيى
مىكروسكوپلار، يەنى بىك واق
نەرسەلەرنى كۆرسەتە تۇرغان كۆز-
لىكلەر ياساۋ ھۇنەرى ھەم ئالارنى
تۇتۇ ئۇسوللارنى تۇرۇشىدا
مەلۇمات.

Энология ئىنالىوگىيى
جىمىشلەردەن ئىسرتكىچ ئىچمەك
ياساۋ ھۇنەرى ۋە شۇنىڭ ئۇسوللارنى.

Винокурение ۋىنا كورىنىيى
ئاشلىق ھەم بەرەگەندەن ئىسرت
كىچ ئىچمەك ياساۋ ھۇنەرى ھەم شۇنىڭ
ئۇسوللارنى.

Парфюмерия پارفۇمىرىيى
خوش ئىسلى ماددەلەر ياساۋ
ھۇنەرى ۋە شۇنىڭ ئۇسوللارنى.

Косметика كاسمىتىكى
بىزەنو دارولارنى، بىزەنو ماددە-
لەرنى ياساۋ ھۇنەرى.

Ювелирное искусство
ئالتىن، كۈمۈش كىمىتاللاردان
ھەم قىممەتلى تاشلاردان بىزەنو
جىھازلارنى ياساۋ ھۇنەرى.

Гиалургия گىيالورگىيى
پىيالا ياساۋ ھۇنەرى ۋە شۇنىڭ
ئۇسوللارنى.

Навигация (Навтика) نۇۋىيە
گاتسىيى

يۇلدزلارغا قاراپ دىگىزلەردە
كۆيمەلەرنى ئىك قىسقا تۇرى يول
بىلە يۇرتو ھۇنەرى؛ 2) يىلىنىڭ يىل-
لاردا كۆيمەلەر يۇرى ئالا تۇرغان
ۋاقتى، مەسەلەن ئىدىنىڭ نۇۋىگات
سىيىسى ئاپىرىل باشىدىن ئاپىر
باشىغا قەدەر.

Гидротехника گىدروتېخنىكى
سۇ يوللارنى ھەم سۇ تىرمەن-
لەرنى ياساۋ ھۇنەرى ھەم شۇلارنىڭ
ئۇسوللارنى.

Ихтиография ئىختىيىيا گرافىيى
بالقلارنىڭ تۇرلەرنى ۋە تۇرلنى
ھالەلەرنى تۇرۇشىدا مەلۇمات.

Писцикультура پىسىكىكولتۇرى
رى

يىلغا ۋە كۆللەردە بالقلار ئورچى
تۇرۇسوللارنىدىن غىبارەت مەلۇمات.

Экология ئىكالىوگىيى
ھەۋانىڭ ئىسنىك، سۇۋۇق، قۇ-
رۇق ھەم يۇرۇشلىنىڭ ئوسملى ۋە
جەيوانلارغا تەسىرى تۇرۇشىدا
مەلۇمات.

Металлохромия مېتاللاخرومىيى
گالۋانىزم ئەمەلى بىلە مېتالنى

Стратегия (Тактика) — ئىستىراتىيا — تىگىيىنى

سوعشلاردا غەسكەرنى ئۇنى ئورناشتۇرۇ ھۇنەرى ۋە شولارنىڭ ئۇسوللارنى.

Фортификация — ڧارتاڧىيىكا — سىيىنى

دۇشمان غەسكەرنى كىرتمەس ۋە ئالارنىڭ ئوق ۋە توپلارنى غەسكەرگە ئېرىشكەنمەس ئۈچۈن جىسار، قۇرغان ۋە نەتمەك رېستلەر قۇرۇ ئۇسوللارنى.

Топография — تاپا گىرافىيىنى

يېرى يۇزىنىڭ بىر تېرەستىنىڭ، مەسىلەن سوغىش، بولۇ ئىجتىمال بولغان تېرەلەرنىڭ قالقۇ، ئىككى تۈرلەرنى، يىلغا، كۆل، سار ۋە ئورمانلارنى تۈر ئىسنادىنى مەلۇمات ھەم شولارنىڭ خەرىتەلەرنى.

Керамика — كىرامىكىنى

بالچىقدان چولمەك ھەم چىيىق سائۇتلار ھەم كىرىچ ياسا ھۇنەرنى ھەم شولارنىڭ ئۇسوللارنى.

Галургия — گالورگىيىنى

تۇز كۆللەردىن تۇز چىقارۇ ھۇنەرنى ھەم ئاننىڭ ئۇسوللارنى.

Кулинария — كولىنارىيىنى

ئاشلارنى تەزىگە ڧايدالىنى ھەم تەملىنى ئېتىب پىشۇرە بلو ھۇنەرنى ۋە شونىڭ ئۇسوللارنى.

Гастрономия — گاسترونومىيىنى

ئاشلارنى تەملىنى ئېتىب پىشۇرە بلو ھۇنەرنى؛ (2) ئاشلارنىڭ يادىشلىغىنى ئايرى بلو ئۇستالىغى؛ (3) تەملىنى ئاشلارغا ھەۋەسلىنىك.

§ 19 نەڧىس ھۇنەرلەر ھەم ئالارنىڭ بۆلۈكلەرنى 32:

قوزغىتىپ شادلىنىدۇ، قاپچىرتايدۇ دەرتلەندۈرۈ تۇرغان رەۋشە تۈرە بلو ھۇنەرنى.

Оркестрика — ئارخېستېمىكىنى (Оркестрика, танец)

رەڧس، يىغىنى بېيۇ ھۇنەرنى؛ قاراب تۇرۇچىلارنىڭ كۆڭلەرنى شادلىنىدۇرلىق رەۋشە موزىكىنى كۆيۈنى تىشلارنى بويىچا شاد قىيافەت

Поэзия — ڧايدىنىيىنى

شاعىرلىك؛ ئوى ۋە مۇڭلارنى تالۇشنى، تىزلىشىنى ھەم مەغلۇبلارنى بلە كۆڭلگە تەئسىر ئېتەرلىك ماتور يا مۇڭلىنى ئېتىب ئەھىتە بلو ھۇنەرنى؛ شاعىر ئەھىتەلگەن يايانغان سوزلەر.

Музыка — موزىكىنى

موسىقى؛ ماتور كۆيلىنى تاۋشلارنى تىڭلاۋچىلارنىڭ كۆڭلەرنى

موزىكىنىڭ قانۇن ۋە ئۇسۇللاۋى
تور ئىسنادى فەن.

Мелодика مېلودىكىنى
موزىكىنى كۈيلەرنى تور ئىسنادى
مەلۇمات.

Тоника تونىكىنى
موزىكىنى تونلارنى تور ئىسنادى
مەلۇمات.

Хореография خارىيا گرافىيىنى
بىيوچۇننىڭ گەۋدەسىنىڭ بىيىنگەن
ۋاقتىدا تۇرلۇق رەۋش ۋە حاللەرنى
تور ئىسنادى ھەم، ئول رەۋشلەرنىڭ
ئىسىملەرنى تور ئىسنادى مەلۇمات؛
بىيو ھۇنەرلەرنى ئۇستالىق.

Пластика پلاستىكىنى
بىيىنگەندە، يۈرگەندە ھەم ئوتۇر-
غاندا گەۋدەنى ماتور رەۋشدا تۇتا
بلو ھۇنەرنى؛ (2) ياسالغان رەسىم ۋە
سنىلارنىڭ تىشقى رەۋش ۋە كورۇنىش-
لەرنى ماتور ئىتىب چىعارا بلو ئۇستالىق.
لۇغىتى.

Сольмизация سالىمىزاتسىيىنى
بىيىنى موزىكىنى تاۋشلارنىڭ ھەر
بىرسى ئايرىم-ئايرىم چىعارا بلو ئۇستالىق.
تالىغىتى.

Ритмика رىتمىكىنى
چىعارا، موزىكىنى ھەم بىيودەگى

بلە ئەيلەنە بلو ھۇنەرنى.

Ораторство ئاراترستىۋى
خىتابەت؛ سوزىنى رىتورىكىنى
بويىنچا ئاڭلايشلىق، بولو بلە بىرگە
تىڭلارغا كوڭلىنى ماتور (فەسىخ)
ئىتىب خالىق ئالدىدا سۆيلى بلو
ھۇنەرنى.

Живопись رەسساملىق، نەققاشلىق؛ نەرسەلەر-
نىڭ رەسىم ۋە سۈرەتلەرنى گەۋدەلەپ
شىكىللىق، بولۇپ كورۇنۇش ئىتىب،
ماتور ھەم دۇرس ئىتىب ياسى بلو
ھۇنەرنى.

Скульптура ئىسكولپتورىنى
نەققارلىق؛ ئالماچ، تاش، بالچىق،
بالاۋز ھەم مېتال كىي زاتلاردان
كىشى، ھەيۋان يا باشقا نەرسەگە ئۇ-
شاتىپ ھەيكەللەر، يەنى گەۋدەلەپ
ماتور سنىلار ياساۋ ھۇنەرنى. (ھەيكەل
تەراشلىق)

Архитектура (Зодчество)
ئارخىتېكتورىنى

مىعمارلىق؛ يۇرت، قارالتىق ۋە
تۇرلۇق بىنا ۋە عىمارەتلەرنى ئىق، تازا
ھەم كوڭلىگە تەئسىر ئىتەرلىك ماتور
ئىتىب ياسى ھەم ياساتا بلو ھۇنەرنى.

Теория Музыки تىمورىيىنى
موزىكى

Дактилиоглифика داكتيلىمىيا
گلىفيكىنى

قىممەتلى تاشلارغا يازو، رەسم
ۋە بىزەكلەر تۇشۇرو ھۈنەرى.

Глиптика گلىپتىكىنى
تاش يا مېتالغا سىزىپ قازىپ يازو،

رەسم ھەم بىزەكلەر تۇشۇر ھۈنەرى.

Халкография خالىكا گرافىيىنى
باقىرغا يازو، رەسم ھەم بىزەكلەر

تۇشۇرو ھۈنەرى.

Ксилография كسىلا گىرا -
فېيىنى

كەغەزگە ياسو ئۈچۈن ئاغاچ
كلىشىگە رەسم ھەم يازو تۇشۇرو

ھۈنەرى.

Каллиграфия كالىگىرا فېيىنى
خاتىراتلىق ھۈنەرى؛ يازو قەيىد

لەر ئىنە مۇۋاپىق ئىتتىپ ماتور يازو
ھۈنەرى.

Мелогграфия مىلا گرافىيىنى
كۈي نوتىلارنى ئۇستى يازو

ھۈنەرى.

Картография كارتى گرافىيىنى
كىيا گرافىيىنى ھەرىتىلارنى يازو

ھۈنەرى.

Церопластика تىسىراپلاسا -
تىكىنى

ياساۋوزدان سىن ۋە سۈرەتلەر
ياساۋ ھۈنەرى.

رېنمىيلەر، بەغنى ئالماشۇلار تور ئىسنى
ئىداعى ۋە مەلۇمات.

Гелиохромия گىلىمىيا خرو -
مىيىنى

فاتا گرافىيىنى بىلە رەسمىنى تۇرلى
تۇسدە ئىتتىپ ئالا بىلو ھۈنەرى؛

2) شول ھۈنەر بىلە ئالغىن رەسم.

Графика گرافىكىنى
قەلەم ۋە كىرانداس بىلە سىزىپ

رەسم ياساۋ ئۇستالىنى.

Механография مېخانا گىرا -
فېيىنى

ماشىنلار بىلە رەسم تۇشۇرو
ئۇستالىنى.

Гиалогграфия گىمىيالا گرافىيىنى
زەھەر دارۇلار بىلە ئاشاتىپ پىيالاغا

رەسم ۋە بىزەكلەر تۇشۇرو ھۈنەرى.

Декалькомания دىكالىكامانىيىنى
پىيالا، چىنىياق، ئاغاچ ھەم تىرىگە

بويالنى، يەغنى تۇرلى تۇسلى رەسم
ۋە بىزەكلەر تۇشۇرو ھۈنەرى.

Керамография كىراما گىرا -
فېيىنى

چىنىياق ۋە چولمەك كىي نەرسە
لەرگە رەسم ۋە بىزەكلەر تۇشۇرو

ھۈنەرى.

Литография لىتا گلىفيكىنى
تاشلارغا يازو، رەسم ھەم بىزەكلەر

تۇشۇرو ھۈنەرى.

سوللارنىڭ ئارقىلىق ئىبارەت مەلۇمات؛
(2) بىر تۈرلۈك نەرسە ياكى مەلۇماتنى
تەرتىپلىك بىر سىستېمىغا بىلەن تۈزۈپ ئۆيىش
دېگەن بىر ئۇسۇلنى كۆرسىتىدۇ.

Орнаментика ئارقىلىق ئىبارەتلىك
يۇرت ۋە ئىبارەتلىرىنى تۈرلۈك
بىر تۈرلۈك بىلەن بىر تۈزۈپ ئۆيىش.

Тектоника ئارقىلىق ئىبارەتلىك
ئىبارەتلىك نەرسەلەردىن
نەپىس رەڭلىك جىھازلار ياساش
دېگەن بىر ئۇسۇلنى كۆرسىتىدۇ.

Архитектоника ئارقىلىق ئىبارەتلىك
ئىبارەتلىك نەرسەلەردىن
ئارقىلىق ئىبارەتلىك نەرسەلەرنى
تۈزۈپ ئۆيىش.

20 § تۈرلۈك ھۈنەر ۋە ئۇسۇلچىلار 16:

لەرنىڭ تەرتىپلىك بىلەن ئىبارەتلىك
سوللار بىلەن يازا بارو ئۇسۇلنى كۆرسىتىدۇ
شۇنداقلا ئۇسۇلچىلارنىڭ ئۆزلىرى.

Мнемоника (мнемотехника)
مىنىمونيكا

بىر قات كۆڭلۈك ئالغان سۆز
ۋە مەلۇماتنى تىز ئۇنتۇلماسلىق ۋە
تىز ئىسكە تۇشۇرلۇك ئىتتىپاقىدە
قالغۇن ئۇسۇلنى كۆرسىتىدۇ ھەم، شۇنىڭ ئىچىدە
ۋە ئۇسۇلچىلارنى.

Софистика سوفىستىكا

تەبىئەت؛ ئىقتىساد ۋە جەۋابقا
ئۇستى بولمىغان مەنتىقىسىز كىشىلەرگە
ھەقىقەتكە خىلاپ فىكىرلەرنى يالغان
دەلىللەر بىلەن ھەقىقەت شەكىللىك ئىتتىپاقىدە
ئىسپات قىلىش ئۇسۇلنى كۆرسىتىدۇ، ئىسكە
گىرىك سوفىستلەرنىڭ ئۇسۇلچىلىرى.

Казуистика كازۇئىستىكا

نېزىم نامەلەردە ئاچقۇن بەيەن قىلىنغان

Стенография (Тахиграфия)

ئىستىنىش گىرافىيىسى
سۆيلىنىپ تۇرغان سۆزنى يازا
بارا ئالغۇن ھۈنەر. بۇ ھۈنەر بويىچە
يازىقچىلار كۆپ ئەيىتلە تۇرغان
سۆزلەرنى بىر تەمىن بىلەن يازالار،
سۆز ئاۋازلىرىنىڭ كۆپىنچە يازمى
قالغۇنلار. قايسى جۈملەلەرگە بىرەر
بىلگىنى كىشىلەر.

ياۋروپا تىللىرىنىڭ ھەر بىرىدە
بۇ ھۈنەر ئۈچۈن ياسالغان بىلگىنى ۋە
تەمىنلەر بولسا، تۈرك، غەرب ۋە
فارس تىللىرى ئۈچۈن ھەنوز بولمىغان
ئىشلەنگەن ئىش كۆرىنىمى.

Бухгалтерия بوخگالتىرىيە

باشقارۇ يۇرتلارنىڭ (مۇئەسسەسە-
سە، كارخانىە ۋە سودا خانەلەرنىڭ)
كۆمۈر چىقىرىش، ئىش بېرىش، قىلدا ۋە
زىيان چىقىرىش تەرتىپلىك دەفتەر.

Уголовная антропология

ئوگالوۋىيىمى ئانتىراپالوگىيىمى
ئەھلاق ۋە نىزاملارغا خىلاق
ناچار ئىشلەرنى قلوچىلارنىڭ ئەزا ۋە
قىيافەتلەرنى كىمچىلكلەر تورۇ
سنداعى مەلومات.

Графология

گرافالوگىيىمى
يازغان يازولارنىڭ كىشىنىڭ
خۇلق ۋە تايىغەتن بىلو ئۇستالىغى.

Дактилология

داكتىلالوگىيىمى
تەلىزلەر بىلە بارماقلارنى تۇرلۇ
رەۋشكە كىتىۋېرىپ سۆيلىشە بىلو ئۇست
تالىغى، تەلىزلەر ئۇچىن چىعارلغان
بارماق رەۋشلەرنىڭ عىبارەت ھە
رڧلەرنى بىلو.

Хирология

خىرالوگىيىمى
تەلىزلەر بىلە ئىشارە بىلە سۆيلىشە
بىلو ئۇستالىغى.

Криптография

كرىپتوگرافىيىمى
خەرفلەرنى ئىندى ئاۋازلاردان
عىبارەت ئىسكەن بىلمەگەن كىشىلەر
ئاڭلاماسلىق ئىتەپ يەشەن يازۇ يازا
بىلو ھۇنەرنى؛ شىڧر بىلە يازۇ ھۇنەرنى.

Полиграфия

پالىگرافىيىمى
تۇرلۇچە يەشەن يازولار بىلە يازا
بىلو ئۇستالىغى؛ 2) تۇرلۇ ئۇسوللار
بىلە باسب باسما ئەسەرلەرنى كۆبەيتىۋ
ھۇنەرلەرنى.

مەسئەللەرگە نىزاملاردان تىز ڧەتۋا
ۋە بىۋىل تابو، چوۋالچى مەسئەللەرنى
مەلوم خۇكىملەرگە چەشەنرەب تىز
ھەل قلو ئۇستالىغى.

Фразировка

ڧرازىرۋىڧىكەنى
سوزنى تاۋىشى بىلە تىكلارچىلارغا
تەئسىر ئىتە تۇرغان رەۋشە سۆيلى
بىلو ئۇستالىغى.

Эристика

ئىستىتىكەنى
مۇنازىرلىق ھۇنەرنى، سوز كۆ-
رەشەنرە ئۇستالىغى، يالغان داىللەر
ھەم ئۆيىدەر ما جەۋابلار تابو ئۇستالىغى.

Ортоботика

ئارتابىيوتىكەنى
گىگىيىنى قاعىدەلەرنى بويىنچا
يەشى بىلو ئۇستالىغى.

Иогизм

ئىيوگىزم
ھىندىستاندا ڧاكىر ئىسىملى ڧو-
كسچى دەرويشلەرنىڭ عادەتە، بولمى
تۇرغان غەجەب ڧوكسلار كورسەتە
ئۇستالىغى ۋە، شونىڭ سىر، ئەمەل ۋە
ئۇسوللارنى.

Физиогномика

ڧىزىياگنىمى
مىكەنى
ڧىراسەت عىلمى؛ قىيافەتتە قاراب
كىشىنىڭ خۇلق، تايىغەت ۋە قابىلىيە-
يەتلەرن بىلو ئۇستالىغى ۋە، شول
خاڧدا يازغان مەلومات.

قاموسى = لغت
ھادى مەھسۇد سىمازنى

21 § تۈرلۈى مەلۇمات.

چامالارنى تورۇسندا ھەم كىشىلەرنىڭ ئورتاقا غۇمىرلەرنى چاماسىنى تورۇسندا داغى مەلۇمات.

Статистика ئىستاتىستىكى

بىر تۈرلۈرەك نەرسە، واقىعە ۋە ھالەلەرنىڭ تۈرلۈى يىر ۋە تۈرلۈى ۋاقتىدا بولغانلارنى بىر بىرسىنە چاغىش ئۈرۈپ بىر نەتىجە چىقارغۇ ئۈچۈن جىيىلغان ھىسابلاردان عىبارەت مەلۇمات؛

(2) شۇندى مەلۇماتدان نەتىجە چىقارغۇ ئۇسۇللارنى؛ (3) فەننى ئىنىكۇ كىسىپى.

Сфрагистика ئىسفىراگىستىكى

تارىخى ياشىيالىسى كەغەزلەرگە باسلىغان مۇھەرلەر تورۇسندا داغى مەلۇمات ھەم شۇلارنى تانۇ ھۇنەرنى.

Таксация تاكساتسىيى

ئورماننىڭ مەلۇم بىر ئۆلۈشىنىمە كى ئالماچلاردان نى قەدەر باغانا، يۈرەنە ھەم، ئوتىن چىچاغان چامالار ھەم، شۇنىڭ ئۇسۇللارنى؛ (2) بىر نەرسە ياكى ھەزىمەتنىڭ بەيەلەرنى تورۇسندا تاكسىنى ياساۋ.

Логистика لاگىستىكى

ھىساب غەمەللەرنى ئارىفمىتىكى بويىنچا رەقەملەر بىلە يۇرتىچى، تۈرلۈى ھەرفلەردىن ئۇيشۇرلغان سوزلەر

Энциклопедия ئىنىسىكلاپىد

ئىپىنى فەن، ھۇنەر ۋە ئەدەبىيات مەلۇماتىنىڭ ھەر بىرسىنىڭ قىسقارتىپ بىر سىستىمى بىلە بىر كىتاپقا تىزىپ جىيىلغانى.

Терминология (Номенклатура) تىرمىنالوگىيىنى

بىر ھۇنەر ياكى بىر فەننىڭ ئاتامالارنىڭ تەعريفلەرنىدىن عىبارەت مەلۇمات؛ (اصطلاحات).

Пропедэвтика پىراپىدېفتىكى

بىر فەن ئۈچۈن باشلانغۇچ مۇقەددىمە ئىتىپ يازغان مەلۇمات.

Монография ماناگرافىيىنى

فەننى ياكى بىر گەنە نەرسە، بىر گەنە واقىعە بىر گەنە مەسئەلە، تورۇسندا يازغان تەفسىلى مەلۇمات.

Архивоведение ئارخىۋاۋىدىنى

ئارخىۋلەرنى، يەنى ساقلانغان تىپىشلى بازۇ، كىتاب، دەفتەر ۋە كەغەزلەرنى جىيو، تىزۇ ۋە ساقلاۋ تەرتىپلەرنى تورۇسندا يازغان مەلۇمات.

Биостатистика بىيىاستاتىكى

بىر شەھەر ۋە ئۆلكەنىڭ ھەلقلارنىڭ يىل ساينى قەدەر ئارتۇ ھەم كىمۇ

Теоретическая наука

حېكمەتتى نازارىيە؛ نازارى فەن؛
مەلۇماتنى بويىنچا تۇرمۇش ۋە ئەمەل،
ئىشلەر قىلۇ لازىم بولمى تۇرغان فەن؛
ئاستىرانومىيى، مېتېئارالوگىيى فەن-
لەرى كىبى.

Точная наука

حەقىقىي عىلم؛ مەلۇماتىدە ھېچ
شۈبھە بولماسلىق رەۋشە دۇرس
بولغان فەن؛ ماتېماتىكى، فىزىكى
ھەم كىمىيا فەنلەرى كىبى.

Тайная наука

يەشۇرن فەن؛ بلونى دەۋا قىلۇ-
چىلارنى تارافىدىن مەلۇماتنى يەشۇ-
رئىلە تۇرغان فەن. بوندى مەلۇمات
چىنقىدا فەن بولماسادا، اچىن فەنلەر-
گە ئۇشاتب، ئالارغادا فەن دىگەن
سوز مەجازەن ئىدىتىلە. عىلم ۋە فەن
دىگەن سوزلەر ئوزلەرنى گەنە ئىدىتىلە-
گەندە حەقىقىي فەن مۇراد بولا.

بلە يۇرتو، ئۇسولنى، حېساب عىلمى-
دەن ئىلك مودىدا بولغان فەننى ھۇنەر.
غەرەپلەرنىڭ ئەبجەد ھەم بەدىۋىيە جويىن
حېسابلارنى كىبى.

آريتالوگىيى

فەلسەفى فەنلەردەن ئىتىكىنىڭ
شەققەت، مەرحەمەت ۋە ياردەم تورۇ-
سنداعى بولۇڭكى.

Наука ئائوكى

عىلم ۋە فەن؛ بىر يىا بىر بىرسىنە
مۇناسىبەتلى بىر تۇرلۇرەك بىر نىچە
فەرسە حەققىدا مەنتىقى سىستىم بىلە
تۇزۇلۇپ جىيىلغان مەلۇماتنىڭ مەجموعى.

Практическая наука

حېكمەتتى ئەمەلىيە؛ ئەمەلىي فەن؛
مەلۇماتنى بويىنچا تۇرمۇش ۋە ئەمەل-
دە ئىشلەر قىلۇنا تۇرغان فەن؛ مەنتىق،
ئىتىكى، لىنگۇئىستىكى ھەم پىدا-
گوگىكى فەنلەرنى كىبى.

فيهرس.

بیت

- 26 . . . ئیجتیماعی فەنلەر،
- 27 . . . تل وه ئدەبىيات بىلكلەرنى،
- 30 . . . تەربىيە وه تەعلیم فەنلەرنى،
- 30 . . . ھەيئەتى عالەم فەنلەرنى، (كاسماگرافىيىنگە مۇناسىبەتلىق فەنلەر)،
- 33 . . . تارىخى فەنلەر،
- 34 . . . دىنى فەنلەر، (تېيالوگىيىنى فەنلەرنى)
- 36 . . . فەننى ھۇنەر وه مەلومات،
- 38 . . . نەفيس ھۇنەرلەر وه ئالارعا مۇناسىبەتلىق فەنلەر،
- 41 . . . تۇرلى ھۇنەر وه ئۇستالىقلار،
- 43 . . . تۇرلى مەلومات،

بیت

- 3 سوز باشى
- 5 فەنلەرنىڭ غۇمومى ئىسىملەرنى،
- 6 فەلسەفە فەنلەرنى،
- 8 ماتىماتىكىنى فەنلەرنى،
- 9 فېزىكىنى بولكلەرنى، (ھىكمەتنى تاپىيىيە فەنلەرنى)
- 11 كىمىيا فەننى بولكلەرنى،
- 13 مېنىرىيالوگىيىنگە مۇناسىبەتلىق فەنلەر،
- 14 نەباتات فەنلەرنى،
- 15 ھەيوانات فەنلەرنى،
- 19 ئانتىراپالوگىيىنگە مۇناسىبەتلىق فەنلەر،
- 22 مېدىتسىنى (تېب) فەنلەرنى،

ھەزر باسلىماقدا بولغان بولكلەرنىڭ كىرەچەك بابلارنىڭ

قارالما فيهرىسى:

- 35 غۇزوى كىمىيا سوزلەرنى،
- 36 تۇرلى ئاچلىق ھەم تۇزلارنىڭ ئىسىملەرنى،
- 37 مېنىراللارنىڭ تەعريفلەرنى،
- 38 قاش تاشلارنى تەعريفلەرنى،
- 39 بويو ھەم بويوسىمان ماددەلەر،
- 40 ھەر بىر قوشما وه ياساما نەرسەلەرنىڭ تەعريفلەرنى،
- 41 بېيالوگىيىنى سوزلەرنى،
- 42 ئاناتومىيىنى ھەم فېزىيالوگىيىنى سوزلەرنى،
- 43 تېب عىلمىنى مۇناسىبەتلىق سوزلەر،
- 44 تېبىنى قۇراللار،

- 22 فەلسەفە ئىستىلاھلارنى،
- 23 مەنتىق ئىستىلاھلارنى،
- 24 فەلسەفى مەسلەكلەر،
- 25 جان حاللەرنى،
- 26 ئەھلاق سوزلەرنى،
- 27 ناچار خۇلق وه كىمچىلىكلەر،
- 28 ناچار تاپىيەتلىق كىشىلەرنىڭ ئاتاما ئىسىملەرنى،
- 29 ھىساب فەننى سوزلەرنى،
- 30 ھەندەسە ئىستىلاھلارنى،
- 31 فېزىكىنى ئىستىلاھلارنى،
- 32 فېزىكىنى قۇراللارنى،
- 33 كىمىياوى ئېلېمېنتلار (غۇنىرلار)،
- 34 كىمىيا فەننى ئىستىلاھلارنى،

- (76) ئەدەبىي عىبارە ۋە ئەسەرلەر،
- (77) ئەدەبىي مەسلەكلەر،
- (78) تۈرلنى كەمەز ۋە يازولار،
- (79) تەعلیم ۋە تەربىيە سوزلەرنى،
- (80) ھەيئەت عىلمى سوزلەرنى،
- (81) ھەۋا عىلمى سوزلەرنى،
- (82) گىيالوگىيىن سوزلەرنى،
- (83) پالىيانتالوگىيىن سوزلەرنى،
- (84) جۇغرافىيە سوزلەرنى،
- (85) قۇرئلقلار، دىكگزلەر ھەم كۆللەر،
- (86) يارم ئاتاو ھەم ئاتاولار،
- (87) تارلاوقلار ھەم يىلعالار،
- (88) ياۋروپا ئۆلكەلەرنى،
- (89) ئازىيىن ئۆلكەلەرنى،
- (90) ئافرىكىنى ئۆلكەلەرنى،
- (91) ئامېرىكىنى ئۆلكەلەرنى،
- (92) تۈرلنى مىللەت ۋە قەۋملەر،
- (93) تارىخى سوزلەر،
- (94) غەرب دەۋلەتلەرنى،
- (95) تۈرك دەۋلەتلەرنى،
- (96) دىنلەر ھەم مەزھەبلەر،
- (97) دىنى كىتاب ۋە مەعبۇدلەر،
- (98) دىنى ئىستىلاھلار،
- (99) دىنى عۇنۋان ۋە دەرەجەلەر،
- (100) مېفلەر ھەم مېفى سوزلەر،
- (101) خۇرافات، جن، سىجر ۋە ئىلىملەر،
- (102) رەسىم، رىسن ئىستىلاھلارنى،
- (103) باسما ھانە ئاتاملارنى،
- (104) يۇرت ۋە عىمارەت سوزلەرنى،
- (105) موزىكىنى ئىستىلاھلارنى،
- (106) موزىكىنى قۇراللارنى،
- (107) بېيو ۋە اجر ئىستىلاھلارنى،
- (108) تىياتر ۋە تەماشى ئىستىلاھلارنى،
- (109) ئۆش ھەم كۆرەش سوزلەرنى،

- (45) يۇغىشلىق ئاورولار،
- (46) قان ۋە نامر ئاورولارنى،
- (47) باش، جان ۋە غەقل ئاورولارنى،
- (48) كوز، قۇلاق، بۇرن ھەم تاماق ئاورولارنى،
- (49) ئىچ، كۆكرەك ھەم يۈزەك ئاورولارنى،
- (50) بۇيرەك ھەم قووق، يولنى ئاورولارنى،
- (51) ھاتن قىز ئاورولارنى،
- (52) تىرنى ئاورولارنى،
- (53) تۈرلنى شىشلەر،
- (54) تۈرلنى ئاورولار،
- (55) دارولار ھەم دارولارعامۇناسەبەتلى سوزلەر،
- (56) ئاعولار ھەم ئاعولنى ماددەلەر،
- (57) مىكروبلارنىڭ تۈرلەرنى،
- (58) سىياسى سوزلەر،
- (59) سىياسى ھەم ئىجتىماعى دەرەجەلەر،
- (60) دەۋلەت ئىدارەسىنى ئىستىلاھلارنى،
- (61) ئىدارە رەۋىشلەرنى،
- (62) سىياسى مەسلەكلەر،
- (63) حۇقۇق ۋە حۇكۈم سوزلەرنى،
- (64) مۇعاھدە ۋە سەنەدلەر،
- (65) ئىقتىسادى سوزلەر،
- (66) ئىجتىماعى سوزلەر،
- (67) غەسكەرى سوزلەر،
- (68) غەسكەرنى دەرەجەلەر،
- (69) سوغىش سوزلەرنى،
- (70) سوغىش قۇراللارنى،
- (71) دەۋلەتلەرنىڭ مۇناسەبەتلەرنى،
- (72) ھەرفلەر، ئاۋازلار، سوزلەر،
- (73) تىللەرگە مۇناسەبەتلى سوزلەر،
- (74) رېتورىكىنى (مەعانى ۋە بەيان) سوزلەرنى،
- (75) شىعر ۋە پائىتىكىنى ئىستىلاھلارنى،

- (110) دىول ۋە سەفەر قۇراللىرى،
 (111) كۆيمەلەرگە مۇناسىبەتلى سوز-
 لەر،
 (112) ھەر تۈرلى قۇراللىرىنىڭ ئىسىملىرى،
 (113) تۈرلى ئەمەل ۋە ھۈنەرلەر،
 (114) ساتو ئالو ئىستىلاھلارنى،
 (115) بوھگالتىرىپىنى سوزلەرنى،
 (116) تۈرلى ئۆلكەلەرنىڭ ئاقچالارنى،
 (117) تۈرلى ئولچەۋ ۋە چامالار،
 (118) تۈرلى يۇرت ۋە مۇئەسسەسەلەر،
 (119) مېبل، جىھاز ۋە بېزەكلەر،
 (120) كىيىم سالم ۋە زىننەت ئىسىملىرى،
 (121) ئاش، سو ۋە ئىچمەكلەر،
 (122) فەن ۋە ھۈنەر ئىيەلەرنى،
 (123) تۈرلى كىشىلەر،
 (124) تۈرلى حال ۋە سىفاتلار،
 (125) تۈرلى ئاتاملار،
 (126) بابلارنى كرمى قالغان ئىستى-
 لالار،
 (127) بو كىتابدا تەعريف قىلغان
 10,000 قەدەر سوزنىڭ نىچەنچى بىتدە
 ئىكەنلىكىگە ئەلېفبا تەرتىپى بىلەن كور-
 سەتكەن زۇر فىھرس (ئالفابىت).

تۈزەتكى.

دۇرۇسى:	باسلغان:	دىول	بىت
Диалектика	Деалектика	4	7
Гидравлика	Гидравлики	23	10
Краниология	Граниология	1	20
Диагностика	Диагностека	15	22
Урология	Уралогия	6	23
Эпидемиология	Эпедимеология	10	23

فەنزى قاموس

10,000 قەدەر فەنزى، ئەدەبىي ۋە سىنئەتى
ئىستىلاھلارنىڭ تەعريفلەرنىنەن عىبارەت
يېدى - سىگىز يۈز بېتىلى، بۇ كىتابنىڭ بەيەسى
بېش سوم بولاچاق. ھەزرىدىن بېش سوم
يېبەرگەن كىشىلەرگە كىتابنىڭ باسلىغان بىر
ئۇلۇشىنى پوچتى بىلە ئادرىسلەرنى بويىنچا
يېبەرئەلە باراچاق.

بۇ بىرىنچى بولگىنىڭ بەيەسى 35 تىيىن.

فەلسەفى ئىستىلاھ ۋە مەسلەكلەرنىڭ تەعريفلەرنىنەن عىبارەت
ئىككىنچى بولگىنى باسلا باشلادى. ئانىسىنىڭ بەيەسى 50 تىيىن
بولاچاق. ھەر ئىككى بولگىنى پوچتىدىن تولەب ئالغابىر سومغا
يېبەرئەلەچەك.

ئادريس: Казань, Плетени, Максуди.

،،فەننى قاموس،،

نڭ ئىككىنچى بولىڭى (*). ھادى مەقسودى ئەسەر.

بو كىتابدا بىر نېچە مەنەدە يۇرتتە تۇرغان سوزلەر سىستېمىنىڭ تەلەۋى بويىچا بىر نېچە يىرگە تەكرار دەرىج قىلىپ ھەر بابدا ،شول بايقا مۇناسىبەتلى مەنەلارنى بويىچا تەعريف قىلدۇرلار.

§ 22 فەلسەفە ۋە مەنتىق ئىستىلاھلارنى.

Микрокосм مىكراكوسم
كچكىننە عالم؛ كوڭل عالمى؛
كوڭل، زىھن.

Ноуменон نوئومىنۇن
عالمەدە بار بولغان نەرسەلەرنىڭ
ئوزلەرنى، خارىجىدە مەوجودلەر.

Феномен فېنومىن
كوڭلدەگى نەرسەلەر، زىھنەدە
مەوجود؛ بىزگە ،تۇيۇلۇپ مەعلوم بول-
غان نەرسەلەرنىڭ ھىياللارنى؛ (2) سىپ-
بەك بولۇپ تۇرغان غەجەبەك نەرسە؛
(3) ئارتىق ئۇستا، عادەتدەن ،تاش
بولدۇرۇلۇپ كىشى.

Корпус (тело) كورپۇس
جىسم؛ گەۋدە؛ بىر نېچە كىسەك-
دەن قوشىلغان ماددە (2) ھىيوان
گەۋدەسى؛ (3) كويمەنىڭ قىسالارنى؛ (4)
ئايرىم بىر زور ،يۇرت يايىنا...

Материя ماتىرىيىنى
ماددە؛ بىر ئورندىن ئىككىنچى ئو-

Философема فىلاسافىمىنى
فەلسەفى مەسئەلە، فەلسەفەگە مۇ-
ناسىبەتلى فېكر.

**Космос (мир, все-
лённая)** كوسموس
عالم، بۇتن دۇنيا، بار بولغان
نەرسەلەرنىڭ مەجموعى؛ (2) عالمەدەگى
تۇزكلك، تەرتىب.

Натура (Природа) ناتۇرىنى
تابىئەت، ياراتىلۇش؛ بۇتن عالمىنىڭ
مەجموعى. كىشىنىڭ قاتنىشىدىغان باشقا
ئوزلۇكىدىن ھاسىل بولۇپ تۇرغان
ھاللەرنىڭ مەجموعى.

Натуральный ناتۇرالنى
تابىئىي؛ كىشىنىڭ غەمەل ۋە ھۇنە-
رى قاتنىشىدىغان باشقا بولغان ھال-
يا نەرسە.

Макрокосм ماكراكوسم
زور عالم، كوڭل تىشىدىغان
عالم، بۇتن دۇنيا.

(*) بەيەسى 50 تىيىن. ئادىرىس: Казань, Плетени, Максуди.

فەننى قاموس. 4.

Об'єм

ئابيوم

كولەم، حەجم. جۇسسە؛ جىسم
لەرنىڭ رەوشلەرنىڭ زورلىق چامىسى.
رەوشنىڭ زورايمىچى ھەم كىچىرەيمىچى
چى ئۆزگەرۈۋى جىسمىنىڭ كولەمى
ئۆزگەرتىمى. بىر ئىستاكىن، سو تاپاققا
سالغىسا، رەۋىشى ئۆزگەرە، ئە كۈ-
لەمى ئۆزگەرمى. بىر يۇمۇشاق رېزىنە
كى قىسب كىچىرەيتىلسە، كولەمى دە
رەۋىشى دە ئۆزگەرە، ئە ماسسىسى
ئۆزگەرمى.

Молекула

ماليكولى

تۇپرى: جىسمىنىڭ ئۆز سىفىتىداغى
كىسەكلەرنىڭ ئىك ئاقلارنى. بىر
كولەم سانىتىمىتر گازدا 28 تىرىللىيون
ماليكول بولا. سونىڭ ماليكوللارنى
نى قەدەر كىچىكە بولسا، ھامان
سو دىب ئاتالغۇ، سو سىفىتىدا
بولالار.

Атом

ئاتوم

جەۋھەرى فەرد: جىسىملەرنىڭ مالىد
كوللارنى قوشىلغان ۋاقىتتا، ئىككە
ئاتوملار ھىچ بىر كىسەكەن قوشىل-
ماغان ھىچ بولمىسەك ماددەلەر دىب
گۇمان قىلغان ئىدى، ھەزىر فىزىكى
ئاتومنى سونى ئىككە ئۆزىدىن دەۋاق
پىراتون ھەم ئىلىكىكترونلاردان قوشىل-
غانلىغى ئىسبات قىلدى. جىسىملەرنىڭ

رىغا كوچۇۋى ئويلىنىش نەرسە.
ھەر جىسىم ماددە بولسا، ھەر ماددە
جىسىم بولۇ لازىم توغلى. جىسىملەرنىڭ
ئىك ۋاق كىسەكلەرنى بولغان ئىلىد
كىكترونلار ماددە بولسا، ھىچ بىر
كىسەكلەرنى بولماغانلىقدان جىسىم
توغللەر.

Масса

ماسسىسى

جىرىم، ھەيولا؛ ئاورلىقى جىسىم-
لەرنىڭ ئاورلىقلارنىڭ سەبەبى بولغان
زاتلارنى. بىر دورىكى كولەم سانىتى-
مىتر زورلىغىداغى تىمىر بىلە، بىرنىڭ
كولەملىرى بىرچامادا بولسا، ماسسىسى
لارنى تىگىز توغلى: تىمىر ئاورلىق
بولغانلىقدان ئانىڭ ماسسىسى كو بىر،
بىرنىڭ ئازلىقى (2) ئىشلەنمەگەن
چى ماددە؛ (3) ئارتق كو بى؛ (4) خالىق.

Форма

فورمى

رەۋىش، شەكىل، سۈرەت؛ جىسىم-
لەرنىڭ رەۋىشلەرنى: يۇمىشلىق. دورى
پۇچماقلىق، ئۇچلىق، توپىقلىق،
قالقولىق ھەم ئىككە كىبى. جىسىم-
لەرنىڭ رەۋىشلەرنىڭ ئۆزگەرۈۋى
ماسسىلارنى ئۆزگەرتىمى: بىر گرام
بالاۋز يۇمىر ئانىدا، دورى پۇچماقلى
بولسا، كەغەز شىكىللى بولسا،
جىب شىكىللى بولسا، رەۋىشى
ئۆزگەرە بارا، ئە ماسسىسى ئۆزگەرمى.

ئىلىكتىرونلىق، كۈمۈش ئاتۇمىلارنى قىرغىق يىدىئۇشەر ئىلىكتىرونلىق، ئالتۇن ئاتۇمىلارنى يىتمىش توعۇزار ئىلىكتىرونلىق بولالار.

Ион ئىيون

فىزىكى ياكىمىلوى بىر سەبەب بىلە بىر نىچە ئىلىكتىروننى ئارتقان ياكىمىنگەن ئاتۇم. ئاش تۇزنى ئىزلەمەسنىدە حلور بىلە ناترى ئىيونىلارنى كۆپ بولالار.

Спиритус (дух) ئىسپىرىتوس

روح؛ بىر تەن ئىچىدە بولمىغان، ئويلى ھەم بىلە تۇرغان زات. عالمەدە مۇندى زاتلارنىڭ بولۇشى تۇرۇشىدا فىلوسوفلار تۇرۇشى فېكرىدە: قايسىلارنى بار، قايسىلارنى يوق ھەم بولۇشى مۇمكىن دە توگىل دىيىلەر. بار دىيۈچىلەرنىڭ قايسىلارنى مۇندى زاتنى جىسمىدە، ماددەدە توگىل، دىيەر، قايسىلارنى ماددە بولۇش مۇمكىن تاپالار.

Анима (душа) ئانىمى

جان؛ بىر ھەيوان تەننىڭ ئىچىدە بولۇپ، ئول تەننىڭ تۇيغۇچ قۇراللارنى بىلە فايدالانۇپ تەلۈشى بويىچە شول تەن ئارقىلىق تۇرۇشى ئىشلەر قىلاتۇرغان زات. ھەيوانلارنىڭ ئىچىدە مۇندى بىر زاتنىڭ بولۇشى بولماي تۇرۇشىدا

ھاتلىق، سېيىقلىق ھەم گازلىق شېكىللىق سىفاتلارنى مالېكوللارنىدا بولسا، ئاتۇمىلارنىدا بولماي گۇمان قىلىنا.

Протон پىراتون

ئاتۇمىلارنىڭ ئۈزەگى بولغان زات. پىراتونلارنىڭ ئىلىكتىرلەرنى بارلىقلى (ئىجابى) بولالار.

Электрон ئىلىكتىرون

ئاتۇمىلارنىڭ ئۈزەگى بولغان پىراتون ئەيلەنەسنىدە ھېچ توقنامى ئەيلەنەپ تۇراتۇرغان، (يوقلىقلى) كىرىشى ئىلىكتىرلى نەرسىلەر. ھەر جىسمىنىڭ ئاتۇمىلارنىڭ ئىلىكتىرونلارنى ئورتالارنىدا پىراتونلار ئەيلەنەسنىدە يىرنىڭ قۇياش ئەيلەنەسنىدە ئەيلەنۈشى شېكىللىق ھېچ توقناۋسىز ئەيلەنەپ تۇرالار. كىمىيا ھەقىقىتى بويىچە مەلۇم بولغان 93 تۇرلىق ئىلىمىنىڭ تۇرلىق سىفاتىدا كۆرۈنۈشلەرنى ئاتۇمىلارنىڭ پىراتونلارنىڭ ئورۇنلىغان ھەم ئىلىكتىرونلارنىڭ كۆپلۈك ياكى ئازلىغاندا كىلە. سو تودرىچ ئىسمىلى ماددەنىڭ ئاتۇمىلارنى بىرەر گنە ئىلىكتىرونلىق، كاربون ئاتۇمىلارنى ئالتۇن ئىلىكتىرونلىق، ئەھجى تودرىچ ئاتۇمىلارنى سېگىزەر ئىلىكتىرونلىق، تىمىر ئاتۇمىلارنى يىگىزەر ئىلىكتىرونلىق، باقىر ئاتۇمىلارنى يىگىزەر توعۇزار

ھېچ كۈچە ئالمى. ئىسكى زاماندا
 بىرلىق، بو، ئورن تور ئىسنادا، فيلو-
 سفا ئاراسىدا بىر بىر سۇنە قارشىلىق
 بولغان: قايسىلارنى، ئورنىنى بار بىر
 نەرسە دىگەنلەر، قايسىلارنى ئىعتىبال
 رى يوق نەرسە دىگەنلەر. بىز، ئورنىنى
 بىر چىككە بارى تۇتقان ئىستىبە
 ، ئويلى ئالمىبىز، تۇتقاملۇنى دا كوڭل
 بىزگە سىمى.

ئورن ئىككى جىسم ئاراسىدا
 بارلىقى تۇتقان بىر جىسمىنىڭ يوقلۇق
 عندان عىبارەت سەلبى بىر حەقىقەت
 بولسا، عالمە بىر زات يا بىر سىفات
 ، بولمە موجود توڭل. شول سەلبە
 مەن چىگى بولماۋىنى دا عەجىب تو-
 گل، چۈنكى يوقلۇقنىڭ چىگى بولغا
 مۇمكىن توڭل.

عالمە ھېچ بىر نەرسە بولماسا،
 يوقلۇق بىر حەقىقەت بولمىدى، شو-
 نىڭ شىكىللى جىسمىنىڭ يوقلۇقىندىن
 عىبارەت ئورن دا سەلبى بىر حەقىقەت.
 گىياگرافىيى بىلمەگەن كىشىگە
 تۈبەنلىكنىڭ يېرىنىڭ ئورنىنىڭدا تۇق
 تاون ئاڭلاۋ چىتىن بولغان شىكىللى
 ، ئورنىنىڭ يوقلۇقىنى ئاڭلاۋدا كۈپ
 كىشى ئۈچۈن چىتىن. قاراڭغۇلۇق بىلە
 سوۋۇقلىقنىڭ ياقىنلىقى بىلە يىللىقنىڭ يوق
 لىقلارنىدىن عىبارەت سەلبى سىفات

فىلوسوفلار ئىككى فىكىردە: قايسىلارنى
 بار، قايسىلارنى يوق دى. بار دىيو-
 چىلەر كىشىلەرنىڭ ئويلاۋلارنى،
 بولۇلارنى، شادانلۇ ھەم قايسىلارنى
 ، شول جان سىفاتى دىلەر. يوق
 دىيوچىلەر ، بو حاللەر مېدەگەن بولما
 دىلەر. بار دىيوچىلەرنىڭ قايسىلارنى
 جاننى تەن ئولگەچ بىتە دىلەر، قا-
 سىلارنى، تەن ئولگەچ تەندەن چىعب
 تەنسىز روح ، بواب قالا دىلەر.

Хаос **خائوس**

گرىك فىلوسوفلارنى فىكىر نەچە
 ئىكسىز چىكىسىز بوشلۇق. باشدا ، بو
 بوشلۇقدا ھېچ بىر نەرسە بولمىغان،
 سوڭىدىن واق واق تۇزىلار حاسىل
 بولغان، ئاخرىدا عالمە ، شول تۇزىلار
 لاردىن ئۇيىشقان؛ (2) تەرتىبسىز، چو-
 والچىق نەرسەلەر، چوۋالچىق.

Пространство **پراسترا ئىستىمۇئى**

بوشلۇق، ئورن، مەكان، ھەيىز؛
 عالمە گى جىسىملەر ، سىيب ئورناش
 تۇرا تۇرغان بوشلۇق. بىز ھېچ بىر
 جىسم ۋە ماددەنىڭ ، ئورنىسىز ، بولۇون
 ، ئويلى ئالمىبىز، بىر ، ئورن بىلمەگەن
 ماددەنى بىز يوق دىيى بىلە بىز. بىزنىڭ
 ئويچا ماددەلەر ، ئورنىنىڭ بىر تور ئىسنادا
 دىن ئىككىنچى تور ئىسنادا كوچە ئالا-
 لار، ئە ، ئورن ئوزى ئوز تور ئىسنادان

گەرۋون، ئويلى ئالمىيز. بو حال بزىنىڭ،
ئويىنىڭ كىمچىلىكىدىن كىلە.

Атараксия ئاتارا كىمىيى

گرىك فىلوسوفلارنىڭ ئىپىكور
تارافىدىن دىمىلەنگەن فەلسەفى تىچلىق،
ھىچ بىر نەرسەگە قايرىمۇ ماددىغا عىبارەت
بىر حال.

Эманация ئىمەناتىمىيى

بىر نەرسەدەن ياراتىلىپ خاسىيل
بولۇ، سادىر بولۇ؛ ئىلاھى فىلو-
سوفلار ئىستىلاھى؛ (2) رادى كوك
كىمىيە ئىلمىيىتىدە، (غۇنىرلار-
دان) ياقىلىق ئاۋۋى كىي حال.

Эоны ئىيۋنى

گىنوستىكىلەر فەلسەفەسىدە تەكرى
بىلە كىشىلەر ئاراسىدا قىزىق قىلغان
ئورتاقچى زاتلار، قىرىشتىلەر.

Реалы رىيالى

گىربارت مەسىلە كىچە عالمە گى
نەرسەلەرنىڭ تۇب كىسەكلەرى بولغان
بىرەر گىنە سىفىتلىق ۋاق نەرسەلەر.
ئانگىچە ھەر رىيال بىرەر گىنە سىفىت
بىلە سىفىتلانما، كورۇنىشە بىر بولۇپ
كورىنگەن نەرسەلەرنىڭ بىر نىچە
سىفىتلىق بولۇلارنى ئىچلەرنى، رىيال
لارنى كويلىكەن.

Вещь ۋىشىچ

نەرسە، شەي؛ نىنىسى بولسا،
بىر سوز بىلە ئاكتىۋلا ئالنىرلىق

ۋە سەلبىي ھەقىقەت بولۇلارنى شىكىللى
ئورنىدا ئورنىشە قىلماقچى بولۇپ تۇرغان
جىسىمنىڭ يوقلىغىدىن عىبارەت سەلبى
بىر ھەقىقەت. بومەسىلەمە ۋە ۋە ۋە
قىقەت بىلەن بىلەنكى ياخشىراق ئاكتلار

Время ۋرىمى

چاق، ۋاقىت، زامان؛ كوكلىگە گى
ھىياللارنىڭ ھەم عالمە گى جىسىم ۋە
ھاللەرنىڭ ھامان. ئاماش بىر ئوز گىر ب
تۇرۇلارنى سەبەبلى بىزنىڭ كوكلىگە
ھامان سوزۇلۇپ ئالغى تۇرغان شى-
كىللى تۇيلىغان نەرسە. بىر نەرسە بىر
زاتدا توغۇل، بىر سىفىتدا توغۇل،
شولاي بولسا، بار تۇسلى تۇيلىغان بىر
نەرسە. بىر نەرسەنى بىر ھالغى يىرنىڭ
تەۋلىكلىك ئەيلەنۋى بىر نىچە چامالىمىز.
ۋاقىتنىڭ نىدەن عىبارەت ئىكەن-
لىكىنى فىلوسوفلار ھەنوز ھەل قىلا
ئالمىلار ئەلى. قايسى كىشىلەر ۋاقىتنى
قاراگى بولمەدە تىزىم سىلگىگەن
ئوتلى كورمىدىن تۇيلىغان سىزقا
ئۇششالار. بولمەدە ئاندى بۇتن بىر
سىز بولمىسا، كوزگە بۇتن بىر
ئوت سىزنى بارلىغى تۇيىلا، زامان-
دا شونى ھىيالى بىر سىز ھوك
مىدە دىلەر.

بىر ماددە ۋە جىسىملەرنىڭ ئورنىنى
بولۇپ ئويلى ئالمىغان بىز شىكىللى
ھال ۋە سىفىتلارنىڭدا زەمانىز ئوز-

ئەسەرنىڭ نىگىز ئېتىب ئالغان
ئەيىتىرى.

Тема **تېمىسى**

يىرلىك، زىمىن، مەۋزۇ: بر
ئەسەردە سۆيلىنەن مەسئەلەلەرنىڭ
نىگىز بولغانى؛ (2) ئۇزايىب يازارغا
يا خەل قارغا پىرلەن مەسئەلە.

Логос (слово) **لوگوۋس**

سوز، كەلىمە؛ ئىشنىلىگەچ يا ئو-
قلەچ كوگلىگە بر، ئوى كىتىر،
تۇرغان، ئاۋازلاردان قوشلغان تاۋش؛
(2) خەقل، (3) فەن.

Концепция **كانتسىپتسىيىسى**
(значение)

مەنە، مەفھوم؛ برسوزنى ئىشنى
يا ئوقۇ سەبەبلى كوگلىگە كىلە
تۇرغان، ئوى، سورەت، خىيال؛ (2)
ئاڭلاۋ، يولۇ.

Объект **ئابىيىكت**

ئىيە، مىسئاق؛ برسوزنىڭ ئىيەسى
بولغان نەرسە، برسوز بلە ئاتالغان بر
نەرسە ھەم برسوز بلە ئاتالغان نەرسە.
لەرنىڭ ھەر برسۇ. «ئات» دىگەن
سوز بر كەلىمە، بو سوزنى ئىشتكەچ
بىزنىڭ كوگلدە خاسىل بولا تۇرغان
عۇمومى ئات، سورەتى بر مەنە، دۇنىل
داعى ئاتلارنىڭ ھەر برسۇ ئىيەلەر.
خەلى دىگەن ئىسمە بر سوز، خەلى

«نەرسە»، بر خاس يا عام سوزنىڭ
ئىيەسى. بو نەرسە دىگەن سوز ھەر
تىلە سوزلەرنىڭ ئىيىڭ كىيىڭى (ئە-
خەمى). خالەمە بار بولغان نەرسە-
لەرنىڭ ھەر برسۇ برەر نەرسە بولغان
شىكىلى، ھىچ يوق نەرسەلەردە
نەرسە دىب ئاتالودان قۇتۇلا ئالمىلار.
نەرسە دىگەن سوزنى فەننى تەخرىف
بلە تەخرىف قلب بولمى، ئەمما باشقا
سوزلەرنىڭ تەخرىفلەرنىڭ (تانتۇلا-
رنىڭ) ھەر برسۇ ئاخردا نەرسە
دىگەن سوزگە بارب ترەنە.

Предмет **پرىدەمىت**

ئەيىر، شەخس؛ بر يا بر نىچە
سىفاتلى زات ياماددى بر نەرسە. ھىچ
بر شەخس شەى بولمى قالمى، ئەمما
ھەر شەى شەخس بولب بئە ئالمى.
يوق نەرسەلەر، كوگىل بلە گنە ئويلانا
تۇرغان نەرسەلەر ھەر برسۇ شەى
بولسالاردا، ھەر برسۇ شەخس بول-
مىلار، زات ۋە ماددى بولغانلارنى خەنا
شەخس بولالار؛ (2) تىلگە ئالغان
سوزلەرنىڭ يامە قالە يا بر فەننىڭ نىگىز
ئېتىب تۇتلغان نەرسەسى.

Сюжет **سوزىت**

خاقىندا بر سوز سۆيلىنەن گەن
نەرسە. مەۋزۇ، (2) ئەدەبى ياسىناى

ئورامداغى ئات ئات دېگەن سوزنىڭ
بر مىسداقنى ھەم بر فەردى.

Экземпляр ئىكزىمپىلەر

بر تۇرلنى نەرسەلەرنىڭ بردانەسى؛
(2) ئوسملىك ۋە ھەيوان تۇرلەرنىڭ
بر دانەسى؛ (3) باسلىغان يا يازلىغان
بر كىتاب ۋە يازونىڭ بر نۇسخەسى؛
(4) قزق تابىعەتلى كىشى.

Аффирмация ئاففىر ماتسىمىنى
(утверждение)

ئىجاب، ئىسناد؛ بر سوزنى بر
نەرسەگە تۇبەب (بو، شول) دىب ئەيتو.

Негация (отрицание) -
نىگاتى - سىمىنى

سەلب، نەفى؛ بر سوزنىڭ بر نەر-
سەگە ئەيتلمەون (سادىق بولماون)
ئاڭلاتو؛ مەلوم كىشى تۇرغان ھەب
ۋانعا تۇبەب: (بو ئات) دىب ئەيتو
ئىجاب بولا، سىيرعا (بو ئات توڭل)
دىب ئەيتو سەلب بولا. بو ھەيوانعا
ئات دېگەن سوز سادىق، سىيرعائات
دېگەن سوز سادىق توڭل دىلەر.
ھەر سوز ئوزىنىڭ مىسداقلارنى سالا-
دىق بولا. سوزلەرنى ئوز مىسداقلا-
رۇنا قاراتب ئەيتوگە ئىجاب دىلەر،
ئوز مىسداقنى بولماعان نەرسەلەرگە
ئەيتلمەون ئاڭلاتوغا سەلب دىلەر.
ئىجابى، سەلبى دېگەن سوزلەر شونە
مان چعا.

ئاعاينىڭ بىزنىڭ كوڭلەگى سوزىنى
بر مەنعا، غەلى ئاعلى ئوزى بر مىس-
داق. «يوق» دېگەن سوزدە بر سوز،
ئانى ئىشتەكچ بىزنىڭ كوڭلەگە كىلە
تۇرغان، ئوى ئانىڭ مەنسى، يوق
نەرسەلەر ئوزلەرنى واقىعدا ھىچ بول-
ماسلاردا، يوق دېگەن سوزنىڭ
ئىيەسى سانالار. يوق نەرسەلەرنىڭ
يوقلقلارنى يوق دېگەن سوزگە ئىيە
بولوغا مانىع بولمىلار؛ (2) ئويلانا
يا تىكشۇرۇلە تۇرغان نەرسە.

Объективный ئابىيكتىۋنى

ئويلالوچىنىڭ ئويىنا قارامىچى
تابىعەتدە بولغان؛ (2) بر كىشىنىڭ، ئوى
ۋەتلەگىنە قارامىچى ھەقىقەت بولغان
(نەرسە يا حال).

Субъект سوبىيىكت

بر ئابىيكتىنى ئويلالوچى (2) بر
ئوى ۋە تەلكى شەخس؛ (3) بر حال
ۋە سىفاتنىڭ ئىيەسى؛ (4) جۇملەنىڭ
مەھكومى، مەۋزوع.

Субъективный

شەخسى؛ (2) بر كىشىنىڭ، ئوى
يا تەلەگىنە قاراتالغان.

Представитель پرىدستاقىتىل

بۇرتىك، مىسداق، فەرد؛ بر سو-
زنىڭ دۇنياداعى ئىيەسى؛ غەلى ئاعلى
غەلى دېگەن سوزنىڭ مىسداقنى؛

مۇتراق) دىلەر، مىسداقلارنى ئازۇراق كىڭ سوزگە ئەھەس (جاسۇراق) دېلەر: خەيوان بىلەن ئات شىكىللىكى بىر چىسى كىڭرەك، ئىككىچىسى تارۇ-راق.

Объём **ئابىيوم**
ئەفراد، بىر غام سوزنىڭ مىسداقلارنىڭ مەجموعى.

يىر يۇزىدە ئىككى مىليارد چەملىك سىنداغى كىشىلەرنىڭ جىيىنى كىشى دىگەن سوزنىڭ ئەفرادى بولا.

Представление **پىرىدستاقۇلىپ**
ئىيىنى

جۇزئى مەفھوم، خاس مەنىلىك خۇسوسى سوزلەرنىڭ مەنىلارنى.

Понятие (концепт) **پانەئىيىنى**
كۆللى مەفھوم، عام مەنىلىك، عام كىڭ سوزلەرنىڭ مەنىلارنى: قازان، قابان، ئىدىل، سۇلان، غەلى دىگەن سوزلەرنىڭ مەنىلارنى خاس مەنىلار، قالا، كول، يىلغا، تاو وە كىشى دىگەن سوزلەرنىڭ مەنىلارنى عام مەنىلار.

Неограниченное слово
مۇتلاق، ياكىغىز سوز؛ بىر سوز قوشۇلۇپ چىكىلەنمەگەن عام سوز.

Ограниченное слово
مۇقەيىد سوز؛ بىر سوز بىلەن چىكىلەنگەن سوز.

Позитив **پازىتىف**
ئىجابى، وجودى؛ بىر سوزنىڭ نىگە بولسدا، سادىق بولوون ئاڭلاتا تۇرغان سوز؛ 2) بولو تارافى، بولوغا مۇناسىبەتلىك حال.

Негатив **نىگاتىف**
سەلبى، غەدەمى؛ بىر سوزنىڭ نىگە بولسدا، سادىق بولماون ئاڭلاتقان سوز؛ 2) بولماون تارافى، بولماوغا مۇناسىبەتلىك حال.

بار، چىكىلى، خاق، تورى دىگەن سوزلەر ئىجابى؛ يوق، چىكىسز، نا-خاق، قىيىق دىگەن سوزلەر سەلبى.

Индивидуальное слово
(собственное имя)

غەلەم، جۇزئى، خاس، خۇسو-سى، تار سوز. بىرگەن نەرسەگە ئاتاپ قوشىلغان وە شول قوشو بوينچا بىرگەن نەرسەگە سادىق بولا تۇرغان سوز: قازان، قابان، ئىدىل، سۇلان، غەلى شىكىللى.

Универсальное слово **(нарицательное имя)**

كۆللى، عام، غۇمومى، كىڭ سوز: قالا، كول، يىلغا، تاو، كىشى كىي. قايسى كىڭ سوزلەر بىر بىرىگەن قارا-غاندا بىرى كىڭرەك بولا، ئىككى-چىسى تارۇراق بولا؛ مىسداقلارنى كۆپرەك كىڭ سوزگە ئەھەم (عام).

تېمىرنىڭ قاتىلىغىنى، يىلىغىنى، سووقلىق
 ھى سىفاتلار، تېمىر ئوزى زات. ھەر
 زاتنىڭ بىر سىفاتى، بولمى قالمى، ئەمما
 سىفاتى بولغان نەرسەلەرنىڭ ھەر بىرى
 زات بولمى: تېمىرنىڭ يىلىغىنىنىڭ
 كۆپلىك سىفاتى بولسا، ئۇل يىلىق
 ئوزى بىر كۆچ بولغانلىغىدىن زات
 بولالمى.

Субстрат **سوبستىرات**
 ھەيولا؛ نەرسەلەرنىڭ تۈب ماددەسى،
 نەرسەلەرنىڭ رەش وە ھاللىرى ئۆز-
 گەرسەدە، ئۆز گەرمى تۇرغان زاتلارنى؛
 (2) مىكروبلار ئورچىتىو ئۈچن جىلم
 بلە شىكەردەن ئەزىلەنگەن شولپا.

Детерминация **دېتېرمىناتسىيە**
 سىفاتلاو، تەوسىق؛ بىر نەرسەنىڭ
 مۇھىم سىفاتلارن بەيان قىلو؛ مىتال
 يالنىرى، ياقىتى ئوتكەرمى، ئىلىكتىر
 كۈچن تىز ئاغزا دىيو شىكىللى.

Квалитатив **كۋالىتاتىف**
 واسىق، مەسار؛ سىفات وە ە-
 مەل ئىسىمى: يىلىق، سووقلىق، ئوقو،
 يازو، بىرلىك، ئاتلىق، ئاتسىزلىق،
 ئاتچىلىق شىكىللى.

Констатив (прилагательное) **كانستاتىف**
 واسىق، مۇشتىق؛ بىر نەرسەنى
 سىفانلى تۇرغان سوز: يىلى، سووق،
 ئوقوچى، يازوچى، بىر، ئاتلى، ئاتسىز،
 ئاتچى شىكىللى.

Ограничительное слово

قەيد؛ بىر سوزگە قوشىلىپ ئاننىڭ
 مىسداقلارن ئازايتقان سوز: ئات، يا-
 زا دىگەن سوزلەر مۇتلاق سوزلەر،
 ەلى ئاتى، ئاق ئات، تىز يازا دىگەن
 سوزلەر مۇقەيەدسوزلەر. ەلى، ئاق،
 تىز دىگەن سوزلەر قەيدلەر.
 مۇقەيەد سوزلەرنىڭ قەيدلەرى
 تۇرك تىللەردە كۆپىنچە ئىك ئەپ-
 تىلەلەر، باشقا تىللەرنىڭ كۆپىنچە
 سوڭ ئەيتىلەر:

Аттрибут **ئاتتېرىبوت**
(свойство, признак)
 سىفات، ھال؛ نەرسەلەردە بولغان
 كۆچلەر يا شول كۆچلەرنىڭ بىرىنى
 نىڭ يا بىر نىچەسىنىڭ يوقلىغى. بىر
 كۆچىدىن عىبارەت سىفاتقا ئىجابى
 سىفات، بىر كۆچنىڭ يوقلىغىدىن
 عىبارەت سىفاتقا سەلبى سىفات دىلەر.
 يىلىق ئىجابى، سووقلىق سەلبى،
 ياقىتلىق ئىجابى، قاراڭغىلىق سەلبى،
 تورلىق ئىجابى، قىيىلىق سەلبى؛
 (2) بىر نەرسەنىڭ ئۆزىدە مەسوس
 دائىمى سىفاتى.

Субстанция **سوبستانتسىيە**
 زات، جەھەر؛ سىفاتلارنىڭ بىر
 كۆچىدىن عىبارەت بولمىغان ئىيەلەرى.
 جىسىملەر، كوز نەكلەر، مالىكولار،
 ئاتوملار ھەم ئىلىكتىرونلار-زاتلار.

سوېستانىف **Субстантив**

(существительное)

زاتى، بر زاتنىڭ ئىسمى بولغان
سوز: جىسىم، ھەيوان، ئات، كىشى،
ەھلى كىبى.

قايسىنى واسفلا ر بر قوشمتاقوشو
بلن زاتى سوزلەردەن ياسالار:
كىشنىك، ئىنسانىيەت شىكىللى. واسىف-
لەرنىڭ كوبرىسى بر واسىف يا زاتى
سوزدەن ياسالار. ئوقودان-ئوقوچى،
ەيلىدەن-ەالىم، ئاتدان-ئاتچى، ئات-
لىنى، ئاتسىز شىكىللى. قايسى واسفلا ر وا-
سىفلاردان ياسالار: يلىدان-يىلىق،
بردەن-برلىك، ئاتلىدان-ئاتلىق،
ئاتسىزدان-ئاتسىزلىق شىكىللى. سان وە
فىعل سوزلەرنى واسىفلەردەن سان-
لار: بر، ئىكى، ...، يازدم، يازام،
يازارم شىكىللى. ئلكە واسىف يا واسىف
بولوب سوڭندان بر زاتقا ئىسىم ئىتب
قوشلغان سوزلەر زاتى بولوب ئەوۇ

رئىلەر، كىشى ئىسمى بولغان: ەھل،
عادىل، كەمال، كامىل شىكىللى.

Синоним سىمونىم

مۇرادىف: بر مەنادا بولغان
سوزلەر: چەير-ساعز؛ ماتور-گوزەل؛
سووق - سالقن، ئىسى-قزو-قاينار؛
ازور-، ئۆلى-دەو-ئۆلكەن شىكىللى.

Ононим ئانونىم

مۇشتەرك، ئورتاق سوز: ئىكى،
ئوچ يادورت مەنادا يۇرتلە تۇرغان
سوزلەر: «بار» (مەوجود - كىت)
دىگەن مەنالاردا ئورتاق؛ «ئات»
(كىشى تۇرغان ھەيوان، ئىسىم مەم
ئىرەت) مەنالاردا ئورتاق.

Идентичный ئىدىنتىچنى
(Тождественный)

شولوق (شول ئوق) بر برسە
ەين، نەق ئوزى، باشقا توڭل.
بو برلك كوبرىچە بر ئورندا يۇر-
تلى تۇرغان سوزلەرنىڭ مەنالاردا
بولا:

- ئىسىنىك = ئىسى بولو = ھەررەت = ھازرىدەت؛
- يازو = يازوچى بولو = كىتابەت = كاتىبىيەت؛
- بار = يوق توڭل = مەوجود = ەيرى مەعدرم؛
- بارلىق = يوقلىقنىڭ يوقلىغى = وۇجود = ەدەمى ەدەم؛
- توعز = ئوچ ئوچ = دۇرتە بىش = ئوندان بر كىم.

مەنالارنى بر برسەنە ەين بولغان سوزلەرنىڭ قايسىلارنى قوشما سوز بولغان
لقدان مۇرادىف دىب ئاتالمىلار.

برسىنى سادىق بولمى قالمى تۇرغان -
لارى:

بار - يوق؛ (مەوجود - مەعدم):
كشى - كشى توگل.

ھەر نەرسە يا بار بولا، يا يوق
بولا، باردا، يوقدا بولمى تۇرغان
نەرسە بولمى.

**Антонимы (Противополож-
ные)** ئانتونىمى

قارشى سوزلەر، زىد سوزلەر؛
قايسى نەرسەلەرگە ئىككىسى دە سادىق
بولمى تۇرغان دۇشمان سوزلەر؛
ھەيوان - تاش؛ ئات - سىير. ئالماچقا
ھەيواندا، تاشدا سادىق بولماغانلىق
ئان ھەم قۇشلارغا ئاتدا سىيردا
سادىق بولماغانلىقدان، بو پار سوز-
لەر بر برسىنە زىد بولالار. سوز
ئاكلار ئۇچن ھەم فيگرنى، تورى
يۇرتو ئۇچن نەقىز بلە زىدىنى ئايترا
بلرگە كىرەك.

Адекватные ئادىكۋاتىمىيى

ئىگىز سوزلەر، مۇساوى سوزلەر؛
بر برسىندەن ھىچ بر نەرسەدە ئايت-
رلمى تۇرغان، دوس سوزلەر؛ ھەيوان -
تويوچى؛ ھەر ھەيوان، تويوچى بولا
و ھەر تويوچى جىسم ھەيوان بولا.

**Субординар-
ные (Подчиняющиеся)**

كىكتار سوزلەر، ئەمەم ئەھس

**Идентификация -
категория**

بر دىب بلو؛ ئىكى نەرسەنى برگە
ساناو، ئىكى سوزنىڭ مىسداقلارن بر
دىب بلو، شولوقلاندىرو.

Оппозиционные слова

ئاپپازىتسىيو نىمىيى ئىسلاۋا
دۇشمان سوزلەر، ھىچ برسىنىڭ
مىسداقتى ئىككىچىسى سادىق بولمى
تۇرغان سوزلەر؛ بار - يوق؛ ھەيوان -
تاش شىكىللى.

Контактные слова -
نىمىيى ئىسلاۋا

دوس سوزلەر، برسىنى سادىق بول-
غان نەرسەلەرنىڭ قايسىلارنى يا ھەر
برىنى ئىككىچىسى دە سادىق بولاتۇر-
غان سوزلەر؛ ھەيوان - تويوچى؛
ھەيوان - ئات؛ ھەيوان - ئاق شىكىللى.
ھەيوان سادىق بولغان نەرسەلەرنىڭ
ھەر برسىنى تويوچى سادىق بولا،
قايسىلارنى ئات دىگەن سوزدە، ئاق
دىگەن سوزدە سادىق بولا.

**Антонимы (Контрадикци-
онные, противоречивые)**

ئانتىنومى
قالما قارشى كىرى سوزلەر، نەقىز
سوزلەر؛ بر برسىنىڭ مىسداقلارنى
سادىق بولمى تۇرغان دۇشمان سوز-
لەرنىڭ ھىچ بر نەرسەگە ئىككىسىنىڭ

سوزلەر. قايسى نەرسەلەردە برسنى
ئىككىنچىسىدەن ئايرىلسادا، ئىككىنچى
سىنى برىنچىسىدەن ھېچ ئايرىلمى
تۇرغان سوزلەر:

خەيوان-ئات شىكىللىكى سىيردا
خەيوان ئاتىدىن ئايرىلسادا، ئات
دىگەن سوز خەيوان دىگەن سوزدەن
ھېچ ئايرىلمى، چۈنكى ھەر ئات
خەيوان بولمى قالدى. مۇندى سوز-
لەرنىڭ كىچىك گىنە ئەمەم = عامئراق
دىلەر. تاراعىنا ئەھس = حاسئراق
دىلەر.

ئاكتسىدىنتىنىيە
Акцидентные يىنى

ئۇچراش سوزلەر؛ ئىتتىپاقى
سوزلەر؛ قايسى نەرسەلەرگە ھەر
ئىككىسى سادىق بولسالىرىدا، قايسى
نەرسەلەردە ھەر ئىككىسى بر برسنى
دەن ئايرىنلا تۇرغان سوزلەر ھىد-
وان - ئاق شىكىللىكى كى ئاق قۇشدا
برگە جىيىلسالىرىدا، قاراعادا خەيوان ئاق
دىن، قاردا ئاق خەيواندىن ئايرىلغان.

رەلىيە تىسىيىيە
Реляция
(отношение)

چاەش، بەيلەنش، نىسبەت، ئىزافە،
قىياس؛ بر نەرسەنىڭ ئىككىنچى بر
نەرسەگە قاراعانداغى حال ۋە سىفاتى:
زور ئراقلىق، كچىرەكلىك، ئۈسەلىك،
ئاسدلىق، ئانالىق، بالالىق نىسبەتلەرى

شىكىللىكى؛ 2) غەسكەرنىڭ حاللەرنىدەن
خەبەر كىتىرو.

رەلىيە تىۋىنى
Релятивный
(относительный)

چاەشلىق، نىسبى، ئىزافى، قىياسى؛
بر نەرسەگە چاەشلىق بىلەن بىلەن بولما
تۇرغان حال ۋە سىفات: ھېچ بر
نەرسە ئوز ئوزىدەن زور ئراقدا بولما
ئالمى، ئۈسەدە بولما ئالمى، ياقىدا
بولما ئالمى، باشقا بر نەرسەگە چا-
ەشدر چاقىنا يازور ئراق، ياكچىرەك،
يا ئۈسەدە، يا ئاسدا، يا ياقى يايراقى
بولما ئالا.

كاررەلىيە تىسىيىيە
Корреляция

ئىلمىتە، بەيلەنش، مۇناسىبەت؛
برسى بولغاندا ئىككىنچىسىدە بولمى
قىالمى تۇرغان، بر برسنىدە شارت
خۇكىمدە بولغان حال ۋە سىفاتلار:
ياقلىق، يراقلىق، توغانلىق، دوستىق،
ياقداشلىق شىكىللىكى.

كاررەلىيە
Коррелятивный
تىۋىنى

بر برسنىدە بەيلەنشلىق، مۇناسى-
بەتلىق، برسنى ئىككىنچىسىدەن قالمى
تۇرغان.

ئۈسلۈۋىنى
Условный

شارتلىق، ماشروت؛ بر شارت يا
سەبەب بىلەن بولما تۇرغان، شارت
ۋە سەبەبىدەن باشقا بولما ئالمى تۈر-
غان نەرسە يا حال.

لەرنىڭ مۇناسىبەتلىرى شىكىللى.

Субординация سوۋوردىنات

(Подчинение) سىيىنى

كىڭتارلىق، غۇموم - خۇسوس مۇتلاق؛ بىرسى كىڭ بىرسى تار بولغان سۆزلەرنىڭ مۇناسىبەتلىرى:

(خەيوان - ئات) دىگەن سۆزلەرنىڭ مۇناسىبەتلىرى شىكىللى.

ئاكتسىپىدىنتسىيىنى

Акциденция (Совпадение)

ئۇچراشلىق، قايسى نەرسەلەردە گەنە بىر بىرسى بىلە ئۇچراشا تۇرغان سۆزلەرنىڭ مۇناسىبەتلىرى: (خەيوان - ئاق) دىگەن سۆزلەرنىڭ مۇناسىبەتلىرى شىكىللى.

Корреляция атрибутов

سىمىفاتلارنىڭ بەيلەنشەلىرى سۆزلەر ئاراسىدا بېش تۇرلى مۇناسىبەت بولغان شىكىللى سىمىفاتلار ئاراسىدا بىر زاماندا يايەنەشە مامىنتلاردا بىر نەرسەدە (يا ئىككى نەرسەدە) بىرگە بولۇپ بولما بويىنچا بېش تۇرلى بەيلەنش بولا: كىرئىك، قارشىلىق، ئىگىزلىك، كىڭتارلىق ھەم ئۇچراشو:

Абсолютный ئابىسالوتنى

ئوز ئوزىنى، مۇتلاق، خەقىقى، نىسبەتسىز، شارىتىز، قەيدىسىز؛ ھېچ بىر نەرسەگە چاشىدىر ئلۇدان ھەم ھېچ بىر شارىتىدان باشقا بولغان...

سۆزلەر ئاراسىدا بولا تۇرغان بېش تۇرلى مۇناسىبەت:

Контрадикция (Антиномия, Противоречие)

قاېما قارشىلىق، كىرئىك، تەناقىز؛ سۆزلەرنىڭ بىر بىرىنى نەقىز دۇشمان بولۇلارى: (بار - يوق) دىگەن سۆزلەرنىڭ بىر بىرىنى قاېما قارشى كىرى بولۇلارى شىكىللى.

Антонимия (Противоположность)

قارشىلىق، تەزاد؛ سۆزلەرنىڭ بىر بىرىنى زىد دۇشمان بولۇلارى: (خەيوان - تاش) دىگەن سۆزلەرنىڭ بىر بىرىنى قارشى بولۇلارى شىكىللى.

Адекватность ئادىكۋاتنىست

ئىگىزلىك، مۇساۋات؛ سۆزلەرنىڭ بىر بىرىنى ئىگىز بولۇپ ھېچ بىر نەرسەدە بىر بىرىنى ئايرىلماۋلارى: (خەيوان - تۇيۇچى) دىگەن سۆز-

(1) بارلىق بىلە يوقلىقنىڭ ئاراسىدا كىرئىك (تەناقىز)،

(2) قاتلىق بىلە سىيىقلىق ئاراسىدا قارشىلىق (تەزاد)،

(3) خەيوانلىق بىلە تۇيۇچىلىق ئاراسىدا ئىگىزلىك (تەلازم)،

4) تۇسلۇك بىلە قزلىق ئاراسىدا كىكتارلك (عام حاسلق)،

5) تۇيوچىلىق بىلە ئاقلق ئاراسىدا ئۇچراشو (تەسادىق).

ئىككى نەرسەنىڭ حاللىرى ئاراسىدا بەيلەنش دورت كنه تۇرلى بولا:

1) قۇياشنىڭ چىووى بىلە دۇنيانىڭ (ئۇققنىڭ) قاراكتىلانوى ئا راسىدا قارشىلىق،

2) قۇياشنىڭ چىووى بىلە دۇنيانىڭ ياقىتىرووى ئاراسىدا ئىگىزلك،

3) ھاوانىڭ بۇلتلانوى بىلە ياكىرنىڭ ياوووى ئاراسىدا كىكتارلق،

4) قۇياشنىڭ چىووى بىلە ياكىرنىڭ ياوووى ئاراسىدا ئۇچراشلىق.

تودىرغان كۇچنىڭ ئوزى بولا، يە ئانىڭ ئاتاسى يا باباسى بولا. قاي واقتدا بىر تەجرىبە بىزدە كىمچىلىك بولو سەبەبلى بىر حالنىڭ بىر سەبەبىدىن بىرگە توغان قەردىش، يا توغاندىن توغان سەبەب دىيىپ بىلە بىز.

كاندىتە-
Кондиция (условие) سىيىنى

شارت، ياراق؛ كىكتار حاللىرىنىڭ كىگىرەگىنىڭ ئىلگىرەك بولغانى.

Кондиционель (условлен-
ное)

مىشروت؛ كىكتار حاللىرىنىڭ تار- راعىنىڭ سوكتراق بولا تۇرغانى؛ بولمەنىڭ ياقىتىرووى شارت، يازوئوقو مىشروت. تىرىشوشارت، عالم بولو مىشروت.

كانوزالىنى
Каузальный سەبەبلى، سەبەبىكە مۇناسىبەتلى.

پىرىچىنىنى
Причина (Кауза)

سەبەب، عىللە؛ ئىگىز حاللىرىنىڭ ئىلگىرەك بولا تۇرغانلىرى بىلە كىكتار حاللىرىنىڭ ئىلگىرەك بولا تۇرغان تارراغى؛ بىر حالنى ئوزۇنە ئىيەرتىپ بولدىرا تۇرغان حال.

Результат (Следствие)

ئىز، ئەسەر؛ ئىگىز حاللىرىنىڭ سو- كىراق بولا تۇرغانى ھەم كىكتار حال- لىرىنىڭ سوكتراق بولغانى كىگى- رەگى؛ قۇياشنىڭ چىووى سەبەب، دۇنيانىڭ ياقىتىرووى ئەسەر. قۇياشنىڭ چىووى سەبەب، بولمەنىڭ ياقىتىرووى ئەسەر، سونىڭ 100 دەرىجىدە ئىسىد- لىنىووى سەبەب، بولانوى ئەسەر، سو- نىڭ سووقلىغىنىڭ نول دەرىجىسىدىن ئارتىووى سەبەب، قاتى بۇز بولووى ئەسەر. ئەسەرلەر سەبەبىدىن توغان بالا شىكىللى سانالار. سەبەب يا ئەسەرنى

Лейтмотив لەيتما تيف
باش مۇراد، تۇب مەقسود، كۈچلۈك
سەبەب.

Средство سىرىد سىستىمىسى
ئەمەل، ئىم، جاي؛ بىر تىلەكنىڭ
بولۇشى سەبەب ياكى شارەت بولۇپ تۇرىدۇ.
ئاندا ھەل قىلىش (يەنى ھەيوان) بىر
تىلەكنىڭ بولۇشى تەسە، ئىككىنچى سەبەب
ھەم بولمايدۇ. شارەتلەرنى ئۆز ئىچىگە
مەللىرى بىلەن بولۇپ تۇرىدۇ. سەبەب
ۋە شارەتلەرنى بولمايدۇ، ئۇلار تىلەككە
بولۇپ سولمايدۇ. كىشى چوقۇنلارغا تۇرىدۇ.
شۇنداقلا، تەبىئىي شارەت بىلەن
ئىككىنچى سەبەب بولۇپ تۇرىدۇ. (ئەمەل)
لەر) سول قانداق شارەت بىلەن تىلەكنىڭ
ئەمەل بولۇپ تۇرىدۇ.

تىلەكنىڭ بولۇشى تەسە ئەمەلنىڭ
قلىنىشى سەبەب بولۇپ، شۇنداقلا سەبەب
ئىككىنچى سەبەب بولۇپ تۇرىدۇ. ئەمەل
دەپمە ئەمەلەر.

ئارگومىنت

دەلىل، ھۆججە؛ بىلىنىشى بىر ھال.
نىڭ بىلىنىشى سەبەب بولۇپ تۇرىدۇ.

Вывод (заклучение) ۋىيۇد

نەتىجە؛ دەلىل بىلەن بىلىنىشى ھال؛
ھەر سەبەب ئۆز ئىچىگە ئەمەل دەلىل
بولۇپ تۇرىدۇ؛ قۇيۇش چوقۇنلارغا ياقىدۇ.
ئەمەل بولۇپ تۇرىدۇ.

Каузальность كائۇزالنىست
(причинность)

سەبەبلىك؛ ياكى ھەل قىلىش بولۇپ
ھەر ھال ۋە نەرسەنىڭ بىر سەبەبىدەن
باشقا بولۇپ تۇرىدۇ. پىرىنسىپ،
(نىگىز، ئەسلى، قانۇن).

ھەل قىلىش تەجىربىلەرنىڭ ھەر بىرىنى
تۇرىدۇ. ھەل قىلىش ئارقىلىق سەبەبلىك،
شارەتلىك مۇناسىۋەتلەرنى تىكشىرىدۇ.
ئىككىنچى سەبەب بولۇپ تۇرىدۇ. ۋە سە-
بەبلىك قانۇنلارغا قارشى بولۇپ تۇرىدۇ.
سولاردا بولۇپ تۇرىدۇ، تەبىئىي قانۇنلارغا
سەبەب بولۇپ تۇرىدۇ، بىزگە سەبەب شىكىللىنىشى
بولۇپ كۆرۈنگەن ھالدا، چىن سەبەب
تۈگۈل، شارەتلەرغا دىيۈپ تۇرىدۇ.
بولۇپ تۇرىدۇ. سەبەب قانۇنلارغا مۇشكىللىك
شۇنداقلا: سەبەب تەبىئىيەتتە رىئايىل
(مەۋجۇد) ۋە رىئايىل تەبىئىيەتتە سەبەب
تىلەك ئالدىنقى قانۇنلار. مەتبىقى بولۇپ
دەپمە (ئەمەل) ھەل قىلىنمايدۇ.
ئەمەل.

Претекст

سول، بەھانە، باغىس؛ بىر ئىشنىڭ
قلىنىشى سەبەب بولۇپ تۇرىدۇ.

Мотив ماتىف

تىلەك، مۇراد، مەقسود؛ ماتىف؛
بىر تىلەكنىڭ بىر ئىشنى قىلدۇرۇش
نىڭ تىلەكى؛ (2) موزىكى كۇيى.

حاللەرنىڭ مۇناسىبەتلىرى ئۇنى ۋاقىئەدەپ
ئەيتىلمى.

Истина ئىستىتىنى

حەقىقەت، چىن؛ ۋاقىئە ئىچىدە
بولغان ھەربىر ۋاقىئە ۋە ھال ھەم ئىجابى
يا سەلبى سىفات، بولغان ۋە بولمىغان
ھەم بولمىغاچقا ھاللەر ئاراسىدا
بولغان بەيلىنىش مۇناسىبەتى.

Истинный ئىستىتىنى

حەق سوز، دۇرس، ئوۋى؛ ۋاقىئە
ئىچىدە ھەقىقەتكە، تورى كىلىگەن
جۈملە ھەم، ئوۋى.

Ложный لوژنى

يالغان سوز، ياكەش، ئوۋى؛ ۋا-
قىئە ئىچىدە ھەقىقەتكە، تورى كىلمەگەن
جۈملە ھەم، ئوۋى.

Реальное (Сущее) رىئالنى

بار، مەۋجود؛ ئىچكى ھەم ئىشقى
تۇيغۇچىلارنىڭ بىرسى ئارقىلىق كىشىگە
تەئسىر ئىتىب تۇيۇلۇق بولغان سىفا
تلارغا ھەم شۇندى سىفاتلارنىڭ
ئىيەسى بولغان زاتلارغا ھەم شۇلا-
رنىڭ سەبەبلەرنى، ئىجابى شارتلارنى،
سەبەب ۋە شارتلارنىڭ سەبەب ھەم
شارتلارنى «بار» دىلەر. ئوپلاۋ كى
(جان)، باش ۋە مى ھاللەرنى، تۇسلەر،
تاۋشلار، ئىسلەر، تەملەر، يىلىق شى
كىلىق ھاللەر تۇبىدە ئاتۇملارنىڭ

ئەسەرلەر ھەر سەبەبلەرنى دەلىل
بولمايلىقلار، ئوزلەرنى ئىگىز بولغان
سەبەبلەرنى گەنە دەلىل بولا ئالالار:
بولمە ياقىتۇرۇ قۇياش چىقانلىققا دەلىل
بولا ئالمى، چۈنكى بولمەنىڭ چىراع
بىلە ياقىتۇرۇ ئىختىمال.

ماشروت شارتلارغا دەلىل بولا،
ئە شارتلار ماشروتقا دەلىل بولا ئال-
مىلار: يازو ئوقۇ بولمە ياقىرغانلىققا
دەلىل بولا ئالا، بولمە ياقىتۇرۇ يازو
ئوقۇغانلىققا دەلىل بولا ئالمى، چۈنكى
ئىختىمال: بولمە ياقىتۇرۇ بولر، ئوقۇچى
ھىچ بىر نەرسە ئوقۇماس.

Аргументация ئارگومىنتاتىۋى

سىيىنى
بىر مەسئەلەنى ئىسبات قىلۇ ئۇچىن
دەلىل كىتىرۇ.

Реалитё رىئاللىتى

(действительность, внешний мир)

ۋاقىئە، نەفسى ئەمەر، چىلىق؛ ۋا-
لەمدە بولۇپ ئوتكەن، ھەزىر بولۇپ
تۇرغان ھەم كىلەچەككە بولماچى زات
ۋە ھاللەرنىڭ ھەم ئالارنىڭ مۇناسىبەت
لىرىنىڭ مەجموعى.

Факт فاكت

ۋاقىئە، ھادىسە؛ ۋاقىئە ئىچىدە
بولغان ھاللەرنىڭ ھەر بىرىم بىر مى،
بولغانلىقىدا شۇبھە بولمىغان ھال؛

ئىجابى سىفانلاردا، بىو سوزلەرنىڭ ھەر ئىككىسى بىرگە جىيىلسالاردا، زاتلاردا، «بار» ھەقىقەتدەن، سەلبى سىفانلاردا ھەقىقەت باردان ئاينىر ئىلا. قاراڭغىلىق، سووقلىق، ئۇچسىزلىق،

كوزسىزلىك شىكىللى سەلبى سىفانلار ھەقىقەت بولسالىاردا، ئالار چىنلىقدا بار توگىل. شولاي بولسادا، قىاي چاغىدا سەلبى ھەقىقەتلەرگەدە ھەقىقەت ئولاراق مۇتەھەققىق دىگەن عام مەعنا بىلە «بار» دىب ئەيتىلە: يىر ئاستىدا قاراڭغىلىق، بۇزدا سووقلىق، توگەرەكە ئۇچسىزلىق، سووقدا كوزسىزلىك بار دىگەن سوز (يىر ئاستىدا ياقىتلىق، بۇزدا يىلىق، توگەرەكە ئۇچلىق، سووقدا كوزلىك يوق، بولوۋى ھەقىقەت) دىگەن سوز.

Конкретный كانكىرىتىنى ماددى، ھىسسى؛ ئوزى يا سىفاننى تۇيىنلىق بار بولغان زات ۋە سىفانلار: جىسىم، ماددە ۋە تولىق، يىلىق، تۇس، ياقىتلىق شىكىللى ھاللەر.

Конкретизировать — تىيىزىر ئۆت

ماددى ئىتىب كورسەتو، تۇيىنلىق نىق ھالىگە كىتىرو، كانكىرىت مىسال بىلە ئاڭلاتو.

فەننى قاموس . 5

تۇرلى رەوش ۋە چامادا سىلكىنو ۋە تىرەولەرنىدەن عىبارەت بولسالىاردا، بار سىفانلار. بىو ھاللەرنىڭ ئىيىلەرنى بولغان زاتلاردا، ئانا ۋە بابا سەبەبەلەر ئىدە، شارىتلارنى دا بارلار.

كوزىگە كورنىگەن تۇسلەر ياقىتى تولقىنلارنىدان عىبارەت بولسادا، شولار بويىنچا بىزگە كورنىگەن جىسىملەردە، شول تولقىنلارنى كىرى يىبەرە تۇرغان ھاسىيەتلەر بارلىغى مەعلوم بولا.

ھاوانىڭ تىرەولەندەن عىبارەت تاوشلار تاوشنى چىعارغان... قىڭغىراۋ سىفاننى بولماسالىاردا، ھاۋا سىفاننى بولب بارلار. قىڭغىراۋلارنىڭ ئاتۇمىلارنىدا ئوزلەرنى مەھسوس تاوشلارنى چىعارلىق تىرەو بولغانلىغىدا، شول تاوشلار بويىنچا مەعلوم.

شارىتلارنى بولغاچ كورنىچەك بولغانلىقلارنىدان ئالما ئىچىدەگى ئۇرلىقلاردا، ئالارنىڭ تۇسلەرنىدە، زاتلارنى دا رىيال ئولاراق بار نەرسەلەر.

نىچىتۇ

Ничто (Несуществующее) يوق، مەعدموم؛ بار بولمىغان نەرسەلەر. بار بىلە ھەقىقەت دىگەن سوزلەرنىڭ مۇناسىبەتلەرنى ئۇچراش:

سادىق بولا تۇرغان سوزنىڭ نام وە
كۆلىمى مەناسى ئويلاۋدا ئابستراكت
تەسىيىدىن سانالما.

Актуальный ئاكتوئالىنى

فەيلى، بىلغىيەل؛ ئەسەرى مەيدانغا
چەب تۇرا تۇرغان سىفاتلار: بىر
نەرسەنى ئرتب تۇرغان يىلىق شەكىللى.

Потенциальный - نىيەتسىيالىنى

يەشەن، بىلغىيەل وە؛ ئەسەرى مەيدانغا
چەب تۇرماسادا، شارتلارنى بولغاندا
ئەسەرى بولماق سىفاتلار:

يۈز كىلاگراممى كوتەرب تۇر-
غان كىشىنىڭ، شۇنى كوتەرىشك
كۈچى فەيلى سىفات (بىلغىيەل بار
كۈچ)، ھىچ بىر نەرسە كوتەرمەگەن
ساۋ، زور كىشىلەرنىڭ ھەر بىرىنىڭ،
بىر كۈچ بار، لېكىن فەيلى سىفات
بولماق، يەشەن سىفات، بولماق
(بىلغىيەل بار كۈچ).

ئوتتۇرىدا، نىيەت وە كومرلەردە
ئۇيلىرىنى يىلتىزلىق ھەم ماشىنلارنى
ئەيلىنىشك كۈچ فەيلى سىفات
بولماسلاردا، يەشەن سىفات بولغان
بار كۈچلەر. بۇلار ئابستراكت قىيا
توگىل، رىيالى وە كانكىرىيەلەر.

Активный ئاكتىۋىنى

تەئسىرلى، مۇئەسسەسە؛ قىلغىنى،
پاساۋچى، بولدىرا تۇرغان.

Абстрактный ئابستىراكتنى

مەۋھوم، ئىعتىبارى، ئىنتىزاعى؛
بىر زات ياكى سىفاتنىڭ يوقلىغىدىن
بارەت سەلبى زات وە سەلبى سىفاتلار،
ئىعتىبارى حاللەر: بوشلىق، سوۋقلىق،
قارالىق، قاراڭغىلىق ھەم كۈلەگەشەك..
بوشلىق-توللىقنىڭ يوقلىغىدىن
غەيەت ئابستراكت بىر ھەقىقەت.
273 دەرىجىدە سوۋقلىق يىلىقنىڭ
ھىچ يوقلىغىدىن غەيەت ئابستى-
راكت. قارالىق-ھىچ بىر تۇسنىڭ بول-
ماوندان غەيەت ئابستىراكت. قاراڭ-
غىلىق - ياقىلىقنىڭ يوقلىغىدىن
غەيەت ئابستىراكت. كۈلەگەدە ياقىلىق-
لىقنىڭ كۆپ بولماوندان غەيەت
ئابستىراكت.

مىليارد مىليارد قۇياش وە يۇلتۇز-
لارنىڭ ئارغى ياقىلىقنىڭ چىكىسىز
بولغان بوشلىق جىسىملەر بىلەن توللىقنىڭ
يوقلىغىدىن غەيەت ئابستىراكت.
ھەندەسى رەۋشەلەرنىڭ كۆپىسى
مەۋھوم (ئابستىراكت) ھەقىقەتلەر.

Абстракция (отвлечение) ئابستىراكتسىيە

ئىنتىزاع؛ بىر نەرسەنىڭ ئوزن
سىفاتلارنىڭ، سىفاتلارنى ئوزىدىن ياكى
تۇرلى سىفاتلارنى بىر بىرىدىن ئا-
يىرىپ ئويلاۋ؛ كۆپ مىسداقلىرىغا

لارنىڭ ھەر بىرىنى رىياللار. سوزنە-
رنىڭ ھەر بىرىنى رىياللار، مەغلابلارنى
ھىياللار، مىسداقلارنىڭ بارلارنى
رىياللار.

Идеология ئىدىيالوگىيىنى

بىر سىنىق خالقادا ئوزلەرنىڭ
سىنىقى فايدالارن تەلەلەرنى بويىنچا
ئويشقان فىكرو مەسلەكلەرنىڭ مەج-
مومىنى؛ 2) بىر كىشىنىڭ تەلەك وە مەق-
سودلارنىڭ مۇھىملەرنى؛ 3) فرانسو-
زلارچا مەنتىق، پىسخالوگىيىنى مەم-
گىنىسىيالوگىيىنىڭ ئورتاق ئىسمى.

Идеал ئىدىيال

بىر تۇرلۇق نەرسە يا خالنىڭ ئارادا
ئىكەنلىكى ياخشى وە فايدالنىسى، بولوونى
ئويلانغانى؛ 2) ئوزنە ئىرىشلەمسەدە،
ياقتىن ئايرىغان ئىشلەن نەرسە يا حال؛
3) بىر زەمان ئىرىتىلۈونى ئۆمىد
ئىتىلگەن مەقسود.

Идеальный ئىدىيالنى

مەغلەنەوى، ھىيالى، زىھنى؛ كو-
گىلەگنە ئويلانغان نەرسە؛ 2) ئىر-
شلىمەسلىك مەقسود؛ 3) چىنلاب مەي-
دانغا چىماسلىق فىكرو وە پلان.

Идейный ئىدىيىنى

فىكروى؛ بىر فىكرو وە مەقسودقا
مۇناسىبەتلى؛ 2) بىر زور فىكرو و،
مەقسود بويىنچا يۇروچى.

Пассивный پاسسىۋنى

ئەسەرلەنە تۇرغان، مۇتەئەسسىر؛
قىلغىنۇچى، ياسالا تۇرغان، بولدىر ئىلا
تۇرغان. سوعوچى ئىكتىۋنى بولا،
سوعلغان كىشى پاسسىۋنى بولا.
قزدىر ئا تۇرغان، ئوت ئىكتىۋنى
خالدە بولا، ئانىڭ بىلە قزا تۇرغان
نەرسەلەر پاسسىۋنى خالده بولالار.

Идея ئىدىيىنى

ھىيال، تەسەۋور، زىھىندەگى
«سورەت، كوگىلەگى، ئوى، زىھىندە
مەوجود رەۋش، مەغلە، (ھىيال).

Реал رىيال

واقىغىدا بار بولغان زات مەم
سىقات، خارىجىدە مەوجود نەرسە.
ئات دىگەن سوزنىڭ مەغلەنى
كوگىلەگى ھىيال، مىسداقلارنى
(دۇنياداعى ئاتلار) رىياللار.

ھەر ھىيالنىڭ واقىغىدا رىيالىنى
بولغى، ھەر رىيالنىڭدا كوگىلە ھى-
يالى بولغى. ئۇردىك دىگەن سوزنىڭ
كوگىلە ھىيالى بولسادا، واقىغىدا
رىيالى يوق؛ سونگەن يۇلدزلار
واقىغىدا مەوجود رىيال بولسالاردا،
ھىچ كىمنىڭ كوگىلە ھىياللارنى يوق.
ئويلان ب ئوترغاندا كوگىلە كىلە
تۇرغان نەرسەلەر، تۇش، ساتاش
كورنگەن نەرسەلەر باردا ھىياللار.
واقىغىدا بار بولغان زات مەم سىقات

Вид **ۋىد**
 تۇر، نەوع؛ بىر جىنسنىڭ ئوزۇن
 مەھسوس سىفىاتلارنى بويىنچا ئايرىم بىر
 ئىسىم بىلە ئاتالغان بولكلەرنى: ھەيوان
 جىنسنىڭ كىشى ئىسىملى تۇرىنى شىكىللى.

Подвид **پادۋىد**
 ئۇير، سىنىق؛ بىر جىنسنىڭ تۈر-
 لەرنىڭ ئايرىم ئىسىملەر بىلە ئاتالغان
 ياكى ئاتالغۇ بولكلەرنى: ھەيوان جىنى
 سىنىڭ كىشى ئىسىملى تۇرىنىڭ نىگر
 ئىسىملى ئۇيۇرىنى شىكىللى.

Индивид **ئىندىۋىد**
 بۇرتىك، سىڭغار، فەرد، شەخس؛
 عالمىدە بىر نەرسە ئىتىب سانالا تۇرغان
 نەرسىلەرنىڭ ھەر بىرىم بىرىمى. ھەر
 نەوع ۋە ھەر سىنىق ئوز ئىچىدە گى
 فەردلەرگە قاراعاندا جىنس دىيىپ ئاتا-
 لالار. ھەر تارراق جىنس ئوزىندەن
 كىڭرەك ئىككىنچى جىنسكە قاراعاندا
 نەوع بولا، ئاندىن داكىڭرەك ئۇچىنچى
 جىنسكە قاراعاندا سىنىق بولا. جىنس،
 نەوع، سىنىق ۋە فەردلەرنىڭ ئىسىملى-
 رىئەدە جىنس، نەوع سىنىق ھەم فەرد
 دىيىپ مەجازەن ئەيتىلە.

Высший род **ۋىسىشى رود**
 ئىككىڭ كىڭ جىنس، ھالى جىنس؛ كىڭ
 سوزلەرنىڭ ئىككىڭ كىڭ بولغانلىقىدىن
 نەرسە (شەي) جىنسنى ھالى جىنس بولا.

Рациональный **راتسىيونالىنى**
(умственный)
 ھەقلى؛ ھەقلىغا مۇناسىبەتلى، ھەقلى
 بىلە ئويلاپ تاپالغان.

Иррациональный **ئىيرراتسىيە**
يىانالىنى
 ھەقلىغا ھىيالى؛ (2) بۇتن سانلار
 بىلەدە ۋاقلانما سانلار بىلەدە ئەيتىپ
 بولمى تۇرغان زورلىق (چامى).

Реальный **رىيالىنى**
 ھەقىقى؛ ۋاقىئەدا چىنلاپ بولغان
 نەرسە ياكى ھال؛ (2) بىرەونىڭ ئويلا
 ئويلا ماۋىنا قارامىچى ئوز ئوزۇنە بار
 نەرسە، ھەقىقەت، چىنچىن.

Материальный (телесный)
 ماددى، جىسمانى؛ كوڭل تىشنداعى
 ماددەگە ياكى ماددى بىر ھالىگە مۇناسى -
 بەتلى.

Имматериальный **ئىمىماتىرىيە**
يىالىنى
 ماددى بولماغان، جىسمانى بولما -
 ھال نەرسە ياكى ھال.

Род (Генус) **رود**
 ئىرو، جىنس؛ بىر ياكى بىر نىچە ئورتاق
 سىفىاتلارنى بويىنچا بىر زاتى ئىسىم بىلە
 ئاتالغان نەرسىلەرنىڭ مەجموعى؛ ھە-
 يوان جىنسنى شىكىللى.

Акцидент ئاكتسىدېنت

بر نەوعىنىڭ يا ،سىنىڭ قايىسى
فەردىدە قاى چاغىدا ،بولۇپ قايىسى
لارنىدا قاى چاغىدا ،بولۇپ تۇرغان
سىفەتتى: جىسىمگە قاراغاندا قاتتىق ،
سىيىقلىق ھەم گازلىق شىكىللىنى . ھەيوانغا
قاراغاندا سىمىزلىك ھەم ئارقلىق ، ساو-
لىق ، ئاورو شىكىللىنى .

Тип تىپ

نۇمۇنە ، ئورنەك: بر نەوعىنىڭ ياھ-
شۇلق يا ناچارلىق ياغىدىن ئورنەك
بولۇش ئاتاقلىرى (مىسداقلىرى: 2)
كەشلىرىنىڭ ئەدەبىياتدا ماقىتالۇپ يا يا-
مانلانۇپ كۆرسەتۈلۈپ تۇرغان تۈرلەرنى;
3) بر جىسىمنىڭ نەوعىلەرنى: ھەيوانلار
ئىكەنلىكى يېنى تىپكە بولىۋاتىدۇ .

Типичский تىپىچىسىكى

بر تىپكە خاس ، شۇل بر تىپ-
دەگەن بولۇپ تۇرغان (نەرسە يا حال) .

Типичный تىپىچىنى

بر تىپ رەھىسلىنىدۇ ، بر تىپ جۇم-
لەسىدەن .

Конститутивный كانستىتۈتۈپ

قۇرۇلۇش
بر جىسىمنىڭ بر تۈرۈن باشقا تۈر
لەردىن ئايرىۋالغۇچى تۈرۈن حال ۋە سىفەت ،
ئايرىم بېلىگى ، (فاسل) .

1) نەرسە - ھالى جىسىم .

2) زات - نەرسەگە قاراغاندا نەوع ،
جىسىمگە قاراغاندا جىسىم .

3) جىسىم - نەرسەگە قاراغاندا ، سىنىق ،
زاتقا قاراغاندا نەوع ، ھەيوانغا
قاراغاندا جىسىم .

4) ھەيوان - نەرسەگە قاراغاندا
، سىنىقنىڭ نەوعى ، زاتقا قاراغاندا
، سىنىق ، جىسىمگە قاراغاندا نەوع ،
كەشلىگە قاراغاندا جىسىم .

5) كەش - نەرسەگە قاراغاندا
، سىنىقنىڭ ، سىنىقنى ، زاتقا قاراغاندا
سىنىقنىڭ نەوعى ، جىسىمگە قاراغاندا
، سىنىق ، ھەيوانغا قاراغاندا نەوع ،
نىگەرگە قاراغاندا جىسىم .

6) نىگەر - ھەيوانغا قاراغاندا ، سىنىق ،
كەشلىگە قاراغاندا نەوع ، ھەيوانغا
قاراغاندا جىسىم .

7) ھەلى ئىسىملىق نىگەر - ھەر بر-
سۇنە قاراغاندا فەرد .

Критерий (критериум) كرىتېرىي

تىپى
تائۇ بېلىگىسى: بر نەوع يا سى -
ئىنقىلاپتىكى بولغان سىفەت: جىسىمگە
قاراغاندا قوشماق ، ھەيوانغا قاراغاندا
دا تۈپۈنچىلىق شىكىللىنى: 2) چۈن نەرسە
بىلەن يالغاننى بر بىرىدىن ئايرىۋالغۇچى
غان بېلىگى ، ھەممەتنى قارىغۇ .

دېگەن: زات، چام، كەيفىيەت، مۇنۇ
سەبەت، ئورن. زامان، حال، ئىپادى
لك، تەئسىر، ئەسەرلەنو.

كانت فيكئورنچە كاتىگورىيىلەر
12: عاملىق، كوبلك، برك، زات،
سەبەب، تەئسىر، بارلىق، يوقلىق،
چىكلەنو، بىلغىيەل بارلىق، مۇمكىن-
لك، زارورلىق.

ترادوو- (Перевод) كىتسىيىنى

تەرجمە (تەرجمە): بىر سوزنىڭ
مەناسى ئوزنىڭ مەناسىداش مۇر-
دېفن حۇكم ئىتبىر بىر جۇملە ئىتبىر
ئاڭلاتوغا تەرجمە دىلەر:

ئىنسان-كشى: دىگەن سوز: شەي
نەرسە دىگەن سوز: قىيىن- چىتىن
دىگەن سوز: سووق- سالقن دىگەن
سوز.

دېفېنىتسىيىنى

Дефиниция (Определение)

تانتقى، تەعريف: بىر سوزنىڭ
نىندى نەرسەلەرگە ئىپادىلەنگەن ئاڭلاتا
تۇرغان جۇملە: حەيوان- تۇيا تۇرغان
جىسىم: كشى- عەقلى حەيوان دىگەن
جۇملەلەر شىكىللى. تەعريفنىڭ شار-
لارنى بىك كوب. ئىك كىرەكلىسى
حۇكىمى مەحكومنىڭ ھەر مىسداقتى
سادىق بولب مەحكومنىڭ مىسداقتى

Классификация (разделение)

بولو، تەقسىم: بىر جىسىمى. بىلگى
سىفاتلارنى قاراب تۇرلەرئى بولو.
مەنتىقىدا نەرسە جىسىمى زات بلەسىفات
تۇرلەرئى بولئى، زات: جىسىم و جەو
ھەر تۇرلەرئى بولئى، جىسىم: ترك
و جەماد تۇرلەرئى بولئى، ترك:
حەيوان و ئوسملىك تۇرلەرئى بولئى،
حەيوان: كشى و جانوار تۇرلەرئى
بولئى:

نەرسە: زات، سىفات:

زات: جىسىم، جەوھەر:

جىسىم: ترك، جەماد:

ترك: حەيوان، ئوسملىك:

حەيوان: كشى، جانوار.

فەنلەرنىڭ كوبىسى ئوزلەرئى
مۇناسىبەتلى جىسىملەرنى تۇرلى نەوع-
لەرئى، نەوعلەرن سىنفلارنى، سىنفل-
لارنى يەنە تۇرلەرئى بولب، شول
بولكلەرنى تەعريف قىلالار. زئالو-
گنىڭ حەيوانلارنى ئوز تۇرلەرئى،
باتانىكىنىڭ ئوسملىكلەرنى ئوز تۇر-
لەرئى بولب تەعريف قىلغى شىكىللى.

Категория كاتىگورىيىنى

بولك، قىسىم، مەقولە: بىر جىسىمنىڭ
تۇرلەرنى (2) ئىكالى جىسىملەر، ئىك
عام سوزلەر. ئارىستوتىل بۇتنى عا-
لەمنى، ئون كاتىگورىيىدىن عىبارەت

ئىيەسى بولب ئوزى سىفات بول-
ماعان نەرسە.

(8) نەرسە نى؟ - نەرسە - بر سوز بلە
ئالتالغان يائاتالرق بولغان، نەرسە.“
منە شولاي ئىك كىك جنسنك
ئىسمى ئىك كىك سوز بولغان نەر-
سەدىگەن سوز گە بارب يىتكە چ تەر-
ىف تىزىمى توقتى. ئاندى سوزنى فەننى
تەعريف بلە تەعريف قلب بولمى.

تافتالوگىيىنى **Тавтология**

بر سوزنى ئوزى بلەن تەعريف
قلو؛ بر سوزنىك تەعريفندە، شول
سوزنىك ئوزن باشقاراق رەوشدە
(سەيغەدە) تلگە ئالو:

ھەندەسە-ھەندەسى مەسئەلە رەفەننى.
فەن - فەننى مەعلومات.

مەنتىقچا تەعريفدە بۇلای تافتالو-
گىيىنى ياسا دۇرس توگل، لاکىن
«نەرسە» شىكىللى ئىك عام سوزنىك
تەعريفندە ھىچ بر تلە مۇندان قۇ-
تئلب بولمى.

تسىرکولوس (**Круг**) **Циркулус**

ئەيلەنمە، دەور؛ بر سوزنىك تە-
رىفندە تلگە ئالغان سوزنىك تەعريف
فندە ئلئىكى سوزنى تلگە ئالو:

فرات - تىگر (دەجلە) يىلعاسنى
بلە برگە قوشئلب دىگىزگە قۇيا
تۇرغان يىلعا.

بولماعان نەرسەلەرنىك ھىچ بر سۇنە
سادىق بولماو. حۇكىمى مەحكومندەن
كىگىرەك ياتار ئراق بولغان تەعريف-
لەر فەننى تەعريف بولمىلار. ھەر
فەندە ئوزنىك ئاتاملارنى فەننى تانت-
قى بلە تەعريف قلىنرعا تىشىلى بولا.
ھەر سوزنى تەعريف قلب بولا،
(نەرسە) دىگەن سوز شىكىللى ئىك
كىك جنس سوزلەر ن گنە تەعريف
قلب بولمى:

(1) ەلى كم؟ - ەلى - حارتوم قالا-
سنداز ەيد ئىسمىك كىشنىك، ئولى
بر نىگر.

(2) نىگر نى؟ نىگر - قاراتەنلى، تار
باشلى، چەككى ياكاقلى، كىك
بۇرنلى، قالن ئىرنلى، كىك
تشلنى، كۇدرە قاتى چەچلى نەسل-
دەن توعان كىشى.

(3) كىشى نى؟ - كىشى - سوز يا، ئىم
بلە مۇرادن ئاگلانا تۇرغان
حەيوان.

(4) حەيوان نى؟ - حەيوان - تۇياتۇر-
عان ترك (ئارگانىزم).

(5) ترك نى؟ - ترك - ئچئنە چىتدەن
ئازق ئالب ئوسە تۇرغان جىسىم.

(6) جىسىم نى؟ - جىسىم - بر نىچە كى-
سەك دەن قوشلغان زات.

(7) زات نى؟ - زات - بر سىفاتنىك

سوزنىڭ مەناسىن مۇرادىقى بلەگن ئاڭلاتو.

Концептуальная (реальная) дефиниция

مەناوى تەعريف؛ سوزنى مېسداقلارنىڭ جنس وە ئىگىزسىفاتلارنى بلە تەعريف.

Номинализм نامىنالىزم

عام سوزلەرنىڭ مەنا وە مەفھوملەرنى بىزنىڭ زېھنەدە يوق، زېھننىڭ تىنىدا يوق، عام سوزلەر مېسداقلارنىڭ مۇشەرىھەتلىرى شىكىللى ئورتاق بولمىغاچقا، دى تۇرغان، نىچىنە عاسردا ئىسجالاتىكىلەردەن روسسىيىلىن تارافىدىن چىقارغان مەسلىك. سوڭىن يىللاردا، بو مەسلىك كۈچ ئالدى بارا، بو مەسلىكچە غەلىدىگەن سوز غەلى ئىسملنى كىشىلەرگە ئورتاق بىر مەنا بويىچە ئىتىلمەگەن شىكىللى، بالق دىگەن سوزدە مېسداقلارنىڭ مەنىسى كىشىلەر بىر تۇرلى بولما تۇرغان غۇمومى بىر مەنا بلە ئىتىلمى، شولاي بولسدا، بالق دىگەن سوز قارىتىلغان مەنى كىمە بىر سىمۋول (بىلىگى) بولا، لىكىن، ئول تۇرلى كىشىدە تۇرلۇچە بولا:

بالقنى ئىڭ ئىك تاپادا قىزغان كۈنچە كورگەن كىشىنىڭ خەتىرىنە

تىگر - فرات يىلعاسى بلە بىرگە قوشۇلدى دىگىزگە قۇيا تۇرغان يىلغا. تەعريفدە، مۇندى دەور ياساۋ يارامى، لىكىن سەبەب بلە رىيال دىگەن سوزلەرنىڭ تەعريفلەرنى ئىرىكسىز رەۋىدە، شوندى بىر دەور كىلىپ چىقا: سەبەب - رىيال، بولۇۋى باشقا بىر خالىنىڭ رىيال، بولۇۋى تودىغان حال؛ رىيال - نىندى بولسدا، بىر خالىگە سەبەب، شارت ياكى ئىپادى بولغان نەرسە. بو دەور سوز ئىتمەۋەن كىلە. (2) يەنە كروگ مەم دەور دىپ ئىككى نەرسەنىڭ بىر بىرىگە سەبەب بولۇۋىنىدا ئىتىلە. مۇندى دەور مۇخالىڭى بەدىھى خالىلەردىن سانالا. ئىككى خالىنى بىر بىرىگە بلە ئىسبات قىلدا دەور ياساۋ بولا:

- تىرى كۈمىش نى ئۇچىن مېتال - لاردان سانالا؟
- يالنىرغانلىقى، ياقىتىلغىنى ئوت كەزمەگەنلىگى، ئىلىكىتر كۈچىن تىز ئاغىزغانلىقى ئۇچىن.
- نى ئۇچىن، ئول ئىلىكىتر كۈچىن تىز ئاغىز؟
- مېتال بولغانلىغىدىن.
- مۇندى ئىپادىلەنمەلى ئىسبات دۇرس ئىسباتلاردان سانالمى.

Номинальная дефиниция

لەفىزى تەعريف، تەرجىمە؛ بىر

لاستىكلەر عام سوزلەرنىڭ مەغلارنى زېھن تىشدا واقعدا بار نەرسەلەر دىب يۇرگەنلەر. بو ئىسكى مەس - لەككە «ريئاليزم» دىيىلگەن. نامىنا - ليزم بلە كاتتسىپتوواليزم مەسلەكلە - رى ئاراسىدا نىزاع لەفىزى عنا: عام سوزلەردەن ئاڭلانغان مەغلارنى برونچىسى سىمۇل دىب ئاتى، ئىكىن - چىسى كاتتسىپت (مەفھوم، پاناتىيى) دىب ئاتى. مەر عام سوز قارشىدا زېھنەبىر مەغلبارلغىندا شۇبھە يوق. ئول مەغلار سوزلەرنىڭ كەغزەدىكى سىمۇالەرى يازولار شىكىللى بولو - لارنى بىك مۇمكىن.

Пропозиция پىرپىيازىتسىيىنى
(суждение. предложение)

جۇملە، قەزىيە، گەب؛ برسوزنىڭ بىر نەرسەگە سادىق بولوون ئاڭلات - قان قوشما سوز.

Предикат (сказуемое) پىرىدى - كات

جۇكم، خەبەر، مۇسئەد، مەحمول؛ بىر جۇملە ئىچىد، بىر نەرسەگە سادىق بولوونى ئاڭلانغان سوز.

Суб'ектум سوبىيىكتوم
(подлежащее)

ئىيە، مەوزوع، مەحكوم، (مۇبتەدا، مۇسئەدن ئىلەيھى)؛ جۇملەنىڭ جۇك

بالق دىگەن سوزنى ئىشتكەچ تابادا كىلە. بالقنى ئىڭ ئىڭ ئلك بالق بازارىدا كورگەن كىشنىڭ خەترئە ،ئول سوزدەن ئۇيلىگەن مەم ئاسلغان بالقلاردا كىلە. بالقنى ئىڭ ئلك سودا يۇزگەن خالنجە كورگەن كىشنىڭ خەترئە ،سو مەم يۇزودە كىلە. بو خەترگە كىلگەن نەرسەلەر عۇمومى ماھىيەت (خەقىقەت) توگل، كوكلگە تامعالانغان بىلگىلەرگە، خەيوانلار - نىڭ تامعالى يوللارنىڭ مايعى مەم سوزلەرنىڭ كەغزەدىكى تامعالارنى جۇكىندەگە، شولاي بولسادا، فەنى وە مەنتىقى تەرىفلەر سوزنىڭ ياقن جنسلەرنىڭ ئىسىمى بلە ئىگىز سىفات - لارنىدان قوشلغان مەر كم ئۇچن ئورتاق سىمۇل بولراق بولرعاتىيشلى.

Концептуализм - ئاليزم
كانتسىپتو - ئاليزم

عام سوزلەرنىڭ مەغلارنى زېھن تىشدا بولماسادا، زېھنە بار، عام سو - زلەر شول ئورتاق مەغلارنى بوينچا ئوز مىسداقلار ئنلغان سادىق بوللار، دى تۇرغان مەسلەك. بو مەسلەكچە عام سوزلەر لەفىزى مۇشتەرەك بولمى - لار، مەغنىوى مۇشتەرەك بوللار. بو مەسلەكلەر چققانچى پلاتون زەمانىدان باشلاب 11 نچى عاسر عاقەدر ئسحا -

لووندىن عىبارەت؛ (تىمر قىياتى) دېگەن جۇملەنىڭ مەسىئەلسى تىمىردە قاتتىق سىفىياتى بولودان عىبارەت؛ (قۇياش چقسا، ئۇفق ياقىتىرا) دېگەن جۇملەنىڭ مەسىئەلسى قۇياشنىڭ چىچو-وئى بلە ئۇقنىڭ ياقىتىرووئى ئاراسىدا بىرسى ئىكىنچىسىدەن ئايرىلماو بەد لەنىشى بولودان عىبارەت.

Опинион (мнение)

ئوپىنيون (مнение) ئۇي، فىكىر، رەئى، جۇملەلەر-دەن ئاڭلانغان مەسىئەلە ھاقىدا بىزنىڭ ئىشانو ئىشانماودان عىبارەت، ئويىنىز، فىكىر-ئوي ئوزگىنىڭ سىفىياتى-ئىمان عىبارەت كوڭلە بولا تۇرغان بىر ھال، ئانىڭ ھەقىقەتكە نىسبەتتى سوزلەرنىڭ مەنىلارنىڭ مىسداقلا-رىنى نىسبەتتى شىكىللى. (تىمر قىياتى) دېگەن سوز تاشلاردان عىبارەت بىر جۇملە، تىمىرنىڭ قاتىلىغى دېگەن، ئوي كوڭلدىكى بىر مەسىئەلە، تىمىرنىڭ واقىعداعى قاتىلىغى بىر ھەقىقەت، شول ھەقىقەتكە بىزنىڭ ئىشانووئىز بىر فىكىر.

Категорическая пропозиция (решительное суждение)

كىسىمە جۇملە، (قەزىيەئى ھەملىيە)؛ بىر ھالنىڭ ئوزىن (يەنى ئوزۇننىڭ

مى سادىق بولغان سوز: ئات ھەي-وان؛ غەلى يازا دېگەن گەبلەر جۇملەلەر، بىو جۇملەلەردە ھەيوان وھ يازا دېگەن سوزلەر جۇملىلەر، ئات وھ غەلى دېگەن سوزلەر مەوزوغلار.

Позитивная пропозиция

ئىجابى جۇملە، قەزىيەئى موجىبە: كونه-مىتال؛ ئات-ھەيوان؛ غەلى يازا شىكىللى.

Негативная пропозиция

سەلبى جۇملە، قەزىيەئى سالىبە؛ كوكت-مىتال توگل؛ تاش-ھەيوان توكل؛ غەلى يازمى شىكىللى.

Кестион (вопрос)

مەسىئەلە، مازمون؛ بىر جۇملەدەن ھەقىقەت بولووئى ئاڭلانغان ھال. ئىجابى جۇملەلەردەن ئاڭلانغان ھال-لەرگە ئىجابى مەسىئەلە دىلەر، سەلبى جۇملەلەردەن ئاڭلانغان ھال-لەرگە سەلبى مەسىئەلە دىلەر.

جۇملەلەرنىڭ مەسىئەلەرى ياپىر سوزنىڭ بىر مىسداققا سادىق بولووندىن ياپىر مىسداقدا بىر سىفىياتنىڭ بولووندىن ياپىر ئىككى ھال ئاراسىدا بولغان بەيلەنىشەن عىبارەت بولا. (تىمر جىسىم) دېگەن جۇملەنىڭ مەسىئەلسى جىسىم دېگەن سوزنىڭ تىمىرگە سادىق بو-

وان تۇيادا، سلكىنەدە؛ ەلى دە
ۋەلى دە يازالار.

Лимитативная пропозиция

تشى ئىجابى، ئچى سەلبى جۇملە،
(قەزىيەئى مەدولە)؛

حەيوان فانى = حەيوان مەككى
توگل؛

كوكرت ميتاللوويد = كوكرت
ميتال توگل.

Модальная пропозиция

قەزىيەئى مۇۋەججەھە؛ چىلاب
بىلفىعل، بولوۋى يا زارورلئى، يا
مۇمكىنلئى ئاڭلاتقان جۇملە؛ ەلى
چىلاب يازا؛ ەەر جىسىمنىڭ سىيقلان-
نوۋى مۇمكىن؛ ەەر جىسىمنىڭ قوشما
بولوۋى زارور.

Ассерторическая пропозиция

قەزىيەئى فىعلىيە؛ بىر حالنىڭ بىل
فىعل، بولوۋى ئاڭلاتقان جۇملە؛
قورعاشن ئرگەن؛ سو ئۇستى بۇز-
لانغان.

Проблематическая пропозиция

قەزىيەئى مۇمكىنە؛ بىر حالنىڭ
مۇمكىن بولغانلئى ئاڭلاتقان جۇم-
لە؛ بو قورعاشننىڭ سىيقلانۋى
مۇمكىن.

ۋاقىئەدە، بولب بولماون) ئاڭلاتا
تۇرغان جۇملە: ميتال يالتىرى؛ تىمر
قاتى؛ سو قاتى توگل. تەعريفلەر
كىسەمە جۇملە بلە تەعبىر قلئالار.

Гипотетическая пропозиция (условное суждение)

ئەكەمە جۇملە، (قەزىيەئى شار-
تىيە)؛ ئىكى حال ئاراسىدا بىر بىرسىنە
ئىيەرو مۇناسىبەتتى بارلئىن ئاڭلاتا
تۇرغان جۇملە: قۇياش چقسا، ئۇفۇق
ياقتىرا؛ قۇياش چقماسا، ئۇفۇق
ياقتىرمى.

Диз'юнктивная (Альтернативная) пропозиция

چايقالما جۇملە، (قەزىيەئى مۇنقە-
سىلە)؛ ئىكى (يا بىر نىچە) حال ئارا-
سىدا بىر نەرسەدە بىرگە جىيىلماو يا بىر
زەماندا ئىكىسى بىرگە حەقىقەت
بولماونى ئاڭلاتا تۇرغان جۇملە؛
ئىلىمىنت يا ميتال يا ميتاللوويد بولا؛
سان يا تاق يا جب بولا؛ جىسىم يا
قاتى، يا يۇمشاق، يا گاز بولا؛ يا
قۇياش چققان بولا، يا ئۇفۇق قاراڭغى
بولا. تەقسىملەر چايقالما جۇملە بلە
تەعبىر قلئالار.

Кон'юнктивная пропозиция

قوشما جۇملە؛ ئىكى يا ئۇچ
جۇملەدەن قسقارتقان جۇملە؛ ەدى-

مۇنڭ قايسى مىسداقلارنى سادىق بولۇۋى ئاڭلاتقان كىسەمە جۇملا ھەم ئىككىى حال ئاراسىدا بەيلەنشنىڭ قاي واقتدا بولۇۋى ئاڭلاتقان ئلەكمە جۇملە:

قايسىى مېتال سىيىق بولا؛ قايسىى مېتال سىيىق بولمى؛ قاي واقتدا قۇياش چقسا، ھاوا سووق بولا.

Ограниченная пропозиция

بايقلانغان جۇملە؛ چىكلەنگەن جۇملە؛ ھۇكمى بلە مەھكومۇنىڭ ئوزۇنەگنە يا قايسىى مىسداقلارنىدا. عناھۇكم قىلغان جۇملە. چىكلەن-گەن جۇملەلەرنىڭ ئىجايىلارىى بر سەلبى جۇملەنى، سەلبىلەرىى بر ئىجاىلى جۇملەنى ئاڭلاتا ۋە مەنتىقچا، شول ئاڭلاتقان جۇملەلەرىى ھۇكمىنە يۇرتلەلەر:

Аподиктическая пропозиция

قەزىيەئى زارورىيە؛ بر حالنىڭ بولۇۋىنىڭ زارورلىغى ئاڭلاتقان جۇملە: ھەر جىسىمنىڭ قوشما بولۇۋى زارور. ھەر نەرسە ئىركىز ئوزۇنە ئوز بولا.

Универсальная пропозиция (общее суждение)

كۇللى جۇملە؛ ھۇكمى مەھكو-مۇنىڭ ھەرمىسداقتىنا سادىق بولۇۋى ئاڭلاتقان كىسەمە جۇملە ھەم ئىككىى حال ئاراسىدا بولغان بەيلەنشنىڭ ھەر واقتدا بولۇۋى ئاڭلاتقان ئلەكمە جۇملە: ھەر جىسىم قوشما بولا؛ ھىچ بر ھەيوان تاش بولمى؛ ھەر واقت قۇياش چقسا، ئۇقق ياقىترا.

Партикулярная пропозиция (частное суждение)

بەغزى جۇملە؛ ھۇكمى مەھكو-

ھەر ھەيوان عنا تۇيا = ھەيوان بولماغان نەرسەلەرنىڭ ھىچ برسنى، تۇيىمى. قايسىى ھەيوانلار عنا ئات بولا = قايسىى ھەيوانلار ئات بولمى. ھىچ بر ھەيوان عنا مېتال بولمى = ھەيوان بولماغان نەرسەلەرنىڭ قايسىى لارىى مېتال بولا.

قايسىى ھەيوان عنا ئات بولمى = قايسىى ھەيوان ئات بولا.

چىكلەنمەگەن بەغزى جۇملەلەر ھەلق تىلدە چىكلەنۈنى ئاڭلاتسا-لاردا، مەنتىقچا چىكلەنگەنگە سانالمىلار: قايسىى ئات ھەيوان بولا

دېگەن جۈملە مەنتىقچا ھەق جۈملە، ئاندىن قايسى ئاتنىڭ ھەيوان بولمايى
ئاڭلاشماققا تېپىلىشى.

**Антонимные пропозиции
(противоположные)**

ئارالارنىدا تەزاد بولغان، يەنى
بىر بىرىگە زىددەت بولغان جۈملەلەر،
ھەر ئىككىسى يالغان بولسا، ئالسىلاردا،
ئىككىسى ھەق بولسا، ئالسىلاردا،
جۈملەلەر. ئىجابىي كۈللى جۈملە بىلە
سەلبىي كۈللى جۈملە شېكىللى:
(ھەر ھەيوان ئات - ھېچ بىر ھەي-
وان ئات توڭل).

**Субординатные пропози-
ции**

ئارالارنىدا كىچىك تارلىق بولغان، يەنى
ھەق بولسا، بىرى كىچىك، ئىككى
چىشى تارتىق بولغان جۈملەلەر؛
مۇندى جۈملەلەرنىڭ تارتىق ھەق
بولسا، كىچىك، ھەق بولسا،
قالسى، ئۇ كىچىك ھەق بولسا،
تارتىقنىڭدا ھەق بولسا، لازىم
توڭل.

ئىجابىي كۈللى جۈملە بىلە بەغزى
جۈملە ھەم سەلبىي كۈللى جۈملە بىلە
سەلبىي بەغزى جۈملە شېكىللى:

**Контрадиктивные пропо-
зиции (противоречивые)**

ئارالارنىدا تەناقۇز بولغان، يەنى بىر
بىرىگە نەقىز بولغان جۈملەلەر، ھەر
ئىككىسى ھەقدا يالغاندا بولسا، ئالسى
تۇرغان جۈملەلەر. جۈملەلەر ئارالارنىدا
مۇندى مۇناسەت بولونۇڭ 3 شارتى بار:
(1) بىرى ئىجابىي ئىككىنچىسى
سەلبىي جۈملە بولسا.
(2) بىرى كۈللى بولغاندا ئىككى
چىشى بەغزى بولسا.

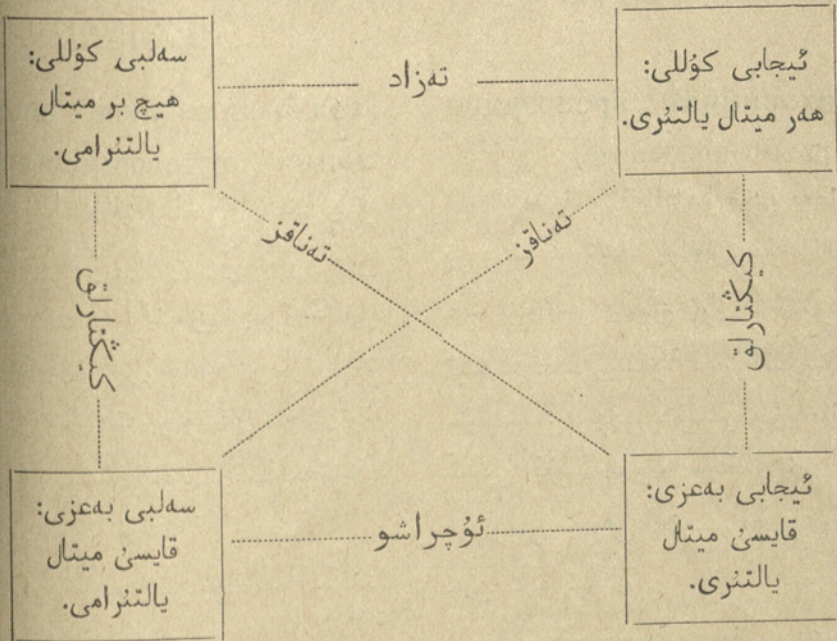
(3) مەھكۇم، ھۆكۈم ھەم ھەر بىر
قەيدلەرى بىر بولسا: (ھەر مېتال
يالتىرى - قايسى مېتال يالتىرى؟)
(ھېچ بىر ھەيوان تاش بولسا -
قايسى ھەيوان تاش بولسا) دېگەن
جۈملەلەر شېكىللى.

بۇ شارتلارنىڭ بىرىگە بولسا -
سادا، جۈملەلەر ئارالارنى تەناقۇز بولسا.
شۇل سەبەب مەنتىقى تەناقۇز ئىجابىي
كۈللى جۈملە بىلە سەلبىي بەغزى جۈملە
ئارالارنىدا ھەم سەلبىي كۈللى جۈملە بىلە
ئىجابىي بەغزى جۈملە ئارالارنىدا بولسا.

ھەر مېتال يالتىرى - قايسى مېتال يالتىرى.

ھېچ بىر ھەيوان تاش بولسا - قايسى ھەيوان تاش بولسا.

مەنتىقى جۈملەلەرنىڭ بىر بىرىگە مۇناسىۋەتلىرى:

Идентичные пропозиции (Тождественные)

سوزلەرنى باشقا بولسادا، ئاكلاتقان مازمون ۋە مەسئەلەلەرنى بىر بولغان جۈملەلەر:

تېمىر قاتنى = تېمىردە قاتلىق بار = قاتلىق تېمىر سىفاتى.
ھاۋا بار = ھاۋا يوق توغل = ھاۋانىڭ بارلىقى ھەقىقەت.
ھەر مېتال يالتىرى = ھىچ بىر مېتال يالتىرامى توغل.

ئىتىب ئەيتىلگەنى. سەلبى بەغزى جۈملەدىن باشقا جۈملەلەرنىڭ ھەر بىرىنىڭ چالماشى (عەكسى) بولا. بىر جۈملە ئوزى ھەق بولسا، ئۇنىڭ عەكسىدە ھەق بولغا تېشىلى بولا.

Конверсия пропозиции (Превращение)

چالماش، عەكسى قەزىيە؛ جۈملەنىڭ چالماش ئىزىلىپ، يەنى مەھكۈمى جۈكۈم ۋە جۈكۈمى مەھكۈم

ئىجابى كۈللى جۈملەنىڭ عەكسى ئىجابى بەغزى بولا:
ھەر ئات ھەيوان بولا - قايسى ھەيوان ئات بولا.

ئىجابى بەغزى جۇملەنڭ غەكسى دە ئىجابى بەغزى بولا:
قايسى ھەيوان ئاق بولا - قايسى ئاق نەرسە ھەيوان بولا.
سەلمى كۆللى جۇملەنڭ غەكسى دە سەلمى كۆللى بولا:

ھىچ بىر ھەيوان تاش بولمى - ھىچ بىر تاش دا ھەيوان بولمى.

گەن بىر كىشىنى كورگەچ بىز بىر
كىشىنىڭ يۇرگەنن بلەبىز، بو بلو، ئول
كىشىنى تانو بولمى. ياقن كىلگەچ
بىز، ئول كىشىنىڭ بىر نىچە حاللەرن،
مەسەلەن ئۇزىلىن، قارالغن، ساقال
لىلىغن بلەبىز. مە، بو ئىنى، ئول
كىشىنى تانو بولا. بىر نەرسەنى
ئىكەنن ھەم بىر كىشىنىڭ كىم ئىكەنن
بلوگە دە تانو دىيىلە.

Неверие نىۋىرىيى
ئىنكار، قارشو؛ بىر مەسئەلەگە
ھىچ ئشانماو.

Подозрение پادازرىنىيى
شىكىلەنو، ۋەھەم، زەغىف كىنە ئىچى
تىمال، تۇتو؛ بىر مەسئەلەنىڭ بولۇون
ئىحتىمال، تۇتونىڭ بولماون ئىحتىمال
تۇتودان كىمىرەك بولۇونى.

**Сомнение (скеп-
сис)** سامنىنىيى
ئابد ئراش، شەك؛ بىر مەسئەلەنىڭ
بولۇون دا بولماون دا بىر دەرىجە دە
تىگىز ئىحتىمال، تۇتو، نىچەك دىپ
ئەيتىرگە ئابد ئراعان حال.

(ھەر جىسىم زات بولا) دىگەن
جۇملەنڭ ھەق بولۇوندىن (ھەر زات
جىسىم بولا) دىگەن جۇملەنڭ ھەق
بولۇونى لازىم بولماونى ئىجابى كۆللى
جۇملەنڭ غەكسى ئىجابى كۆللى
بولمىچى ئىجابى بەغزى بولۇدان كىلە.

Знание ئۇزنانىيى

بلو، عىلم؛ بىر حالنىڭ يا ئىككى
حال ئاراسىداغى بەيلەنشىنىڭ (ئىلمە-
نىڭ) ھەقىقەت ئىكەنلىگى مەنتىقى
سەبەب ۋە كۇچلى دەلىل بويىنچا ئى-
ركىزىتى ئشانو. بىر حالنىڭ ھەقىقەت
ئىكەنن بلوگە كىسەمە عىلم دىلەر،
ئىككى حال ئاراسىداغى بەيلەنشىنى
بلوگە ئلەكمە عىلم دىلەر.

Вера ۋىرى

ئشانو، ئىنانو، ئىعتىقاد؛ بىر حالنىڭ
يا ئىككى حال ئاراسىداغى بەيلەنشىنىڭ
ھەقىقەت بولۇونى تالەو بويىنچا كۇچسىز
دەلىللەر بلەگىنە ئشانو.

Узнание ئۇزنانىيى

تانو، مەعرفەت؛ بىر نەرسەنىڭ بىر
نىچە مۇھىم حاللەرن بلو. يراقدايۇر-

2) سۆيلىنىدىغان سۆزنىڭ قىسقارتىپ
ئەيتىلگەن قايىمى.

Аргументация ئارگومېنتاتسىيەسى

ئىسپات؛ بىر مەسىئەلەنىڭ ھەقىقەت
لىكىگە دەلىل كىتىرۈۋ.

Рефутация (опровержение)
رىفوتاتسىيەسى

بىر خالنىڭ ھەقىقەت توغرىلىقى
ئىسپات قىلىۋ.

Реплика (возражение)
رىپلىكىسى

رەد؛ ھەق دېيىپ دەۋا قىلىنغان بىر
مەسىئەلەنىڭ ھەق توغرىلىقى ئىسپات
قىلىۋ؛ سۆيلىۋىدىغان قارشى بىر سۆز ئەيتىۋ.

Диспут دىسپۇت

مۇنازىرە؛ بىر مەسىئەلە ھەققىدا
سۆز كۆرەشكۈرۈۋ.

Оппонент ئاپپانېنت

ھەسەم؛ بىر فىكىرنى ھەق دېيىپ
دەۋا قىلىپ ئىسپات قىلىۋا تر ئىشۇچۇغا
قارشى سۆيلىۋىچى.

Апория ئاپورىيەسى

مەلۇم ھەقىقەتلەرگە قارشى كېلىدىغان
لىكىن بەھس ۋە ئىعتىرازلارنىڭ
جەۋاب بېرىۋى چىتىن بولغانلارنىڭ
گرىك فىيىلوسوفلارنىڭ زىنوننىڭ
سىلكىنىۋىگە قىلىنغان ئىعتىرازى شىكىللىنىۋ.

Вероятие (пробаба-лите)
گۇمان، زان؛ كۈچلۈك ئىختىمال

تۇتۇ، بىر مەسىئەلەگە ئىشانىشنىڭ ئىشان
ماۋدان كۈچلۈك بولۇۋى.

Уверенность (убеждение)
ئىشەنچ

عىلىم، تەسلىق، يەقىن؛ بىر مەسىئەلە
گە ئىشانماۋ بىتە ئىشانۇغا قالۇ.

يۈز ئاق شار سالغان بىر قاپچىققا
قولۇشنى تەب بىر شارنى تۇتۇشقا، بىز

ئول شارنىڭ قارا بولۇۋى ئىشانما.
ئىشانما بولۇ، ئاق بولۇۋى ئىشانما.

ئىشانۇشنى بىلىم بولۇ. يۈز شارنىڭ
قىرىق تونۇشنى قارا بولغاندا تۇتۇلغان

بىر شارنىڭ قارا بولۇش ئىختىمال
تۇتۇش ۋەھم بولۇ، ئاق بولۇش

ئىختىمال تۇتۇش گۇمان بولۇ.

Тезис تېزىس

دەۋا، مۇدەھىمە؛ ھەقىقەت ئىسپات
قىلىنۇغا تەلەپ قىلىنغان مەسىئەلە.

Антитезис ئانتىتېزىس

دەۋانىڭ كىرىشى، مۇدەھىمەنىڭ
ئەقىزى.

Аргумент (дoвoд) ئارگومېنت

دەلىل؛ بىر خالنىڭ بىلىنۋىشنىڭ
سەبەبى.

Вывод (заклyчение)
نەتىجە؛ دەلىلدىن بىلىنغان خال؛

دەلىل بىلە ئىسبات قىلىنغا تىيىشلىق مەسئەلە. بىر دەلىل بىلە ئىسبات قىلىنوغا مۇحتاج دەغوا؛ نازارى.

Аксиома ئاكسىيومى

بەدىيى؛ ئوزىندەن ئوزى مەعلوم، ئىسبات قىلغامۇحتاج بولمىغان فەننى خەقىقەت.

Трюизм (Труизм) تروىيىزم

ھەر كىمگە بىلىگىلى خەقىقەت، عادى بەدىيىلەر.

Очевидность ئاچچىۋىدنىست

بەداهەت؛ بىر حالنىڭ ئوزىندەن ئوزى بىلىنرلىك، بولوۋى.

Интуиция ئىنتوئىتسىيىنى

دەلىلسىز بىلو، كوگىل بىلە تاپو، كەشىق، سۇنوخ بوينچا بىلو، (2) مۇ-راقبە، يەنى ئويغا، چومو بىلە تابلانغان.

Интуитивный ئىنتوئىتتىۋنى

دەلىلسىز بىلىنگەن، بەدىيى؛ (2) مۇ-راقبە بىلە تابلانغان.

Принцип پرىنتسىپ

تۇب، نىگىز، ئەساس؛ بىر مەسئە-لەنىڭ تۇب نىگىزى.

Постулат (Постулят) پۇسە - تولات

مەبنا غەلەيى، فەننى تايانچ؛ فەن-ۋە فەلسەفەدە بەدىيى بولماسادا، بەدى-يى شىكىللى قەرارلانغان حۇكم.

فەننى قاموس. 6.

زىنون جىسىملەرنىڭ سىلكىنو ۋە خەرەكەتلەرنى مۇمكىن توگىل دى.

دەلىلى، شول: سىلكىنو بولسا، نۇق-تالار بوينچا بولغا كىرەك. حال

بوكى بىرنىچى باشلانغىچ نۇقتاداعى مامىنتدا سىلكىنو باشلانغان بولا،

ئاننىڭ كورشى نۇقتاسىنداعى مامىنتدا سىلكىنو توقتالغان بولا، ئىككى نۇقتا

ئاراسىدا سىلكىنرگە ئورن دا يوق، مامىنت دا يوق. بىنائەن غەلەيى ھىچ

بىر نۇقتادا، نۇقتالار ئاراسىدا ھىچ بىر مامىنتدا خەرەكەت بولا ئالمى،

ئالاي بولغاچ جىسىملەرنىڭ سىلكىنو-لەرنى مۇمكىن بولمى.

مۇنىڭ بىر جەۋابى، شول: سىلكىنو دىگەن حال نۇقتالارنىڭ بىرەم بىرەم

ھىچ بىرسىدە بولمى، لاكىن ھەر ئىككىنىڭ مەجموعىدا ئىككى مامىنت

ئىچىدە بولا.

ئىككىنچى جەۋاب: سىلكىنو - ياكى نۇقتادا بىرنىچى مامىنتداعى بولشدىن

غىبارەت. ئول حال ھەر نۇقتادا كىلىب يىتكەن مامىنت ساين بولا بارا.

Апорема ئاپارىمى

مۇشكىلە؛ خەل قلوۋى مۇمكىن بولمىغان مەسئەلە.

Теорема تىيارىمى

ئوزىندەن ئوزى مەعلوم بولمىغان،

Экзаменатор ئىكوزامىناتور
ئىمتىھان قىلغۇچى، بىر كىشىنى
سناغۇچى.

Эмпирія ئىمپىرىيى
ئىزەلەش، تەتقىش؛ چىس، تەج-
رىبە، تەرسىدىكىلى تىكىش ئىش-
لەرنىڭ ئورتاق ئىسمى.

Эмпирический ئىمپىرىيىچىسىكى
ئىزەلەنگەن، تۇيۇق سىنا
يوللارنى بويىنچا بلنگەن.

Демонстрация دىمۇنىستراتسىيى
سىيى

فەننى تەجرىبەلەر كورسەتە، بىر
مەسىئەلەنى فەننى دەلىل ۋە تەجرىبە-
لەرنى كورسەتە ئىسبات قىلىش.

Спекуляция ئىسپىكولەتسىيى
چىس ۋە تەجرىبە دەلىللەرنىڭ
باشقا ەقلى دەلىللەر بلەگنە ئىسبات
قىلىش، ەقلى دەلىل كىتىش؛ (2) مەمىنى-
دان فايدالانغۇچى ئارادا كۆپ فايدا
ئىتىش، تۇيۇق بلە ساتۇش ئىتىش.

Спекулятивный ئىسپىكولەتچى-
نى

ەقلى دەلىلگە تايانغان؛ (2) تىز
ئارادا كۆپ تاپش ئىتىش بويىنچا.

Априори ئاپىرىورى
چىس ۋە تەجرىبەدەن باشقا، بە-
دەپھىلىك بويىنچا.

Доктрина داكتىرىنى
فەن ياكى مەسىلەگە قەرزلىنغان
خۇكم؛ ئورنىدا ئىسبات قىلىنغان
مەسىئەلە؛ (2) سىياسەتتە نىگىز ئىتىب
ئالغان خۇكم؛ قىتايلىقلار ئۇچۇن.

Эксперимент (опыт) ئىكسى-
پىرىمىنت

تەجرىبە، ەمەلى سىنا؛ نەرسەلە-
رنىڭ حاللەرنى ئاراسىدا مۇناسىبە-
تنى، ئول حاللەرنىڭ بىر سىن ئوزگەرتىپ
قاراش، يولى بلە سىنا؛ فىزىكى، كىمىيا
ەم ئىتىب تەجرىبەلەرنى شىكىللى.

Экспериментатор ئىكسىپىر-
پىمىنتاتور

سناغۇچى، مۇجەزرىب.

Обсервация (наблюдение)
ئابىرۋاتسىيى

كوزەتە، تەرسىدى، ەمەلسىز سىنا؛
چىتەن قاراش، تۇرۇپ سىنا؛ قۇياش،
ئاي ۋە يۇلتۇز حاللەرنى سىنا شىكىللى.

Интроспекция (автопсихия)
ئىنتىر ئىسپىكولەتسىيى

كىشىنىڭ ئوزىنىڭ جان ۋە ئوى
حاللەرنى سىناش.

Экзамен ئىكوزامىن
ئىمتىھان؛ بىر كىشى (ياخەيوانىڭ)

تۇيرەنە، ئاڭلاش، بىر ئىشكە ياراقلى
بولۇپ بولماش شىكىللى حاللەرنى سىنا.

Проблематический - پىرۇبلىيە -
 (возможный) **ھاتىپچىسىكى**
 مۇمكىن؛ زاروردا، مۇھالدا بول-
 ماعان، بولوۋى دا بولماۋى دا ئىحتىمال
 بولغان.

Кон'ектура **كانىيىكتورى**
 گۇمان، تەھمىن؛ زامىن دەلىل-
 ى ن گۇمان بلە نەتىجە چىعارو؛ 2) تە-
 نىماسلىق يازونى ئۇشاتى قەرىنەلەر
 بلە ئوقۇ.

Гипотеза **گىپوتىزى**
 فەننى گۇمان، فەننى نازارىيە؛ نىق
 دەلىلى بولماسادا، بىر حالنىڭ سىر وە
 سەبەبن ئاڭلاتى ئۇچىن فەن ئەھلى
 ئىحتىمال تۇتقان مەسئەلە، فەن عالم-
 لىرى شولاي مىكەن، ئاخىرى شولاي
 بولغا كىرەك دىي ئويلاغان حال.
 فەننى قانۇنلارنىڭ كۆپىنى باشدا
 گىپوتىزى بولب حاسىل بولالار،
 سوڭىدىن سنى تۇرغاچ قايسى گى-
 پوتىزىلەر فەننى قانۇن بولب كىتە-
 لەر، قايسىلارنىڭ خاتالىغى مەيدانغا
 چىغا. بىر بلە قۇياش ھەم يۇلتۇزلار
 ئاراسى ئىفىر ئىسىملى ھاۋادان دا يۇ-
 مىشاق بىر جىسىم بلە تولى بولوۋى
 فىزىكى فەننىڭ گىپوتىزىسى.

Гипотетический **گىپوتىيە**
تىپچىسىكى
 گىپوتىزى بويىچا، گىپوتىزىگە
 يىنا قىلغان، نازارى.

Априорный **ئاپورىورى**
 خىس وە تەجرىبەسىز بلنگەن،
 باشدا ئوق بلنگەن، ئوزىنەن ئوزى
 بلنگەن.

Апостериори **ئاپستىرىورى**
 خىس يا تەجرىبە بويىچا، ئالدىن
 بلنگەن مەلومات بويىچا.

Апостериорный - **ئاپستىرىي**
يورنى

خىس يا تەجرىبە بويىچا بلنگەن،
 ئىلگى مەلوماتدان توغان.

Дискурсивный **دىسكورىيىنى**
 دەلىل بلە بلنگەن، بىر دەلىل بلە
 ئىسبات قىلغان.

Интелигентный - **ئىنتىللىيە**
گىيىلىنى

خىس وە تەجرىبە دەلىللەرنىنەن
 باشقا عقل وە ئوى بلە گنە بلنگەن.

Аподиктический - **ئاپودىكتىيە**
چىسىكى (необходимый)

بولوۋى زارور، واجىب، لازم،
 بولمى قالوۋى مۇمكىن بولمى
 تۇرغان.

Импоссибль **ئىمپاسسىبىل**
 (невозможный)

مۇھال، مۇمكىنەن؛ بولوۋى مۇم-
 كىن بولمى تۇرغان.

Практичный **پراكتىچىنى**
تەجرىبەلى؛ دۇنيا كورگەن (2)
پراكتىكىگە مۇوافىق...

Аналогия **ئانالوگىيىنى**
چاغدۇرۇ، قىيلاس، تەمسىل؛ بىر
نەرسەنىڭ ئىككىنچى نەرسەگە بىر خالدا
ئۇشاوندىن بىر ئىككىنچى نەرسەدە دە ئىككىنچى
سندە بولغان، شول خالنىڭ ئەسەرى
بولۇون بلو.

ئەففىيوننىڭ ئىسرتودە ئارقىغا
ئۇشاوندىن ئارقى زارارلىقنى شىد
كىلىنى بىر زارارلىقنىڭ ئەففىيوندا
بولماق بىر شىكىللى.

Аналогичный **ئانالاگىچىنى**
ئۇشاعان؛ ئۇشاتىپ بلنگەن.

Генерализация (обобщение)
گىنېرالېزاتسىيىنى
كىڭەيتىو، غۇمومىلەشكەن،
عاملاو، تەعمىم؛ بىر جىنسنىڭ تىكىش
رلگەن بىك كۆپ مىسداقنىدا بولغان
بىر خالنى كىڭەيتىپ ھەر مىسداقنىدا
بار دىيىپ بلو. فەننى تەجرىبەلەردەن
غۇمومى نەتىجىلەر چىقارو، شوشى غە-
مەلەن عىبارت.

Индукция **ئىندۇكتسىيىنى**
تىكىشكەن، ئىستىقرا، تەفتىش؛
خۇسوسى خاللەردەن غۇمومى خاللەرنى

Теория **تېئورىيىنى**
نازارى قاعىدە؛ (2) تەجرىبە قىلىن-
ماغان ھەم خىلافتىنا دەلىل بولماغان
گىپوتېزىنى. ياكى ئىش وە ياكى ماشى-
نلارنىڭ خاللەرنى باشدا بىر يابىر نىچە
كىشىنىڭ باشىدا تېئورىيىنى بولۇپ
خاسىل بولالار. قىيىنى تېئورىيىلەر
نەق باشدا ئويلىغانچا ئۆگىشلى بولۇپ
چىقسالاردا، قىيىنلارنى ئۆگىشىز بولۇپ
چىعا؛ (3) تەجرىبە بلە ئىسبات قىلىنغان
خاللەرنىڭ سەبەبلەرنى ئاڭلاتو ئۈچۈن
گۇمان قىلىنغان نىگىزلەر.

Теоретический **تېئورىيىچىسى**
كى
نازارى؛ تېئورىيىنىڭ مۇناسىبەتلى.

Теоретик **تېئورىيىتىك**
نازارىيەچى؛ تېئورىيىنىڭ سىنالىمىس
بۇرن ئشانوچى؛ فەن قاعىدەلەرنى
غەمەلە سىنالىمىس كىشى.

Практика **پراكتىكىنى**
ئىش، غەمەل؛ بىر تېئورىيىنى بويىنچا
قىلىنغان ئىش؛ غەمەلى، تۇرمىش.

Практический **پراكتىچىسىكى**
پراكتىكىگە مۇناسىبەتلى، پراكتىكى
بويىنچا...

Практик **پراكتىك**
ئىش قىلۇچى، غەمەل ئىتۇچى؛ (2)
تەجرىبەلى، غەمەل كورگەن.

Силлогизм سىللاگىزم

مەنتىقى قىياس؛ مەنتىقى تەرتىبى بىلە يەنەشە تىزگەچ ياكى جۇملە تو-
دۇرا تۇرغان ئىككى جۇملە: (پىيالا
جىسىم - ھەر جىسىم ئاتۇملاردان قو-
شۇلغان بولسا) دىگەن ئىككى جۇملە
كىمكى، كى (ئالاي بولغاچ پىيالا ئاتۇم-
لاردان قوشۇلغان بولغا تىشىلى)
دىگەن جۇملەنى تودۇرا.

Силлогистический سىللا-

گىستىچىسكى

قىياس بويىچە، قىياس ۋە تەجرىبە-
بەدەن باشقا غەلى قىياس بىلەن گە-
ئىسبات قىلغان.

Заклучение زاكاۋچىمىيى

نەتىجە؛ سىللاگىزمدان توغرا
بالا جۇملە. يوغا داغى سىللاگىزمدان
توغرا (ئالاي بولغاچ پىيالا ئاتۇم-
لاردان قوشۇلغان بولغا تىشىلى) دى-
گەن جۇملە شىكىللى.

Посылка پاسىلىكى

قىياس مۇقەددىمەسى؛ سىللاگىزم
ئىچىنە كىرگەن ئىككى جۇملەنىڭ ھەر
بىرىسى.

Меньшая посылка

سۇغرا؛ قىياس مۇقەددىمەلەرنىڭ
ئىچىنە نەتىجەنىڭ مەھكۇمى بولغانى؛
(پىيالا جىسىم) دىگەن جۇملە شىكىللى.

نەتىجە ئىتىب چىعارو؛ بىر حالنىڭ بىر
جىسىمنىڭ فەردلەرنىڭ بايتاغىدا بولو-
ۋىدىغان ھەر بىرىنىڭ دە باردى ئاخىرى
دىگەن نەتىجە چىعارو؛ نەرسەلەرنىڭ
غۇمومىي حاللەرنى كۆرۈش تىكىشىرىپ
سناۋ بويىچە بولو. كۆرۈلگەن بىر ئاتنىڭ
تۇپاقلىرى بۇتن بولۇدىغان ھەر ئاتنىڭ
تۇپاقلىرى بۇتن بولا دىگەن نەتىجە
چىعارو شىكىللى؛

(2) ئىلىكىتر ھەم ماگنىت كۇچ-
لەرنىڭ بىر چىقدان ئىكىنچى چىققا
بىر بىرىنى تىمىچى ياقىنلايدۇلارنى
سەبەبلى كۆچۈرۈ.

Индуктивный ئىندۇكتىۋنى
ئىستىقراى؛ تىكىشىرىپ بويىچە؛
ئىندۇكتىۋىيى بىلە بولغان.

Дедукция دىدۇكتىۋىيى

تەفرىع، ئىستىنتاج؛ غۇمومىي
حاللەردەن خۇسوسى حالنى نەتىجە
ئىتىب چىعارو. بىر حالنىڭ بىر جىسىمنىڭ
ھەر فەردىدە بولۇۋىدىغان نەوع ۋە
سىنىقلارنىدا، بولۇۋىدىغان بولو. ئىچىنە يۈز
ئاق شار سالغان قابىقىداغى شارلارنىڭ
ھەر بىرىنىڭ ئاقلىغى مەلۇم بولۇدىغان،
تۇتۇلغان بىر شارنىڭ ئاق شار ئىكەنلىكى
بىلە شىكىللى.

Дедуктивный دىدۇكتىۋنى

تەفرىعى؛ غۇمومىي حاللەردەن خۇ-
سوسى حالنى چىعارو بويىچە.

يالتىرى، شوڭا كورە رادى دا يالتى
رارعا تىيشلى) دىگەن سوز. بو
قىياسدا كۇبرا، يەنى (ھەر مېتال
يالتىرى) دىگەن جۇملە ئەيتىلمى قالغان.
يەنە (ھەر مېتال يالتىر اعانلقدان راد
ى دا يالتىر رارعا تىيشلى) دىگەن قسقا
رتلغان قىياس شىكىللى. بو قىياسدا
(رادى مېتال) دىگەن جۇملە، يەنى
سۇعرا ئەيتىلمى قالغان.

Сорит (Просиллогизм)

ساريت

قوشما قىياس؛ بر نيچه قىياسدان
قوشلغان، ئوزن قىياس: (عەلى كىشى؛
ھەر كىشى ھەيوان؛ ھەر ھەيوان جىد
سىم؛ ھەر جىسىم ئاتۇملاردان قوشلغان
بولا: شونلقدان عەلى دە ئاتۇملاردان
قوشلغان بولرعا تىيشلى). بو قوشما
قىياس ئۇچ مەنتىقى قىياسدان قوشل
غان: (1) (عەلى كىشى - ھەر كىشى
ھەيوان)؛ (2) (عەلى ھەيوان - ھەر
ھەيوان جىسىم)؛ (3) (عەلى جىسىم - ھەر
جىسىم ئاتۇملاردان قوشلغان بولا).

Фигура

فىگورى

قىياسنىڭ شەكىللەرنى؛ مەنتىقى
قىياس بىش شەكىلدە بولا:

(1) ھەر مېتال جىسىم - ھەر جىسىم ئاتۇملاردان قوشلغان؛ نەتىجە:
ھەر مېتال ئاتۇملاردان قوشلغان.

(2) ھەر مېتال جىسىم - ھىچ بر سىفات جىسىم بولمى؛ نەتىجە: ھىچ
بر مېتال سىفات بولمى.

Большая посылка

كۇبرا؛ قىياس مۇقەددىمەلەر ئىناڭ
ئىچىدە نەتىجەنىڭ حۇكمى بولغانى:
(ھەر جىسىم ئاتۇملاردان قوشلغان بولا)
دىگەن جۇملە شىكىللى.

Предпосылка

پرىدپاسىيلىكى
بر دەلىلنىڭ ئلكدەن حەق ساندا
لب قوبىلغان جۇملەسى.

Средний термин

تىرمىن

ھەددى ئەوسەت؛ قىياس جۇملەلە
ر ئىناڭ ھەر ئىككىسىدە، يەنى
سۇعرا دادا، كۇبرا دادا ئەيتىلگەن
سوز: يوعار ئىداعى سىلاگىزمە
«جىسىم» دىگەن سوز شىكىللى.

Абдукация

ئابدوكانسىيىنى
سۇعراسى گۇمان بلە ئەيتىلگەن
قىياس.

Энтимема

ئىنتىمىمىنى
سۇعراسى يا كۇبراسى ئەيتىلمى
قالغان قىياس: (مېتال بولغانلىغىندان
رادى يالتىر رارعا تىيشلى) دىگەن
قسقارتلغان قىياس شىكىللى. بو سوز
ئىلىدا: (رادى مېتال - ھەر مېتال

(3) ھەر مېتال جىسىم-ھەر مېتال يالتىرى؛ نەتىجە: قايسى جىسىم يالتىرى.

(4) ھەر مېتال جىسىم - ھەر ئالتن مېتال؛ نەتىجە: قايسى جىسىم ئالتن.

(5) ھەر ھەيوان ئازق ئاشى - ھەر ئازق جىسىم؛ نەتىجە: ھەر ھەيوان

جىسىم ئاشى.

مولارندان تيز قزمالارن نەتىجە ئىتو
شىكىللى، حال بوكى ئالارنڭ سالقند
چالقلارنى تيز قزولارننا دەلىل بولا.

ئالاگىزم
Алогизм (Антилогия)

مەنتىقسىزلىق؛ سوز وه فىكرنڭ
مەنتىققا خىلاف بولووى.

ئاكورىزىيىنى
Акризия
فىكرسىزلىك؛ (2) ئاورونڭ كرىپ
زىسىز، ئوزووئى.

ئاقتاماحىيىنى
Автомахия
ئوزۇنڭ ئلك ئەيتكەن سوزۇننە
قارشى سۇيلەو، سوزىدە تەناقز ياساو.

ساقىزم
Софизм
سەفسەتا (سەفسەتە)؛ مەنتىققا خىپ

لاف تىزلىگەن قىيىس؛ (2) سوز كۆ-
رەشدر گەندە مەنتىققا خىلاف دەلىللەر
كىتىرب ئالدارعا تىرئشو؛ بو كە-
غەزدە گى رەسم ئات - ھەر ئات يۇرى،
شوڭا كورە بو رەسم دە يۇررگە
تىيشلى دىب كشتىنى ئابد ئراترعا
تىرئشو شىكىللى. يەنە (سىنىڭ مۇ-
گىزىك يوعالماعان؛ سىنىڭ يوعالماعان
نەرسەلەرگىڭ ھەر بىرسى بار) ئالاي

مودوس
Модус

زارب؛ قىياسنىڭ شەكىللەرنىڭ
تۇرلەرى. بو تۇرلەر مەنتىقدا بەيان
قلئنا؛ (2) بىرنەرسەنىڭ تۇرلى رەوئىشى؛
(3) بىر ئىشنىڭ قلىنوونىڭ جايى.

ئاپاگوگى
Апагога (Аподик-
тика)

قىيىلىق ھەلق؛ بىر فىكرنىڭ
ھەقلنن خىلافىنىڭ بولماوى بلە
ئىسبات قلو؛ بىر شارنىڭ ھىچ بىر
تورۇسندا قونا شىكىللى تىگىز بولا
ئالماون ئىسبات قلو سايسەندە، توب
شىكىللى، يومئرى بولوون ئىسبات
قلو شىكىللى.

پارالاگىزم
Паралогизм

قىياسنىڭ مەنتىققا خىلاف تىزىلو-
وى؛ (ھەر ئات ھەيوان-ھەر ئىشەك دە
ھەيوان) شىكىللى. مەنتىقچا شارتلارنى
كىلمەگەنلىكدەن، بو قىياس (ھەر ئات
ئىشەك بولرعا تىيش) دىگەن نەتى-
جەنى بىرمى.

پارالوگىيىنى
Паралогия

بىر دەلىلدەن ياكەش نەتىجەچەل-
رو. مېتاللارنىڭ قولعا سالقنچا توبۇد.

دى، ئىككىنچىسى: جىسىم بولمىغان نەرسە ئات بولا ئالمىدى. بۇلارنىڭ بىرىنچىسى ئات دېگەن سوزنى ئىسىم مەنىسى بىلە يۇرتتە، ئىككىنچىسى جىگىلە تۇرغان ھەيوان مەنىسى بىلە يۇرتتە. شول سەبەبىدىن يوققا بەيلى-نۇشەلەر. مۇندى نىزاغلار فىلوسوفلار ئاراسىدا فەلسەفى مەسىئەلەردە دەپتە-بوتە بىر كىچىكەن.

گىستېر-پروتېر-رون
Гистерон-протерон

دەلىلە دەور ياساۋ؛ بىر مەسىئەلەنى ئىككىنچى مەسىئەلە بىلە ئىسبات قىلغۇچى، ئول ئىككىنچى مەسىئەلەنى بىرىنچى مەسىئەلەنىڭ ئوزى بىلە ئىسبات قىلۇ: يىرنىڭ توگەرەكلەنگەن ئالى تۇتلا ھاندا يىرنىڭ كولهگەسى توگەرەك بولۇۋى بىلە ئىسبات قىلغۇچى، يىرنىڭ ئايغا تۇشكەن كولهگەسىنىڭ توگەرەك رەك بولۇۋى ئوزىنىڭ توگەرەكلەنگەن بىلە ئىسبات قىلۇ شىكىللى: يىرنى ئۇچىن «يۇمىرى؟» ئايغا تۇشكەن كولهگەسى توگەرەك بولغانغا كورە. يىرنىڭ كولهگەسى ئايغا نى ئۇچىن توگەرەك بولۇپ تۇشە؟ يىر ئوزى يۇمىرى بولغانغا كورە. مۇندى دەلىل لەر مەنتىقى دەلىل بولا ئالمىلار.

بولغاچ سىنىڭ مۇگىزىڭ بار بولۇپ چىغا دىب ساتاشدۇرو شىكىللى.

گرىكلەر مۇندى سەفسەتالى قىياسنى مۇگىزلى قىياس دىب ئاتا-عانلار. مەنە بودا كلاسىك سەفسەتە-لاردان: (تگى يراقداغى كىشى سىنىڭ ئاتاڭ-سىن يراقداغى كىشىلەرنىڭ ھىچ بىرسى تانۇمىسڭ) ئالاي بولغاچ سىن ئوز ئاتاڭنى تانۇمىسڭ ئىكەن.

ئامفىبىيولىمىيى
Амфибиолия
مۇعالەتە؛ قىياسقا چىغا ئۇشاعان يالا-ھان بىر جۇملە قاتشىدۇر ب ئالداۋ:
(بو رەسىم توگەرەك-ھەر توگەرەك يۇمىرى بولا)، شونلىقدان بو رەسىم يۇمىرى بولغا كىرەك، ھالبوكى ئول ياسىنى.

پسېۋدامىنوس
Псевдомѐнос
يالغان مۇعالەتاسى: دۇرس دە يالا-ھاندا بولا ئالمى تۇرغان جۇملەلەر:
(بو سوز يالغان) دىگەن سوز شىكىللى كى دۇرس دىسەڭ، يالغان بولغان بولا، يالغان دىسەڭ، دۇرس بولغان بولا.

لاگاماخىيى
Логомахия
نىزاعى لەفىزى: ئىككى كىشىنىڭ بىر سوزنى ئىككىسى ئىككى تۇرلى مەنى بىلە يۇرتولەرى سەبەبلى نىزاع-لاشولارى: بىرسى: ئات جىسىم توگىل

Аберрация ئابىرراتسىيىنى
 خاتا، ياكىغىشۇ؛ بىر حەقىقەت جا-
 قىندا تۇيۇپ يا تەجرىبەدە ياكىغىشۇ
 سەبەبلى ساتاشۇ.

Элиминация ئىلىمىناتسىيىنى
 ئىستىسنا؛ بىر نەرسەنى بىر حۇ-
 كىمدەن چىقارپ قالدۇرۇ؛ مېتاللار
 عادى يىلىقىدا قاتنى بولالار، مەگەرتى
 كۇمش كىنە سىيىق حالىدە بولۇپ دىيو
 شىكىللى.

Солидарность سالىدارنىست
 فىكىر يا مەسلىك بىرلىكى، ئىككى
 كىشىنىڭ بىر مەسئەلە تورۇسندا بىر
 فىكىردە بولۇلارنى.

Информация ئىنقىارماتسىيىنى
 خەبەر بىرۇ، خەبەردار ئىتۇ.

Информатор ئىنقىارماتىر
 خەبەر بىرۇچى، مۇخبىر، گۇواھ،
 شاھىد.

Аттестация ئاتتىستاتسىيىنى
 كۇبىنىسچە نىل بىلە بىر حال تورۇ
 سىندا گۇواھلىق بىرۇ؛ (2) بىر كىشىنىڭ
 حۇلقى، تورۇسلىقى، پاراقلۇسلىقى
 خەققىدا يازۇ بىرۇ.

Аттестат ئاتتىستات
 بىرلىگەن گۇواھلىق خەققىدا
 يازغان كەمەز.

Диз'юнкция دىزىونىكتسىيىنى
 تەردىد؛ يا بولماپ، يا بۇلماپ
 يا تىگىلەي دىيو. سوزنى چاقىلما
 جۇملە ئىتب ئەيتۇ.

Альтернатива ئالتىرناتىۋى
 چاقىلما جۇملەنىڭ كىسەكلەرنى؛
 بىر نەرسەنىڭ يا بىر ئىشنىڭ يا بۇلماپ
 تىگىلەي بولغا تىيىلىنى، بولۇۋى.

Лемма لىمىمى
 دەلىل مۇقەددىمەسى؛ بىر مەسئە-
 لەنى ئىسبات قىلۇ ئۇچىن كىرەكلى
 بولغان جۇملە (مەسئەلە).

Дилемма دىلىمىمى
 ئىككى ئىجتىمالنىڭ ھەر ئىككىسىنى
 نىڭ مەقسودقا مۇۋاپىق بولماۋى؛ (2)
 بىر نەرسەدە ئىككى تۇرلى حالنىڭ ھەر
 ئىككىسى بولماۋان، ئول نەرسەنىڭ
 ،ئول حاللەر بىلە سىفاتلانا تۇرغان
 نەرسە بولماۋان نەتىجە ئىتب چىقارۇ؛
 ئاقلىق تاقدا بولماپ، جب دە بولماپ،
 شوڭا كورە، ئول سانلاردان توڭل،
 چۇنكى سانلارنىڭ ھىچ بىرسى يا تاق
 يا جب بولماپ قالماپلار. مۇندى
 قىياسلارنىڭ ئۇچ حال بىلە يۇرتلىگەنى
 تىرىلىمى دىب، دورت حال بىلە
 يورتلىگەنى تىرالىمى دىب، كۇب
 حال بىلە يۇرتلىگەنى پولىمىمى دىب
 قاتالا.

Каузальный كائوزالنى

سەبەبلىق؛ بىر سەبەبكە مۇناسىۋەتتە
لىق، بىر سەبەب بويىنچا بولغان.

Казуальный كازوئالنى

ئىتتىپاقى؛ مەلۇم بىر سەبەب بىلەن
بولماغان، ئۇچرا ما حال.

Имманентный ئىممەنانتىمنى

ئىچكى، داخىلى؛ نەرسەنىڭ ئىچىدە
دەگىنى، كوڭل ۋە زىھنەدەگىنى.

Трансцендентный ترانتسىندىنتى

تەشقى، خارىجى؛ خىس ۋە تەجەب
رىيە ئىرىشە ئالمى تۇرغان (Нoумeн)

Трансцендентальный ترانتسىندىنتالنى

خىس ۋە تەجەبىلەر ئۇچىن شارىت
بولغان بەدەبى مەلۇمات: كائىننىڭ

كاتىگورىيىلەر شىكىللى.

Альгоритм ئالگارىتم

مەنتىقى ئاتاما ۋە جۇملەلەرنى
حەرفلەر بىلە يازىب يۇرتو: جۇملەنىڭ

مەحكومى (S) حەرفى بىلە، جۇكمى
(P) حەرفى بىلە يازو، ئىجابى عۇمومى

جۇملەنى (SaP)، سەلبى عۇمومى
جۇملەنى (SeP)، ئىجابى بەغزى جۇم-

لەنى (Si P)، ۋە سەلبى بەغزى جۇملەنى
(SoP) حەرفلەرى بىلە كورسەتو

شىكىللى. غەربى مەنتىقە (ھەر ج
- ب) دىب يازو شىكىللى.

Сертификация سىرتىفىكات

سىيىنى

بىر حالنىڭ دەقىقەتلىكىنى چەققىدا
يازو بىلە گۇۋاھلىق بىرو.

Сертификат سىرتىفىكات

بىر حالنىڭ دۇرسلىكىنى تورئىسندا
بىرلەگەن يازو، شەھادەتنامە.

Авторитет ئافىتارىتەت

سوز ۋە فىكىرىنى ئىيەرب ئىشلا-
نرلىق دەرىجەدە ئىشانچلىق، بۇيىرۇق

جۇرمەتلەب يا قورقۇب بويىننرلىق
(بولو؛ 2) شوندى ئىشانچلى مۇعتەبەر

كشى يا مۇئەسسەسە.

Авторитетный ئافىتارىتەتنى

ئىعتىبارلىق، مۇعتەبەر، ئىشانچلى.

Имитация ئىمىتاتسىيىنى

تەقلىد؛ بىر كىشىنىڭ فىكىرىنى
ئىيەرو، بىر ئافىتارىتەتكە فىكىرو

مەسلەكنە ئىيەرو؛ 2) بىر ئىشنى بىر
كىشىگە ئۇشاتب ئىشلەو؛ 3) بىر كشى

ياسالغان نەرسەگە ئۇشاتب شوندى
نەرسە ياساو؛ 4) اچىن نەرسەگە ئۇ-

شاتب ئىشلەنگەن جەغلى نەرسە.

Имитативный ئىمىتاتىۋىنى

تەقلىدى؛ باشقاغا ئىيەرب ئىشانلا
غان، باشقا كىشىگە ئىيەرب قىلغان؛
2) باشقا كىشىنىكىنە ئۇشاتب ياسالغان.

23 § فەلسەفى ۋە فەلسەفەگە مۇناسىۋەتلىكى مەسىلەكلەر.

سوڭىدىن ياكىچىش، بولۇپ چىغا. غا-
لەمدە حەقىقەتلەر بولماسقا كىرەك،
شۇل سەبەبىدىن ھىچ بىر مەلۇماتقا
ئىشەنەن بولمى.

Релятивизм رىلەتۋىۋىزم
عىندىلىك؛ بىلۈم حەقىقەتكە ئىيەرمى،
حەقىقەت ئۆزى بىلۈمگە ئىيەرمە. ھەر
نەرسەنى كىشى ئۆزىنىڭ تىلىگە ۋە
گۇمانىغا مۇۋاپىق ئىتتىپاقىغا تەرتىپ
ئالغاندا، چىن حەقىقەت يوق، ھەر
كىمنىڭ حەق دېيىپ يۈرگەن مەلۇماتى
ئۆزىنى قاراغاندا حەق بولسا، دى
تۇرغان مەسىلەك.

Скептицизм ئىسكىپتىۋىتىۋىزم
شەككىلىك؛ غەلىمە حەقىقەتلەر
بار، بىز ئالارنى، بىلەن دېيىدە ئىيە-
تىپ بولمى، حەقىقەتلەر ھىچ يوق، بىزنىڭ
بىلۈمىمىز بىلۈم توغرىسىدا دېيىدە ئىيە-
تىپ بولمى. ھىچ بىر مەلۇماتنىڭ چىنلىقى

Солипсизм سالىپسىزم
ئۆزىگە گەپ؛ كىشىنىڭ ئۆزىدىن
باشقا كىشىلەردە ئويلاۋ ھەم بىلۈم بار-
لىقىغا ئىشەنمەيدۇ، مۇنۇ ھىچ بىر
دەلىل بىلە ئىسپات قىل بولمى دىيىمۇ-
دەن عىبارەت قاراش بىر مەسىلەك.
ھىچ بىر فىلوسوف، بىر مەسىلەك بول-
ماسدا، فەلسەفەدە، شۇنداق فىكىر
بولۇۋى قاراش قىلغاندا، مۇنۇ قاراش
دەلىللەردە كىتىرىلە.

Пирронизм پىررانىزم
عىندىلىك؛ مىلادىدىن 270 يىل ئىلگىر
ئولگەن گرىك فىلوسوفلارنىڭ پىر-
رانىزم مەسىلەكى. بىر مەسىلەكچە كىشى-
لەرنىڭ بىلىمىنىڭ حەقىقەتكە مۇۋاپىق
ئىكەنلىكىنى ئىسپات قىل بولمى،
شۇل سەبەبىدىن ھىچ بىر مەلۇماتقا
ئىشەنەن بولمى. چۈنكى باشقا حەق
دېيىپ يۈرگەن مەلۇماتنىڭ كۈپۈنسى

تەنەپپۇھ: بىر قەۋىدە مەتبۇعاتدا ئاز، ئۇچرى تۇرغان سۆزلەرنىڭ دە-
قايىدىلارنى بەيان قىلىنى. ئاندى سۆزلەر مەتبۇعاتدا كۆپ ئۇچرىمۇ-
سالاردا فەننى ۋە فەلسەفى كىتابلاردا كۆپ ئۇچرىلار. ئاندى سۆزلەرنىڭ
بولۇۋى كىتاب ئۈچۈن كىمچىلىك توغرىسى، تولۇق قىلغاندا ھەر مىللەتنىڭ
قەۋىدىلاردا بولغان سۆزلەر بىزنىڭ قەۋىدىمىزدا قالماستىن تېپىلىشى.

بار، لاکين بۇ ئالارنىڭ ئۆزلەرنى ھېچ بىلە ئالمىيىز. بۇ بىلگەن مەلۇمات نەرسەلەرنىڭ بىزگە تۇيۇلغان ياكى سېزىلگەن ھالەتلىرىنىڭ ھىياللارنىدىن غنا، يەنى كۆرۈنىش ۋە تۇيۇلۇشلارنىدىن غنا غىبارەت، دى تۇرغان مەسلەك.

پروباбилиزم **Probabilizm**

زاننىلىق، گۇمانچىلىق مەسلەك؛ ھېچ بىر ھالىنى ئىناق بىلەن بولمى، شۇنداقلا توغرا مېكەن دېيىپ گۇمان غنا قىلىپ بولما. شۇنداق بولسا، ھىيالغا دەلىل بولماغان ھالەتتىكى گۇمان بىلەن قەبۇل ئىتەرگە كىرەك. كىشىلەرنىڭ بەختى ئۈچۈن، شۇ گۇمان يېتە، چۈن ھەقىقەتنى بىلەنمىگەن دە، توغرا ئاناڭ ئۈچۈن تۇرۇشۇدا كىرەك توغرا، دى تۇرغان مەسلەك.

پراگماتىزم **Прагматизм**
(**Гуманизм**)

فايدىچىلىق؛ ھېس، تەجرىبە ھەم باشقا دەلىللەر بىلەن ئىسبات قىلىپ بولماغان مەسىئەللەرنى ھالقىنىڭ بەختى ئۈچۈن فايدىچىلىق، بولۇپ بولمايۇن ئاقاراب ھەل قىلغۇچى كىرەك، فايدىچىلىق مەسىئەللەرنى قەبۇل ئىتە، فايدىچىلىق ئىسبات قىلغۇچى كىرەك، دى تۇرغان مەسلەك: 2) بىر مەسىئەلە ھاقىدا بىك تېكىشىرىپ بىلەن ئېتىلگەن فىكىر.

دا چۈن توغرا ئىكەن دە نى دەلىللەر بىلەن ئىسبات قىلىپ بولمى، دى تۇرغان بىر نېچە تۇرلۇق مەسلەكنىڭ ئورتاق ئىسمى.

ئاگنوستىسىم **Агностицизм**

بىلەن بىتەرە ئالماقچىلىق؛ ئىنگىلىز فىلوسوفلارنىدىن ئىسپىنىس مەسلەكى. بۇ مەسلەكچە ھالەتتىكى ھېس ياكى تەجرىبە قىلماسلىق نەرسەلەرنىڭ ئۆزلىرى بىلەن بىلەنمىگەن توغرا. بۇ ماددە بىلەن، ھىيالنىڭ سىفاتلىرى بىلەن، ئۆزلىرىنىڭ نىدىن ياكى نىلەردىن غىبارەت ئىكەنلىكى بىلەن ئالمىيىز. ھالەتنىڭ ئاسلى ۋە تۇبۇنى بولغان بىر نەرسەنىڭ بارلىقى مەلۇم، لاکين ئاناڭ نى ئىكەن بىلەن ئالمىيىز.

ئىللوژىيالىزم **Иллюзионизм**

ھىيالچىلىق؛ بىزنىڭ مەلۇماتلىرىمىزنىڭ ھەر بىرى ئىللوژىيى، يەنى ھىيالى ئۇيۇلار، بىزنىڭ كۆزىمىزگە مەلۇماتنىڭ قارىتىلغان ھالەتتە بىزنىڭ كۆزىمىزگە تەسلىنىشى ھەقىقەتلەر بارلىقى مەلۇم توغرا، دى تۇرغان مەسلەك. فىنيلون بىلەن شۇ يېتەكچىلىكنىڭ مەسلەكلەرنى بىلەن مەسلەككە ياقىن.

فىنۇمىنالىزم **Феноменализм**

تۇيۇلۇشچىلىق؛ ھالەتتە ھەقىقەتلەر

كوكل، تۇيۇق، داخىلىي حىس، دى تۇرغان مەسلەك.

Сенсуализм سەنسوئاليزم
حىسچىلىك؛ عىلم ۋە بلونىڭ تۇپ نىگىز ۋە سەبەبى ئىچكى ھەم تىقنى تۇيۇلار، حىسلەردەن باشقا عقل ۋە ئوى ئوزلەرى گنە مەلوماتقا دەلىل بولا ئالمىلار، دى تۇرغان مەسلەك، فرانسوز فىلوسوفلارنىڭ كاندېلىيلىك مەسلەكى.

Рационализм راتسىيىئاليزم
مەقۇلچىلىك؛ عىلمنىڭ تۇپ نىگىز ۋە سەبەبى عقل، عقلدان باشقا حىس ۋە تەجرىبەلەر ئوزلەرى گنە دەلىل بولا ئالمىلار، تۇپ مەسئەللەر ساقى عقل بلە گنە دەسايىت بولالار، دى تۇرغان مەسلەك.

Иррационализм ئىرراتسىيىئاليزم -
عقلغا قارشىلىق؛ دىنى فەلسەفەدە عقلغا ئىيەرمە مەسلەكى (2) عقلغا خىلاق مەسئەللەرگە ئشانو تابىعتى.
Интеллектуализм ئىنتەللىكتوئاليزم -
عقلچىلىق؛ رۇح ئوزى عقلدان عىبارەت، عىلمنىڭ سەبەبى دە عقل، عالەمنىڭ نىگىزى دە عقل، دىب عقلغا ئارتق ئەھمىيەت بىرەتۇرغان مەسلەك.

Прийоризм ئاپرىياريزم
بەدەيەچىلىك؛ ئوزندەن ئوزۇ دە يلسز بلننە تۇرغان حاللەر بولماس ھىچ بر حالنى بىلب بولماس ئىلىي حىس، تەجرىبە ۋە عقل دە يلىلەر ئىلىي ھەر برسنى ئاخردا بىر يا بىر نىچە بەدەيە مەلوماتقا بارب ترەلە، شۇ سەبەبىن عىلمنىڭ نىگىز سەبەبى بەدەيەلىك، دى تۇرغان مەسلەك.

Эмпиризм ئىمپىرىيزم
تەجرىبەچىلىك؛ ئوزندەن ئوزى دە يلىلسز بلننە تۇرغان بەدەيە حاللەر يوق، ھەر حال حىس يا تەجرىبە دە يلىلەر ئىلىي بلە گنە بلننە. بۇگە ئوزندەن ئوزى بەدەيەلىك بوينچا بلنگن تۇسلى تۇيلغان حاللەردە حىس ۋە تەجرىبە بوينچا كىلب چققانلار، عىلمنىڭ نىگىز سەبەبى بەدەيەلىك توگىل، حىس ۋە تەجرىبە، دى تۇرغان مەسلەك.

Эволюционизм ئىۋالوتسىيىئاليزم
تەرەققىچىلىك؛ ئىنگىلىز فىلوسوفلارنىڭ ئىسپىنسر مەسلەكى. بو مەسلەكچە بەدەيە حاللەر بار، ھەر مەلومات ئاخردا شۇل بەدەيەلەرگە بارب ترەلە، لاكىن ئول بەدەيە حاللەر باشدا ئلنىكى كىشۇلەرگە كۆپ عاسرلار ئچىندە كىچىنرلگن حىس ۋە تەجرىبەلەر بوينچا حاسىل بولب

سەفە مەسلەككى. بو مەسلەككە، گى
كشئلەرنىڭ قايسنلارنى ئاندى مەعلو-
ماتنى كۆڭگە تەڭرى ئىلھام قىلدىلەر.
قايسنلارنى كۆڭلنىڭ ئوزىدە، شوندى
مەعلوماتنى تابو حاسىيەتى بار دىلەر.

فيدىيىزم

تەنقىدسىزلىك؛ دەلىلسز ئىجتىقادقا
دەلىللى عىلم دەرىجەسىدە ئشانودان
عبىرەت مەسلەك، كرىتىكى ۋە ئىند-
تىقادسىز ئشانو مەسلەككى.

پازىتۋىزم

فەنچىلىك؛ فرانسوز فىلوسىفلا-
رىندان، كونت تارافىدىن چىقارغان
فەلسەفى مەسلەك. بو مەسلەكچە
فەلسەفە - حىس ۋە تەجرىبەگە بىنا
قىلغان فەنلەرنىڭ بىرلەشتۈرلگەن
غۇمومى نەتىجەلەردىن عبىرەت.
مىتافىزىكى شىكىللى تەجرىبەگە
تايانماغان فەنلەر فەلسەفەدىن توڭل.
فەلسەفە تەجرىبە بلە ئىسبات قىلماسلىق
مەسئەللەرگە قاتشامسقا تىيشلىنى.
فەلسەفەنىڭ نىگىزى، شوشى ئالتى فەن:
ماتىماتىكى، ئاسترونومىيى، فىزىكى،
كىمىيا، بىياۋگىيى، ھەم ساتسىيالو-
گىيى.

ئاسسوتسىياتسىيائىزم

ئاكسىيونىزم
دالەتچىلىك؛ كشىنىڭ دىققەت ۋە
ئىلتىفاتى ئويدان ئويغا، فىكىردەن

سوڭىشى كشىلەرگە مىراس بولب
كوچكەنلەر. ھەزر بىزگە ئوزىدەن
ئوزى بلنىرلىك بەدىھى بولب كورن-
گەن حاللەر بىزنىڭ بابالار ئىزىنىڭ يىراق
بابالار ئنا حىس ۋە تەجرىبە بلە حاسىل
بولغانلار. مەسلەن، ھەر نەرسەنىڭ ئو-
زىدە باشقا بولماۋى ھەزر بىزگە
بەدىھى، بىز ئانى تەجرىبەسىدە بلە
ئالابىز، لاكىن بىزنىڭ بابالار ئىزى ئانى
عاسرلار بويىنچا، سنى، سنى، ھەر نە-
سەنىڭ ئوزىدە باشقا بولماۋن كورە
كورە بلگەنلەردە، شول بلىك بىزگە
مىراس بولب كوچكەن.

ناتىۋىزم

تومشدا نچىلىق، ئورن ۋە زاماننىڭ
نىلەردىن عبىرەت ئىكەنلىكلەرنى ۋە
ماددەلەرنىڭ، ئورنىز ھەم حاللەرنىڭ
زامانىز بولا ئالماۋلارنى بىزگە تەج-
رىبەدەن باشقا بەدىھىلىكلەرنى بويىنچا
قوشىدىن مەعلوم بولالار، دى تۇرغان
مەسلەك. ئىمپىرىزم مەسلەكنە گى
فىلوسىفلار بۇلاردا بىزگە تەجرىبە بو-
يىنچا مەعلوم دىلەر.

ھىستىتسىيىزم

ئىلھامچىلىق؛ حىس، تەجرىبە ۋە
عەقل بلە بلب بولمى تۇرغان حال-
لەرنىڭ قايسنلارنى فىكىرگە، چوموبلە
بلنىدە ئالالار، دى تۇرغان دىنى فەل-

فيكر گه كوچەدە تۇرا، شول كوچە
ئىلتىفات ھەر كىمگە ئوزگەرەتۇر-
غان بىر جان شىكىللى، بولۇپ تۇيۇلا،
دى تۇرغان مەسلەك.

پانلاگىزم **Панлогизм**

مەنتىقچىلىق؛ نىمس فىلوسوفلا-
رىدىن گىگل مەسلەككى. بو مەس-
لەكچە عالم زىھىدەگى حىيال وە
مەلوماتدان عىبارەت، بو حىيال
وە مەلومات زىھىدە مەنتىق قاعىدە-
لەرى بويىنچا، ئۇيۇشۇپ چاسىيل بولالار.

ئانتالالگىزم **Онтологизм**

ھەر ئويلىغان نەرسە عالمە بار
حەقىقەت، حەقىقەتلەر چىس وە تەج-
رىبە بلە بلنگەن حاللەردەن گنە عىبا-
رەت توگل، دى تۇرغان مەسلەك،
ئىدىيالىزمنىڭ ئىفراتى.

ئاكاسمىزم **Акосмизм (гр.)**

عالمەسىزلىك؛ چىن بارلىق تەكۈرۈ-
مەگنە، عالمە، چىن بارلىق يوق،
عالمەدە بىزگە بار شىكىللى كورنگەن
نەرسەلەر، چىن بار بولغان تەكۈرنىڭ
كولەگەلەرىنى حۇكىمىدەگنە، دى تۇر-
غان پانتىيىزمگە ياقىن بىر مەسلەك.

ۋىدانتى **Веданта**

براھماچىلىق؛ ھىندىستان براھما-
نىلارنىڭ دىنى، فەلسەفەسى. بو مەس-
لەكچە، چىن بارلىق بلە بار بولغان نەرسە

براھماغا، باشقانەرسەلەر براھماننىڭ
كورۇنىش وە بىلىگىنلەرىگنە. بو
مەسلەك ئاكاسمىزم بلە بىرگە قۇبۇل

ئىدىيالىزم **Идеализм**

ئويچىلىق؛ بىزنىڭ كوگل تىشىدا
ھىچ نەرسە يوق، عالم بىزنىڭ كوگل
دە بىزنىڭ ئويلاۋىمىز سەبەبلىگنە
سىل بولا، دى تۇرغان مەسلەك؛ (2)
دۇنيانىڭ بىر زىمان جەننەت شىكىللى
راھەت بولاجان ئۇمىد ئىتودەن
عىبارەت بىر مەسلەك؛ (3) روح وە جان
بارلىغىن دەعوا قىلا تۇرغان مەسلەك
لەرنىڭ ئورتاق ئىسمى؛ (4) بىر ئىدىي-
يالىغا ئارتىق بىر ئىنۇچىلىك تايىغىتى.

رىيالىزم **Реализм**

رىيالىچىلىق؛ عالمەدەگى نەرسەلەر
بىزنىڭ كوگىدەگى مەلوماتدان عىبا-
رەت توگل، بىزنىڭ كوگىنىڭ تىشىدا
بىك كۆپ نەرسەلەر چىنلا بار، ھىچ
بىر ئويلاۋىچى كىشى بولماسادا، عالم
بار، بولۇپ ئىدىي، دى تۇرغان مەسلەك؛
(2) دۇنيانىڭ جەننەت، بولۇپ ئۇمىد
ئىتىمىچى، بولۇپ ياتقان حاللەرنىڭ
بولۇپ تايىغى ساناب شوگا رازى
بولۇپ مەسلەككى؛ (3) عۇمومى سوز-
لەرنىڭ مەغلارنى (ئوئۇپۇرسالىلەر)
بىزنىڭ كوگىدەگنە توگل، واقىعدا
ئوق بار، دى تۇرغان ئىسكى مەسلەك،

عالمىدە ماددەدە بار، روھ دا بار، لاکىن بۇلارنىڭ ماھىيەتلىرى (ئاساسلارنى) بىرگە قايتا، بىر تۇب زات ئەلچى ماددە ئەلچى روھ بولۇپ تۇرۇپ مودوسدا (رە: شە) كورۇنە؛ 2) عالم بىرگە تۇرۇپ نەرسە: نەن عىبارەت دى تۇز. مان مەسلەكلەرنىڭ ئورتاق ئىسمى: بو عام مەناسى بويىنچا مۇئەييەنلىك. نىم دە، ئىسپىرىتوئالىزم دە، ئىنىرگى. نىزم دە مانىزمەن سانالار.

دوئالىزم

ئىككىچىلىك؛ عالم ئىككى تۇرلۇ زاتلاردان: مادد، بىلەن روھلاردان عىبارەت، ماددە روھ بولا ئالمى، روھ ماددە بولا ئالمى، دى تۇرغان مەسلەك، فرانسوز فىلوسوفلارنىڭ دىكارى مەسلەكى.

تروئىيالىزم

ئۈچچىلىك؛ عالم ئۈچ تۇرلۇ زاتدان: ماددە، جانلار ھەم غۇمومى روھدان عىبارەت، دى تۇرغان مەسلەك. 3 نچى عاسردا خرىستىيان فىلوسوفلارنىڭ ئارىگىن مەسلەكى.

پلورالىزم

كۆپچىلىك؛ عالم ماددە، روھ، كۆچ، ئورن ھەم زامان شىكىللى بىر بىرىگە ئاوشۇمى تۇرغان بىر نىچە تۇرلۇ نەرسەدەن عىبارەت، دى تۇر.

فەننى قاموس. 7.

پلاتون مەسلەكى. ئىسجالاتىكلەر. دەن كۆب كىشىلەر، شوشى مەسلەك. دە بو اعانلار. مۇكا قارشى نامىنالىزم مەسلەكى ئاندىن، سوڭ كانتسىپتو. ئالىزم مەسلەكى چىققان.

ماتېرىيالىزم

ماددەچىلىك، ماددىلىك؛ عالم ماددە بىلەن ئاننىڭ كۆچلەردىن نەن عىبارەت، عالم. دە روھ، جان ۋە فىرشتە شىكىللى ماددە بولماغان نەرسەلەر يوق، عالمىگى ئوزگەرشلەر ماددەلەرنىڭ ئوزگەرۋوۋى بىلە كۆچلەرنىڭ بىر ماددەدەن ئىككىنچى ماددەگە يا بىر تۇرلەردىن ئىككىنچى تۇرلەرنە كۆچۈلەردىن عىبارەت، ئوى ۋە عەقل ئىشلەرنى مىنىڭ ھەم، تۇيوسە بىلەن مىگە تۇشكەن ئزلەرنىڭ سىلكىنۈلەردىن عىبارەت، دى تۇر. مان مەسلەك؛ 2) ئوزۇننىڭ ماددى فايدىسىغا ئارتق بىر ئىنو تايىمىتى.

سپىرىتوئالىزم (ئىمماتېرى-الىزم)

روھچىلىق؛ عالمىدە ماددە يوق، ھەر نەرسە روھ ۋە جانلارنىڭ تۇيۇشلارنىڭ عىبارەت، شولار بىزگە ماددە شىكىللى بولۇپ تۇيۇنلار، دى تۇرغان مەسلەك.

مونىزم

بىرچىلىك؛ يەھود فىلوسوفلارنىڭ ئىسپىنوزى مەسلەكى. بو مەسلەكچە

زىيى مۇسلمان عاليملەرنىن نەزىزە ئىسىملىق ھەكىم، جىسىملەر سىفىاتلار، دان قوشىلغان ئۇيىشما دىب، شوشى مەسىلەككە ياقىن فىكىردە بولغان.

Статизм (Элеатизм) ئىستاتىزىم

تىنچچىلىق؛ عالم رەش وە سىفىاتلارنى ئوزگەرسەدە، تۇب زاتلارنى ئوزگەرمى تۇرغان دائىمى نەرسەلەردەن عىبارەت، دى تۇرغان مەسىلەك، بو مەسىلەكنى مىلاددان ئالتى عاسر ئلك ئىلىيا قالاسىدا گرىك فىلوسوفلارنى دەعوا قىلغانلار. كسىنوفان، پارمىنىد، زىنون، شوشى مەسىلەككە بولغانلار.

Динамизм (Гераклитизм)

دىنامىزىم

ھەرەكەتچىلىك؛ عالم چىشمە، سوونى شىكىللى ئوزگەرب سلكنىب ئاعب تۇرودان عىبارەت، سلكىنە تۇرغان دائىمى زاتلار يوق، دى تۇرغان مەسىلەك. بو مەسىلەكنى گرىك فىلوسوفلارنىدىن گىراكلىت مىلاددان بىش عاسر ئلك چىعارغان. بو مەسىلەكچە عالم ئوتىدان عىبارەت، باشقا نەرسەلەر، ئوتنىڭ ئوزگەرب كورنىگەننى. مۇنچا بىر نام سودا ھامان ئاعب تۇرغانلىقىدىن بىر كىشى ئىككى قات قۇيىنا ئالمىغان.

عان مەسىلەك؛ ئامىرىكى فىلوسوفلارنىدىن 1911 دە ئولسىگەن جىمس، شوشى مەسىلەكنى قوۋەتلەگەن ئىدى. (2) ھالقنىڭ كوبرەگى تارافىدىن قەبول ئىتىلىگەن قەرارنىڭ ھەققا سانالغۇ.

Сингуляризм سىنگولەرىزىم

عالم بىرگىنە تورلى نەرسەدەن عىبارەت، دى تۇرغان مەسىلەكلەرنىڭ ئورتاق ئىسمى؛ عالم ئاتۇملاردان عىبارەت، دى تۇرغان مۇنئىرىيەلىزىم، عالم روھلاردان عىبارەت دى تۇرغان ئىسپىرىتوئاللىزىم، عالم كۇچلەردەن گىنە عىبارەت دى تۇرغان ئىنىرگىتىزىم دە، بو ئىسىم بىلە ئاتالالار.

Энергитизм ئىنىرگىتىزىم

قوۋەتچىلىك؛ عالمدە ماددەدە يوق، روھلاردا يوق، بۇتن عالم قوۋەت وە كۇچلەردەن گىنە عىبارەت، جىس وە تەجرىبە بىلە بىزگە كۇچلەر بارلىقى عىنا مەعلوم بولا، ئول كۇچلەرگە ئىسىب ئىتىب بىز ماددەنى ئوزۇبىزگە بار دىب، ئوبىلىبىز، كۇچلەرنىڭ ماددەدەن باشقا بولولارنى مۇمكىن، ھەر سىفىاتنىڭ بىر مەسوف زاتنى بولوغۇنى لازىم توگىل، دى تۇرغان ياكى مەسىلەك. بو مەسىلەكنى 20 نچى عاسر باشىدا ئاست-ۋالد ئىسىملىق نىمس چىاردى. مۇعتە.

ھانلىغى مەلۇم بولدى، لاکىن بو كىمىيە ئاتۇملارنىڭ، يا مالىكولۇ كىسەكلەرنىڭ قوشما بولۇشى دىمە كرىنكە خىلاق كىلمى، دىماكرىت: مېن دەخوا قلغان ئاتۇم ئىلىكترونلار بلە پراتونلارنىڭ بولنىمى تۇرغان كىد سەكلەردەن عىبارەت دىب جەواب بىرەچەك. ھەزەرگە ئىلىكترونلارنىڭ قوشما بولۇشى مەلۇم توگل، ئەمما ئاتۇم ئىچىدە ئالارنىڭ ئوزەگى بولغان پراتونلارنىڭ بىك تەز رەوشدە قوشلغان بىك ئاور قوشمانەرسە بولۇشى گۇمان قلىنا.

كارپوس - Корпускулярizm
كولەرىزم

واق جىسمچىلىك؛ عالمەدەگى جىسىملەر ھىچ بولنىمى تۇرغان ئاتۇم لاردان توگل، چىكىسز بولنىرلىك كورپوسكولالاردان، يەنى واق جىد سىملەردەن قوشلغان، دى تۇرغان مەسلەك، فرانسوز فىلوسوفى دىكارت مەسلەك.

مۇنادالوگىيە Monodologia
واق جانچىلىق؛ عالمەدەگى جىسىم

لەر ماددەلەردەن توگل، «مونادا» (مادە نادى) ئىسىملى واق واق روح ۋە جانلاردان قوشلغان، دى تۇرغان مەسلەك، نىمس فىلوسوفلارنىدان لىپنىتس مەسلەك.

شىكىللى، بىر كولەدە ئىككى قات قۇيىنا ئالمى، چۈنكى كولنىڭ سو- وئىدا، كىشى ئوزىدە ھامان ئاىب ئوزگەرب ياكارب تۇرالار.

لىپىرتىزم Либертизм

ئوزگەرشچىلىك؛ فرانسىيىدە ھە- زردە ئىسەن يەھودى فىلوسوفلاردان بىرگىسون مەسلەك. بو مەسلەك- چەدە عالم چىكىسز ئوزگەرشلەرنىڭ ئوزلەردەن عىبارەت، ئوزگەرەتۇر- غان نەرسەلەر يوق، بوئوزگەرشلەر سەبەبىدەن دە توگل، بىر مەقسود ئۇچىن دە توگل. روح ۋە جانلار بار، لاکىن ئوز ئوزلەردەن ياراتىلىپ ھاسىل بولالار.

ئاتۇمىزم Атомизм

عالمەدەگى جىسىملەر ھىچ واتلىمى ھەم بولنىمى تۇرغان ئاتۇملاردان (جەۋھەرلەردەن) قوشلغان نەرسەلەر- دەن عىبارەت، دى تۇرغان مەسلەك. بو مەسلەكنى گرىك فىلوسوفلارنىدان مىلاددان دورت عاسر ئلك دىماكرىت (زىمىقرانىس) چعارغان. شونىڭ ئۇچىن دىماكرىت ماددىلىكنىڭ ئاتاسى سانالا، ئول ئاتۇملارنى كىسەكلەر- دەن قوشلماغان زاتلار دىگەن، ھال بوكى ھەزەر كىمىيە ئاتۇملارنىڭ پراتون ۋە ئىلىكترونلاردان قوشل

ۋولونتارىزم

(Пантелизм)

ئارزۇچىلىق؛ عالم تەلەك ۋە ئار-
زولاردان قوشىلغان، عالمىدىكى ئۆز-
گەرشلەر ئۇمۇمى تەلەك بويىنچا بولا-
لار، دى تۇرغان مەسلەك، نىمىس فىلو-
سوفلارنىڭ شوپېنھاۋېر مەسلەكى.
بو مەسلەكچە ئەقىل تەلەكنىڭ قۇرالى،
ساتلامىس ئۈچۈن سوڭىدىن ياندۇ-
رغان فانازى.

ۋىتالىزم

ھەياتچىلىق؛ تەندەگى ھال ۋە
ئۆزگەرشلەر جان ۋە ھەيات كۈچىنىڭ
تەسۋى ۋە تەئسىرى بويىنچا بولا-
لار، دى تۇرغان مەسلەك. بو مەس-
لەكچە ئوسمىلەردە، ھەيوانلاردا،
كەشلىرىدە ئۆزلىرىنىڭ دەرمەلەرنى
كۆرە جان ۋە تىرىكلىك كۈچلىرى بار،
ئوسمىلەك ۋە ھەيوانلارنىڭ ئەزالىرى
شۇ كۈچلەرنىڭ تەسۋى بويىنچا ئۆز
ھىزمەتلەرنى يارقىلىق جايلىق بولۇپ
ھاسىل بولالار. گرىك فىلوسوفلار
دىن ئارىستوتىل زامانىدىن باشلاپ
19 نچى ئەسىرگە قەدەر بو مەسلەك
فىلوسوفلار تارافىدىن قەبۇل ئىتىلە-
كىلىگەن، فىزىكى ۋە كىمىيانىڭ يىك
ئالغا كېتىشى مۇڭا قارشى بېيۇمىغا
نىزمەسلەكنى تودىغان.

پېرسۇنالىزم

شەخسچىلىك؛ عالمىنىڭ كىسەك
لەرى بولغان نەرسەلەر، ۋاقى مەدە يە
ۋاقى رۇھلار ئاز بولسا، تۇپا
ۋە تىلى تۇرغان تىرى (جانلىق) نەرسە-
لەر، دى تۇرغان مەسلەك. مۇنداقو-
گىيى بۇ مەسلەكنىڭ بىر بولۇشى.

پانپسىخىزم

جانلىقچىلىق؛ ھەر جىسىم ۋە ھەر
مەدەدە، ھەتتا ئاتۇملاردا ئوسمىلەك
ۋە ھەيوانلاردا شىكىلى تىرىكلىك
ئۆزگى (جان) بار، ئاننىڭ بارلىق
بىر جىسىم ۋە تەجىبە بىلە ئىسبەت قىلا
ئالمايىز، دى تۇرغان مەسلەك. ھەر بىر
فىلوسوفلارنىڭ ئەندەلسلى ئىپتى-
رۇشنىڭ شۇشۇ مەسلەككە بولغان
لىقى دەپ قىلىنغان.

گىلازىيىزم

تەنچىلىق؛ رۇح (جان) بىلە مەدە
بىر بىرىگە باغلىق، بۇلار بىر بىرىدىن
ھېچ ئايرىلمىلار، مەدەسىز رۇح ۋە
ھەياتنىڭ بولۇشى ھەم رۇح ۋە ھە-
ياتسىز مەدەنىڭ بولۇشى مۇمكىن
توڭل، دى تۇرغان مەسلەك. نىمىس-
فىلوسوفلارنىڭ گىككلى شۇشۇ
مەسلەككە بولۇپ ئاتۇملارنىڭ دا چاز
لارى بولۇپ دەپ قىلىنغان.

وھىشى ھەلقىلارنىڭ جانىنى نەرسەلەر-
نى دە جانلىق دىيىپ بىلۈلەرى.

Адвайта ئادۋايتى
ھىندىستان فىلسەفەسىدە كىشىلەر-
نىڭ جانلارنى تەڭرىنىڭ كىسەكلە-
رىدىن، تەڭرىنىڭ ھەممىنىڭ غۇمومى
جانى، دى تۇرغان مەسلەك.

Нуллибризм نوللىبىرىزم
روح ۋە جان ماددە شىكىللىق، ئورنىلىق
توگىل، ئورنىسىز بار بولالا تۇرغان
زاتلار، دى تۇرغان مەسلەك.

Окказио-нализм ئاكا-كازىيۇنالىزم
جاننىڭ تەنگە تەئسىرىن خۇدادان

كورو مەسلەك. بو مەسلەكچە جان
ماددە بولماغانلىقىدىن ئاننىڭ ماددە بول-
ما تەنگە تەئسىر ئىتتووئى مۇمكىن
توگىل. بىرىسىن تەئسىر ئىتتوشولەرى
بولماسادا، جان تەلگەن ۋاقتىدا تەن
سىلكىنە يا توقتى، ئەنە شول مۇنا-
سەبەتنى، بو مەسلەك خۇدادان كورە.

Креативизм كرىياتىۋىيىزم
(Креативизм)
جانلار تەنلەردەن ئىلك بار بول-
ماغانلار، تەنلەر ياراتلىغىغا جانلار
ھاسىل بولالار، دى تۇرغان مەسلەك.

Биомеханизм بىيۇمىخانىزم
ماشىناچىلىق؛ ھەممە گىھەر ھەر حال،
يەنى ماددەلەرنىڭ ئوزگەرۋى دە،

Неовитализм نىيۇۋىتالىزم
ياڭاۋىتالىزم؛ ئوسمىك ۋە ھەي-
ۋانلارنىڭ بالالارنى ئاتا بابا، ئانا ۋە
ئەبىلەرنىڭ ھەر بىرىنى ئۇششارغا
، تىرىشش ياراتىلۇلارنى بىر مەقسود
بويىنچا تەئسىر قىلىپ تەننىڭ ئوزگە-
رىشلەرنى فىزىكى ۋە كىمىيا قانۇنلارنى
بويىنچا يۇرتە تۇرغان نىنىسى بولسادا،
بىر يا بىر نىچە كۇچلەردەن باشقا
مۇمكىن توگىل، دى تۇرغان مەسلەك،
نىمىس فىزىيالوكلەردىن ھەزرە
ئىسەن رەينىكى ھەم دىرىش ۋە بونىكى
مەسلەك.

رەينىكى ئوسمىك ۋە ھەيۋانلار-
نىڭ ھەر كوزەنەكلەرنىدە ماددى
بولماغان بىر نەرسە (دومىنانتى) بار.
كوزەنەكلەر شول كۇچنىڭ تەئسىرى
بويىنچا ئاز قانداق زور ايا ھەم بولۇنەلەر.
تەنلەردە، بو ۋاق دومىنانتلاردا
باشقا مۇدىر دومىنانتلاردا بار.
ئوسمىك ۋە ھەيۋانلار تەنلەرنى
ئولگەنچى شولار خۇكىمدە بولالار.
ماددى بولماغانلىقلارنىڭ، بو كۇچ-
لەر فىزىكى ۋە كىمىيا تەجرىبەلەرنى
بىرىنمىلەر، دى.

Анимизм ئانىمىزم
تەندە گىھەر ھەر نى جاننىڭ تەئ-
سىرىدىن دىيىپ بىلۈ مەسلەك؛ (2)

تلەنگەن بىر رەۋشە رەك ئىشلەۋەر ئىنە
 تەئسىر ئىتىب، تۇرۇچى ۋە ئالى كۈچ
 بار، دى تۇرغان دىنى فەلسەفە مەس-
 لەكى؛ 2) تىيالوگىيىدا غادەتەن
 ،تىش بولا تۇرغان حاللەرنىڭ (مۇعجىب
 زەلەرنىڭ) بولۇن مۇمكىن كورۇپ
 ،ئول حاللەرنىڭ تەكرىدىن بولۇن
 دەۋا قلا تۇرغان مەزھەب.

تېليالوگىيىنى Телеология

مەقسەدچىلىق؛ عالم بولۇن تۇرۇچى
 بىر تەكرى تارافىدىن بىر مەقسود ئۇچن
 ياراتقان، ئوسملىك ۋە ھەيوانلارنىڭ
 ئەزالارنىڭ ئوز ھىزەتلەرنى ياراق
 لى بولۇلارنى دا ئۇچراما حاللەر (ئىت
 تىفاقى) توگىل، ھەر بىر ئەزا ئلكەن
 تلەنگەن بىر مەقسود ئۇچن ھىزەتلە-
 رنى ياراقلى جايلى بولۇپ ياراتىلا
 ھەم ئوزگەرلەر، دى تۇرغان دىنى
 فەلسەفە مەسلىكى.

دېيىزم Деизм

بولۇن تۇرۇچىلىق؛ عالمى باش
 لاب ياراتۇچى بىر تەكرى بار، لىكىن
 ،ئول عالمەگى حاللەرنى تىبىعى
 قانونلارغا تىبىرغان، كىشۇلەرنى دە
 ەقىل ۋە تەكلىرىنى تىبىرغان، دىنلەر
 يىبىرمەگەن، دى تۇرغان، فىرانسوز
 ئەدىبلەرنىدىن ۋولتەر باشلانغان
 مەسلىكى.

جان ۋە فىكىر ئىشلەرنى دە جىسىملەرنىڭ
 ئاتۇملارنىڭ ئوزگەرۋ، ئاۋئىش ۋە
 قاتتىراۋلارنىدىن عىبارەت، دى تۇرغان
 مەسلىكى. بو مەسلىكچە تەنلەردە جان
 دىگەن نەرسە يوق، جان ئىشلەرنى
 مىدەگى ئاتۇملارنىڭ تىرەۋىدىن
 عىبارەت. نىيۇۋىتالىست بولغان بىر
 نىچە فىلوسوفدان باشقا دەھرى فىلو-
 سفلارنىڭ كوپىسى، شوشى مەسلىكىدە.

خىمىزم Химизм

كىمىياچىلىق؛ عالمنىڭ ياراتلىشى
 كىمىياۋى ئوزگەرشلەر سەبەبلى
 حاسىل بولغان، دى تۇرغان مەسلىكى؛
 2) تۇرلى حال ۋە ئوزگەرشلەرنىڭ
 كىمىياۋى ياقلىرى.

ناتورالىزم Натурализм

تابىئەتچىلىك؛ عالمەگى حاللەر
 تابىعى قانونلار بويىنچا حاسىل
 بولۇلار، عالمنىڭ ئوز ئىچىدەگى كۈچ
 ۋە قوۋەتلەردەن باشقا ئانى، بولۇن تۇر
 ياراتىب، تۇرۇچى نەرسە يوق،
 تەنلەرنىڭ جانلارنى دا، عالمنىڭ تەك
 رىسى دە يوق، دى تۇرغان مەسلىكى.

سوپرانا-تورالىزم Супранатурализм

عالمەگى حاللەر جىسىملەردەگى
 كۈچلەر قانونى بويىنچا حاسىل بول-
 سالاردا، عالمنىڭ تىشنى، بو كۈچلەرنى

حريستىيان فيلوسوفلار رەسمى
حريستىيانلىقنىڭ بو تەنەقۇزىن، يەنى
بىر زاتنىڭ ئۈچ شەخس بولۇون
قەبول ئىتە ئالماغانلار.

Политеизм پاليتىيىزم
كوب تەككۇچىلىك؛ دۇنيانى

ياراتۇچى يا عالمەدە خۇكەن يۇرتو-
چى تەككۇرى بىرگە توگىل، دى تۇرغان
مەسلەكلەرنىڭ ئورتاق ئىسمى. ئىللىكى
مىفچى گرىكلەر، ھىندىستان براھمە-
نىلارى، ئىران زەردىشتىلەرى، شوشى
مەسلەكە بولب بىر نىچە تەككۇرى
بار دىب ئويلاغانلار.

Пантеизм پانتىيىزم
وە ھەدەتى وۇجود مەسلەكى؛

عالمەنىڭ ئوزىدەن باشقا ئايرىم
بىر تەككۇرى يوق، جاننىڭ تەنگە تارا-
لووى شىكىللى تەككۇرى شول عالمە-
نىڭ ئچىنە تارالغان، دى تۇرغان
مەسلەك. شۇيىنھائۇئىر بومەسلەكنى
شۇمارتب تىتلىگىن ئاتىيىزم (تەك-
رئىزلىك) دىگەن.

Генотеизм گىنتىيىزم
بۇتن عالمەنىڭ ئوزگەرشلەرىندە
بىگرەك دە ئوسملىك وە ھەيوان ھال-
لەرىندە خۇكەم وە تەلەگىن يۇرتە تۇر-
غان كۇچلۇ ئۇستىن نەرسە بار، لاكىن
ئول بىرگەنەمى، بىر نىچەمى ئانىسىن

Теизм تىيىزم

تەككۇچىلىك؛ عالمەنى ياراتقان
تەككۇرنىڭ بولۇون ھەم ئانىڭ ھالق-
لارنى دۇنيادا، ئاخىرەتدە بەھتلى
ئىتو ئۈچىن دىنلەر يىبەرۇون دەخوا
قلا تۇرغان دىنى فەلسەفە مەسلەكى.

Атеизм ئاتىيىزم

تەككۇرنىلىك، دەھرىلىك؛ عالم
ئوزىدەن ئوزى بار بولغان، ئانى يى-
راتۇچى تەككۇرى يوق، دى تۇرغان
مەسلەك.

Монотеизм مۇناتىيىزم

بىر تەككۇچىلىك؛ عالمەنى ياراتقان
تەككۇرى بىرگەنە، دى تۇرغان دىنى
فەلسەفە مەسلەكى.

Тритеизм تىرىتىيىزم

ئۈچ تەككۇچىلىك؛ ئالتىنچى عاسر-
دا ئىسكەندەرىيەدە حريستىيان
فىلوسوفلارنىڭ ئۈچ تەككۇرى ئايرىم
زات (شەخس) بولب بار دىيودەن
عىبارەت مەسلەكلەرى. بۇلار حريس-
تىيانلارنىڭ تەككۇرنىڭ زاتى بىرگەنە
بولسادا، شەخسى ئۈچ دىيولەرن
عەقللارنى ئاسىدئرا ئالماغانلارنىدان
تەككۇرنىڭ چىلابدا ئۈچ بولۇون
قەبول ئىتەرگەمەجبور بولغانلار. ھال-
بوكى حريستىيانلىق تەورات خۇكەنچە
تەككۇرنى بىرگەنە دىب بلو تارافىدا.

ھەل قلو مۇمكىن توگل، دى تۇرغان مەسلەك.

و-ھشى خالقلارنىڭ تەڭرى خاقىدە مەسلىھەت بولغان. بو مەسلەككە ياقىن رىئەتلىك بىلەن تەڭرىنىڭ ئاراسىدا ئورتاق بولۇشى كېرەك.

گىلوتىيىزم **Гилотейзм**
تەڭرىنىڭ ماددى بىر زات بولۇپ دەريا قىلىنغان مەسلەك.

ئانتروپوتىيىزم **Антропотейзм**
بىر كىشىنى تەڭرى دىيىپ بىلۈش. تىقايىدى، خىستىيانلارنىڭ دىنىي فەلسەھەلەرنى مەسلەك دەپ بىلگەن.

دارۋىنىزم **Дарвинизм**
1882 دە ئولگەن ئانگلىيىنى ھەكىملىرىدىن چارلز دارۋىن مەسلەك. بو مەسلەككە كىشى نەسلى بىلەن مائىمىلار ئىكەن بولغان كىشى تۈسلى مائىمىلەرنى (ئانتروپاپىتېتىكوسدان)، ئانتروپاپىتېتىكوس ھەيۋاننىڭ بىر تۈرىدىن، ھەيۋان تۈرلىرى بولغان ھەيۋان نەسلىدىن، ئول نەسلى ئوسملىكنىڭ بىر تۈرىدىن، ئوسملىك تۈرلىرى بولغان نەسلىدىن ئوزگەرە ئوزگەرە ئورچۇ سەبەبلى ھاسىل بولغانلار. كىشى ۋە ھەيۋانلارنىڭ

فايدىلىق ئەزالىرى بولسا ئىتتىپاقى رەۋشە ياكى قىنا ھاسىل بولۇپ ئىستىمال قىلىنغان سۇ كىشى نەسلىلەردە نەبجىلى رەۋشە كىلىگەنلەر. فايدىلىق ئەزالىرى بولمىغان ئوسملىك ۋە ھەيۋانلار يەشى ئالى بىلەن بولغانلار. ھەزىدە نەسلى قىلىنغان ئوسملىك ۋە ھەيۋانلار، مىليارد تۈرلى تۈرلەرنىڭ قالىقلارنىغا. ھەر بىلەن بىر كىشى سىفاتىدا نەسلىنى ئۇشاپ تۇرسا، نىندىگە بولسا، بىر نىچە سىفاتىدا نەسلىنى ئۇشامى تۇرغان. بو ئىككى نەسلىگە ئۇشامىغان سىفاتلاردا سۇ كىشى نەسلىگە مۇناسى بولۇپ كۆچە بولغانلار. شۇلار ئوزگەرە ئوزگەرە ئوزگەن سىن ئوسملىك ۋە ھەيۋانلارنىڭ تۈرلىرى كۆپەيگەن.

ترانسفۇرمىزم **Трансформизм**
دارۋىنىزدىن تۇرغان مەسلەك. بو مەسلەككە بولسا يىز يۈزىدە ئوسملىك دە، ھەيۋانلاردا بولمىغان. بىر زامان دىكىگىز قىيىندىلىق لايىھىلەر ئىچىدە بىر (يا بىر نىچە) تىرك (ھەيۋانلىق) كۆزەتكەن (كىلىپتىكى، مىكروپ) ھاسىل بولغان. بو مىكروپ ئىچىدە چىتىدەن ئازىق ئالىپ زورايىپ ئىككىگە بۆلۈنگەن. شۇل رەۋشە بىر نىچە ئانا مىكروپدان ئىككى بالا مىكروپقا.

سىل بولغان. ئالار تاغى ئوسب زو-
 رايب ئىكىشەرگە بولنگەنلەر، ئالاردا
 بولننە بولننە، سو قريىننا ميلياردا
 ميلياردا ميكروبلار حاسيل بولغان.
 شول ميكروبلارنىڭ قايسنلارنى زو-
 رراق، قايسنلارنى بۇتاقلى بولب
 يارالغانلار. قايسى كوززە ەكلەر بىر
 نيچە كوزەنەكلى بولب تۇتاشب
 زور راق ئارگانىزم بولغانلار بۇلارنىڭ
 قايسنلارنىڭ بۇتاقلىرى باش، ئايلاق،
 قول، قانات ۋە قۇيرىق بواب كىتكەن-
 لەر، قايسنلارنىڭ قايبىر بۇتاقلىرى
 يىرگەباتب تامر بولب يىردەن ئوز-
 لەرننە ئازق سووئرا باشلاغانلار،
 بۇلاردان ئوسملىكلەر ئورچىنگەن.
 كوپىسندەن، سو جانورلارنى حاسيل
 بولغان. سودان چىتدە قالب يەشەرگە
 تورى كىلگەنلەردەن قۇرئلق حەي-
 وانلارنى ئورچىنگەن. قۇرئلق حەي-
 وانلارنىڭ قايسنلارنىڭ قوللارنى
 قاناتلىققا ئاوشقان، ئاندىن قۇشلار
 ئورچىنگەن. ئوسملىك ۋە خەيوانلار
 نەق شولاي ئوق بولمىسدا، شوگا
 ئۇشاشلى ئاوشو ۋە ئوزگەرولەربو-
 يىنچا حاسيل بولغانلار.

نۇما گىنىيز
 Номогенез
 1922 نچى يىلدا روس خەكىم-
 لەردەن بىرگ تارافىدىن دەوا قىلد

غان مەسلەك. بو مەسلەكچە ئوسملىك
 ۋە خەيوانلارنىڭ تۇرلەنب تەرەققى
 ئىتولەرى دارۋىن ئويلاغانچا ئىتتى-
 فاقى ئوزگەرو بوينچاغنا توگل،
 تايبىعى قانولنارنىڭ حۇكمى بوينچا
 بارا. دارۋىن دە تايبىعى قانولنار عاقار-
 شى توگل، نەسلەگى سىفاتلارنىڭ
 بالالاردا بولووى دارۋىنچە دە تايبىعى
 قانون. لاکىن قايسى بالالاردا نەسلە
 بولماغان ياكى سىفاتنىڭ كىلب چەو-
 وى دارۋىنچە تايبىعى توگل، ئىتتىفاقى
 رەوشدە ياكەش قنا كىلب چەا، شون-
 ىمان، سوڭ، ئول ياكى سىفاتدا بالا-
 لارغا تايبىعى قانون بوينچا كوچە.
 بىرگچە قايسى بالالاردا ياكى سىفاتنىڭ
 كىلب چەووى ئىتتىفاقى عنا توگل،
 ئاندىن تايبىعت تەرەققىنى تەلەب
 كىتىرب چەارا. دارۋىنچە قۇشلار
 قوللارنى قوللىدىن ئوزگەرب ياكەش
 قانات رەوشنە كىلگەچ دۇشمانلا-
 رىدىن، ئۇچب قۇچب قۇتلغانلاردا
 شوندىن سوڭ ھامان ئۇچاباشلاغانلار.
 بىرگچە، ئۇچب يۇرى تۇرغان خەيوان
 بولسنىلار ئۇچن قۇشلارنىڭ قوللارنى
 قانائلىققا تەرەققى ئىتدىرلىگەن.
 1901 نچى يىلدا دىفيرىز تارافىدىن
 دەوا قىلغان مۇتاسىبى تىيورىيىسى
 بىرگ مەسلەكن قۇۋەتلى.

سىل بولغان. ئالار تاغى ئوسب زو-
 رايب ئىكىشەرگە بولنگەنلەر، ئالاردا
 بولننە بولننە، سو قريىننا ميلياردا
 ميلياردا ميكروبلار حاسيل بولغان.
 شول ميكروبلارنىڭ قايسنلارنى زو-
 رراق، قايسنلارنى بۇتاقلى بولب
 يارالغانلار. قايسى كوززە ەكلەر بىر
 نيچە كوزەنەكلى بولب تۇتاشب
 زور راق ئارگانىزم بولغانلار بۇلارنىڭ
 قايسنلارنىڭ بۇتاقلىرى باش، ئايلاق،
 قول، قانات ۋە قۇيرىق بواب كىتكەن-
 لەر، قايسنلارنىڭ قايبىر بۇتاقلىرى
 يىرگەباتب تامر بولب يىردەن ئوز-
 لەرننە ئازق سووئرا باشلاغانلار،
 بۇلاردان ئوسملىكلەر ئورچىنگەن.
 كوپىسندەن، سو جانورلارنى حاسيل
 بولغان. سودان چىتدە قالب يەشەرگە
 تورى كىلگەنلەردەن قۇرئلق حەي-
 وانلارنى ئورچىنگەن. قۇرئلق حەي-
 وانلارنىڭ قايسنلارنىڭ قوللارنى
 قاناتلىققا ئاوشقان، ئاندىن قۇشلار
 ئورچىنگەن. ئوسملىك ۋە خەيوانلار
 نەق شولاي ئوق بولمىسدا، شوگا
 ئۇشاشلى ئاوشو ۋە ئوزگەرولەربو-
 يىنچا حاسيل بولغانلار.

نۇما گىنىيز
 Номогенез
 1922 نچى يىلدا روس خەكىم-
 لەردەن بىرگ تارافىدىن دەوا قىلد

Мутационная теория

موتاتسىيونىنىمىنى تىيورىيىنى

1901 دە دىفريز ئىسملى حەكىم تارافىدىن دەخا قىلغان مەسلەك. بو مەسلەكچە بىر نەسلدىن ياكى سىفاتلى ياكى نەسل كىلىپ چىقۇرۇلغان ئول سىفاتنىڭ باشدا سىزلىمەسلىك رەۋىشىدە باشلانغانلىرى بولۇپ ئارتا ئارتا تەرەققى ئىتىۋىدىن توغۇلغان نەسلنىڭ داخىلى فاكىتىرى قاپسى بالالارنىدا ياكى ياكى سىفات ياكى ئەزانى كىنەت كىتەتەن چىقارغان، ئەنە شۇ بالالارنىڭ ئىرلىرى خاتىلى قوشۇلۇلارنىدىن ئۆزلىرى لىرى تۇسلى بالالار توۋا، شۇندىن ئول نەسلنىڭ ياكى تۇرى باشلانغان كىتەتەن بو خالى تىبىئەتنىڭ ياكى تىبىئەتتا تابا ئۆزگەرنى تىلەۋى كىتەتەن چىقارغان. بىيالىۋىگىلار بو خالى ئوسملىك ۋە خەيۋانلارنىڭ نەسللىرى ئۆزگەرنىۋەندە بىك دىققەت بىلە تىكىشۋەرنى ئوسملىك ۋە خەيۋانلارنىڭ بالالارلىرى ۋە ۋارىسلىق قانۇنى بولۇپ تامان ئۆز نەسللىرىنى ئۇشاپ توۋا بارۇلارنىدا شۇبە يوق. لاكىن بو موتاتسىيىنى تىيورىيىسى تىبىئەت ئۆزىنىڭ غۇمۇمى قانۇنىغا قاي چىقىدۇ. كىنەت كىنەتەن مۇستەسنا (ئىسكولۇچىيىلىرى) ياساپ تاشلىغان. عالمەدەگى تەرەققىيات

ئەنە شۇندىن بولغاندىن. دارۋىن نەسلى رەققى ئىۋالوتسىيىنى بىلە ئەكىرنىل بىلە ئۆزگەرنە ئۆزگەرنە بارا، دى، دىفريز رىۋالوتسىيىنى بىلە كىنەت ئۆزگەرنە ئۆزگەرنە بارا، دى.

ديئالېكتىكى

Диалектика
خالقنىڭ ئىجتىمائىي خالىرىنىڭ ئىچلىرىدەگى تەنقىزنىڭ، (بىر بىرىنى قارشىلىقنىڭ) ئارتۇق سەبەبلى تەرەققى ئىتىب ياكى خاتىرى ياكى خالىرىگە ئولۇشۇلارنى: فىيادالىزمنىڭ ئىچىدەگى قارشىلىقلار سەبەبلى سوكۇندىن كاپىتالىزىمگە ۋە كاپىتالىزىمگە يەنە شۇ قارشىلىقلار بولۇپ ياكى مۇنەزىمەت ئولۇشۇۋى شىكىللى. (2) عالمەدەگى ئۆزگەرنە بىلە شۇشۇ خالى نۇقتىلىرىدىن قارا، مەسلەك. بو مەسلەككى فەننى ساتسىيالىزىمنى مەيدانغا چىقارغان ئىجتىمائىي فىلوسوفلاردىن كارل ماركس بىلە ئىنگىلىس تىبىئەتلىرىدە خەيۋانلارنىڭ (خەيۋان خالى چاماسىدىن ئارتىپ، ئۆزىنىڭ كىرىسىنى ئولۇش) دىگەن مەقەللىرى، بو مەسلەككى بىك قۇۋەتلى. بو مەسلەك بولۇپ ئىجتىمائىي خالى خالىدە تەرەققى ئىۋالوتسىيىنى بولۇپ ئاقىرنىق بىلەگەن بولمى، رىۋالوتسىيىنى بولۇپ تىزلىك بىلە

ھەر عاسر ئۈچۈن ئۇمۇمى، دىئۇرغان مەسلەك.

Историзм (Исторический материализм)

ماددى فىلوسوفلاردان كارل مار-كس تارافىندان چعارلىغان بارچا كاممونيستلار ھەم ساتسىيال دىماكرانلار تارافىندان قەبول ئىتىلگەن مەسلەك. بو مەسلەكچە فىكر، ئەھلاق، ئىجتىماعى، تۇرمش ئۇسۇللارنى، دىنلار، فەنلەر، نەفيس ھۈنەرلەر، ئەدەبىيات ھەم سىياسى مەسلەكلەردە ئىقتىسادىي ھاللەرنىڭ ۋە مال چەۋ يوللارنىڭ ئۈزگەرشلەرنى قاراپ ئۈزگەرلەر.

Казуализм كازۋالىزم

ئويلاپ، تۈرى كىتىۋالماگەن ئىتتىپاقى ھاللەرنىڭ كىشى ۋە ھالقىنىڭ ھىيات ۋە تارىخىغا تەئسىرى بولمايدى تۇرغان مەسلەك.

Параллелизм پاراللىلىزم

مەنتىقچا ھاق بولغان فىكىرلەرنىڭ ۋاقىئەدە ھەقىقەتلەرگە مۇۋاپىق بولۇپ دەۋا قىلغان ھىبارەت ئىسپىنوزى مەسلەك.

Фатализм فاتالىزم

تەقدىرچىلىك؛ ھەممە گى ھاللەرنىڭ تەگىرنىڭ تەقدىرى بىۋىنچە

باشلانا. (3 مۇنازارە ئۇسۇلى؛ 4) سوز كۈرەشىدىن ۋە ئۇستالىق.

Антропоморфизм

تەگىرنە ھەم روھلاردا كىشى تەبىئەتلىك بار دىيو، كىشى توگىل زاتلارنىڭ قايسىلاردا كىشى شىكىللى ئويلاۋ، تەلۋ رەۋشلى ھاللەر بار دىيىپ بىلو مەسلەك.

Антропоцентризм

كىشى نەسان ھەممەنىڭ ئۈزەگى، ھەممە كىشى ئۈچۈن ياراتقان دىيىپ بىلو مەسلەك.

Индивидуализм

ئىنفىرادىچىلىق؛ ھەر كىشى ئۈز ئالدىغا بار، ئۇمۇمى بارلىققا ئانگ مۇناسىۋەتتىن يوق، ئۇمۇم ئۈزى ئايرىم شەھىسلەرنىڭ مەجموعىدىن ھىبارەت، كىشىلەرنىڭ جەمئىيەتلەرنى بىر ئارگىنىزم ھۆكۈمىدە توگىل، دىئۇرغان مەسلەك.

Традиционализм

ھەر عاسر ۋە زامانىنىڭ ئۈزىنى مەھسوس فىكىرى بىلو لازىم توگىل، ئۇمۇمى ھەقىقەت فىكىر ۋە مەسلەكلەر

Перфектибилизм — پېر فېكتىپىزم

بىلىپىزم

تابىئەت ۋە كىشىلەرنىڭ تەرەققىي-لەرنىڭ چىگى يوق، ھەر نەرسە ھامان تەرەققى ئىنەبارا، بوھال مەڭگى توقتەيىپچاق، دى تۇرغان مەسلەك.

Аверроизм ئاۋرورايىزم

ئەندەلس غەربلەرنى فىلوسىفلا-رىندان 1198 نچى يىلدا ئولگەن ئىبنى رۇش مەسلەككى. بو مەسلەكچە مادد، قەدىم، تەڭرىنىڭ عالمىنى ياراتوۋى، شول قەدىم ماددىنى تۇرلۇرەش-لەرگە كىر تودەن عىبارەت. نەرسە-لەرنى بولدىرو - بر رەۋشكە كىرتو دىگەن سوز.

Теория относительности

نىسبىلىك نازارىيەسى؛ ياقىنلىقنىڭ يۇرۇشۇنە يىر شارنىڭ يۇرۇشۇنىڭ تەڭسىر ئىتمەۋىنە سەبەب تاپو ئۇچن يىگرىمىچى عاسر باشندا پىراگا پىرافىسرىلارندان ئەينىشتەين تارافندان گۇمان قىلغان مەسلەك. بو مەسلەكچە جىسىملەرنىڭ يۇرۇشلەرنى بىزگە ئالارنى بر بىرسىنە چامىشدىرو بويىنچاغا تۇيۇنلا. حەقىقى يۇرش ۋە ھەرەكەتنى ئىسبابت قىل بولمى. پىراھود تەرەزەسنىدىن سو قىيىننىڭ بارغان شىكىللى كورۇنوۋى، بۇلت ئاغۇ

يەنى ئىلكەن قۇرلغان بىر پىلان بويىنچا بولوۋىنا ئشانو مەسلەككى.

Детерминизм دېتېرىمىنىزم

كىشىنىڭ تەسەنى قىلغا ئىرك ۋە ئىختىيارى يوق، قىلغان ئىشلەرنىڭ ھەر بىرسى كىشىلەر قىلىۋىشىلىگەن ئاڭلاغاندىن سوڭ ئىركسىز رەۋشە قىلار، دى تۇرغان مەسلەك. بو مەسلەكچە ئاستىدىن ئورنىدىن ئالدىغان كىشىنىڭ يىغىلۇۋى ئىركسىزمەج. بىرى بولغان شىكىللى، سەبەب ۋە مەقسود ئۇچن قىلغان ئىشلەرنى دە مەجبورى، كىشىلەرنىڭ بر بىرسىنە ياردەم قىلۇلاردا، زارار ئىتولەرنى دە مەجبورى.

Индетерминизм ئىندېتېرىمىنىزم

نىزم

ھەر كىشى ئوزىنىڭ تەلەب قىلغان ئىشلەرنى چىن ئىرك ۋە ئىختىيار بىلە قىلا، سەبەب ۋە مەقسودلارنى ئىعتىبارغا ئالسا، كىشى تەلەگەن ئىشنى ئىركسىز كۇچلەن قىلى، دى تۇرغان مەسلەك.

Автодетерминизм ئاۋتودېتېرىمىنىزم

نىزم

كىشىلەرنىڭ قىلغان ئىشلەرنى ھاراكتىرلەرنى بويىنچا قىلغا، تەلەك ۋە مەقسودلارنى ھاراكتىرلەرنى قاراپ يۇرى، دى تۇرغان مەسلەك.

،بو مەسلەكچە دۇنيادا مۇمكىن قەدەر
ئۇزاق يەشەپ جان راحەتلەرنى بىلە
كوبىرەك راحەتلەرگە كىرەك، تەن
راحەتلەرنى قىزىقساقا كىرەك؛ (2)
،بو سوز ھەر راحەتكە قىزىغو مەنە
سندە ياكش بۇرتىلە.

Гедонизм **گېدانىزم**
دۇنيادا جان راحەتلەرنىڭ ئارتق
تەن راحەتلەرنى بىلە كوبىرەك لەززەت
لەنەپ كەيف - سەفا بىلە غۇمىر ئوتكە
ررگە كىرەك، دى تۇرغان مەسلەك.
گرىك ئارىستىپ مەسلەك.

خىلىپىلەردە

Евдемонизм **يىۋدىمانىزم**
دۇنيادا بەختلى بولغا، تىرىش
جان راحەتلەرنى بىلەدە، تەن راحەتلەرنى
بىلەدە مۇمكىن قەدەر كوبىرەك لەز-
زەتلەرگە تىرىشقا كىرەك، دى
تۇرغان مەسلەك.

Утилитаризм **ئوتىلىتارىزم**
فايدىلىقچىلىق؛ ئىنگىلىز فىلوسوف
لاردان بىنتام ۋە مىل تارافىدىن
چىقارغان ئەھلاقى مەسلەك. ،بو
مەسلەكچە ھەر كىم ئوز فايدىسىن
ئويلاپ ياخشى خۇلقنى ياردەملى
بولغا كىرەك. ،شونى سىزگەنلىك
گىندەن ھەر كىم ھەر كىمنىڭ ياخشى
بولغون تلى. لاكىن ھەر كىم ،شونى
تەلسەدە، قايسى كىشىلەر ئوز خاقلا-

مىندان ئاينىڭ قوزغالغان شىكىللى
بولب كور ئىنوۋى ھەر كەتنىڭ نىسبى
بولغون ئىدەلىل. عالەمنىڭ ھەر يىرنى
ئورتاق بىر زامان يوق، ھەر قۇياش
ۋە ،يۇلنىڭ زامانى ئوزلەرنى مەد-
سوس. عالەمدە گى زور جىسىملەر
ئاراسىدا بوشلقلاردا ئىفىردىگەن
ماددە يوق. بىر تاراققا تابا بىك تىزلىك
بىلە كوچكەن جىسىمنىڭ كۆلەمى كچى
رەيرگە تىشىلى: ،يۇمىرنى بىر جىسىم
بىر تاراققا بىك تىز ھەر كەت بىلە
كىتسە، ئانىڭ كۆلەمى قىماق رەۋىشندە
بولب قالغا تىشىلى. قۇياش ياندىن
ئوزغاندا يۇلنىڭ ياقىنىقلارنى
قۇياش ئوزىنى تابا تارتىپ كەكرەيتە.
سوكىنى يىللاردا ئامىرىكىنى فىزىك
لەرنىڭ مىللەرتە جىربەسندە ياقىنىقنىڭ
يۇرتىنى يىر شارنىڭ يۇرتىنىڭ
تەئسىر قىلغانلىقى ئاڭلاشلىقى. شو-
لاىدا ھامان ،بو مەسلەكنى ياقلاوچى
فىزىكلەر كۆپ ئىلى. روس (سىئىس)
ھەكىملەرنىڭ ئىيوپنى ،بو مەس-
لەكنى ياقلى، تىمىرەزف مۇكا
قارشى بارا.

Эпикуризм **ئىپىكورىزم**
مىلادىدا 271 يىلى ئىك ئولگەن
گرىك فىلوسوفلارنىڭ ئىپىكورى
تارافىدىن چىقارغان ئەھلاقى مەسلەك.

Оптимизм ئاپتېمىزم

ئۇمىدلىك، رازىلىق؛ عالمىد بولغان حاللەرنى غەقلىغا مۇوافىق كور، بولاچاق حاللەرنى دە فايدالىق، ئۇمىدلىق كورودەن عىبارت مەسلەك (2) كىلەچەك دە بولاچاق ئشلەرگە ياخشى بولو ئۇمىدى بىلە قاراۋ تاپىدەتتى.

Пессимизм پېسسېمىزم

ئۇمىدسىزلىك، نارازىلىق؛ نېمىس فىلوسوفلارنىدان شوپىنھا ئوتتېر تاران فىندان چىعارغان ئۇمىدسىزلىك مەسلەككى. بو مەسلەكچە عالمىكە تۇزۇلمىشىد، ماتورلىق يوق، كىشلەر بو زامانغا قەدەر بەختلى بولا ئالماعانلار مۇندىن سولدا بەختلى بولو ئىختىماللارنى يوق، عالمىكە بولغاندىن بولماۋى ياخشىراق بولغان بولر ئىدى؛ (2) ھەر نەرسەنىك ناچار ياقىلارنى عىنا كورو، كىلەچەك دە بولاچاق ئشلەرگە ئۇمىدسىزلىك بىلە قاراۋ تاپىدەتتى.

Морализм مارالىزم

ئەخلاققىلىق؛ ياخشى خۇلق كىرەك، ھەر كىمنىك ياخشى خۇلقىنى بو لوۋى تېيىش، عۇمومى بەخت عۇمومى ياخشىلىقدا عىنا، دى تۇرغان مەسلەك

رندا بو عۇمومى قاعىدەنى يۇرت مىلەر، ئەنە شول - عۇمومى بەختكە زور حىيانەت قىلۇ بولا. عۇمومى بەخت ھىچ كىم بو عۇمومى قاعىدەگە حىيانەت قىلماعاندا عىنا بولاچاق. ياوز كىشلەرنىك بو قاعىدەگە حىيالىق قىلۇلارنى دا ئوز فايدالارنى ئۇچىن بولا، لاكىن ئالارنىك فايدا دىب كۆتكەنلەرنى فايدا بولۇپ چىقى: نىچىك بولسا دا ھەم قاچىان بولسا دا، ئول كىشلەر بو حىيانەتلەرنىك جەزا ۋە زارارنى كورمى قالمىلار. بو جەزانى ئالارغا يا زارار ئىتكەن كىشلەرنى بىرە، ئالار بىر بىرە ئالماعان خەلق (جەمئەت فىكرى) بىرە. وجدانلارنى بوپىنچا غەزاب چىگولەرى دە ئالارنىك جەزالارنىك بىر تۇرلىسى. (2) باشقا كىشلەرنىك فايدا و زارارنى ئويلاپچى ئوز فايدالارنى عىنا ئويلاپ ئىش قىلو.

Интенционализм

ياخشى نىيەت بىلە ناچار ئشلەرنى قىلۇدا يارى، تەلك ئەمەلنى قۇتقارا، ئىشنىك ياخشى ياناچار بولوۋى، ئول ئىش دەن تەلەنگەن تەلككە قاراپ يۇزى، دى تۇرغان مەسلەك.

(سىمبە) بولۇپ، تۇرۇپتەنرگە تېشى
 دىگەن. مەملەكەتنى پادىشاھلار، ۋەزىر-
 لەر ئىدارە قىلماسقا كىرەك، فىكىرى
 ، تۇرۇلغۇنى سىناغان ئىكەن ئىكەن ھەم
 ئىكەن ئەقلىنى فىلوسوفلار ئۇيۇشماسى
 ئىدارە قىلغا كىرەك دىگەن.

Перипатетизм پىرېپاتېتېزىم
 گرىك فىلوسوفلارنىڭ مىلادى
 دان 322 يىلى ئىكەن ئارىستو
 توتىپلەپ ئەلەسەفەسى، مەشھۇر ئىيۇن
 مەسلىكى. بو مەسلىككە ھەم قەدىم
 بولسا، ئانى ياراتقۇچى بىر تەڭرى
 بار، جىسىملەر ئىكەن نەرسەدەن ھەيۋ
 لاۋە سورا ئىكەن (ماددە بىلەن رەۋشەن)
 قوشىغان. ئىكەن ئىكەن باشلاپ مەنتىق
 فەننى چىقارغۇچى ھەم ئەلەسەفەنى فەن
 لەرنىڭ مەجمۇئىسىدىن عىبارەت دىيىپ
 بولغۇچى ئارىستوتېل.

Эклектизм ئىككىلىكتىزىم
 تەلپىقى مەسلىكى؛ مەسلىكلەرنىڭ
 ھىچ بىرىنى بۇتئەلى قەبۇل ئىتمىگەن
 ھەر بىرىنى مەقۇل تاپقانلارنى
 ، جىيۈ مەسلىكى، جىمچىلىق، مەس-
 لەكلەر جىيىنتىغى.

Синкретизм سىنكېرېتېزىم
 بىر بىرىگە قارشى بولغان مەس-
 لەكلەرنىڭ ھىچ بىرىنى ئۆزلىرىگە قە-
 بۇل ئىتمىگەن ھەر ئىككىسىنى بىر ئاز

Антиморализм ئانتىمورالىزىم
(Аморализм, Имморализм)
 ياخشى خۇلقنى بولغا ھىچ كىم
 مەجبۇر توغۇل، مۇنىڭ كىرەككە
 يوق، ھەر كىم تەلەپنى ئىشلەرگە
 ئىرىك بولغا تېشى، دى تۇرغان، نىمىس
 فىلوسوفلارنىڭ نىتىشى مەسلىكى. بو
 مەسلىككە تازا ئۇسۇل كىشىلەر زەئىف
 زەئىفكەلەرنى چىكىپ بىتۇرۇپ يىر
 يۇزىدە ئىكەن بولدىقلى كۈچلۈك
 كىشىلەرگە قارىغا تېشى، گويانا بى-
 ھەت ، شۇنى تىلى. نىتىشى 20 يىلى
 ئاۋرۇ، بولۇپ 1900 نچى يىلدا ئۆلدى.

Платонизм پلاتونىزىم
 گرىك فىلوسوفلارنىڭ تارىخى
 مىلادىدەن 347 نچى يىلى ئىكەن ئۆلگەن
 پلاتون (ئەپلاتون) مەسلىكى. بو
 مەسلىككە كوزگە كۆرنگەن ھەم
 ، چىن ھەم توغۇل، چىن ھەم عام
 سوزلەرنىڭ كۆلەمىگە ئۇمۇمى
 مەنىلەرنىڭ ئۇمۇمى مەنىلەر-
 نىڭ عىبارەت. كىشىلەر بىر بىرىنى
 ھىچ بىر مەقسۇدسىز سۆيەرگە تېشىلى.
 بو پلاتون تارىخى مىلادىدەن 399
 يىلى ئىكەن ئۆلگەن ساكراتنىڭ (سۇف-
 راتنىڭ) شەكرى.

پلاتون ماللار ھەم خاتىنى قىز
 ئورتاق بولغا كىرەك، عائىلە

تېيشلى، وچندان بويىنچا تېيشلى كۈ-
رنگەن ئشلەرنى ھەر كەم قىلماقچى.

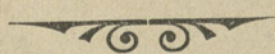
Цинизм تىسنىزم

گريک فيلوسوفلارنىڭ ئىتسىفىن
ھەم دىياگىن تارافىدىن تارىخى مىلا-
دىدىن 380 يىل ئىلك چىراھان
ئەدەب وە نىزىمغا چىلاق مەسلەك.
بو فيلوسوفلار دىن وە عەقل ئەدەبلە-
رئىدە، نىزاملارغا قارشى بولۇپ
ئانارخىي تارافىدا بولغانلار، شولاي
بولسدا، كىشىگە جەبىر وە زارار
ئىتونى دۇرس كورمەگەنلە؛ 2) ئ-
دەبىزلىك، ئۇياتسىزلىق.

ئوزگەرتىپ كىلىش ئىرب قەبول ئىتو
مەسلەكى.

Стоицизм ئىستايىتسىزم

گريک فيلوسوفلارنىڭ مىلاددىن
بىش عاسر ئىلك زىنون تارافىدىن
چىراغلىق رىم يورىستلەرى تارافى-
دىن: قەبول ئىتىلگەن مەسلەك. بو
مەسلەكچە كىشىلەرنىڭ ھەر بىرى
ھوقوقتا نىگىز بولغا تېيشلى، كىشى
كىشىگە قۇل بولو بولماسقا تېيشلى.
ھەر كەم ئوزىنىڭ تەلەككەنە ھوجا بولۇپ
زارارلى تەلەكلەردەن تىيىنلا ئالغا

فەلسەفەنىڭ رۇح وە جان حاللەرنى مۇناسىبەتلى ئىستىلاھلارنى ھەم
ئەھلاقى سوزلەر، بو كىتابنىڭ ھەزىر باسماقتا بولغان ئۇچىنچى بولۇشكەنە
چىلدۇر. ماتىماتىكى (رىيازىيات) ئىستىلاھلارنى دا ئۇچىنچى بولۇشكە
تەرىپ قىلدۇرۇلار.

فەلسەفە مەسلەكلەرنىڭ تەفسىلىلەرى ئايرىم بىر كىتاب
ئىتىپ باسلاچاق.

بو قاموسنىڭ بىرىنچى ھەم ئىككىنچى بولۇشلەرنى سۇراپ ئاد-
رىسلەرنى بىلىرگەن كىشىلەرگە بىر سومغا ئالۇش ئىتىپ يىبەرۇلە.

Адрес: Казань, Плетени, Максуди.

„فەزىي قاموس“

نەك ئۇچىنچى بولغىنى (*). ھادى مەقسەدى ئىسەرى. روح وە جان ھاللەرى، ئەھلاقى سوزلەر ھەم ماتىماتىكىنى ئىستىلاھلارنى.

§ 24 روح وە جان ھاللەرى

ئاپتۇر بىلو قودەتى. ەھقىل ماددى
بر زات توگى، بەلكى، ئوى ئوزە-
گىنىڭ كىمچىلەكسىز لىگىدىن عىبارەت
بر سىفات.

ئىنتىللىك
Интеллектуальный (لات)
تووالنى

ەھقىلغا مۇناسىبەتلى، ەھقىلى،
ەھقىل بوينچا قلىنغان.

موزگ (رو) موزگى

مى، دىماغ؛ باشداعى مى بىلە
ئارقا جىلگىنىڭ مەجموعىنىڭ ئىسمى.
سىكورسكىنىڭ بەيانىچا ئىر كىشى
مىيىنىڭ ئورتاچا ئاورلىغى 1380
گرام، خاتىنلار مىيىنىڭ ئورتاچا
ئاورلىغى 1350 گرام. مىدەگى
كوزەنەكلەرنىڭ بارىسى 9 مىليارد
چاماسىدا. مىنىڭ قىرلارنداعى مۇھىم
نۇقتالارنى (ئوزەكلەرنى) مۇناسىبەت

پىسىخىكى (گرېكچە) Психика
روح ھاللەرى، كىشىنىڭ ھەم
دەيوانىنىڭ جان ئىشلەرى، تۇيۇ،
تۇيغى، ئويلا، سىزو ھەم تىلو
تىكىللى ھاللەر.

پىسىخىچىسىكى
Психический
پىسىخىكىغا، روح، جان وە
ئوى ھاللەرنى مۇناسىبەتلى.

پىسىخامىترىيىنى (گر) Психометрия
جان وە، ئوى ھاللەرنى،
زىرەكلىك. ئاكتىرالىق چامالارنى تۇرلى
قۇرال وە تەجرىبەلەر بىلە ئولچەپ
چامالار.

ئىنتىللىكت (ум) Интеллект
(لاتىنچا)
ئۇس، ەھقىل؛ كىشىنىڭ ئويلاپ
بىلو كۇچى، فايدا بىلە زارارنى، ياد-
شى بىلە ياماننى، چىن بىلە يالغاننى

جلگىدىن تارماقلان بۇتن تەنگە تارالغان ئاق جېسىمەن سوسلەردەن قوشىلغان تامرلار. بۇلارنىڭ قايسىلارنى تۇيۇ تامرلارنى، قايسىلارنى سلكتىو يوللارنى، قايسىلارنى تركلك ئۇچن كىرەكلى باشقا حزمەتلەرنى ئوتى تۇرغان تامرلار.

Нервная Система نېرۋىنىي سىستېمى (لات)

نېرۋ چوعى، مەنزومەئى عەسە-بىيە؛ مى، ئارقا جلگى عەم بۇلاردان تارالغان نېرۋلار چو ئىكك مەجموعى. دەيوانىنىڭ ھە كىشىنىڭ ئويلاو، تويو ھەم يۇرشلەرنى شوشى سىستېم سايەسىدە بولا.

Нейрон نېيرون (گر)

نېرۋ چوعىنىڭ كىسەكلەردىن عىبارت كوزەنەكلەر.

Нервит نېرۋىت (لات)

نېيرونلارنىڭ تارماقلارنى.

Ганглий گانگلى (گر)
(Ганглиозная клеточка)

مىدە ھەم نېرۋ تامرلارنىدا تۇيىن لەنىب ئوقماش تۇرغان تورۇلار.

Дендрит دېندىرت (گر)

نېرۋ كوزەنەكلەرنىڭ واق تارماقلارنى.

Кортикальные локализации

مىنىڭ باش قىلچىنى ياقن تۇرا تۇرغان 4 مىللىمېتر قالىنىدىغانى

ئۇچن بېرىسۇنەبەيلەگەن جېلەر 50مىڭ چاقىرم چاماسىدا، ئىلىكىنر كۇچى بىرىسۇنەن ئىكىنچىلەرنى كىچىمەسن ئۇچن بو جېلەر ئاقسل مېسۇمان بىر ماددە بلە مايلانغانلار.

بۇتن مى: ئۇزىچامى، ئورتامى، كچكىنە مى، زور مى ھەم ئارقا جلگى ئىسىملەرنىدە بىش كىسەككە بولغى: (1) ئۇزىچامى باشنىڭ ئارتىدا جىلكە تورۇسىدا، يۇرەك تىبوۋى ھەم سولاۋ شىكىللىي حاللەر مۇنىڭ ئىدارىسىدە؛ (2) ئورتامى باشنىڭ ئورتاسىدا، ئاشاسى كىلو شىكىللىي تايىقى حاللەر، شونىڭ ئىدارەسىدە؛ (3) كچكىنە مى باشنىڭ ئارت تارانددا ئۇزىچامىنىڭ ئۈستىدە، بو مى گەودەنىڭ تىگىزلىگەن ساقلاۋ حزمە-تىنى قاتتىشا؛ (4) زور مى باشنىڭ ئالغى تارانددا ئىككى يارتى شار رەۋشىدە. كىشىنىڭ شەخسى تەجرىبە ۋە فىكىرلەرنى شوشى زور مىنىڭ قاتتىشى بلە حاسىل بولالار؛ (5) ئارقا جلگى ئارقا سۇيەكلەرنى ئورتاسىدا مان سوزىلغان ئاق جىلك، مۇندىن بۇتن تەنگە بىك كىوب بۇتاقىلار تارالغان.

Нерв نېرۋ (لات)

عەسەب؛ باش مىيى بلەن ئارقا

تارتىلۇۋى شىكىللى. ئوتقا قاراغاچ كوز ئچىندەگى پەردەنىڭ توگەرەك تەرەزەسىنىڭ كچۇرەيب كىتوۋى دە يۇتكىرو ھەم تۇچكىرو شىكىللى حاللەردە رىفلىكسلەردەن.

Рефлексия (لات) رىفلىكسىيى (لات) كىشنىڭ ئوزىنىڭ، ئوى ۋە زىيەن حاللەرن تىكىشۇرب سىناب، تۇروۋى؛ (2) ياقىنلىقنىڭ كۇزگى شىكىللى ياللىتراۋقلى نەرسەدەن كىرى، بۇرۇلموۋى.

Ощущение (رو) ئاشچوشچىمىيى (رو) تۇۋيو، ئىحساس؛ تىقى يا ئچكى تۇيىچ ئەزالارنىڭ برسى ئارقىلى ھەيوان ھەم كىشنىڭ، ئوى ئوزەگىنىڭ (جاننىڭ) ئەسەرلەنوۋى: كورو، ئىشىتى، ئىسنە، تاتو ھەم يىلىقنى تۇيو شىكىللى.

Догадывание (رو) داگادۇئىيى (رو) سىزو، ھەدىس؛ بر حالنى تۇيودان ئىكىنچى بر حالنىڭ دەبارلىغىن سىزو. بر ھەيواننىڭ تاشنى ئىشىتى تۇيو بولا، ئانى ئىشتەكچ شول تىرەدە بر ھەيوان بارلىغىن بلو سىزو بولا.

Сознание (رو) سازنانىيى (رو) ھوش، ئىس؛ كىشنىڭ ئوزىنىڭ بر جاننى تۇيغان بلوۋى، تۇيغانلىقنى تۇيو، ئوزىنىڭ ئويلاغان بلو؛

سۇرى قابىغى. ئوى، تۇيو ھەم سىكىنو تۇبەكلەرى مىنىڭ شوشى قابىغىدا، مىنىڭ ئورتاسىداغى ئاق ماددە بۇلارنىڭ برسند ئىكىنچىلە. رىئە مۇناسىبەت ئۇچن سوزلغان سوسلەر بلە ئالار ئاراسىداغى بالوز سىمان ماددەدەن عىبارەت. بو سو- كىغى ماددە سوسلەردەگى روھى كۇچ رە ھەبەرلەرنى بر سايلامدان ئىكىنچى سايلاملارغا كورمى تۇر- جان ئىزالاترلار.

Центрипетальный путь (نيم، لات، رو) نىرۇلارنىڭ مىگە چىتىدەن بر حالنىڭ تۇيۇلوون بلدۇرە تۇرغان- لارى، تۇيىچ ئەزالارغا تۇتاشقان نىرۇلار.

Центрифугальный путь (نيم، لات، رو) نىرۇلارنىڭ مىدەن بر ئەزاعا يۇيۇرلغان بۇيرقنى يىبەرە تۇرغان- لارى، مىدەن كىلىب تۇرالى ئەزاعا- لارنىڭ سىگرلەرنى تۇتاشقان نىرۇلار.

Рефлекс (لات، نيم) رىفلىكس (لات، نيم) تۇيىچلار بلە بر حال تۇيىلىب مىگە ئىرشكەچ بر ئەزانىڭ ئىركسىز رەۋشە كىشنىڭ تىلەۋىدەن باشقا سىكىنىب كىتوۋى شىكىللى حال: پىشكەن قولنىڭ ئوزىدەن ئوزى

خەترنىڭ ، بو خالىندەن فايدا لائىنلا.

Ассоциация ئاسسوتسىياتسىيىنى (لات)

خەتەردە گىنى - جىمال وە ، سۈرەت
لەرنىڭ ئىلمەتلەرى؛ كوڭلەگى
ئويلىرىنىڭ بىر بىرىنى مۇناسىبەتلى
بىرلەشتۈرۈش سەبەبلى بىر بىرىنى ئىسكە
تۇشتۇرۇلدى: سەبەبىنىڭ ئىسەرن،
ئىسەرنىڭ سەبەبن، بۇزنىڭ ، سووق
لىقنى، ئوتنىڭ يىلىقنى، كوزنىڭ
قاشنى، ئىسكە تۇشتۇرۇلدى شىكىللى.
كىشىنىڭ ياڭغۇز تىك تۇرغان ۋاقتىدا
ھامان ئويلىنىپ ، تۇرۇش ، شوشى
حال بويىچا بارا؛ 2) بىر غۇمى
مەقسود ئۈچۈن بىرلەشكەن جەمئىيەت،
ئۇيىشما.

Медитация مېدىتاتسىيىنى (لات)

تېرەن ئويغا چۈمۈ، ئويغا باتۇ،
مۇراقەبە، مۇتالەئە.

Мемуар (память) مېمۇۋار (فر)

خەتەر، قوۋۋەتلى خافىزە؛
جىياللار ئارخىۋى؛ زىھنگە تۇشكەن
جىياللار ھامان ئانىڭ مەيدانىدا
تۇرمىلار، ساقلىنىۋاتقان باشقا بىر
مەنەۋى مەيدانغا كۆچەلەر، ئەنە
شۇ مەيدانغا تەرتىپلىك قىلىۋاتقاندا
ساتاش ئۇرۇپ زىھننىڭ ئورۇنىدە خەتەر
دىلەر: خەتەر ئىكەن كىلىمى = زىھننىمە
كىلىمى دېگەن سۆز بولسا. قاي ۋاقتىدا

2) زىھن، كوڭل، ئوى ئىكرانى.

تۇيلىغان خالىدەن خاسىل بولغان
جىياللار ھەم خەتەردە ساقلىنىغان
سۈرەتلەر جانغا (ئوى ئوزەگىدە)
زاھىر بولما تۇرغان مەنەۋى مەيدان.

Внимание دىققەت (رو)

بايقاۋ، دىققەت، ئىلتىفات،
تەۋەججۇھ؛ تۇيلىغان خالىگە ئازاب
ئەھمىيەت بېرىۋ، زىھنگە تۇشكەن
جىيالغا دىققەت قىلىۋ.

Перцепция (восприятие)

پېرئىپتېسىيىنى (لات)
تۇيلىغان تۇيۇدان بىر نەرسەدە
شۇل تۇيۇ خالىدە سەبەب بولماق
سىفاتنىڭ بولغانلىقىنى سېزۈ: يىلى بىر
نەرسەنى تۇتقاچ ئاندا يىلىق سىفاتنى
بارلىقىنى بىلىۋ شىكىللى.

Апперцепция

ئاپپېرئىپتېسىيىنى (لات)
ياڭا تۇيلىغان (بىلىنگەن) بىر نەرسە
يا خالىنىڭ ئىكەن تۇيۇلۇپ خەتەردە
قالغان ئىسكى بىر نەرسە يا خالىگە
ئۇشاشلىق خەتەردە يەنە شە تىزىلۋى:
ئىشەنكىنى ئاتقا، كوركەننى تالوققا،
ئاۋسترالىيىنى دېگەن سۆزنى ئاۋس-
ترىيىنى دېگەن سۆزگە، شۋېتسىيىنى
دېگەن سۆزنى شۋېتسارىيىنى دېگەن
سۆزگە ئۇشاش خەتەرگە ئالما
شىكىللى. مېمۇنىكى ھۇنەرنىدە

كىتىرە ئالماسلىق بولۇ.

زىھىنگە تۇشكەن ھىياللار ھەتر
ئارخىيۇئىنە غەجەب بىر تەرتىب بلە
تېزلىب ئورناشلار. ئوى ئوزەگى
بو ھىياللارنى كىرەك ۋاقتىدا ئار-
ھىۋدان ئزلەپ تىلەپ كوكلىگە
كىتىرە. كۇتبجانەدە كىتابلار ئالب
بىرۈچى سۇرئان كىتابنى شورلۇ
گىندەن تىز تابقان شىكىللى ئوى
ئوزەگىد، ھىياللارنى تىز تابا. قاي
ۋاقتىدا ھىياللار ھەترگە نق ئور-
ناشمىلار، نق ئورناشقان ھىياللاردا
قاي ۋاقتىدا باشقا ھىياللار بلە ساتا-
شولارنى سەبەبلى ئزلەپ تابلەمىلار.
ئەنە شول حالگە ئۇنتۇ دىلەر.

بىرگە قات تۇيلغان حاللەرنىڭ
ھىياللارنى نق ئورناشماعانلىقلارنىدان
تىز ئۇنتۇللار. قات قات تەكرار
تۇيلغان حاللەرنىڭ ھىياللارنى نق
ھەم قالىنئىراق بولب ئورناشقانلىقلا-
رىندان بىك تىز ئۇنتۇلمىلار.

Иллюзия (لات) ئىللوژىيىن
(Обман чувства)

غەلەطى ھىس؛ ياكەش تۇيو،
تۇيونىڭ ئالدا نوۋى: يارتۇسنى سوعا
تەلغان تۇرى تاياقنىڭ كەكرى
بولب كورنوۋى، قوزغالغان كۇي-
مەنىڭ تەرەزەسىندەن سو قۇيىنىڭ

ھەترگەدە زىھن دىلەر: زىھىنمە
قالماغان = ھەترمە قالماغان دىگەن
سوز بولا. ئىسئە تۇشمى، ئىسمە
قالماغان، كوكلىمە كىلمى، كوكلىمە
قالماغان دىگەندە ئىس ۋە كوكلى
دىگەن سوزلەردە ئىككىشەر مەنئادا
يۇرتلەلەر.

Зачинание (رو) زىھىننى يىيىن
يادلار، ھىفز، كوكلىگە بىكلەو،
ھەترگە بىر كىتو.

Реминисценция (لات) رىمىنىسىيىن
(Воспоминание)

ئىسكەرە، تەھەتتىر، تەزك-
كەر، ئىسكە تۇشۇرو؛ ھەتر ئارخىۋىدا
ساقلانغان بىر ھىيالنى زىھن ئىكرا-
نىئا كىتتىر بىسئىرو. ھەزىر بو
سوزلەرنى ئوقۇچۇنىڭ زىھن ئىكرا-
نىدا ئاتاسنىڭ ھىيالى ئەلبەتتە
يوقىر، لاکىن ئول ھىيال ئەلبەتتە
ئانىڭ ھەترىدە بار. شول كىشىگە
بىرەو ئاناگىنى ئىسكىگە تۇشۇرە
ئالاسكىمى؟ دىسە، شول ساعەت
ئانىڭ زىھىننە (كوكلىنە) ئاتاسنىڭ
ھىيالى كىل تۇشەر. ئەنە شول
تەھەتتىر بولا، ئىسكە تۇشۇرو بولا.

Забвение (رو) زابۋىيىن

ئۇنۇتۇ، نىسىيان؛ ھەترگە
قالغان بىر ھىيالنى ياكادان كوكلىگە

تۇشە كورنگەن قورقنچ حاللەر،
ساتاشقان كىشىگە كورنگەن حاللەر.

Галлюцинация (لات)
گاللوئىسېناتسىيە

ساتاشۇ، بولماغان حاللەرنىڭ
بولغان تۇسلۇ، بولسۇ كورنۇۋى؛
(2) ساتاشقان ئاورۇلارغا ھەم قورققان
كىشىلەرگە بولماسدا، بولغان تۇسلۇ،
بولسۇ كورنگەن حاللەر.

Сновидение (رو)
ئىسنىۋىدىيە

تۇش، رۇنىيا؛ يۇقلاغان كىشىنىڭ
تۇش كورۋى؛ (2) تۇشە كورنگەن
حاللەر. بو حال ئويۇ ۋاقتدا ھىس
قلغان حاللەرنىڭ ھەتدە قالغان
ھىياللارنىڭ (ئىزلەرنىڭ) ئارالاردا
مۇناسىبەت بولۇ سەبەبلى بىرسى
بىرسى ئېسكە تۇشۇرۇلۇرندەن بولا.

ئىن يىل ئېتىب يۇقلاغاندا، زېھن
ئىكراننى كىلگەن ھىياللارنى تېك
شۇر سايلاپ تۇرا تۇرغان كۇچدە

يال ئېتە. شول سەبەبەن تۇشە
قاي چاغدا ھە قىلغا سىماسلىق حاللەردە
كورۇنە. ئىسرەك كىشىنىڭ قانداق
ئىسرەكچ ئاۋوۋى مېنىنىڭ كوزەنەك

لەرن ئاۋولاب كوبرەك سىكىتتە،
شول سەبەبەن ئىسرەكلەر تۇشنى
كوبرەك كورەلەر. قايسى ئاورۇلارنىڭ
ساتاشۇۋى دا ئاورۇننىڭ ئاۋوۋى مېنى

كىتكەن شىكىللى، بولاب كورنۇۋى
ھەم بىرنىچە موزىكى قۇرلۇشنىڭ تاۋش-
لارنى بىرگە تاۋش شىكىللى، بولاب
ئېشىنىلۇۋى شىكىللى؛ (2) ۋاقتدە
بولماغان بولا، تۇرۇب، بولغان شىك-
للى، بولاب تۇيلغان حال.

Иллюзорный (لات)
ئىللوژىيەگە مۇناسىبەتلى؛
تۇيۇننىڭ ئالداۋى سەبەبلى چىلاب
بولماسدا، بولغان شىكىللى، بولاب
تۇيلغان حال يا نەرسە.

Фантазия (نېم، فر، گر)
فانتازىيە
فاران، تەھەپپىل؛ بولماغان حال-
لەرنى ئوزى تىلەگەنچە بولغان
شىكىللى ئېتىب، ئويلى ئالو كۇچى.
ئەدىب ۋە مۇھەررىرلەردە، ماشىنلار
چىراۋچىلاردا، بو كۇچ باشقا كىشى
لەرگە قاراغاندا كوبرەك بولا؛ (2)
ۋاقتدە بولمىچى كوكلىدەگنە
ئويلانغان نەرسە ۋە حاللەر.

Фантастический (نېم، فر، گر)
فانتاستىك
فارانى ھىيالى؛ فانتازىيەگە
مۇناسىبەتلى؛ ۋاقتدە بولمىچى ھى-
يالداعنا بولغان.

Фантазмагория (فر، گر)
فانتاسماگورىيە
تۇرلۇ كوزلەكلەر بىلە ھىيالى
رەۋش ۋە سورەتلەر كورسەتۋ؛ (2)

كۈچ. مۇندى كۈچ قايسى كىشىلەردە ئۆيرەنمىچى ئوك بولا، قايسى كىشىلەر ئۇسوللارن ئۆيرەن ب، شوندى كۈچ حاسىل ئىتەلەر. مۇندى كۈچ بولغان كىشىنڭ بۇيرىروى ياتلەوى بوينچا گىپنوز يۇقتىسى بلە يۇقلاغان كىشىلەر يۇقلاغان كۈينچە يۇقلاتو۔ چىنڭ سۆزلەرن ئىشىتەلەر، ئول قوشقان ئىشلەرنى ئىشلەرگە تىرىشلار، يۇققلارندان ئويانغانچى ئانڭ بۇيرىر۔ قلارىنا بويسۇنلار. قايسى كىشىلەر ئويانغاچدا بىر نيچە واقىقا قەدەر ئوياو كۈينچەدە يۇقلا توچىنڭ بۇيرىقلارن تۇتالار. خەزدە مۇنڭ بلە نىرۋ ئاورولنى كىشىلەرنى دەوالى باشلا دۇتلار.

Гипнотизёр (گر) گىپناتىزۇر (گر)
كىشىلەرنى گىپنوز يۇقتىسى بلە يۇقلاتا ئالوچى كىشى.

Гипнотизировать - گىپناتىزىرۇ۔
ۋات (گر)

گىپنوز يۇقتىسى بلە يۇقلاتو.

Транс (ئىك، فر) ترانس
گىپنوز يۇقتىسى بلە يۇقلاغان كىشىنڭ يۇقلاغان واقىدا يۇقلا توچى قوشقان ئىشلەرنى قلغان حالنى شىكىللىنى حال. مۇندى خال دەگى كىشى ئىشلە۔ گەن ئىشلەرن ئوز ئىركى بلە قلغان رەوشدە قلسادا، ئەسلدا يۇقلا توچىنڭ بۇيرىغى بوينچا قلا، قلغان ئىشلەرنى

كوب تترە تودەن بولا. تۇشدە نىندى بولسادا، بىر سەبەب بلە بىر نەرسە يا حالنىڭ خىيالى زىيەن ئىكراننىنا كىلىپ تۇشەدە، شوندىن سوڭ، ئوى ئوزەگى ئاننى تۇرلنچە مۇتالەعە قلب باشقا خىياللارنى ئويغا ئالا، زىيەنگە كىلگەن خىياللارنىڭ، چىن بولب بولماون تىكىشىرە تۇرغان كۈچ تىكىشىر تۇرماغالىقدان جان، ئول خىياللارنىڭ ھەر بىرسى چىن دىب بىل ساتاشا. بو تۇرۇدا تۇرلنى تەجرىبەلەر قلغان: قاتنى يۇقلا ب ياتقان كىشىنڭ يىتىنە واق سو تامچىلارنى بۇرك؛ گەنلەر، يۇقلاوچى تۇشىندە ئويانغانچى ياگەرعا مۇناسە۔ بەتلى خاللەرنى كورب ياتقان.

سون (رو) Сон

يۇقى؛ يال ئىتو ئۇچىن خەبوانلارنىڭ ئىركى ئوى ھەم ئىشلەرنىندەن توقىاب تۇرولارى. سولا، بۇرەك تىبو ھەم تۇش كورو شىللى ئىركىسز خاللەر يۇقى واقىندا توقىلە يىلار.

Гипноз (گر) گىپنوز (گر)
بىر كىشىنڭ قوشووى ياتلەوى بوينچا يۇقلانغان سۇنعى يۇقى.

Гипнотизм (گر) گىپناتىزم (گر)
كىشىلەرنى يا خەبوانلارنى، بۇيدىر ب ياتلەب يۇقلاتا ئالودان عىبارەت

تەم ۋە يىلتىقلارنى تۇيولارغا، چىن مەنئاسى بىلە تۇيغى ۋە چىس دىيىپ ئەيتىلمى. راحەتلەنو، شادلانۇ، سۇيو، كۈنلە ۋە ھەم تىلەو شىگىللى خاللەر جانغا تۇيۇنلا تۇرغان تۇيغى ۋە چىس بولسالاردا، ئالارغا تۇبو دىيىپ ئەيتىلمى.

Предчувствие پرىدچوۋستىئە
ۋىيىن (ۋە)

حېس قەبلە لىزۇقۇع؛ بىر حالنىڭ بولماقچى بىلىگىنلەر ئۇ بويىنچا بولماس، بۇرن سىزو.

Эмоция ئىموتسىيە (لات)
بىر چىسنىڭ قوزغىلىپ دولقۇنلانۇ-
ۋى؛ شادلانۇ، قايعىرو، باترايو، قورقۇ
يا ئاچولانۇ، سۇيو شىكىللى قارا
قارشى ئىككى ياقلى كۈچلى چىسلە
رنىڭ بىرسىنىڭ ئارتوۋى.

Эффект ئىففىكت (نېم، لات)
راحەتلەنو چىسىنى؛ نەفىس ۋە
ماتور نەرسە ۋە خاللەرنى كورگەچ
(تويغاچ) كوگىلە خاسىل بولا تۇر-
غان قىزىقسىنى ۋە راحەتلەنو تۇيغىنى،
(2) بىر سەبەبىن خاسىل بولغان
كۈچلى ئىز، ئەسەر ۋە ئەسەرلەنو.

Аффект ئاففىكت (لات)
شادلىق بىلە قايعى، ياراتو بىلەن
ياراتماو، شەققەت بىلە ئاچو شىكىللى
بىرسىنى خىلاق بولغان چىسلەرنىڭ
بىرسىنىڭ كوگىلە كىنەت خاسىل

خەترىدە قالغى؛ 2) بىر ئاوروسەبەبلى
كشىنىڭ ئوزۇننىڭ نىلەر قىلغان بىلمەس-
لىك حالدە بولۇۋى.

Теллуризм (Месмеризм)
تېللورىزم (لات)

بىر كشىنىڭ نىرۋالارنىڭ ئىككىچى
كشى يىا بىر خەيوانىنىڭ نىرۋالارنى
بۇيۇرۇ ياتلەو بويىنچا تەئسىر ئىتوۋى.
گىپناتىزمنىڭ مېسىمىر ئىسىملى تايىب
تارافىدىن ئىك ئىك تاپىلغان رەۋىشى.
مېسىمىر، بو خالىنى تەنەن تەنگە
كوزگە كورنى تۇرغان بىر سىيىق
ماددەنىڭ كوچوۋى بويىنچا بولا دىيىپ
دەۋا قىلغان، سوگىدىن بو فىكر
قەبول ئىتىلمەدى.

Инспирация (Внушение)
ئىنسىپىراتسىيە (لات)

نېلھام، تەلىقىن؛ كوگىلگە سالو،
ئوزۇننە توپىلدىمىچى بىر كشىنىڭ
كوگىلنى بىر ئىشنى ئىشلەۋ كىرە كىلگىن
تۇشۇرو؛ 2) رسولونى ئچكە تاپالو.

Чувство چوۋستىۋى (ۋە)

تەيغى، چىس؛ تۇيىلغان خاللەر
سەبەبلى خاسىل بولغان راحەتلەنو،
بۇرچىلو، شادلانۇ، قايعىرو ۋە سۇيو،
سۇيمەو، ساعىنو، قىزىنو، كۈنلەو
ھەم بىر ئىشنى تىلەو شىكىللى تۇيغىلا-
رنىڭ ئورتاق ئىسىمى. تۇيغى (چىس)
تۇيوعا باشقا: كورو، ئىشتىو، ئىس،

كرئشب، ترئشو، چن كوكل بله
بئرئلو.

Энтузиаст ئىنتوزىيالىست

ده تلى، ھەوسلى كىشى، كرىش-
كەن ئىش دەرت ۋە ئىچلاس بىلە
ئىشلەۋچى.

Апломб ئاپلومب (فر)

ئىعتىمادى نەفسى؛ ئوز ئىنك سو-
ز ئىنك دۇرسلئىگىنە ئىشان ب سۇيەلەگەن
تاۋش ۋە قىيافەتتى بىلە ئاڭلاتو؛ سوز
ۋە ئىشنىڭ دۇرسلئىگىنە، چن كوكل
مەن ئىشانو؛ ئوز ئىنە ئىشانوون
كورسەتو.

Импульс (Стимул) ئىمپولس
(لات)

بىر نەرسەنىڭ قوزغالوۋىنا يا بىر
ھالىنىڭ باشلانۇۋىنا سەبەب بولغان
كۈچ (باغىس)؛ 2) بىر ئىشنى قىلغا
دەرتلەنو، ھەۋەسلەنو؛ (مەيلى، شەۋوق).

Эретизм ئىرىنىزم (گر)

كوڭرۇكنىڭ ئارتق ئويانورنى؛
دەرتلەنەن كىتو، نىرۋلانو. بىوھالىدە
بولغان كىشنىڭ يىتى قزارا، كوزلەرنى
يالتىراپ ئاچىلۇبۇراق بىر ئاز ئالغائابا
قالقۇغان شىكىللى بولالار.

Апатия ئاپاتىيىنى (گر)

كوڭرۇكل تۇشۇ، روھ سونگەنلىك،
دەرتسىزلىك، ھەۋەسسزلىك.

بولوۋى؛ روھانى بىك قاتى ئەسەر-
لەنو. 2) كۈچلى بىرچىسەن كىنەت
ئەسەرلەنەن ئوزگەرب كىتو.

Аффектация ئاففىكتاتسىيى (لات)
كورسەتمە ئاففىكت؛ يورى
ئەسەرلەنگەن، بولۇپ كورئنو.

Экзальтация ئىكزالتاتسىيىنى (لات)
ئارتق شادلانو، عادەتەن، تىش
سۇيىنو.

Экстаз ئىكىستاز (نىم، فر، گر)
ۋەلە، ھەيرەت؛ تەن ئاورتون
تۇيماسلىق دەرجەدە كەيىلەنو؛ 2)
ئىچكى بىرچىسنىڭ ئارتق ئويانورنى
سەبەبلى تەنچىسلەرن تۇيماسلىق
دەرجەگە كىلو. دىنى بىرچىس بىلە
بىو ھاگە كىلگەن كىشنىلەرنىڭ تەن-
لەرنى بىر سىن رەۋىشنىدە قاتى قالوون
دەۋا قىلالار.

Пафос پافۇس (گر)

قىلىنىش ۋە قىيافەتتە كورئىنرلك
دەرجەدە ئىچمەن، بۇرچىلو، كوكل
جەفالىسى؛ 2) كوكلنىڭ ئارتق
ئەسەرلەنوۋى.

Патетический پاتىتېچىسكى (گر)
پافۇس بىلە بولغان، پافۇسقا
مۇناسىبەتلى.

Энтузиазм ئىنتوزىيازىم (گر)
دەرتلەنو، بىر نەرسە يا ئىشكە،
كوكل قويو، بىر ئىشكە دەرت بىلە

Симпатичный (گرفر) سيمپاتيچنى
مۇلايىم؛ ياراتلىق، كوررگە
كوڭلىنى، مەحبەتلىنى، سۆيگملىنى،
كوڭلىنى تارتا تۇرغان.

Симпатический (گرفر) سيمپاتيچسكى
ياراتوبوينچا، ياراتوعمۇناسەبەتلىنى.

Антипатия (گرفر) ئانتىپاتييىنى
نەفرەت؛ بىر كىشى يانەرسەننى
ياراتماو چىسىنى؛ نەفرەتلەنۇ، بىزۇ.

Антипатичный (گرفر) ئانتىپاتيچنى
مەنفور؛ ياراتلماسلىق، مەحبەت-
تسىز، سۆيگمىسىز.

Впечатление (رو) ئىپتىجانلىنىيىنى
تەسەۋۈر؛ حاللەرنى تۇيلىغان
نەرسەدەن كوڭلەدە حاسىل بولغان
سۈرەت؛ 2) بىر كىشى، ۋاقىعە ياكى
سۈزۈدەن كوڭلەدە حاسىل بولۇپ
قالغان خىس ياكى فېكەر.

Смысл (رو) ئىسەيىل
سۈزلەرنىڭ مەنىلەرنى، جۈملە-
لەرنىڭ مازمۇنلارنى؛ 2) بىر ئىشنىڭ
فايدەسى؛ 3) ەقىل ۋە فەھم.

Мысль (رو) مېسىل
ئىش، فېكەر؛ بىر نەرسەدە بىر حال
ۋە سىفاتنىڭ بولغانلىقىنى خاقىدەغى
ئىش؛ 2) بىر نەرسەنىڭ كوڭلەگە
كىلىگەن سۈرەت ۋە خىيالى.

Вокация ۋاكاتسىيىنى
بىر ئىش ياكى بىر ھۈنەرگە ئارتىق
كوڭل قۇيۇ.

Конфуз (لات) كانفۇز
تۇيالى، تۇياتقا قالو، تۇيالىغانلىق.
ئىشنى ئەيتىرگە بىلمەگەن حالدە
بولۇ، ئوڭايسىز حالدە قالو.

Инициатива (لات) ئىنىتسىياتىۋىنى
تەشەببۇس، مۇباشەرەت؛ بىر
ئىشنى كىشىگە ئىيەرمىچى ئوزۇنى
ئويلاپ تابۇ، بىر ئىشكە باشلاپ
كىرئىشۇ؛ بىر ئىش ۋە فېكەرنىڭ
باشلانۇشى.

Инициатор (لات) ئىنىتسىياتۇرنى
بىر ياكى ئىشنى باشلاۋچى، بىر
فېكەرنى ئىشنىڭ ئىك ئويلاپ تابۇچى.

Механизация مېخانىزاتسىيىنى
سۇزۇل، مەلەكە؛ بىر ئىشنى كۆپ
ئىشلى تۇرغاچ ئويلاپمىچى دۇرس
ئىتەپ ئىشلەپكە بولۇ، بىر ئىشكە
تۇشۇپ ئۇيۇرئىش (مېخانىزات) ماشىنا-
لاشۇرۇ، قول كۆچى بىلە ئىشلەنە
تۇرغان ئىشلەرنى ماشىنا بىلە ئىشلەتە
باشلاو.

Симпатия (گرفر) سيمپاتييىنى
بىر كىشى يانەرسەننى ياراتوچىسىنى؛
كوڭل قۇيۇ، ئىچلاسلانۇ.

كشى مەڭگى تۇرونىدا تلى، باشقا
مۇمكىن ۋە ئىختىمال بولغان حالدا
رنى دە تلى.

Хотение (رو) خاتىنىيى

ئىستەۋ، قەسەد؛ بولوۋى
مۇمكىن ھەم ئىختىمال بولغان حالدا
رناڭ بولوون تلىۋ. ئىستەۋ تلىۋدەن
حاسىراق: كشى يۇرونى تلى دە ئالا،
ئىستى دە ئالا ھەم بولۇر ئادا ئالا، ئە
قۇرالسىز ئۇچونى تلىسەدە، ئىستى ئالمى.

Стремление (رو) ئىستىمىلىنىيى

ئۇمتىلو؛ تلىنگەن ئىشنى بولۇ
دۇرغا، ئومتىلو.

Вожделение (رو) ۋاژدىلىنىيى

ئارزو؛ ئارتق تلىۋ، قاتى ئىستەۋ،
ئىنتىگو، تىلمىرو.

Воля (رو) ۋولى

نيرازە؛ نىختىيار؛ ئوزۇن
فايدالى بولوۋى، ئىختىمال بولغان
خانڭ بولوون فايداسى ئۇچن ئىس-
تەۋ. بىر خانڭ بولوون، ئول خانڭ
ئوزۇنقىز ئىعتىۋىگىل، ئاندىن توۋاچاق
فايدالى نەتىجىلەر ئىقتىۋى ئىستەۋ.

Страсть (رو) ئىستىراست

ھەۋەس، ئىشتىياق، مەيلى؛
فايداسى بولۇپ بولمىياچان ئويلا-
مىچى بىر خانڭ ئوزۇننىڭ بولوون
قاتى رەۋشە تلىۋ.

Мышление (رو) مىشلىنىيى

ئويلاۋ، تەفەككىر؛

بىر فېكىردەن ئىككىچى فېكىرلەرگە
كوچۇ. ئېشك قاقان تاۋشنى ئىشت-
كەن كشى قولايى بلە ئىشكەن
تاۋشنى، تۇيودان باشدا ھەۋادە بىر
تاۋش حاسىل بولغانى بلە، بوبىرئىچى
ئوى بولا. ئول كشى، بو، ئويدان
ئانڭ سەبەبىنە كوچە: بو تاۋش
ئىشكەن حاسىل بولىدى، ئول
ئېشك ياندى بىر كشى بولغا كىرەك،
ئول كشى مېنىم ئىشكەن بىر مەقسۇد
ئۇچن قاقاندىر، ئول مېنىم كورب
سۇيلەشونى تلى تۇرغاندىر، دىب
ئويلانا. ئەنە، شول تەفەككىر بولا.
ئويلاۋ كوچىنچە ياكى حاسىل بولغان
بىر تۇيودان باشلان بىتە، خەتر دە-
گى خىيىلارنىڭ بىرسىنىڭ كوڭلىگە
كىلوۋندىن دە باشلانا، بۇقلامغان
ساۋ كشى مېچ بىر ئوى دە ئويلاۋ-
سىز تۇرا ئالى، ئويلاۋنىڭ بىتوۋى
ھوش كىتودن عىبارەت بىر ئاورو
بولا.

Желание (رو) ۋىلاننىيى

تلىۋ، تالىب؛ بىر خانڭ بولوون
تلىۋ. بولوۋى ئىختىمال بولغان
حاللىردە، بولوۋى مۇمكىن ۋە ئىچ-
تىمال بولمىغان حاللىردە تلىنە ئالار.

Забота (رو) زابوتى
 وايملاو، تەدبىر، مەئونەت؛ كىلە
 چەك حاللەرنى ئالدا، تۆتب قايعىرو
 بلە برگە شوگيا قازشى چارەلەر
 كوررگە، ترئشو.

Раскаяние (رو) راسكايىنىيى
 ئو كئنو، پەشىمان، حەسرەت؛
 ئوتكەن زاماندا بىر ئىشنى قىلغانلىققا
 يا قىلمى قىلغانلىققا قايعىرو.

Уныние (رو) ئونىنىيى
 نەو مىزلىك، نائۇمىدلىك، ئۇمىد-
 سزىلەنو، روح تۇشو، كوگىل سونو.
 بىر نىچە قات ئوگىشلى بولمىغانلىقدان
 كىلەچەكىدە تىغىدا (مۇۋەففەقى)
 ئوگىشلى بولا ئالمام دىب قايعىرو.

Сатисфакция ساتىسفاكتسىيى (لات)
 رازى بولو، قەناعەتلىك، بىر
 قىلغان ئىشەن مەمنون بولو؛ (2) بىر
 ئاچو بوينچادوئىل قىلشقا كىشلىرنىڭ
 دوئىلىدەن، سوڭ بىر بىرسىدەن رازى
 بولئشولارى.

Индифферентизм ئىندىففىي رىنتىزم (لات)
 ھىچ بىر نەرسەگە ئەھمىيەت بىر-
 مەو، بىر ئىشكە كوگىل قويماو؛ بىر
 حالنىڭ بولوونىدا بولما-اوتىدا ئىس
 كىتمەو.

Гипербулия گىپىربولىيى (گر)
 ئارتق، ئۇمىتلىو بلە تىلەو، عادەت-
 مەن ئارتق ئارزو قىلو، ئاورولاردان
 سانالا تۇرغان حال.

Абулия (Парабулия) ئابولىيى (گر)
 تىلەونىڭ يوقلىغى، تىلەو كوچىنىڭ
 بىر ئاورو سەبەبلى زەئىفلەنوۋى.

Свобода (رو) ئسۋابودى
 ئىرىك، ئازادلىق، خۇررىيەت؛ بىر
 ئىشنىڭ ئىشلەۋچىنىڭ ئوزىدەن باشقا بىر
 نەرسە تاراندان تىيىلماۋى ھەم بۇيىد-
 رلىمىغان بولوۋى.

Свобода воли ئسۋابودىۋولى (رو)
 تىلەو ئىرىنگى، خۇررىيەتتى
 ئىرادە؛ كىشنىڭ (يا ھەيواننىڭ) بىر
 ئىشنى قىلۇنىدا، قىلماۋنىدا ئوز مەق-
 سودى ئۇچن قىللىق يا قىلماسلىق
 خالە بولوۋى.

Радость (رو) رادىست
 شادلىق، سۇرور، فەرەح، سۇيىد-
 نو، قوۋانو، مەمنونىيەت.

Боязнь (رو) بويزن
 قورقو، ھەوف؛ بىرلاچاق
 ئوگىمىز ۋە ئافەت ئۇچن قايعىرو.

Печаль (Грусть) (رو) پىچال
 قايعى، غەم، تەئەسسىف، مەحزو-
 نىيەت؛ بولب ئوتكەن ئافەتكە
 قايعىرو.

25 § ئەخلاقى سوزلەر.

شادلىققادا، قايعىغادا ئارتق ئىسىمى
 كىتەمى تۇرغان ئاور تابىئەتلى كىشى.
 مۇندى كىشىدە ئاڭلاودا، تىرئشودا
 ئاقىرن بولا، ئول دەرەجە وە راھەتكە
 ئارتق قىزقىدا ھەم ئالار ئۇچىن
 تىرمىدا.

Сангвиник (سانگىنۇينىك (نېم، لات)
 زىرەك بولسادا، جىتىز بولماغان،
 قايعىغا ئارتق قايعىغا بىلمى، ئە
 شادلىققا بىك ئارتق سۇيىنە تۇرغان
 ئوينچاق كىشى. مۇندى كىشىدە
 ئاڭلاو تىز بولسادا، تىرئشو ئشلەو
 ئاز بولا. بو دەرەجە وە راھەتنى بىك
 ياراتا.

Меланхолик (مىلانخولىك (گر)
 زىرەك بولماسادا، جىتىز بولغان،
 شادلىققا ئارتق سۇيىنمەسەدە، قايعىغا
 ئارتق قايعىغا تۇرغان كىشى. مۇندى
 كىشى دەرەجە وە راھەتنى ياراتسادا،
 ئومىدسىزلەنب ھامان قايعىغانلىغىندان
 مەقسودى ئۇچىن تىرئشا ئالمى، كوڭلى
 سونك روھى تۇشكىنى بولا، لاكىن
 دەرت بلە تۇتىنغان ئىش تىرئشىپ
 ئشلى ئالا.

Натур (ناتورى (لات)
 فېطرەت؛ تابىئەت؛ كىشىنىڭ
 تومىدىن بولغان خۇلق وە تابىئەتى.

Характер (ھاراكتىر (گر)
 سەجىمىيە؛ كىشىنىڭ تومىدىن
 بولغان خۇلق وە تابىئەتنىڭ تەربىيە،
 تەجرىبە وە قانتىشو بلە ئوزگەرب
 بۇزىلغان يا تۇزەلگەنى.

Темперамент (تېمپېرامېنت (لات)
 سەلىقە، مېزاج؛ كىشىنىڭ زىرە-
 كلك، جىتىزلىك، شادلىق، قايعىرو
 بوينچا ئورۇنە مەھسوس بولغان
 تابىئەتى. ئىسكىندەن بېرلى كىشىلەر
 تېمپېرامېنتلەرى بوينچا دورىكە
 بولۇنلەر: ھالىرىك، فلىگماتىك،
 سانگىنۇينىك ھەم مىلانخولىك:

Холерик (ھالىرىك (لات، گر)
 زىرەك دە جىتىزدە، بولب شادلىق-
 ماندا، قايعىدىن دا بىر دەرەجەدە
 ئورتاچاغنا ئەسەرلەنە تۇرغان يىڭىل
 تابىئەتلى كىشى. مۇندى كىشى ھەر
 ھالدىن تىز ئەسەرلەنە، تىز ئاڭلى،
 ئوزى بىك تىرش بولا.

Флегматик (فلىگماتىك (گر، لات)
 زىرەك دە، جىتىزدە بولماغان،

Супрематия سوپريماتىيىنى (نيم، لات)

خۇلق، عىلم، فيكر يابر ھۇ
نەردە ئىكك ياشىلىق، بىر نچىلىك
ئۇستىلىك.

Совесть سوۋىست (رو)

ناموس، وجدان؛ كىشىنىڭ
ياشىلىقلارنى قىلغا، ئوساللىقلارنى
قىلماسقا قوشب ھەم قىلغان ياشىلىق.
لارنى سۇيىندۇرۇپ، قىلغان ئوسال.
لىقلارنى ئوكىدۇرۇپ تۇرا تۇرغان
خىسسى.

Императив ئىمپىراتىف (لات)

وجدان بۇيرۇقى؛ ياشىلىقنى
قىلغا، ئوساللىقنى قىلماسقا كوگىلىك
بۇيرۇپ، تۇرۇۋى.

Долг دولگ (رو)

وازيغە، وجدان، بورۇچنى
نىزام بوينچا مەجبورى يا وجدان
قلونى تىيش تابقان ئش.

Гуманность گوماننىست (لات)

كىشىلىك، ئىنسانىيەت؛ دەيوان
ۋە كىشىلىرگە مەرحەمەتلى بولو.

Сантиментальность سانتىد-
مىنتالىنىست (فر، لات)

شەققەت، مەرحەمەت؛ كىشى
ۋە دەيواننى قىزانو تابىغەتنى،

Стыд ئىستىد (رو)

ئۇيالىو، دەيا؛ بىر دەيلى ئىشنى
قلو سەبەبلى كوگىلىك، بۇرچىلوۋى.

Мораль (Нравственность) مارال (لات فر)

ئەخلاق، ياشىلى خۇلق، ياشىلىق
لىق، باشقالارغا ياردەم ۋە ياشىلىق
ئىنو، ھىچ كىمگە دەپروە زارار ئىتمەو
تابىغەتنى؛ (2) ياشىلىق قاعىدەلەرنى.

Моралист مارالىست (لات، فر)

ئەخلاقچى؛ ئەخلاق ئوقۇتۇچى؛
(2) ھەر كىم ياشىلى خۇلقى بولغا
مەجبور دىب دەخوا قلوچى.

Моральный مارالىنى (لات، رو)

ئەخلاققا مۇناسىبەتلى، ئەخلاق
قاعىدەلەرنى مۇۋاپىق.

Антиморальный ئانتىمارالىنى

(گر، لات، رو)
ئەخلاققا قارشى، ئەخلاق قاعىدە-
لەرنى خىلاق.

Сентенция سىنتىنتىيىنى (لات)

ياشىلى خۇلق ھەققىدا ئەيتلىگەن
خىكمەتلى سوز، مەقال؛ بىلەو دەيىپ
تەوگىل، بىرگە تىرشماس دەيىپ؛ كىشىگە
قازۇغان چۇقۇرۇنا كىشى ئوزى تۇشە.

Добродетель دابرادىتل (رو)

ياشىلى خۇلقلارنىڭ ئورتاق
ئىسمى، ياشىلى كىشى بولو ئۇچى
شارت بولغان سىفاتلارنىڭ مەجموعى.

گرىكىلەر، بىو سىفاتلارنى دورت

دەيىپ خىسابلاغانلار؛ ھەقىل، باتىلق،
تورلىق ھەم ئورتاقلىق.

ھەر كىمگە تىيىشلىق ھاقى بىر ئىشنى
تەلەپ تاپىدۇ؛ (2) مەھكەمەلەردە، تو-
رىي ھۆكۈم قىلىدۇ.

Универсализм ئۇنىۋېرساللىق
(لات، نىم)

ھەر قەدىمىي بىلەن، ھەر قەدىمىي ھە-
بەردار بولۇپ، ھەممەسى؛ (2) بۇتۇن
دۇنيا خەلق بىر ھۆكۈمەت قىلىدۇ
ئىستىدات بىر تۈرلۈك نىزاملار بويىچە
ئىدارە قىلىدۇ مەسىلەنكى.

Энциклопедизм ئىنتىساپچىلىق
(گىر)

قەدىمىي ئىستىلاھ ۋە ئىتتىپاقىدا
ھەبەردار بولۇپ، ھەر قەدىمىي ئىجتى-
مىدىن ھەبەردار بولۇپ.

Филотехника فىلوتېخنىكا (گىر)
ھۇنەر سۈيۈپ؛ تۈرلۈك ھۈنەرلەر
بىلەن شۇغۇللانغان ياراتقۇ.

Эрудиция ئىرودىتسىيە (لات)
غەلىمە، قەدىمىي، قەدىمىي گە، چۈمۈ-
كۈپ قەدىمىي ھەممەت تىرەن رە، شە-
ھەبەردار بولۇپ.

Биософия بىيوسوفىيە (گىر)
دۇنيادا تۇرۇپ بىلەن ئۇستازلىق؛
ھەقىقەت تىرەكلىك؛ (2) تىرەكلىكنىڭ
بارلىقىنىڭ قەدىمىي قەدىمىي.

Цивилизация تىۋىلىزاتسىيە (لات)
مەدەنىيەت؛ ۋە ھىلىگەن چىچەپ
ئۆلۈپ شەھەردە تىرەكلىك قىلىپ باشلاپ،

بىر ئىشنى غەيب ساناپ ئىجتىمائىي
ھەقىقەت بىر چىقىرىپ قىلىدۇ.

Амбиция (Самолюбие)
ئامبىتسىيە (فر)

غەيبىزەتتى نەفس، غەيبى-
كىشىنىڭ ئۆزى غەيبىز ۋە قەدىمىي
ساناپ، ئۆز ئۆزى ھۆرمەت ئىتتىۋى.

Толерантность تالىرانتلىق
(لات، فر)

كىشىنىڭ قىلىپ، مەسىلەنكى بى-
دەپ. ئۆز ئىشنى باشقا بولۇپ
تۈزۈپ، قىلىپ قىلىشقا ئاچقانما
تاپىدۇ.

Идеократизм ئىدىيەكراتىزىم (گىر)
غەلىمەتلىق؛ غەلبە بويىچە قىلىش

تاپىدۇ؛ (2) ماددى قىلىشنى ئويلا-
پىچى ھەقىقەت، تۈرلۈك ھەممەت
بويىچە مۇئامىلەدە بولۇپ.

Толк تولك (رو)
قەھەم، مۇتالەھ؛ كىشىنىڭ سوز

ئاڭلىرىلىق بولۇپ؛ (2) ئىشنىڭ قىلى-
شنى بولۇپ؛ (3) رەسىم مەزھەبىدىن
ئاپتۇرلار ياكى مەزھەب.

Экономия ئىكonomyيە (لات، گىر)
ئىقتىساد؛ ئورتاقلىق، چامەتلىق؛

(2) چامەتلىق، تۆتۈپ سەبەپنى تاپشقا
قالغان مال.

Справедливость ئىسپراۋىدىلىق-
ست (رو)

غەدىملىك، غەدىمەت، تۈرلۈك؛

Галантность (فر) گالانتنىست
ئىسپايلىق، شۇمالق، ئەدبللىك.

Деликатность (فر) دىلىكاتنىست
ئىنسىف، مۇلايىملىق؛ كىشى
نىڭ كەيپىن بۇزماسلىق ئەدەبلىرى رەۋشە
سۇيىلەۋ ۋە قلىنو.

Корректность (لات) كاررىكتنىست
دۇرسلىك؛ نىزام ۋە قاعىدەلەرگە
مۇۋاپىق رەۋشە دۇرس ئىشلەۋ،
تەربىيە كورگەنلىك.

Аккуратность (Пунктуальность)
ئاككوراتنىست (لات)

پۇختەلىك، تىورى كىتىرب
ئىشلەۋ، ئىشنى ساتاشدىمىچى مەم
كىچىكلەرمىچى ئىشلى ئالو، يەدەنلىك.

Последовательность
پاسلىپ دۇۋاتلىنىست (رو)

سوكشىسى ئىلكىسى ئىزىدىن
بىرسى ئارتىدىن بىرسى بارو؛ كىشىنىڭ
سوكشىسى سوزى ئىلكىسىنە خىلافي
بولماو، ئوزۇنە ئوزى كىرى سۇيىلە
مەۋ، تەناقز ياسامو.

Консеквентность كانسىكۋىنت
نىست (لات)

سەبات؛ سوز ۋە فىكىردە تۇرو،
ۋەئەگە خىلافيق قىلماو.

Пуризм پورىزم (نيم، لات)

پاكللىق بىلە سادەلىك (پراستويلىق)
ياغىدا بولو؛ 2) مىللى تلىنى چىت

تۇرمىش ئۇچىن نىزاملار تۇزىپ، شول
نىزاملار بويىچا تۇرا باشلاو. بو
حالگە ئىككىلىك، مىسىر حالقى، سوگرا
قتايلار، ئالاردان سوگ گرىگىلەر
بىلەرىملىلەر، تاغىدا سوگرا عدەرىلەر،
ئالاردان دا سوگ ياوروپانىلار ئىر-
شكەنلەر.

Цивилизованный سىۋىلىزوۋنىڭ
نى (لات، رو)

مەدنى، مەدەنىلەشكەن كىشى ۋە
خالق.

Культура كولتورى (لات)

تابىعى نەرسە ۋە حاللەردەن فايدا-
لانا بلو؛ مەدەنىلەشو، ئوقىب ئىلارو،
مەلوماتنىڭ كوبەيوۋى؛ 2) بىر ئوسم-
لىك يا خەيوانىنى فەننى رەۋشە تەربىيە
قلىب ئوسدۇرو.

Культурный كولتورنى (لات، رو)

ھۇنەر بىلەن ياسالغان؛ 2) مەدەنى،
مەدەنىيەتكە ئۇيرىنگەن.

Комильфотность كامىلفوت
نىست (رو)

ئەدەب؛ مەجلىس ئەدەبلىرىن قىلا
بلو، ئوزىن ھەر مەجلىسدە كىرەگىچە
كىلىشلى رەۋشە تۇتا بلو. بو سوز
فىرانسوزچا كوم ئىل فو = نىچىك
تىيىش شولاى دىگەن سوزدەن ياسالغان.

Элегантность ئىلىگاننىست (فر)

تەكەللىفسىز ماتورلىق؛ سادە (پرا-
ستوى) ماتورلىق.

Стаж (فر) ئۇستاز
سۇل. مەلەكە، ئۇيرەنگەنلىك،

تۇشنگەنلىك؛ بر ئىش، بر نيچه يىللار
دەۋام ئىتىب، ئول ئشكە ئۇستارغانلىق.

Компетентность -
كامپىتىنت (لات)
نست

بلگچىلىك، ھەبەردارلىق، ئەھلىك؛
بر ئىش، مەسئەلە يا فەن ھافىندا بل-
گەنلىك، بلب سۇيلەرلىك، بولو.

Приоритет (لات) پرىيارىتت
برونچىلىك شەرەفى؛ بر فىكر
يا ئەمەلنى تابودا برنچىلىك دانى.

Гений (لات) گىنى
داھى ھەم داھىلىق؛ عادەتەن

تەش ئونكىلىك، زىرەكلىك، بولغانلىق،
بولدۇرقللىق؛ بولاچاق ھاللەرنىڭ
نىچىك بولاچەن بولماس، بۇرن بلب،
شول ھاللەرنى ئوزى تەلگەنچە بول-
دۇرو ھافىندا تەدبىرلەر قىرلىق ئۇس-
تالىق. بو ھاسىيەتنى بولغان كىشىلەر-
نىڭ مەنتىقى كۇچلەرنى ئارتق، بولو-
وى گۇمان قىلنا.

Гениальный (لات) گىنىيالىنى
داھى كىشى، داھىلىق بلە ئشلەنگەن
ئىش.

Талант (گر) تالانت
يەبەشلىك، قابىلىيەت؛ بر ئىش

يا ھۇنەرنى تىز ئارادا ئۇيرەنەن ئۇس-
تالىق بلە ئشلى ئاللىق زىرەكلىك ھەم
فەننى قاموس، 9.

تەللەردەن قاتشقان سوزلەردەن ئارن-
دۇرونى تەلوچىلىك.

Градация (لات) گراداتسىيى
بر ئىشەن ئىككىنچى ئشكە كوچ-

كەندە تەرتىب ۋە قەيىدە بوينچا
كوچو؛ بر ھالنىڭ ئىككىنچى ھالگە ئاۋ-
شووئى تەرتىب ۋە قانۇن بوينچا بولو.

Грация (لات) گراتسىيى
يۇرگەندە، سۇيلەگەندە كوگىللى

ھەم كىلىشلى ماتور رەۋشە ھەر كەت-
لەنو؛ نەفىسلىك؛ كىلىشلىك.

Гратификация -
گراتىفىكات (لات)
سىيىنى

رازى قلو، بولەكلەۋ، سىلاۋ.

Глорификация -
گلارىفىكات (لات)
تسىيىنى

دانلانۇ، مەشھور بولو؛ بر
ياخشى ئىش يا ھۇنەر بلە ئتاقلانۇ.

Популярность (فر) پاپولەرنست
لات)

كىشىنىڭ ئتاقلى، دانلقلى ھەم
ئشانچلى بولوۋى؛ 2) بر يازونىڭ
ھەر كىم ئاگىلارلىق بىكىل عىبارەلەر
بلە يازغان بولوۋى.

Респект (نيم، لات) رىسپىكت
كىشىنىڭ ھالق ئاراسىندا قەدرلى

ھۆرمەتلى بولوۋى.

Престиж (فر) پرىستىژ
ئابروى، ئىعتىبار، ئشانچلىق؛

ياخشى دان.

Эстетизм ئىستېتىزىم (گر) نەپىس ھۈنەرلەرگە، غۇمومەن ماتورلىققا ھەۋەسلەشكە، نەفەسەت ھېسسى.

Лиризм لېرىزم (لات، گر) جىرلاۋ، كۈيلەۋ ھەم زارلانۇبلە ئىچ بوشاتىپ قايمى باسو تايىغەتتى.

Романтизм رامانتىزم (نېم، فر) ھەزرگىيى خالىلەرنى ياراتمىچى سۇيلەنۈ ھەم كېلەچەككە، بىك ياشى تۇرمۇش ۋە خاللەر بولۇن ئۈمىد ئىتو تايىغەتتى. (باشقا مەغلارنى ئوز بابلارندا).

Винофобия ۋىنافوبىيى (لات) ئىسرتكچ ئىچمەكلەرنى ئىچە ئالماۋ تايىغەتتى.

Мизогамия مىزاگامىيى (گر) نىكاھن ئىرلى خاتىلى بولۇنى ياراتماۋ تايىغەتتى.

Глоссомания گلۇسسامانىيى (گر) چىت تىللەرنى بىلرگە تىرئىشۋ ھەۋەسى.

Библиомания بېبلىئىمانىيى (گر) كىتاب جىيو ھەۋەسى، ئىسكىنى كىتابلار جىيو دەرتتى.

Филотелия فىلاتېلىيى (گر) تىۋرلى ئۆلكەلەرنىڭ پوچتى ماركىتلەرن جىيىب شولاردان بىر كالىكسىيى ياساۋ ھەۋەسى.

يەدەشكە؛ 2) ئىسكى گرىكلەردە 25 كىلاگرام چاماسىدا ئاورلىق ئولچەۋى.

Талантливый تالانتلىۋى تالانتلى كىشى، قابىلىيەتلى كىشى.

Такт تاكت (نېم، فر، لات) ھەر ئىشنىڭ ئاخىرن ئويلاپ جا-يىنا قاراپ ئىشلى بلو ئۇستالىغى، كىشلەر بلە قاتئشا بلو ئۇستالىغى، دۇنيادا تۇرا بلو ئۇستالىغى.

Тактичный تاكتىچىنى تاكتلى كىشى، تاكت بويىنچا ئىش لەنگەن ئىش.

Ревизионизм رېۋىزىيانىزم (لات، فر) ھەر ئىشنىڭ سەبەب ۋە نىزاملارن تىكشىرۇنى تىلەۋ تايىغەتتى.

Риск رىسك (فر) تىلەنگەنچە بولب چىماۋ ئىجتىمالى بولغان ئىشكە پاتىرايپ كىرئىشۋ..

Патриотизм پاترىپاتىزم (فر، نېم، لات) ۋا تانپەر ۋەرلىك؛ پۇرت ۋە ئۆلكەنى سۇيىب شونىڭ فايناسىنا تىرئىشۋ تايىغەتتى.

Ностальгия ناستالىگىيى (گر) تۇعان ئوسكەن يىرنى ساعىنو ھېسسى.

Интерес ئىنتېرىس (فر) بلەسى كىلو ھەۋەسى؛ 2) قىزىقنىرلىق بولۇ؛ 3) مەنئەغەت، فايدا، تابش.

سەك، شونى، ئوررساڭ؛ ئاۋنزاڭ
نى ئەيتسە، قۇلاڭ شونى ئىشتر.
Репутация (Реноме) رېپوتات
سىيى (لات)

بىر كىشى (يا نەرسە) ھەققىدا ھالق
كوڭلىدە جىيىلغان غۇمومى فېكر؛
كىشىنىڭ ھالق ئاراسىداغى ياھشى
يا يامان دانى؛ مەشھورلىك، شۆھرەت.
بىر بىر سىنە قارشى ھۇلقار.

Альтруизм (Туизм) ئالتروپىزم
(فر)
ئوز فايداسىدىن ئارتق باشقا
كىشى فايداسىن تلو، كىشى فايداسى
ئۇچن ئوز فايداسىن تىشلارلىق دەرە.
جەدە بولو (مۇواسات).

Эгоизм ئىگايىزم (لات)
ئوز فايداسىن غنا ئويلاو، كىشى
ئۇچن قايتىرا بلمەو، ئوز فايداسى
ئۇچن باشقالارغا زارار ئىتو تايى
ھەتتى.

Филантропия (گر) فىلانتروپىيى
كىشى سۇيو؛ كىشىگە مەرھە.
مەتلى بولو، يارلىنلارغا ھەم ئاورولارغا
ياردەم ئىتونى سۇيو، باشقالارغا
بولشلىق ئىتودەن لەززەت تايو.

Мизантропия (گر) مىزانتروپىيى
كىشىلەرنى ياراتماو، ھالقنى
دۇشمان كوروو.

Некрофобия (گر) نېكروفاوبىيى
ئولودەن ھەم ئولكلەردىن قورقو
قايىھەتتى.

Демонифобия (گر) دېمىنفاوبىيى
پەرى - جىدەن قورقو تايىھەتتى،
قاراڭغۇلىقىدا جىن بولر دىب قورقو.

Англomanия (ئىك، گر) ئانگولامانىيى
ئىنگىلىزلەرنى ئارتق ياراتو، ئا.
لارغا ئۇشارغا، تىرشو.

Галломания (گر) گاللامانىيى (لات، گر)
فرانسوزلارنى ئارتق ياراتب ئا.
لارنىڭ غادەتلەرنى ئارتق كوڭل قوبو.

Идеализация ئىدىيالىزاتسىيى
(گر)
بىر كىشى، بىر نەرسە، ھال يا وا.
قايىھەتتى واقىدەگى ياھشىلىقىدىن
ئارتق ياھشى ۋە فايدالى دىب بىلو،
بىر نەرسەگە چاماسىدىن ئارتق ئىھلاس
قويو.

Идеализировать
بىر نەرسەنى واقىدەغى ناچارلىق
ۋە كىمچىلىكىگىنە قارامىچى كوڭلە
ياھشى، تولى ئىتبى فاراز قلو.

Максима (лат) ماكسىمى
كىشىنىڭ ئوزىنە قىلغا تىيش يا
قىلماسقا تىيش دىب قەرار بىرب
قويغان قايدەلەرنى؛ (2) قىسقارتىب
ئەيتلىگەن ئەھلاقى قايدە: نى چەچ.

ياكا چققان مودى وه تهرتيبيلهرنى ياراتماو تابعهتى.

Ксениманія (گر) كسينامانييى چيىت دوسلعهى؛ چيىت ييرلهرنك حالقن دا، عادهتلهرن ده، نهرسه لهرن ده ياراتو، چيىتلهرگه چاماسندان ئارتق مۇسهللهم بولو تابعهتى.

Ксенофобия (گر) كسينافوبييى چيىت دۇشمانسلعهى؛ چيىت ييرلهرنك حالقن دا، عۇرف وه عادم تلهرن ده ياراتماو تابعهتى.

Гинекомания (گر) گينيكامانييى حاتن شالق؛ ئيرلهرنك حاتن قزعا ئارتق مەحبەبەت قوللارنى.

Мизогения (گر) ميزاگينييى ئيرلهرنك حاتن قزنى ياراتماو تابعهتلهرنى.

Андромания (Нимфомания) ئاندئرامانييى (گر) حاتنلارنك ئيرلهرنى ئارتق ياراتولارنى، ئيرسهكلك.

Андрофобия (Мизандрия) ئاندئرافوبييى (گر) حاتنلارنك ئير زاتن ياراتماو تابعهتلهرنى.

Героизм (گر) گيراييزم شۇ جاغات، باترلىق، قورقماس سزلىق؛ بر ياحشى ئشنى بولدئرو، ئويى بله حهتهر ئشلهرگه باترچئلىق قلو تابعهتى.

Трусость (رو) تروسست قورقاقلىق، جۇبنلك؛ حهتهر بولماعان ئشلهردهن ده قورقو تابعهتى.

Бонтон (فر) بونتون ئهده بللك؛ ههر مهجاسده ئوزن كيشلى تۇتا بلو، عۇرفكهده ئهحلاققادا حيلافلىق قلماسقاترئشو تابعهتى.

Моветон (فر) ماؤيتون توپاسلىق، ئهده بسزلك؛ كشى بله قاتشقاندا مۇعاشههت ئهده بلرئنه حيلافلىق قلو، مهجلىس كورمهگه نك.

Модернизм (Неотеризм) ديرنيزم (فر) ياكاچئلىق؛ ئيسكى نهرسه، ئيسكى عادهتلهرنى ياراتمىچى ياكا چققان نهرسه وه مودئلارنى ياراتو تابعهتى.

Неофобия (گر) نيمافوبييى ئيسكىچئلك، قهديمچئلك؛ ئيسكى جۇلا وه عادهتلهرنى ياراتب

§ 26 ناچار حۇلق وه كيمچئلكلهر.

Грех (رو) گريخ ئهحلاقچا زۇلم وه جهبر، حۇقوقچا جينايهت وه دينلهرچه گۇناه

Дефект (لان) ديفيكت قۇسور، كيمچئلك، ياكعئشو، زارارلانو.

Фортель (Трюк) (فورتيل، بول، نيم) فارتيل
ئالدار ئۇچن ئۇستارو، ئۇستالىق
بله ئالداو؛ (2) شاق قاتدئرو ئۇچن
قلنعان عمهل.

Шантаж (شانناژ (فر)
فايدالانو ئۇچن قورقئتو، عهيب-
لەر كئنى كئشگه ياتورلەرگه ئەيتەم
ديب قورقئتب بر كئشئدن فايدالانو.

Интимидация ئىنتىمىداتسىيى
جانو، بر زارار قلو بله قورقئتو.

Фальш (فالش (نيم)
ئالداو، يالغانچىلىق، حەيلەكارلىق؛
(2) موزىكىدە، توننىڭ ياكەش چىعووئى.

Афера (ئافىورنى (فر)
كئشئلەرنى ئالداپ ئوزنى فايدا
ئىتو، ئويى بله بر ئش ئشلەو ھەم
شولاي ئشلەنگەن ئش. (Аферист)

Гешэфт گىشەفىت
(Гешэфтмахер)

وجدانغا حىيانەتلىق ئش؛
(2) سەود. گەرلەرنىڭ ئوز عۇرفلەرنى -
دە: ياراتلىق تۇرغان رەوشدە حىيا -
نەتلىق رەوشدە مۇعامەلە قىلولىرى.

Авантюра (نيم) ئاۋانتورنى (فر)
مال تابو ياكى دان چىعارو ئۇچن
بارب چىعووئى شىكىلى بولغان ئشكە
كرئشو. (Авантюрист)

Баратерия باراتىرىيى (ئىت)
ساتو ئالو حىسابلارنىدا حىيانەت

سانالا تۇرغان ئشلەر: كئشگه يا
حەيوانغا ئوساللىق وە زارار ئىتو.

Злорадство (رو) زلارادستئوئى
شەماتەت؛ باشقالارغا زارار وە
زىيان كىلوگه سۇيئنو.

Демонизм دىمىنانىزم
جن تابىعەتلىك؛ باشقالارنىڭ
ئازابلانووئىدىن لەززەت تابو تابىعەتتى؛
(2) جنلەرگه ئشانوچانلىق.

Зависть زاۋىست (رو)
حەسەد، كۇنچىلىك، كۇنلەشو؛
بر كئشنىڭ بەحتلىق حالىد، بولووئىدا
قايتىرو، ئوزىدەن ياشىراق حالىد،
بولغانلىقى ئۇچن بر كئشگە دۇشمان
بولو. گرىك فىلوسوفلارنىدىن كسىب
نافون: كۇنچىلىك دۇشمانلار ئارا -
سندا كوب بولمى، كوبرەك دوسلار
وە ياقىنلار ئاراسىدا بولا، دىگەن.

Завидовать زاۋىدئوئىت (رو)
عىبەتتا (عىبەت)، قزئعو؛ باشقا -
لارغا قاراپ ياشىق بولغا قزئعو.
قزئىلغان كئشگە دۇشمان بوللىق
رەوشدە قزئعو عىبتالىقدان چىعب
كۇنچىلىك بولب كىتە. ياشىقلىقنىڭ
باشقا بر كئشئدە بولماون تىلەو كۇن
چىلىك بولا، ئوزىدە بولوون تىلەو
قزئعو بولا.

دىن ئوزى ئۇيرەنگەنچە قىلغۇچى ياد
راتو، ئىشنىڭ مەقسودىنا قارامىچى
قىلغۇچى رەھبەر ئىكەن ئەھمىيەت بىر.
(Педант)

دىللىتانتىزم (ئىت) **Диллетантизм**
تۇبلى مەلۇماتى بولماغان كىشى
نىڭ فەن يا ھۇنەرلەر بلە شۇغىللىنىش
ياراتو تايىغەن؛ ئوزى ئەھل بولما-
غان ئىشلەرگە قاتنىشىش ياراتو. (Дил-
летант)

پرافاناسىيە (لات) **Профанация**
ئوزنىڭ مەلۇماتى بولماغان ھالى
نەرسەلەرنى، عىلم وە ھۇنەرنى نادان
لىغى بويىچا حور وە تويىن كورب
سۇيىلەو.

پرافان (لات) **Профан**
بىر فەن يا ھۇنەردەن ھىچ خەبەرى
بولماغان كىشى؛ (2) بىر فەن يا ھۇنەر-
دەن بىك ئاز خەبەردار كىشى.

رىگورىزم (نېم، لات) **Ригоризм**
ھەر ئىش دە ئارتق نىچكەلەو؛ ياد-
شى خۇلقى بولب كورنىرگە
ترىش بىك واق ئىشلەرگە ئەھم-
مىيەت بىر. (ригорист)

گىلېرتىستىك (نېم) **Гелертерство**
بلگچ بولب كورنىرگە، ترىش،
بلگچلىك ساتو. (гелертер)

قلى، كىشى مالن ئوز مالى دىب ساتو؛
(2) كۆيمە باشلىقلارنىڭ كۆيمە يا
تۇيەلگەن مال حوجالارنىڭ ھىيائەت
قىلغۇچى.

مىستىفىكاسىيە (گر، لات) **Мистификация**
نەرسە ھەم ئىشكە ھىيائەت وە
ئالداو قاتنىش.

ئىنتىرىگى (فر) **Интрига**
بىر ئىشكە، شول ئىشنى چوۋالتو
، ئويى بلە قاتنىش؛ (2) ئىككى كىشى
ئاراسى بۇزو.

ئازارت (فر) **Азарт (задор)**
بىر نەرسەگە ئارتق كوكل قويو؛
(2) كىشىنى ئوزىنى سالدىرا تۇرغان
، ئۇتۇش ئويىنى؛ ئۇستالىق قاتنىشىچى
ئۇتۇلما يا ئۇتۇلما تۇرغان ، ئويى.

رونىنى (فر) **Рутина**
قەدىمچىلىك؛ ھەر ئىشنى ئىككە
ئۇيرەنگەن رەھبەر گىنە قىلغۇچى
ياراتو تايىغەن، تۇزەتو ھەم يىككە-
يتو تەرتىبلەرن ياراتماو تايىغەن.

(Рутинер) **Обскурантизм** ئابىسكورانتىزم
(لات)

عىلم وە فەن دۇشمانلىغى؛ فەن
ئوقو بلە خۇلقى بۇزۇلما دىب حالقنىڭ
نادان ، تۇروون تىلەو. (Обскурант)

پىدانتىزم (فر، ئىت) **Педантизм**
ئىشنىڭ نەتىجەسىنى قارامىچى ئىك-

بەختلىق ئىتەر ئۇچن توعان، عادەتەن،
ئىش زور بر كىشى دىب ساتاشووى.

Докторальность - دوكتورال -
(نست لات)

ئوز فيكرئنه ئارتق ئشانو،
فيكرئنه قارشى سۇيىلەوگە چدى
ئالمو.

Акротизм (ئاكروتىزم گر)

ھەر ئىشە برنچى دەره جەدە بولو
ھەو ھەسى. 2) عالەمنىڭ ئىك سوگەنى
(ئىككى) عالى سەبەبلەرن تىكشىرو.

Фанфаронада (فانفارنادى فر)
(родомонтада)

ماقتانچاقلىق، شاپرئنو؛ ئوز
ئوزن ماقتاو، ئوزندە بولماعان حال
لەر بلە ماقتانو. (фанфарон)

Ультраизм (ئولتئراىيزم لات)

ئىفرا ئچقىلىق؛ ھەر نەرسەو ھال
نىڭ ئىك ياحشى ھەم ئىك ئارتىن
تلەو تابىعەتە.

Экстремизм (ئىكستىرىمىزم فر)

بر ئىشنى ئارتق ئىفرات دەره جە-
سئە كىتىرب ئشلەونى ياراتو، ئىشنى
ئاقتق چىگنە كىتىررگە تىرىشو.
(экстремист)

Диатриба (دىياترىبى گر)

ئاچو بلە بر كىشنى ئارتىر
يامانلاو؛ 2) بر كىشنىڭ شەخسى عە-
يىلەرن قاتشىر سۇيىلەنگەن نۇتق.

Тенденция (تىندىنتسىيىنى پول،
نىم، لات)

تارتىم، مەيىل؛ ئوزى تەلگەن بر
دەوانى ئىسبات قىر ئۇچن ئوزئنه
فايدالى فاكىتلارنى عناسايلاو؛ ئوزئنه
زارارلى فاكىت وە دەيلىلەردەن يورى
كوز، يۇمو شىكىللى تارتىم؛ 2) بر
نەرسەگە ئاوتىشرا، تىرىشو؛ 3) بر
نەرسەنىڭ ئوزگەرە ئوزگەرە ئارتو يا
كىمو ياعئنا تابا بازووى. 1) -тенден-
циозный...

Эготизм (ئىگاتىزم لات)

ئوزئنه گنە، ئوز حاللەرنە گنە ئە-
ھەمىيەت بىرب سۇيىلەنو. Эготист

Фанаберия (فانابرىيا فر)
(надменность)

كىبىر، غۇرور، غۇجب؛ ئوزن
زور كورو، كىشنىڭ ئوزن باشقا
كىشئلەودەن ئارتق زور كورووى،
ھەوالئلق.

Форс (فورس فر)

ئۇلئسئماقتالانو، ئوزن زور
كورسەتب قلىنو؛ 2) كۇيەزلىك.

Мегаломания (مىگالامانىيى گر)

عادى بر كىشنىڭ ئوزن بىك
زور ئتاقلى كىشى دىب بلووى،
ئوزن ھەر ئش وە ھۇنەرگە ياراقلى
سانووى. (мегаломан)

Мессианизм (مىسىيانىزم يەھو)

كىشنىڭ ئوزن بۇتن دۇنياحلقن

Канцеляризм (лат) **кантسىيلەرىزم**
(бюрократизм)

مۇئەسسەسە ئىشلەرن تۇرلۇ دەۋە -
تەرلەرگە قات قات يازو ھەۋەسى؛
يازئىلب كىلگەن كەۋەزلەردە كىم -
چىنلىك تابو تابىعەتى.

Формализм (لات) **فارمالىزم** (نیم، فر،
проформа)

ئىشنىڭ نەتىجە سىننە قاراغاندا رەۋش
ۋە فورمىسىنى ئارتق ئەھمىيەت بىرۋ،
كەۋەزلەرنىڭ (يازولارنىڭ) نىزامىغا
خىلاڧ بولماغان كىچىنلىكلەرنى نەدە
بەيلەنرگە ھەم ئالارنى قەبول ئىتمەس -
كە تىرئىشو. (формалист)

Непотизм (لات) **نەپىياتىزم**

ئىش باشىداغى كىشىلەرنىڭ ئوز
قول ئاستىدا ئوز يىاقىلارن، نەسە -
دەشلەرن قوياغا تىرئىشولارنى.

Фаворитизм (نیم، فر،
لات)

تورەلەرنىڭ ئوز قول ئاستىداغى
ئورنلارغا ئوزلەرنى ياراتقان كىشە -
لەرنى ياراقلىق ياراقسىزلىغىدا قارامىچى
قويولارنى.

Сервизизм (لات) **سىرۋىلىزم**

تەمەللىق، تەبەئىيەت، مۇداھەنە؛
يالىمانو، يالىتقانلانو، دالقاۋقانلانو، تە -
لىنكە، تۇتو؛ بىر تورە يىبايىغا فايدا
ئۇمىدى بىلە قۇللىق كورسەتو؛ (2)
قۇللار فىكىرنە بولو.

Инсинуация (لات) **ئىنسىنوۋاتسىيە**
ئىغىتىرا، بۇھتان؛ بىر كىشىنىڭ

ھال ۋە ھەبەرن، ئول كىشىگە زام -
رارلۇ رەۋشە ئىتب ئوزگەرتىپ
سۇيلەو (تاراتو)؛ بىر كىشىنىڭ غەيب
ۋە كىچىنلىكلەرن سوز ئاراسىدا
كىنايە ۋە سوز جاينى بىلە ئاڭلاتو.

Денунциация (لات) **دەنۇنسىياتسىيە**
(донос)

سىيەايەت؛ يالا يابو؛ كىشىنى بىر
كىشىگە (تورەلەرگە) غەيبلى ئىتب
كورسەتو. (денунциатор)

Реванш (فر) **رەۋاننىش**

ئەجەت قايتارو، ئاچو ئالو،
(2) ئۇتۇرلغان ئاقچاننى ياكادان ئوي -
ناب كىرنى ئۇتارغا تىرئىشو.

Манкирование (نیم، فر)
مانكىرئۇۋىيە

ئۇسكە ئالغان ۋازىفەلەرنى كى -
رەگىچە ئوتەمەو، تىيىشلىق ھەم تەدە
كىچىنلىك قلو.

Абсентеизм (لات) **ئابسىنتىيىزم**

ھەمەت ئورنىدا ياكىگەش مەجە -
لىلەرنە بولماو، باررغا تىيىشلىق
مەجلىسلەرگە بارمى قالو، جەماعت
ئىشلەرنەن قاچو.

Бюромания (فر، گر) **بىورۇمانىيە**

ۋاق ئىشلەرنى تۇرلۇ دەفتەرلەرگە
يازىپ بىر زور مۇئەسسەسە ئىشلەرنى
شىكىللى تەرتىپ بىلە يۇرتبەنابلانو.

Оригинальничить ئارىگىنالىنىپ
(چت لات)

كشنگە ئىيەرمىچى ئوزى باشلاپ
ياگا بر ئش قلعرا ماتاشو.

Муссировать موسسىرۇۋات (فر،
نيم)

بر كشى يا بر نەرسەنى مافتاودا
ئارتدۇر يىبەرو، بر نەرسەگە تىپ
شندەن ئارتق ئەھەممىيەت بىرو.

Фамилярничать فامىلەرنىچت
(لات)

يات كشى ئالدىدا ئوزلەنىپ كىتپ
نەزاكەتسىز قلىنو؛ مۇعاشەرەت ئەدەم
بىنە خىلاف مۇعامەلە قلو.

Миньярдизм مىنياردىزم (فر)
زامان ئەدەبىي بلە قلىنودا ئارت-

دۇر يىبەرو.

Дендизм دىندىزم (ئىك)

كۆيەزلك؛ ماتور كىيننو ھەم
ماتور قلىننوي ياراتو. (денди)

Персифлировать پىرسىفلىرۇ-

ۋت (نيم، فر) (Персифляж)
تەھە كىكم، ئىستىھزا؛ مافتاعان
بولب كولو، ئالداپ مافتاو.

Скандализировать ئسكاندا-

لىزىرۇۋات (لات، فر)
قچقىرش، نيزاع ۋە عوچاچارو.
(Скандалист)

Демагогия دىماگوگىيىن (گر)
خالقنى ئوزئە قاراتو ھەم ئىيە-

Гипокритизм گىپۇكرىتىزم (گر)
رىيا، مۇرائىياق؛ ئالدار ئۇچن

ياخشى بولب كورنۇرگە تىرئشو.
(Гипокрит).

Компрометировать كۆمپىرۇ-
مىتىرۇۋات (فر)

بر كشىنىڭ عىبەلەرن سۇيلەپ
ئانڭ ئابردىن تۇشۇرگە تىرئشو،
بر كشىنىڭ عىبىن باشقالارغا ئاڭلاتىپ
ئاگا زارار ئىتو.

Дискредитировать دىسكرىدى-
تىرۇۋات (فر)

بر كشىنىڭ خالق ئاراسىدا ئشلا-
نچلىننن كىمئتو، بر مۇئەسسەسەنىڭ
دەرەجە ۋە مۇعتەبەرلىكىگن تۇشۇرە
تۇرغان ئش قلو.

Третировать تىرتىرۇۋات (فر، نيم)
(мальтретировать)

كشىگە ئىلتىفاتسىزلىق قلو، كشى-
نى توبەن كورب سۇيلەشو، سانلا-
ماو، واقستنو.

Шокировать شاكىرۇۋات (فر، نيم)
ئوزنىڭ قلىنئشى بلە كشىلەرنىڭ

كەيفىن بۇزو؛ ياقىنلارنى ئويات
كىتىرلىك ئشلەر ئشلو.

Парадировать پارادىرۇۋات (فر،
نيم)

كشىلەرنى شاق قلدنرو ئۇچن
قلىنو، رىيالانپ قلىنو. (2) پارادى-
ساب، ئوزو.

Onанизм (Мас-ئانانيزم (بەھو) -
турбация, ипсация)
تەورات بەيانچا ئونان ئىسىملىق
يىگت ئوزن ھەلاک قىلغان بۇزۇقلۇق؛
(تەكۈيىن، 38 باب، 9 جۈملە).

Садизм (мазоxизм) (فر)
دۇساد ھەم مازۇخ ئىسىملىق ھۇ-
ھەرريرلەرنىڭ رامانلارنىدا كورسە-
تلىگەن بۇزۇقلۇق: سۇيلىگەن كىشىنىڭ
ئازابىلانووندىن لەززەت تاپۇ؛ (2)
باشقالارنىڭ جەفالىنولارنىدان كەيفلەنۇ.

Эксцесс (فر)
ئىسروودە ھەم موتلىقدا ئىفرات
قلو، كۈب ئىسرو، كۈب موتلانۇ.

Конкубинат (لات)
كانكۈبىنات (لات)
ئۇيىناش، زىنا؛ يەشەن عاشىقلىق
مۇناسىبەتتە بولۇ.

Адюльтёр (فر)
ئادۇلتىر (فر)
ئىرنىڭ ئوز حاتىنىدىن باشقا حاتىن
بلە، حاتىننىڭ ئوز ئىرنىدەن باشقا كىشى
بلە عاشىقلىق مۇناسىبەتتە بولولارنى.

Проституция (لات)
پراستىتوتسىيى (لات)
فاحىشەلىك؛ حاتىن قىزنىڭ ئاقچا
ئۈچۈن ئىرلەر بلە مۇناسىبەتتە بولۇۋى.
(Проститутка)

تو ئۈچۈن يالغان سوزلەر سۇيلىھو،
يالغان سوز ۋە يالغان ۋەدەلەر سۇي-
لەب بىر ئورنىغا خالىق تارافىدىن ساي-
لانغا، تىرئىشو. (Демагог)

Кураж (فر)
كۈراژ
باتىرلىق، باتىرايو؛ (2) ئىورنىسىز
باتىرايو، باتىرايعان بولۇپ قلىنۇ.

Каприз (فر)
كاپرىز (فر)
ئىركەلەنۇ، ئوپكەلەپ كىرئىلەنۇ؛
كىشىگە قارشىلىق قىلو ئۈچۈن ئوزنى
تلمەگەن ئىشنى تلمەگەن بولۇپ قلو
يا ئوزنىڭ قىلاسى كىلە، ئۇرۇپ بىر
ئىشكە ئىركەلەنۇپ قارشۇ.

Гомосексуализм (گر)
گۇمىنسىكىسو-
ۋالىزم (گر)
ئىرنىڭ بىر ئىرگە، حاتىننىڭ بىر
حاتىغا عاشىق بولۇۋى.

Педерастия (گر)
پىدىراستىيى (گر)
ئىرنىڭ بىر ئىر بلە ئىرانك-حاتىنلىق
مۇناسىبەتتە بولۇۋى.

Трибация (ئىت)
تريباتسىيى (ئىت)
(Трибадизм)
حاتىننىڭ بىر حاتىن بلە ئىرانك -
حاتىنلىق مۇناسىبەتتە بولۇۋى.

27 § ناچار خۇلقلىق كىشىلەر نىڭ ئاتامالارى.

گرىكلەرچە چىتدەن كىلىگەن خالىق
ئىسىمى، كىلمىشەك.

Варвар (لات)
ۋارۋر (لات)
تەربىيە كورمەگەن ۋەھشى، تو-
پاس ھەم ئوسال كىشى؛ (2) ئىسكى

ئىككىنچى تۈرلۈك ئارتىكدا ئىككىنچى تۈرلۈك بولماق كىشى.

Сикофант (До- (گر) سىكوفانت (носчик)

سىغايەتچى، ئەلەكچى، چاۋوچى؛ كىشىلەرنىڭ بولغان ھەم بولماغان ھەم يىللەرنى ئورەلەرگە بەشتىن بىلدىرۈپ.

Сатрап (فار، لات) ساتراپ

ئوز تەلەگىن نىزامدان ئارتىق كورە تۇرغان تورە. ئىسكى ئىرانىلارنىڭ ويلايەت باشلىقلارنىڭ ئىسمىدىن ئالغان، ئالار قول ئاستىداغى خالقا نىزامغا قارامىچى جەبەر ۋە زۇلم قىلغانلار.

Узурпатор (لات) ئوزورپاتور

خاقى بولمى، تۇرۇپ بىر ئىشكە يا بىر خالققا تۇرلۇك ھەيلەلەر بىلە كۈچلەپ باش بولغا، تىرئوشچى، بايعورا، قوشتان.

Фрондер (فر) فراندور

قويغان نىزام ۋە تەرتىبلەرگە يارامغانلىقلارنى ئۇچىن توگىل، بارى تىڭ كىرنىك قىلو ئۇچىن گنە قارشى تۇرۇپ، كىشى فىكرىنە قارشى كىلىپ ئانى يالغانغا چىعارغا تىرئوشا تۇرغان كىرى كىشى، (مۇكايىر). 17 نچى عاسردا فرانسىيەدە بولغان بىر سىياسى پارتىيى ئىسمى بولغان «فروندى» دان ئالغان.

Вандал (لات) ۋاندال

مەدەنى نەرسەلەرنى بىتىرەرگە تىرئوشچى نادان كىشى. 445 دە رىم دەولەتن جىمىرگەن خالق ئىسمى.

Бандит (ئىت) باندىت

بول باسوچى، تالوچى، ياللان ب كىشى ئوتتۇروچى.

Аспид (گر) ئاسپىد

ھەيسەكار ئوسال كىشى؛ (2) ئا. عولنى جىلان؛ (3) مىنىراللاردان ئىس. لانتىنىڭ بىر تۇرى؛ يازو تاقىتىسى ياسالا تۇرغان تاش.

Апаш (فر) ئاپاش

سوقبىلى؛ (2) ئامىرىكىدە كوچى كىلوچىلەرگە قارشى تۇرغان بىر قەبىلە ئىسمى (ئاپاش).

Каморра (ئىت) كامورىرى

ئىتالىيەدە بايىلاردان خات بىلە قورقۇتۇپ ئاچا ئالا تۇرغان قاراقلارنىڭ يەشەن ئۇشماسى.

Пират (گر) پىرات

دىڭىزلەردە كۆيمەلەر بىلە قاچىپ يۇرۇپ ماللىنى كۆيمەلەرنى تالى تۇر. غان قاراقلار، قۇرسانلار.

Шүлер (پول، نىم) شولنر

كارتى ئويۇنىدا ئالداپ، ئۇتۇچى.

Лицемер (ئىتسىمىر) لىتسىمىر

مۇنافىق، ئىككى يۇزلىنى؛ ئالا.

Вивёр (ۋيۋيۋر (فر)
دۇنيادا ئوز راھەتى ئۇچن گنە
تۇرۇچى ئەرەم تالماق.

Бонвиван (Сибарит) بونۋيۋان (فر)
ۋان (فر)

راھەت، تىنچلىق ھەم سى بلەگنە
تۇرۇنچى ياراتۇچى، ئازغنا چىتىنلىك
ۋە ئوگايىزلىققا تۈزە ئامى تۇرغان
كىشى.

Филистер فيليستىر (نيم)

حالىق ۋە جەماعت ئۇچن قايعىرا
بىلمى تۇرغان فيكىرسىز ۋە مەلوماتسىز
كىشى، عادى ميشچان؛ (2) زىيالىي
فيكىرگە ئيرىشە ئالماعان كىشى؛ (3)
گيرمانىيەدە ئستودىنتلەرچە ئستو-
دىنت بولماعان كىشىلەرنىڭ غۇمومى
ئىسمى.

Растакуэр راستاكوئىر (فر)

يەشەن ناچار يوللاردان ئاقچا
تاۋب بايسىنماق تۇرا تۇرغان كىشى.

Транжир (мот, расточитель)

ترانژىر (فر، نيم)
ھۇسرىف؛ كىلەچەگى ئۇچن قايد
ھىرا بىلمى تۇرغان، قولنا كىرگەن
مالنى بوگىنگى كەيىنى ئۇچن تۇتۇپ
بىئىرە تۇرغان تۇتۇنقىز كىشى.

Фланёр فلانىر (فر)

غۇمۇن ئىشلەيمىچى بەيرەم ئىتىپ
ئوتكەررگە تىرۇشۇچى يالقاۋ كىشى.

Аррогант ئارراگانىت (فر)

ھاۋالى، غۇرورلىق، مۇتەكەببىر؛
ئوزن ئوزنى ئارتق زور كوروچى.
فانتازيۋر (گر، نيم)
Фантазёр
جىملىقوۋار؛ بولماۋ ئىجتىمالن
ئويلايمىچى بولماسلىق پلانلار قۇرو-
چى كىشى.

Фантаст فانتاست (گر، نيم)

حىيالىلانىب بولماسلىق ئىشلەرنى
بولدۇررەبۇتن كۇچى بلە تىرۇشۇچى.

Прожектёр پىراژىكتىۋر (لات، فر)

مەيدانغا چىقىمىسلىق، چىقىسادا فاير-
ئاسى بولماسلىق ئىشلەر ئويلاپ تاۋب
شولارنى بولدۇررە تىرۇشۇچى.

Фразёр فرازيۋر (فر)

مەغنىسىز ۋە نەتىجەسىز سوزلەرنى
ماتورلاب سۇيلىۋىچى.

Ренегат رىنىگات (لات، فر، نيم)

ھۇرتەد؛ دىن، فيكىر يا مەسلە-
گىندەن بىر فايدا ئۇچن كوچكەن
كىشى.

Дебошёр دىباشىر (فر)

تاۋش ۋە غەۋغا چىعاروچى؛ ئو-
رىنىز نىزاع، چىقىشۇش يا سوعىش
چىعاروچى.

Алармист ئالارمىست (فر)

حالىق ئاراسىدا قورقۇنچلىق ھە-
بەرلەر تاراتۇنچى ياراتا تۇرغان كىشى.

كشى ياردەمى ئارقاسىدا كوتەرلگەن
كشى.

Клеврет (گر) كليژريت
ناچار يولداشلار ئىيەرچىنى؛ (2)
ئشانچلى يولداش.

Ловелас (Сарданапал) لاۋىد-
لاس (ئىك)
حاتن قزئارتىدان كوب يۇروچى،
موت.

Сутенер (فر) سوتىنىۋر
ئاچقا ئالب ئىر، بولب حزمەت
ئىتوچى؛ فاحىش ئىر.

Чичисбей (ئىت) چىچىسى
كشى حاتىنى بلە يۇرونى يىگىلك
سانى تۇرغان، موت ئىر.

Урнинг (....) ئورنىنگ
ماتور ئىر بالالارنى قزلارغا ئۇ-
شاتىپ ياراتا تۇرغان كشى.

Кокетка (فر) كاكىتكى
كۈيەزلەنب ئىرلەرگە ياراتىلارغا
ترئشوچان حاتىن.

Кокотка (فر) كاكوتكى
تەن لەززەتئىنە بىرىنگەن ئۇياتسىز
موت حاتىن.

Метресса (فر) مېترېسىنى
سۈيەرگە، مەحبوبە؛ بر كشى
نىڭ يەشەن حاتىنى، بولب، تۇروچى
قز.

خانزا (عەر...) (**Ханжа** (Гипокрит)
مۇرائى، رىيالى؛ دىنلى، سوفى
بولب كورئىب فايدالانارغا، ترئ-
شوچى.

Сноб (ئىك) ئسنىوب
كىم سالىمى ياخشى بولسادا،
ئوزىدە كىمىلەرئىنە مۇوافىق مەنا
ۋە مەلومات بولماعان كشى.

Пшют (فر) پشوت
مودئىئارتق ئەھمىيەت بىروچى،
مودى بوينچاغنا قلىنارغا، ترئشوچى.

Петиметр (فر) پېتىمېتر
كۈيەز، قوپشى؛ ئوزن چام-
سندان ئارتق ئەدەبلى، مەلوماتلى
ھەم، ئۇلى كشى ئىتب كورسەترگە
ترئشا تۇرغان كشى.

Вагабунд (....) ۋاگابونت
دەرويش؛ ھامان تۇرا تۇرغان
ئورنى، حزمەتى بولماعان كشى.

Кунктатор (لات) كونكتاتور
سالپى، سرحانتى، جبئىگەن
سالما؛ ھەر ئىكە ئەكرن فوزعالوچى
يۇمشاق كشى.

Гурман (Обжора) (فر) گورمان
ئاشامساق؛ تەملى تاماق، كوب
ۋە تەملى ئاشاونى ياراتوچى.

Креатура (لات) كرىياتورى
ئوزنىڭ يارافلئى بولمى، تۇرب

دەرویش، بولب يۇروجى دىوانەسئمان
كشى.

Фофан (گر) فافان
بر قاتلى، ئاگىئرا.

Манияк (лат, گر) مانىياك
بر ئشكه ئارتق ئەھمىيەت بلە

بىرىنگەن كشى؛ قولندان كىلمى
تۇرب ياكا بر فەننى قانن، ياكا
ئەمەل تابقان، بولب ياكى ياكا بر
ماشىنا چعارام دىب يۇروجى يىكلچە.
رەك كشى.

Экспансивный ئىكسپانسىۋنى
(فر)

ئوزۇننىڭ حىسلەرن ساقلى ئالمى
تۇرغان بر قاتلى كشى؛ ئوزن تۇتا
بلمى تۇرغان كشى.

Скрупулезный ئىسكىرۇپولىۋىزنى
(پول, لات)

واقچل، ئارتق واقلاوچان،
يوقنى، كىرەكمەگەننى تىكشروچى
كشى.

Мессалина (ئىسم) مېسسالىننى
ازور ئاتاقلى كشىلەر بلە موتلانا

تۇرغان حاتن؛ ئلك رىم پاتشالارندان
كلاۋدى حاتننىڭ ئىسمى. ئول
شوندى ناچارلق بلە مەشهور بولغان.

Мегера (Фурия) (گر, لات)
مىگىرى (گر، (فۇرىيا)

حاتنغىزعا كىلشمى تۇرغان رەوش-
مە ئىرلەرچە قلننا تۇرغان ئىرداۋاي
حاتن؛ 2) گرىك مىفالوگىيىسىندە ئوچ
قايتارو تەرتىسنىڭ ئىسمى.

Проксенет پىراكىسنىت
(сводник)

پەزەوھەنك؛ ئىر بلە حاتن ئارا-
سندا يەشرن ياوچىلق قلوچى.

Психопат (گر) پىسخىنپات
ئوى وە فىكىرى ساتاشقان،
روحانى ئاوروائى كشى.

Идиот (گر) ئىدىيوت
سەفمىھ، ئەھمەق، دىوانە، يولەر،
قىلى، تىننەك.

Абдал (عەر...) ئابدال
قالادان قالاعا، ئاولىدان ئاولاعا

§ 28 حىساب ھەم جەبر ئاتاملارنىڭ مۇھىملىرى.

Конкретное число (имено-
ванное) كانكرىتتىننى چىسلو

نىندى نەرسەنىكى ئىكەنلىكى
ئەيتلەگەن سان: ئىكى ئات، ئوچ
مىتر شىكىللى.

Число (رو) چىسلو (رو)

سان، عەدەد؛ نەرسەلەرنىڭ
ئوزلەرنىڭ ھەم چاما وە تۇرلى
زوراقلارنىڭ ئىسەبى.

Нумер (номер) (نومير لات)
 نومور؛ بر نەرسەنىڭ سانى بويىنچا
 نىچەنچى ئىكەن كورسەتە تۇرغان
 سيفر: № 1 ...

Нумерация (نوميراتسييا لات)
 سانلارنى سيفرلار بلە دۇرس
 يازا ھەم يازغان سيفرلارنى دۇرس
 ئوقى بلو: 2) نومرلەر؛ نەرسەلەرگە
 نومر سانلارنى يازو.

Абстрактное число (отвлеченное) (ئابستىراكتتىن چىسلو)
 نىندى نەرسە سانى ئىكەننى
 ئەيتلمەگەن سان.

Дробное число (واقلانمالى سان، كەسر، سان)
 واتئەنى يارتى، چىرك، ئوندان بر...
 Целое число (بۇتن سان؛ واتلماعان سان)
 بر، ئىككى، ئۈچ...

Цифра (تسيفرى (عدر)
 سيفر، رەقەم؛ سان ھەرقلەرى، سانلارنىڭ يازوداعى بىلگىلەرى؛
 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10... ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰

Арабские цифры (عدر دې، سيفرى؛ ياۋروپاغا عدەرەبلەردەن ئالغان سيفرلار)
 1, 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100.

Римские цифры (رىملىكلەردەن قالغان سيفر، ساعت، سيفرى)
 I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII,
 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

L = 50, C = 100, D = 500, M = 1000,
 بو سيفر بلە 1927 نچى يىل M IM X X VII (7) (10) (100) (1000) رەمۇشنىدە يازۇلا.

Ноль (ноль) (نول (لات)
 سيفرلارنىڭ سانلارن، ئون ئۇلش ئارتد ئىرب كورسەتتۇرغان بىلگى: 0
 50... 10, 20, 30, 40, 2) يوقلىق، بتو، ھىچ: 273 دەرەجە سووق
 لىقدا ئىسسىك نول دەرەجەسىندە، يەنى يوقلىقدا بولا.

Миллион (مىللىيون (فر)
 1,000,000 مىللىيون؛ مڭ تابقر مڭ:

Миллиард (مىللىيارد (فر)
 1,000,000,000 مىللىيارد؛ مڭ تابقر مىللىيون:

Множитель (رو) منوژيتل
تا بقر لاج؛ 2 تابقر 5 ديگنده
گى 2 سانى.

Произведение پراييزوڤيدينيى (رو)
تابقر لاجو چعشى؛ 2 تابقر 5، با
رئسى 10 بولا ديگنده گى 10.

Дивизион ديوزييون (فر)
(Деление)
بولو، (ته قسيم)؛ بر ساننى بر
نيچه ئولشلهر گه بولگه چ مهر ئولشنىڭ
نيچه شهر، بولب چقانن بلو عمهلى؛
10 : 2 = 5.

Делимое ديليمويى (رو)
بولنگچ؛ بولئنه تورعان سان؛
10 نى 2 گه بولگه چ بيشهر بولا
ديگنده گى 10 سانى.

Делитель ديليتل (رو)
بولگچ؛ 10 نى 2 گه بولگه چ
ديگنده گى 2 سانى.

Частное (Пай) چاستنويى (رو)
ئولش، (چيسسا) بولو چعشى؛
10 نى 2 گه بولگه چ بيشهر بولا،
ديگنده گى 5 سانى.

Остаток ئاستاتك (رو)
قالدق، (كه سر)؛ بولنگنده ن
ئارتب قالعان سان؛ 25 نى دورتكه
بولگه چ ئارتب قالعان بر سانى شيكللى.

Плюс پلوس (لات)
قوشو بيلگىسى، جيو تا، عاسى؛
+ : 2 + 3 = 5.

Сустракция سوستراكتسيينى (فر)
(Вычитание)
كىممتو، تاشلاو (ته فريق)؛ بر
ساننىڭ بر ئازن كىمتهكچ نيچه گه
قالعانن بلو عمهلى؛ 8 - 5 = 3.

Вычитаемое ويچيتايمويى (رو)
كىمتهكچ؛ بر سانان كىممتا -
گهن سان.

Уменьшаемое ئومينشاييمويى (رو)
كىممتكچ؛ ئوزندن بر سان
كىممتلگهن سان.

Разность رازنست (رو)
ئايرما؛ كىممتلگهن ساننىڭ
قالدئعى.

Минус مينوس (لات)
كىممتوبيلگىسى؛ - : 3 - 5 = 2.

Мультипликация مولتپليكات -
(Умножение) سيينى (فر)
تابقر لاجو، (زارب)؛ بر ساننى
ئىكنچى سان ساننچا كونه يتكچ
بارئسى نيچه، بولب چقانن بلو
عمهلى؛ 2 × 5 = 10.

Множимое منوژيمويى (رو)
تابقر لاجو؛ كونه يتلله تورعان
سان؛ 2 تابقر 5 ديگنده گى 5 سانى.

تۇرغان كېسەگى: توغزعا قاراغاندا
ئىككى شىكىللى: توغز ئىككىگە بولنسا،
ھەر ئۇلۇشى دورتەر بولادا برەو ئار-
تب قالا.

Абакүс (گر) ئاباكوس
ئىككى گرىكلەرنىڭ حساب
عمەللەرى يازا تۇرغان تاقىنلارنى.

Арифмограф (Арифмометр)
ئارىفمىگرافى (گر)

حساب عمەللەرن قىلا تۇرغان
ماشىنا. بوماشىنا تەلەنگەن سانلارنى
برگە قوشقاچ نېچە بولغانلارن دا،
برسن برسنەن كىمتكەچ نېچەگە
قالغان دا، بر برسى بىلە تابقرلاعاچ
بارئسى نېچە بولغان دا ھەم بر برسنە
بولگەچ ھەر ئۇلۇشى نېچەشەر بولب
چققانن دا سيفرلار بىلەن دۇرس
كورسەتە.

Алгорифм (گر) ئالگارىفم
حساب عمەللەرى بىلە حساب
چعارو.

Логарифм (گر) لاگارىفم
ئىككى سان ئاراسىنداغى مۇناسە-
بەتنى ئاڭلاتا تۇرغان سان: 81 بىلە
3 سانلارنى ئاراسىنداغى لاگارىفم
4، چۇنكى 3 نى ئوزى بىلە تابقرلاعاچ
9، ئانى 3كە تابقرلاعاچ 27، ئانى تاغى
3 كە تابقرلاعاچ بارسى 81 بولب چعا.

Дрoбь (رو) چىزوب
واقلانما (كەسر): بر بۇتنىڭ
تىگىز كېسەكلەرن ئاڭلاتا تۇرغان
سان: يارتى، ئۇچدەن بر، چىرك
شىكىللى: $1/2, 1/3, 1/4, 1/5, 1/6,$
 $1/7, 1/8, 1/9, 1/10$

Числитель (رو) چىسىلتىل
واقلانما، سيفرۇنىڭ سزق ئۇس-
تىنە يازلغانى: $1/2$ *

Знаменатель (رو) ئىزنامىناتل
واقلانما، سيفرۇنىڭ سزق ئاستىنا
يازلغانى $1/2$ ، مەحرەج.

Промиль (لات) پرومىل
مكەن بر، بر ساننىڭ مكەن
بر ئۇلۇشى. بىلگىسى:
 $\frac{5}{1000} = 5 \text{ ‰} : 0 \text{ ‰}$

Процент (لات، نىم) پروانسىنت
پراسىمنت؛ فائىمىز؛ بر ساننىڭ
يۇزدەن بر ئۇلۇشى: $\frac{5}{100} = 5 \text{ ‰}$
تاتارستاندا ئوقى يازا بلوچىلەر 60 ‰
دېگەن سوز - ھەريۇز كىشنىڭ ئالتە -
مىشى ئوقى يازا بىلە دېگەن سوز.

Аликвoт (لات) ئالىكۋوود
بر ساننىڭ قالدقسز بولننە ئالرق
كېسەگى: توغزعا قاراغاندا ئۇچ
شىكىللى: توغز ئۇچكە بولنسا، ھەر
ئۇلۇشى ئۇچەر بولا، قالدغى بولمى.

Аликвант (لات) ئالىكۋانت
بر ساننىڭ قالدقسز بولننە ئالمى

برچامادا بولاتۇرغان ئورتاق كېسەك؛
(3) سىياسەتدە نىزاملارنى تامىرىندان
ئوزگەرتىۋالغاندا بولغان كىشى.

Икс, ئىكس (لات)
كس ئاۋازلىق X ھەرفى؛ ماتېماتىكىدا

مەمەلۇم بولمىغان سانلارنىڭ (زور-
لىقلارنىڭ) بىرىچىسىنىڭ (بىلىگۈسى)
تامىسى ئېتىپ يۇرتىلە تۇرغان ھەرف.

Игрек ئىگرېك (گر)
Й ئاۋازلىق y ھەرفى؛ ماتېماتىكا

كۈندە مەمەلۇم بولمىغان سانلارنىڭ
ئىككىچىسىنىڭ تامىسى ئېتىپ يۇرتىلە
تۇرغان ھەرف.

Зет زېت (...)
(ذ) ز ئاۋازلىق Z ھەرفى مەمەلۇم

بولمىغان سانلارنىڭ ئۈچىنچىسىنىڭ
تامىسى ئېتىپ يۇرتىلە تۇرغان
ھەرف. مەمەلۇم بولمىغان سانلار
ئۈچىن ئارتقاندا لاتىن ئەلىفباسىنىڭ
باشقالىرى بىلەن كۆرسەتىلەر.

Уравнение ئوراۋنىيىنى (رو)
تىگىزىلمە، مۇعادىلە؛ ھېساب

ۋە جەبىر ەمەللەردە زورلىقلارنىڭ بىر
بىرى بىلەن تىگىزىلگەن كۆرسەتۈم
شۇل تىگىزىلگەن ئاڭلاتا. تۇرغان

يازۇ: $x = \frac{30}{2\frac{1}{2}} = 12$ ؛
 $2x + \frac{1}{2}x = 30$ بۇ تىگىز-
لمە x نىڭ 12 ساندىن عىبارەت
ئىكەن ئاڭلاتا.

Коэффициент كائىففىتسىيىنىت
(لات)

تابقىرلىق؛ جەبىردە مەمەلۇم بولمى-
غان سانلارنىڭ نىچە قات ئېتىپ ئالدى-
غانلىقلارنى كۆرسەتە تۇرغان، سىفىر:
(x 5) دىگەندەگى 5 ساننى شىكىللى؛
(2) نەرسەنىڭ ئالدىنىڭ ئاۋۇشۇۋاتىنىڭ
سىفىر بىلەن كۆرسەتۈلە تۇرغان دەرى-
جەسى؛ مەسەلەن، فىزىكىدا سودا
ئىزىلە تۇرغان ماددەلەرنىڭ ئىزىلمە-
لەرنى، تويىپ تاعىدا ئىزىلمەس حالگە
يېتىكەچ ئىزىلگەن قەدەر ئىسنىڭ بۇتىن
ئىزىلمەگە قاراغانداغى پراسىنىتى:
تۇزنىڭ سودا ئىزىلۈ كائىففىتسىيىنى
تى 39، چۈنكى تۇز ئىزىلمەسنىڭ
39 ئۇلۇشى قەدەر بولۇپ يېتىكەچ
تاعىدا ئىزىلمە، ئىزىلمە باشلى.

Корень كورىن (رو)
تامىر، جەزىر؛ ئوزۇنە ئوزۇ بىر

يا بىر نىچە مەرتەبە تابقىرلانىپ ئىككىنچى
بىر ساننى توتۇرا تۇرغان سان: 4 نىڭ
2 نچى دەرىجەدەگى تامىرى 2، چۈن-
كى 2 ئوزۇنە تابقىرلانىچ 4 ھاسىل
بولۇ؛ 9 نىڭ تامىرى 3، 27 نىڭ 3 نچى
دەرىجەدەگى تامىرى 3.

Радикал رادىكال (لات)
جەبىر فەندە بىر ساننىڭ تامىرى

ئالغۇ تامىسى: $(\sqrt{2})$ كىمىيادا بىر
نىچە كىمىيە قوشمالارنىڭ ھەرىسىدە

Полином (многочлен) پالينوم (گر)

كوب كيمسە كلىنى؛ جەبەرەمەللە-
رىندە خەرفلەر بىلە كورسەتلگەن
زورلىقلارنىڭ ئىككى كيمسە كىدەن
ئارتق بولغانى:

$$a - b + c - d, \quad 5a^2 - 7ab + 5b^2$$

Максимум (لات) ماكسىموم

بىر نەرسە ئۈچىن بىلگىنلەنگەن
سان ۋە چامانىڭ ئىڭ كوب چىگى.

Максимальный (لات) ماكسىمالنى

ئىڭ كوب چامالى، ئىڭ كوب
چىكىلى.

Минимум (لات) مينييوم

بىر نەرسە ئۈچىن بىلگىنلەنگەن
سان ۋە چامانىڭ ئىڭ ئاز چىگى.

Минимальный (لات) مينيىمالنى

ئىڭ ئاز چامالى، ئىڭ ئاز چىكىلى.

Децимальный (لات) ديتسىمالنى

، ئونلى، غەشىرى؛ ئون قاتلى.

Дудецимальный دوديتسىمالنى

، ئون ئىككىلى؛ دوژىنا چىسابى
شېكىللى، ئون ئورنىنا 12 يۇرتىلو؛
(2) 12 قاتلى.

ئارالارنىدا تىگىزلىك بولغان زور-

لىقلارنىڭ بىرسىنىڭ مېنوسلى كيمسە گن
تۇشۇرۇپ ئىككىچىسىنى شول چامادا

بىر پلوس ئارتۇرسا، تىگىزلىك ھامان
دەوام ئىيتە؛ ، بو غەمەلگە غەرەبچە

«جەبەر»، يەنى تۇگەللەو دىلەر. ئارا-
لارنىدا تىگىزلىك بولغان زورلىقلارنىڭ

بىر بىرسىنى تىگىز كيمسە كلەرن تۇشۇرۇپ
قالدۇرسادا، تىگىزلىك دەوام ئىيتە؛

، بو غەمەلگە غەرەبچە «مۇقابىلە» دىلەر.
ئالگىبىر ئىڭ غەرەبچە جەبەر ۋە مۇقا-

بىلە عىلمى دىب ئاتالوووى شول
سوزلەر بويىنچا بولغان.

Монóm (одночлен) مانوم (گر)

بىر كيمسە كلىنى؛ جەبەرەمەللەرىندە
خەرف بىلەن كورسەتلگەن زورلىقنىڭ

قوشو ھەم كىمىتو غەمەللەرى قاتشما-
غانى: $12^{-1} \cdot 4a^2b^3$

Биноm (двучлен) بىنوم (لات، گر)

ئىككى كيمسە كلىنى؛ بىر كيمسە كلىنى
ئىككى زورلىقنىڭ قوشو بىا كىمىتو

بىلگىنلەرى بىلە قوشالغانى:
 $a+b ; 4a^2b^3-c$

§ 29 تۇرلى ئولچەو ۋە چامالار.

Метр (گر، لات، فر) مېتر

بىر شارنىڭ قىرشاۋىنىڭ قىرغى
مىلىيوندىن بىر ئۇلۇشى ئۇزۇنلۇغىدىن

Метрология (گر) مېترالوگىيى

تۇرلى ئولچەو ۋە چامالار تورۇ-
سىنداعى مەلومات.

Стер (ئىستىر (فر) كۈلەم مېتىر؛ بويىدا، ئارقىلىق سىدا، بېيىكىلىكىدە بىر مېتىر ئۈزۈن-لىغىدا بولغان كۈلەم ۋە گەۋدە.

Мириаcтёр (مىرېياستىر (گر، فر) ئون مىڭ ئىستىر.

Грамм (گرام (فر، گر) كۈلەملىرى بىر سانتىمېتىر ساق، سوئا-ورلىغىدىن عىبارەت، چىرك مېسقال چاماسىدا ئاورلىق ئولچەۋى، مېتىر سېستېمىسى بويىچە ياسالغان ئاورلىق ئولچەۋەرلىرىنىڭ نىگىزى.

Декаграмм (دىكاگرام (گر، فر) ئون گرام ئاورلىغى.

Гектограмм (گېكتاگرام (گر، فر) يۈز گرام ئاورلىغى، $23 \frac{1}{10}$ مېسقال چاماسىدا ئاورلىق ئولچەۋى.

Килограмм (كىللاگرام (گر، فر) مىڭ گرام ئاورلىغى، ئىككى فاداق يارمىدىن $5 \frac{5}{8}$ مېسقال چاماسى كىم ئاورلىق ئولچەۋى، 16 كىللاگرام بىر پۈتۈن، $89 \frac{1}{4}$ مېسقال چاماسى كىمىد رەڭ. بىر فاداق 409 گرام، بىر پۈت 16 كىللاگرامدا 360 گرام.

Мириаграмм (مىرېياگرام (گر، فر) ئون مىڭ گرام.

Дециграмм (دېتسىگرام (لات، گر، فر) گرامنىڭ ئوندىن بىر ئولۇشى.

عىبارەت، بوي ئولچەۋى، 22،4976، يەنى $22 \frac{1}{10}$ ۋېرشوك چاماسىداغى ئۇزۇنلىق. بو ئولچەۋ باشدا فرانسىيەدە چىعارلىق، سوڭىدىن ئارشان ئورنىدا باشقا ئۆلكىلەردەدە قەبول ئىتىلىپ بەينەلىملىل عۇمومى ئولچەۋ بىرلىكى بولدى.

Декаметр (دىكامېتىر (گر) ئون مېتىر ئۇزۇنلىغى.

Гектометр (گېكتامېتىر (گر) يۈز مېتىر ئۇزۇنلىغى.

Километр (كىلامېتىر (گر) مىڭ مېتىر ئۇزۇنلىغىداغى چاقىرم؛

روسىيە چاقىرۇمىدىن (94 ئارشان) $31 \frac{3}{10}$ ساژىن كىم، $468 \frac{7}{10}$ ساژىن ئۇزۇنلىغىدا، بوي ئولچەۋى.

Мириаметр (مىرېيامېتىر (گر) ئون مىڭ مېتىر؛ ئون چاقىرم چاماسىدا بول ئولچەۋى.

Дециметр (دېتسىمېتىر (لات، گر) مېتىرنىڭ ئوندىن بىر ئولۇشى.

Сантиметр (سانتىمېتىر (فر، گر) مېتىرنىڭ يۈزدەن بىر ئولۇشى.

Миллиметр (مىللىمېتىر (فر، لات، گر) مېتىرنىڭ مۇئەن بىر ئولۇشى.

Микро́н (Мик-роми́ллиметр) (مىكرون (گر) مېتىرنىڭ مىليوندىن بىر، مىللىمىي-

ترنىڭ مۇئەن بىر ئولۇشى.

Золотник (رو) زلاتنيك

مسقال؛ عەرەبلەرنىڭ مسقاللارنى

100 ئارپا ئاورلۇغىدىن عىبارەت بول-

غان، ئالتىن تەڭكەلەرنى باشدا بىر

مسقال بولغان، شول ئالتىن تەڭكە

ئاورلۇغىغا چامالاب روسلار مسقالغا

زلاتنيك دېگەنلەر.

Доля (رو) دولى

مسقالنىڭ 96 ئۇلشەن بىر ئۇلك

شى؛ (2) ئۇلش، پاي، حىسسا.

Лот (نيم) لوت

ئۈچ مسقال ئاورلۇغىدا ئاورلق

ئولچەۋى.

Фунт (نيم) فونت

قاداق؛ 96 مسقال ئاورلۇغىدا

ئاورلق ئولچەۋى.

Пуд (رو) پود

پۇت؛ فرق قاداقدان عىبارەت

ئاورلق ئولچەۋى.

Батман (تۈركى) باتمان

ئىككى پۇت چاماسىدا ئاورلق

ئولچەۋى؛ (2) بۇچارادا يېنى پۇتدا

32 قاداق بىر باتمانغا سانالا؛ (3) دورت

توبال، سىيشلى قاپچى.

Берковец (ئيت) بىر كۇۋىتىس

ئون پۇت ئاورلۇغىدا ئاورلق

ئولچەۋى.

Карат (عەر) كارات

205 مىللىگرام؛ ئالتىن دولى،

يەنى مسقالنىڭ 16 دان بىر ئۇلشنى

Сантиграмм (فر، گر) سانتىگرام

گرامنىڭ يۈزدەن بىر ئۇلشنى.

Миллиграмм (گر، فر) مىللىگرام

گرامنىڭ مئكەن بىر ئۇلشنى،

Литр (فر) لىتر

بىر كۈلەم دىتسىمىتر، كۈلەم مې-

ترنىڭ مئكەن بىر ئۇلشنى زورلۇغىدا،

بىر كېلاگرام ساق، سو، سىيشلى،

سىيىق ماددەلەر ئولچەۋى. $12\frac{1}{3}$ لىتر

20، پوتىلكى بولا. ياۋروپادان

كىلىگەن، زور شەلەرنىڭ كۈبىنى

بىر لىتر، سو سىيارلىق ساوتلاردان

عىبارەت.

Декалитр (گر، فر) دىكالىتر

ئون لىتر.

Гектолитр (گر، فر) گىكتالىتر

يۈز لىتر، سىگىز چىلەك چاماسى.

Килолитр (گر، فر) كىلالىتر

مىڭ لىتر، $81\frac{3}{10}$ چىلەك چاماسى.

Мириалитр (گر، فر) مىريالىتر

ئون مىڭ لىتر.

Центнер (لات، نيم) تسىنتنير

گىرمانىيەدە 50 كىلاگراملىق

ئاورلىق ئولچەۋى؛ ئانگلىيەدە 3

پۇتدا بىر قاداق چاماسىدا ئولچەۋ.

Либра (ئىس) لىبرى

ئىسپانىيەدە 460 گرام ۋە 115

مسقال ئاورلۇغىدا ئولچەۋ.

Мера (رو) مېرى
ئولچەمچاماسى، نىندى بولسادا،
بر ئولچەم.

Ведро (رو) ۋېدرو
چىلەك؛ ئوتز قاداق، سو كرش
لى ساوت، سىيق ماددەلەر ئولچەمى.

Кружка (رو) كروژكى
چىلەكنىڭ ئوندىن بر ئولۇشى،
ئۇچ قاداق، سو، سىيشلى ساوت.

Штоф (نېم) شتوف
چىلەكنىڭ سىگزدەن بر ئولۇشى.

Полуштоф (رو، نېم) پالوشتوف
شتوفنىڭ يارتىسى سىيارلىق
ئولچەم، بر چىلەككە 16 سىيا تۇر.
غان ئلىكى زامانداغى بوتىلكىلار.

Чарка (Кубок, шкалик)
چەرگە؛ چىلەكنىڭ يۇزدەن بر
ئولۇشى، بر ئستاكان، سو چاماسى
داغى ئولچەم.

Гарнец (رو) گارنىتس
3، 28 لىتر، سو كرشلى ساوت
ئولچەم.

Галлон (ئىك) گاللون
ئانگلىيەدە چىلەكنىڭ يۇزدەن
37 ئولۇشى كرشلى ساوت ئولچەم.

Фляга (نېم) فلەگى
چاپچاق؛ ئۇچ چىلەك، سو
كرشلى ئاغاچ كىسمەك.

ئاورلۇغدا قاش تاشلارنى ئولچەمى.
عەرەبلەرنىڭ قىراتى بېش-ئالتى ئارپا
ئاورلۇغدا بولغان، بودا، شول چامادا.

Унция (نېم، لات) ئونتسىيى
يىدى مىسال ئاورلۇغدا ئەپتىك
ئولچەمى.

Драхма (گر) درامىنى
بر، ئونتسىيىنىڭ چىرئىگى.

Гран (لات) گران
دراهمنىڭ 60 دان بر ئولۇشى؛
2) قاش تاشلارنى ئولچەمىدە كارا تىك
چىرئىگى.

Скрупул (پول، لات) مىسكىرەپول
20 گران ئاورلۇغدا ئاورلىق
ئولچەمى.

Ока (تۈرك) ئاكا
ئوقا؛ تۈركىيەدە $3 \frac{1}{8}$ قاداق
ئاورلۇغدا ئاورلىق ئولچەمى.

Тонна (نېم، فر، ئىك) توننى
تون؛ 1000 كىلاگرام ئاور-
لۇغى، بر كولىم مېتر سافى، سو

ئاورلۇغى؛ ئانگلىيەدە 62 پۇت،
فرانسىيەدە 61 پۇت چاماسىدان
عىبارەت يۈك ئولچەمى، كۈيە-
لەرگە سالغان ماللار، شونىڭ بلە
ئولچەنلەر، كۈيەلەردە نىچە تون
مال سىيارلىق بولو چاماسى بلە چا-
مالانلار.

Фут (ئىك) فوت، ساژينىڭ يىدىنىڭ بىر ئۇلۇشى، $30 \frac{1}{2}$ سانتىمىتىر.

Дюйм (گۈل) دويم، $2 \frac{1}{2}$ سانتىمىتىر ئۇزۇنلۇقىدا، بوى ئولچەۋى. فوتنىڭ 12 دەن بىر ئۇلۇشى، 14 دويم يارتى ئارشىن بولا.

Линия (لات) لىنىيى، دويمنىڭ ئوندىن بىر ئۇلۇشى.

Шаку (ياپ) شاكو، ياپونىيەدە يارتى ئارشىن چاماسىدا، بوى ئولچەۋى.

Стадия (گر) ئىستادىيىنى (گر) ئىلنىڭ گرىكلەرنىڭ 125 ئادىمىدا، عىبارەت يىر ئولچەۋلەرئى؛ 2 ئارتابارا تۇرغان حاللەرنىڭ ئارتودەرەجەلەرئى.

Ярд (ئىك) يارد، ئانگىلىيە ئارشىنى، 3 فوت يا 0.914 مېتىر ئۇزۇنلۇقىدا، بوى ئولا-چەۋى.

Ляхтер (ئىك) لاختىر، 6 فوتدا $11 \frac{1}{2}$ دويمىدەن عىبا-رەت دىڭگىز ساژىنى، مۇنىڭ بلە دىڭگىر قىرلارنىڭ تىرەنلىك چاماسى ئولچەنە.

Фурлонг (ئىك) فورلونگ، 220 يارد ئۇزۇنلۇقىدا، $94 \frac{1}{4}$ ساژىن چاماسىدا يىر ئولچەۋى.

Бочка (رو) بوچكى، مېچكە؛ قىر قىلەك كرىشلى ئىككى تۇبلى كىسمەك.

Четверик (رو) چىتۋېرىك، توپال؛ سىگىز كارنىتس، سېيش-لى ئۇرلىق ھەم، ئۇن ئولچەۋى.

Семерик (رو) سىمېرىك، يىدىن توپال؛ 15 چىلەك، سى-پىشلى ئۇرلىق ئولچەۋى.

Бушель (ئىك) بوشىل، ئانگىلىيەدە ئىككى چىلەك كرىشلى ئۇرلىق ئولچەۋى.

Вершок (رو) ۋېرشوك، $44 \frac{1}{2}$ مىللىمېتىر ئۇزۇنلۇقىدا، ئىلنىڭ روسىيەدە، بوى ئولچەۋى.

Пядень پىيەدىن، چىرك ئارشىن چاماسىدا، بوى ئولچەۋى؛ 2) بىر سۇيەم، يەنى باش بارماق باشى بلە كورسەتكىچ بارماق باشى ئاراسى. باش بارماق باشى بلە ئاتسىز بارماق باشى ئاراسى، بو سۇيەمدەن بىر دويم ئارتىق، ئول سۇيەم دىب ئاتالمى، قارشى دىب ئاتالا.

Аршин (تات، رو) ئارشىن، ئارشىن، گەز؛ 16 ۋېرشوكدەن عىبارەت، بوى ئولچەۋى.

Сажень (رو) ساژىن، قۇلاچ؛ 3 ئارشىندىن عىبارەت، بوى ئولچەۋى.

بارماق كىڭلىكى - ئالتى ئارپا كىڭلىكى
لىكى، ھەر ئارپا - ئالتى ئات قلى
كىڭلىكى.

Ар ئار
يۇز دورتكىل مېترلك مەيدان.

Гектар گىكتار (گر، فر)
يۇز ئار 10'000 دورتكىل مېتر؛
فرانسىيەدە 2197 دورتكىل ساۋىند
مان عىبارەت «دېسەتىنە».

Десятина دېسانىنى (رو)
روسىيەدە 2400 دورتكىل ساۋىند

مان عىبارەت يېر ئولچەۋى؛ نەرسە
لەرنىڭ ئوندىن بىر ئولشەرى، (عۇش).

Арк ئارك (ئىك)
ئانگلىيەدە 900 دورتكىل سا

ۋىنلىق يېر ئولچەۋى؛ فرانسىيەدە يار
تى دېسەتىنە چاماسىدا يېر ئولچەۋى.

Десть دېست (رو)
24 تاباق كەەز.

Стопа ئىستاپا (رو)
20 دېست، يەنى 480 تاباق

كەەز، ھەزەر، بو زاماندا سانارعا
ئوگىلىق ئۈچن ئىستاپانى بېشەر يۇز
تاباق ئىتە باشلادىلار.

Дюжина دوۋىنى (فر)
12 باش نەرسەنىڭ بارئسى:

كرانداش تۇرگەگى شىكىللى.

Верста ۋېرستا (رو، گول)

چاقىرم؛ 1'067 كىلامېتر، يەنى
كىلامېتردان 67 مېتر ئارتق، 500
ساۋىن ئۇزىلىقىدا، يول ئولچەۋى.

Миля مېلىنى (فر)

مېلى؛ تۇرلى ئۆلكەدە تۇرلى چا
مادا، يول ئولچەۋى؛ روسىيەدە 7،
گېرمانىيەدە 6'956؛ فرانسىيەدە
4'168، ئانگلىيەدە 1'509، دىگ
گزدە 1'79، شەرق ئۆلكەلەرنىدە 2
چاقىرم ئۇزىلىقىدا حىسابلانا. جۇعرا
فىيەدە گېرمانىيە مېلى، يەنى 6
چاقىرمدا 956 مېتر ئۇزىلىقى قەبول
ئىتىلگەن.

Лье ئلىۋ (لىيۋ) (فر)

فرانسىيەدە 4'445 مېتر يا
2084 ساۋىندىن عىبارەت دورت چاقىرم
چاماسىدا، يول ئولچەۋى.

Ли لى (قت)

قتايدا 274 ساۋىنلىق، يول ئول
چەۋى؛ 2) قتايدا چىرك تىيىنلىك ئور
تاسى تىشكىلى باقر ئاقچا.

Парсанг پارسانگ (فر)

فەرسەح، فەرسەنك؛ فارسىلاردا
6 چاقىرلىق ئارادان عىبارەت، يول
ئولچەۋى. ھەر فەرسەح - ئۈچ مېلى،
ھەر مېلى - ئۈچ مڭ زىراع، ھەر زى
راع - 32 بارماق كىڭلىكى، ھەر

ساعاتدە 45 مینوتدا 5 سیکونت.

Сутки (سوتكى (رو)

تەۈلك؛ بىر كۈن ئورتاسىدىن

ئىككىنچى كۈن ئورتاسىدا قەدەر يابىر

تۇن ئورتاسىدىن ئىككىنچى تۇن ئور-

تاسىدا قەدەر ئوتكەن ۋاقت چاقىلى

زامان.

Час (چاس (رو)

ساعات؛ تەۈلكنىڭ 24 دەن بىر

ئۇلۇشى.

Минута (مىنوتى (رو)

دەقىقە؛ بىر ساعت ۋاقتنىڭ 60

دان بىر ئۇلۇشى؛ (2) بىر ھەندەسەگرا-

دۇسىنىڭ 60 دان بىر ئۇلۇشى.

Секунда (سىكوندى (لات)

سىكونت، سالىيە؛ مىنوتنىڭ 60

دان بىر ئۇلۇشى.

Терция (تېرتسىيىن (لات)

سالىيە؛ بىر سىكونتنىڭ 60 دان

بىر ئۇلۇشى.

Момент (مامىنت (لات)

چاپىل؛ مەل، ئان؛ زامان كىسە

كلەرنىڭ بولىمەسلىك ئۇلۇشى؛ (2) بىر

مەسىئەلەنىڭ ئايۇرم بىر نۇقتاسى، بىر

ۋاقتىچە زاماننىڭ ئايۇرم بىر ئۇلۇشى.

Гросс (گروس (نیم)

12 دوژىنى، يەنى 144 باش

نەرسەنىڭ بارئىسى. گالاتىرىيى مالا-

لارنى تۇرگەكلەرنىڭ سانلارنىدا

يۇرتتە.

Градус (گرادس (لات)

بىر توگەرەك ئەيلەنەسنىڭ 360

دان بىر ئۇلۇشى. ھەندەسى پۇچماق-

لارنىڭ دەرىجەلەرنى دە پۇچماقنىڭ

ئۇچى بىر توگەرەكنىڭ ئورتالىغىدا

ئېتىب فاراز قىلىنىپ شوشى گرادس

بويىچا ئولچەنە.

Век (ۋىك (رو)

عاسر، قەرن؛ بىر ۋاقتىچە دەن

باشلىنىپ سانالغان يىللارنىڭ بىر بۇتىن

يۇزى. ۱۹۲۷ نچى يىل مىلادى

تارىخنىڭ 20 نچى عاسرى يىللارنى-

دىن. 1346 نچى ئىلى يىلى ھىجرى

تارىخنىڭ 14 نچى عاسرى يىللارنىدىن.

(2) قۇر، چۇر، دەور؛ زاماننىڭ بىر

نېچە يىللاردان عىبارەت مەلوم ۋاقت

ھەلەر بويىچا چىكلەنگەن ئۇلۇشى.

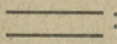
Год (گود (رۇ)

يىل؛ قۇياش يىلى 365 كۈندە

5 ساعاتدە 48 مېنوتدا $46 \frac{42}{100}$

سىكونت. ئىلى يىلى 354 كۈندە 8

§ 30 ھەندەسە ئىستىلاھلارى.

نى قەدەر سوزلسالاردا بىر برسى بىلە
ھىچ بىر تارافدا بىرگە قوشلماسلىق
رەوشدە يەنەشە سوزلغان سزقلارنىڭ
ھەر برسى:

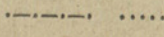
Перпендикуляр پىرپىندىكولەر
(لات)

ئورە سزق؛ بىر تورى سزققا
توب تورى ئورە كىلىب تۇرا تۇر.
غان سزق:

Спираль ئسپىرال (نیم، فر)
ئسپىرال، بۇرما سزق؛ بىر
نۇقتا يا تايافقا چۇرنالغان رەوشدە
سوزلغان سزق.

Зигзаг زىگزاگ (فر)
بىر نىچە تورۇسندان سىنغان رە-
وشدە سوزلغان سىنق سزق:

Пунктир پونكىتتىر (نیم، لات)
نۇقتالى سزق؛ نۇقتىلار تىز-
مى:

Угол ئوگۇل (رو)
پۇچماق زاويە؛ ئىككى تورى
سزق ئاراسىدا ئۇچلانىپ قالغان ئۇچ.

Прямой угол پىرەموى ئوگۇل (رو)
تورى پۇچماق؛ قىرت كىسل-
گەن پۇچماق:

Фигура فىگورى (لات)
شەكل، رەوش؛ (2) ياساسلىققا
تۇشۇرلگەن، ھەر قىيى سزقلار بىلە
چۇرنالغان رەسم؛ (3) مەجاز ۋە كىن-
يەنىڭ ئورتاق ئىسمى.

Точка ئوچكى (رو)
تۇرتكى، نۇقتا؛ ھەندەسى سزق-
لارنىڭ چىكىلەرى.

Линия لىنىي (لات)
سزق، حات؛ نۇقتىلار تىزمەسى،
ئاز بولغاندا ئىككى نۇقتىدان قوشۇ-
لموۋى ئويلىنىش بىر تارافقا تىباغىنا
ئولچەنە تۇرغان ھەندەسى زورلىق؛
(2) دويمىنىڭ ئوندىن بىر ئۇلىشى.

Вертикальная линия (لات)
ئاسما سزق؛ يوعارۇندان توبەن
تابا ئاسىلىپ تۇرغان رەوشدە گى، تو-
رى سزق، شاقولۇ سزق.

Горизонтальная л. گورىزانتال
نىيى (گر)

ياتما سزق، ئۇققى سزق؛
ھىچ بىر باشى كوتەرنىكىدە تۇشن
كىدە بولمىچى تىب تىگىز ياتقان
سزق.

Параллельная л. (گر)
يەنەشە سزق، مۇتەۋازى سزق؛

Октагон ئاكتاگون (گر)
 سىگىز پۇچماق، مۇسەممەن؛
 گز پۇچماقلى رەوش:

Декагон دىكاگون (گر)
 ئۈنپۇچماق، مۇعەششەر؛
 پۇچماقلى رەوش:

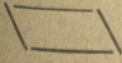
Додекагон دودىكاگون (گر)
 ئۈنۈنۈنپۇچماق؛
 پۇچماقلى رەوش:

Полигон پالىگون (گر)
 كوپپۇچماق؛
 كوبرەك پۇچماقلى رەوش.

Квадрат كۋادرات (لات)
 تورى دورتكىل، مۇرەببەع؛
 دورت قىرلى دا تيگىز ھەم دورت پۇچماقلى

Ромб رومب (گر)
 تورى بولغان دورت پۇچماقلى
 رەوش:

Ромб قىيىق دورتكىل؛ دورت قىرلى
 تيگىز ھەم يەنەشە بولسادا، پۇچماقلى
 رى، تورى بولغان دورت پۇچماقلى
 رەوش:

Ромбид رامبويد (گر)
 قارا قارشى تۇرغان قىرلى
 پۇچماقلىرى تيگىز بولسادا، قارا قارشى
 تۇرغان قىرلى ھەم پۇچماقلىرى تيگىز
 بولغان دورت پۇچماقلى:

Острый угол ئۈستۈرى، ئوگۇل (رو)
 قىسنىقى پۇچماق؛ تورى پۇچ-

ئان تارتراق پۇچماق:

Тупой угол تۈپۈى، ئوگۇل (رو)
 جەينكى پۇچماق؛ تورى پۇچ-
 ماقدان كىگرەك پۇچماق:

Биссектрисса بىسسېكىتريسسى
 (لات)

پۇچماق ئۇرتالىقى؛ بر پۇچ-
 ماقلى ئورتالى بولە تۇرغان
 سزق:

Треугольник تريبوگونلىك (رو)
 (Тригон)
 ئۇچپۇچماق، مۇسەلەس؛
 ئۇچ پۇچماقلى رەوش:

Тетрагон تىتراگون (گر)
 دورتپۇچماق؛ دورت پۇچماقلى
 رەوش:

Пентагон پىنتاگون (گر)
 بېشىپۇچماق، مۇحەممەس؛
 بېش پۇچماقلى رەوش:

Гексагон گىكساگون (گر)
 ئالتىپۇچماق، مۇسەددەس؛
 ئالتى پۇچماقلى رەوش:

Гептагон گىپناگون (گر)
 يىدپۇچماق، مۇسەببەع؛
 يىدى پۇچماقلى رەوش:

ئۇچپۇچماقنىڭ، تورى پۇچماقنى قارشى

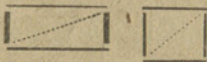
تۇرغان قىرئ:

Диагональ دېياگانال

دور تپۇچماقنىڭ قارا قارشى تۇر-

غان پۇچماقلارنى ئاراسىداغى ئارادا

فراز قىلغان سزق:

Дуга دوگا (رو)

جەيە، قەوس؛ دوغا وە جەيە رەوش-

لمى سزق:

Парабула پارا بولنى (گر)

جەينىكى جەيە؛ جەينىكى جەيە

رەوشلى كەكرى سزق.

Гипербола گىپىربولنى (گر)

قىسنىقى جەيە؛ قىسنىقى دوغا رە-

وشلى كەكرى سزق:

Круг كروگ (رو)

توگەرەك، دائىرە؛ تىب توگە-

رەك سزق قىلغان رەوش:

Овал ئاۋال (فر، لات)

ئۇزىنچا توگەرەك؛ يۇمراقاھەم

قىيار رەوشلى شەكل:

Эллипсис ئىللىپسىس (گر)

ئىللىپسىس؛ ئاۋالنىڭ قىيار رە-

وشلىنى؛ توگەرەك تاياقنى قىيقلاب

كىسودەن حاسىل بولغان ئۇزىنچا

توگەرەك. مۇندى توگەرەكنىڭ بويى

Прямоугольник پرەمۇئوگونلىك

ئۇزىنچىق، مۇستەتىل؛ دورت

پۇچماقنى دا، تورى بولسا دا، قارا قارشى

بولماق قىلارنى تىگىز بولماق

دور تپۇچماق:

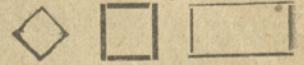
Параллелограмм پاراللىلنگرام

(گر، فر)

يەنەشە قىرلىق؛ قارا قارشى

تۇرغان قىلارنىڭ ھەر ئىككى پارنى

يەنەشە بولغان دور تپۇچماق:

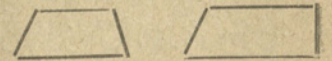

Трапедция تراپىتسىيىنى (نيم، فر، گر)

تاغانلىق، مۇنچە رىف؛ قارا قار-

شى تۇرغان قىلارنىڭ بىر پارنىغا

يەنەشە بولغان دور تپۇچماق:

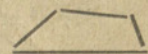

Трапециод تراپىدسويىد (نيم، فر، گر)

قىيىق، تاغانلىق؛ قارا قارشى

تۇرغان قىلارنىڭ ھىچ بىرى يەنەشە

سوزلماق دور تپۇچماق:

Катет كانىت (گر)

ئور، قىر؛ تورى پۇچماقنى ئۇچ-

پۇچماقنىڭ، تورى پۇچماقنىڭ قىرلا-

رنىڭ ھەر ئىككى قىرئ.

Гипотенуза گىپوتىنوزى (گر)

قارشى قىر؛ تورى پۇچماقنى

Сектор (سىكتور لات)

قىمىرچىق؛ توگەرەكنىڭ ئىككى رادىيوسى ئاراسىداغى كىسەگى: 2) بىر نەرسەنىڭ بىر بۆلۈكى، كىسەگى

Квadrант (كۋادرات لات)

توتەرەم؛ يۇمۇرئىنىڭ بىر چېرىنىڭدىن ئىبارەت سىكتور: 2) قۇياش، ئاي ۋە يۇلتۇزلارنىڭ ئۇققان قالدۇق دەرىجىلەرنى ئۆلچەپ تۇرغان قۇيال، (رۇبىغى مۇجەببە).

Хорда (خوردى لات، گر)

كوش ۋە تەر؛ توگەرەكنىڭ ئۈزەكىدىن ئۈزەلمەن سىزىق:

Ось (ئوس رو)

كوچەر، مېخوهر؛ يۇمۇرئى چېرىنىڭ ھەم باشقا ئىشلەپچىقىرىش نەرسەنىڭ ئۈزەكىدىن ئۈزەلمەن سىزىق:

Гемицикл (گېمىتسىكل گر)

توگەرەك سىزىقنىڭ يارتىسى، يارتى توگەرەك:

Сегмент (سىگمېنت لات)

توگەرەك كىسەگى؛ توگەرەكنىڭ كىرىشى بىلەن چېرىسىدىن ئاساس بولغان شەكىل:

Мениск (مېنىسك فر، گر)

ھىلالى؛ ئىككى توگەرەكنىڭ كىسىدىكى بولغان چېرىلەردىن ئاساس بولغان، ياكى تۇرغان ئاي رەشى شەكىل: 2) بىر يىغىن چىقىرىش، ئىككىنچى يىغىن بولغان توگەرەك پىيالا.

ئۈزىچە كوچەر دىيىپ، ئىككى (ئارقى مۇسب) قىسقا كوچەر دىيىپ، ھەر ئۈچۈننىڭ ئورتالىغى فوكوس دىيىپ ئاتالا: (. . .)

Эпицикл (گر) ئىپتىسېكل

ئۈزەگى بىر توگەرەكنىڭ ئىشلەپچىقىرىش تۈرى كىلىگەن توگەرەك:

Лемниската (...)

لىمىنىسكاتى سىگىزلى سىفرغا ئوخشاشلىق كەكرى سىزىق: 8

Эксцентрик (ئېكسسىنتىرىك)

(نېم، فر، لات) بىر توگەرەك ئىچىدە بولغان ئىككىنچى توگەرەكنىڭ ئايرىم ئۈزەكلىسى.

Центр (سىنتىر نېم، لات)

ئۈزەك، مەركەز، قىل ئورتالىق؛ توگەرەك شەكىل ھەم يۇمۇرئى جىسىمنىڭ قىل ئورتالىغىدا نۇقتا.

Диаметр (دىيامېتر گر)

قۇتۇر؛ توگەرەكنىڭ بىر ياندىن ئىككىنچى يانغا چاقىلى ئۈزەگىدىن ئۆتكەن تۈرى سىزىق:

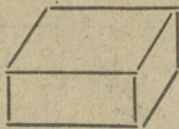
Радиус (رادىيوس لات)

نېمىسى قۇتۇر؛ توگەرەكنىڭ ئۈزەگىدىن قىرلار ئارقىلىق بولغان ئارا، دىيامېترنىڭ يارتىسى:

پاراللېلېپېد - **Параллелепипед**
پېد (گر)

يەنەشە ياقلى پرىزم، ئالتى ياقلى
ھەندەسى جىسىم:

گېپتايېدر (گر) **Гептаэдр**
يېدى ياقلى؛ يېدى ياقلى ھەندەسى جىسىم.

ئاكتايېدر (گر) **Октаэдр**
سىگىز ياقلى؛ سىگىز ياقلى ھەندەسى جىسىم.

دىكاېدر (گر) **Декаэдр**
ئون ياقلى؛ ئون ياقلى ھەندەسى جىسىم.

دودىكاېدر (گر) **Додекаэдр**
ئوئىكئىياقلى؛ ئون ئىككى ياقلى جىسىم.

پالىكاېدر (گر) **Поликаэдр**
كوبىياقلى؛ ئون ئىككىدىن كوبرەك ياقلى جىسىم.

كوب (لات) **Куб**
كوب، شاقماق، مۇكەدەب؛
فەننى قاموس 11.

پاۋىرەنست (رو) **Поверхность**
يۇز، سەتەھ، كىچىكلىك؛ بويى بلە ئىككى گنە بولغان رەوش.

قالقۇ يۇز، سەتەھنى مۇكەدەب؛
Выпуклая поверхность (رو)
قالقۇ تۇرغان بۇكرى كىچىكلىك.

باتىقۇ يۇز، ئىچكى كىچىكلىك،
Вогнутая поверхность (رو)
سەتەھنى مۇكەدەب؛ چۇقران تۇرا تۇرغان مەيدانچۇق.

پلوسكىست (رو) **Плоскость**
ياساسلىق، تىگىزلىك؛ سەتەھنى مۇستەھى؛ قالقۇدا چۇقرايبدا تۇرمى تۇرغان تىگىز يۇز.

تېلۇ (رو) **Тело**
جىسىم، گەودە؛ ئۇچ بويىلى يەنى بويىدا، ئىككى دە. قالقۇلغىدا بولغان ھەندەسى رەوش.

تېتراېدر (گر) **Тетраэдр**
دور تىياقلى؛ دورت ئۇچۇچ ماقلى ياقلى جىسىم:

پېنتايېدر (گر) **Пентаэдр**
بېشىياقلى؛ بېش ياقلى ھەندەسى جىسىم:

پيراميدى (گر) **Пирамида**
پيراميد، ئەھرام؛ نىگىزى
كوب پوچماق، ياقلارنى ئۇچپوچماق
بولغان قىرلى ئۇچلى ھەندەسى جىسىم:

كونوس (گر) **Конус**
كونوس، توگرەك، ئۇچ، ماد
روت؛ باشلى شىكەر رەوشلى ھەندەسى جىسىم:

ئسفيرى (گر، لات) **Сфера (Шар)**
شار، يۇمۇرى، كۇرە؛ توب
ر وشلى يۇب، يۇمۇرى جىسىم؛ (2)
عالم، تىرە، ئەيلەنە.

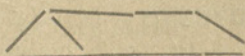
ئسفىرويىد (گر، لات) **Сфероид**
يۇمۇرئىمان؛ ئىللىپسنىڭ كچ
كنە كوچەرنى ئەيلەنەسندە ئەيلەنە
وندەن حاسىل بولغان، سوعان و
شالقان رەوشلى جىسىم، شەلجەمى.

ئىللىپسايىد (گر) **Эллипсоид**
ئىللىپسنىڭ، ئۇزىن كوچەرنى ئەپ
لەنەسندە ئەيلەنەنەندەن حاسىل بول
غان، قىيار رەوشلى جىسىم، خىيارى

ئالتى، تورى دورىكل ياقلى جىسىم:
تىگىز سىگىز پۇچماقلى شاقماق
شىكىللى.

رامبوئيدىر (گر) **Ромбоэдр**
ئالتى ياعى دا رومب بولغان جىسىم.

پىرىزمى (گر، لات) **Призма**
پىرىزمى؛ ئىككى نىگىز ياعى بر
بىرەننە پاراللىل بولغان كوب ياقلى
ھەندەسى جىسىم؛ قابىرغىلارنىڭ سانىنا
قاراب ئۇچ پۇچماقلى، دورى پۇچ
ماقلى پىرىزمىلەر بولا:

(2) فىزىكىدە پاراللىل ئىككى
ياسىلىقلى جىسىم؛ (3) ئوپتىكىدە،
ئۇچ پۇچماقلى ھەندەسى پىرىزمىنىڭ
ئوتە كورنە تۇرغانلارنى؛ قەندىل
بىزەگى ئىتب ياسالغان ئۇچ قىرلى
پىيالار شىكىللى.

تسىلىندىر (گر) **Цилиндр**
سىلىندىر، ئىسطوانە، باغانا؛
ئىككى باشى بر بىرەننە تىگىز توگە
رەك بورەنە ر وشلى ھەندەسى جىسىم:
(1)؛ (2) پار ماشىنلارنىدا پار
بۇكىنى ئىراجى بىرلى، شووب يۇرى
تۇرغان كۇبشە؛ (3) يەك پلوشىدەن
ھەندەسى سىلىندىر رەوشنىڭ ئىرلەر
ئۇچىن تىگىلگەن بىيك ئىشلەپە.

بولسا، ئارقۇنلىقى 50 مېتىردەن ئاز-
عنا كىمىرەك بولا.

Кубатура (كوباتورى (لات)

بر جىسىمنىڭ نىچە كوبدان عىبا-
رەت بولۇشى: مەسىلەن، بىر قۇم
كوشۇلۇشنىڭ نىچە كولەم مېتىر قۇمدان
عىبارەت بولۇشى.

Квадратура (كۋادراتورى (لات)

تورى دورتكىل بولماغان بىر يۈز
(وہ ياسىلىققا) تىگىز بولۇشى چامالانغان
تورى دورتكىل ئولچەو: بىر
ئۇزۇنچا ئۈستەلنىڭ كۋادراتورىسى بىر
مېتىر. 2) ئاينىڭ قۇياشدا 90 دەرىجە
پراقلانغان ۋاقتى، تەرىپى.

Курватура (كورۋاتورى (...)

كەكرىك ھەم قىيىقلىق چامالارى.
Ректификация رىكتىفىكاتسىيى (لات)

عالى ماتىماتىكىدە كەكرى سىزىق
لارنىڭ ئولچەسەلەرنى ئىنتىگرال
حېسابى بىلەن حېسابلاپ تابو؛ 2)
بىر قات قايناتىپ تەمىزلەنگەن سىيىق
ماددەنى ئىككىنچى قات تەمىزلەو.

Триангуляция تىرىيانگولەتسىيى (نېم، لات)

ئۇچپۇچماقلارنى يان ۋە پۇچماق
لارنىڭ بىر بىرىگە مۇناسىبەتلەرنى
بويىنچا چامالاب ئولچەو.

Гемисфера (گىمىسفىرى (گر، لات)
يارتى شار، يارتى يۇمىرى؛ يارتى
توب رەۋشلى جىسىم.

Параболоид پارابالويىد (گر)
پارا بولۇشنىڭ ئەيلەنۈشەن حاسىل
بولغان، چومەلە رەۋشلى جىسىم.

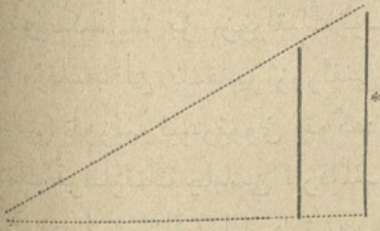
Гиперболоид گىپىربالويىد (گر)
(Колоид)
گىپىر بولۇشنىڭ ئەيلەنۈشەن حا-
سىل بولغان، بۇغل رەۋشلى جىسىم.

Функция فونكتسىيى (لات)
فونكسىيە؛ بىر زورلىقنىڭ ئو-
زۇنە مۇناسىبەتلى باشقا بىر زورلىقنى
(چامانى) ئوزۇنە ئىيەرتوۋى. توگە-
رەكنىڭ قوشاۋىشنىڭ چاماسى ئارقىلىق-
سىنىڭ (دىيامىتىرنىڭ) چاماسى ئىيە-
رتوۋى شىكىللى: توگەرەكنىڭ قوشاۋى
نى قەدەر زور بولسا، دىيامىتىرى دە-
شول نىسبەتدە زور بولا؛ كچكىنە
بولسا، كچكىنە بولا.

Лудольфово число (Пи)
توگەرەكنىڭ قوشاۋى بىلە دىيال-
مىتىرى ئاراسىداغى مۇناسىبەتنىڭ سا-
نى: 3,1415926536؛ بىر توگەرە-
كنىڭ دىيامىتىرى (ئارقىلىقى) 100
مېتىر بولسا، قوشاۋى 314 مېتىردەن
مېتىرنىڭ (0,15926536) ئولۇشى
چاماسىدا ئارتۇقراق بولا. بىر توگە-
رەك باكىنىڭ ئەيلەنەسى 157 مېتىر

نى ، تورى پۇچماققا ، توتىرو ئۇچن ئارتىدىرلغان ئۇستەمە پۇچماقنىڭ سىنوسى .

Тангенс (لات) تانگىنىس
بر پۇچماقنىڭ سىنوسى ئورە باس قان قىساستنىڭ ئۇچىدىان سىنوسقا پاراللىل بولب سىنوس ترەگەن قىسا سز ئىعى بلە تۇتاشقانىچى سوزلغان ، تو- رى سزق :

(2) بر توگرەككە تىيب ئوزغان سزق .

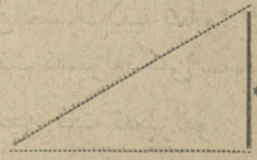
Котангенс (لات) كوتانگىنىس
ئۇستەمە تانگىنىس ؛ ئۇستەمە سىنوسقا پاراللىل ئىتب ئۇستەمە پۇچماقنىڭ ئۇچىدىان سىنوس ترە- گەن برىچى قىسا بلە قوشقانىچى سز- لغان ، تورى سزق :

Секанс (لات) سىكانس
بر پۇچماقنىڭ سىنوس ترەگەن قىساستنىڭ تانگىنىس بلە قوشلغانىچى سوزلغانى :

Проекция (Проекция)

پرايىكتسىيى (لات)
پرايىكسىيە ؛ بر نەرسەنىڭ رەسم وە سورەتن ياسىنىلققا (كەەزگە) تۇشۇرو ؛ جىسىمنىڭ ياتما سزقلارن كورسەتكەن رەسم «پىلان» دىب ئورە سزقلارن دا كورسەتكەن رەسم «فلساد» دىب ئاتالا ؛ (2) بر نۇقتانىڭ پرايىكسىيەسى ، شول نۇقتىدان بر ، تورى سزق يا بر ياسىنىلققا ئورە سوزلغان سزقنىڭ باسقان نۇقتا- سى . بر ، تورى سزقنىڭ پرايىكسىيە- يەسى ، شول سزقنىڭ ئىكى بلىشنداعى نۇقتالارنىڭ پرايىكسىيەلەرن قوشودان حاسىل بولغان سزق .

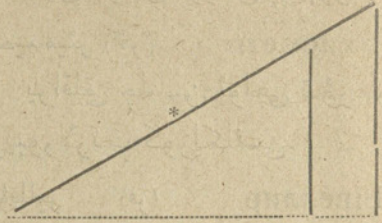
Синус (لات) سىنوس
ترەك ، جەيب ؛ بر پۇچماقنىڭ بر قىساستنىڭ (پۇچماق قارشىدا فاراز قىلغان جەيەنىڭ) ئۇچىدىان ئىكىنچى قىساستنا ترەك شىكىللى ، بولب ئورە باسقان ، تورى سزق :

(2) سىنوسنىڭ ئوزى ترەگەن قىساغا مۇناسىبەتلى دە سىنوس دىب ئاتالا .

Косинус (لات) كوسىنوس
ئۇستەمە سىنوس ؛ بر پۇچماق

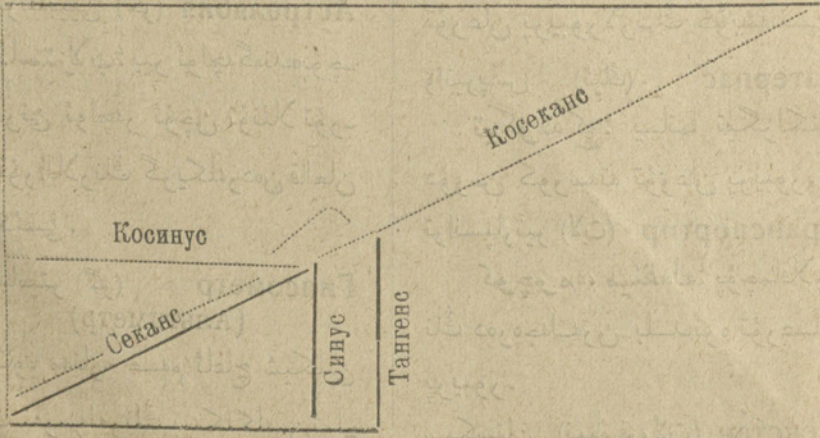
شوكا بىنائەن بىر ئۇچپۇچماقنىڭ ئىككى
 پۇچماقنىڭ چاماسى بىلە بىر قىساسنىڭ
 ئولچەۋى مەلوم بولسا، باشقا پۇچ-
 ماق و قىسالارنىڭ ئولچەۋى بىلە بولسا،
 بىرگىنە پۇچماقنىڭ ئولچەۋى بىلە ئىككى
 قىساسنىڭ ئولچەۋى مەلوم بولغاندا
 باشقا پۇچماقلارنىڭ ھەم ئۇچنچى
 قىساسنىڭ ئولچەۋى بىلە بولسا. مۇ-
 سەللەسات (تريگونامېترىيى) فەننى
 ئۇچپۇچماقلارنىڭ شوشى مۇناسى-
 بەت ۋە فونكتسىيىلەرنىڭ چامالارنى
 ھەم شول مۇناسىبەتلەر بويىنچا مە-
 لوم پۇچماق ۋە قىسالارغا قاراپ مەلوم
 بولمىغانلارنىڭ ئولچەۋىلەرنى تاپىۋ-
 سوللارنى بەيان قىلىدۇ.

كوسىكانس (لات) كوسىكانس
 ئۇستە مەسىكانس؛ سىكانسنىڭ
 كوتانگىنىس بىلە قوشقانچى سوزلغانى؛
 ئۇزىن سىكانس.

ھەر ئۇچپۇچماقدا (ۋە ھەر پۇچ-
 ماقدا) بولغان سىزقنى ياساب بولسا.
 بولغانلارنىڭ ھەر بىرىنى بىر سىزقنى
 مۇناسىبەتلى بولغانلىقتان ھەر ئۇچ-
 پۇچماقدا مەلوم بىر چامادا بولالار.

Котангенс

ھەر بىرىنى كىئاردىناتلارنىڭ بىرىنى
 ئورە باسب تۇرۇپ، ئىككىنچىنى ياتما
 بولسا، ئۇچنچىنى بۇلارنى ئارقىلىق
 كىسىپ تۇرۇپ كېتە.

Координаты (لات) كىئاردىناتى
 كاردىنات؛ بىر نۇقتانىڭ ئورنى
 بىلگىلەۋ ئۇچى بىر سىزقنى ئورە
 كىلىپ كىسىشكەن، ئۇچ تۈرى سىزقنىڭ

چامالارن ئولچى تۇرغان پرىبور.
Тахиомётр (گر) تاحياميتر
يراقلىق چاماسن ئولچى تۇرغان
پرىبورلارنىڭ كوزلكلىسى.

Нивеллир (فر) نيۋيللىر
يىرلەرنىڭ قالقو ھەم ئىنكو تو-
رئىلارنىڭ قالقولى ھەم ئىنكولىك
چامالارن بىلدۈرە تۇرغان، كوزلكلى
ھەم ئولچەولى پرىبور.

Нониус (Верньер) نونىيوس
(لات)

ابوى چاماسن دۇرس ئولچى
تۇرغان سىفرلى تاقنا.

Кипрегель (نيم) كىپرىگىل
يىر ئۇستىنىڭ تىگىزلىك، قالقولىق
ھەم ئىنكولىك چامالارن بىلدۈرە
تۇرغان پرىبورلارنىڭ كۇبشەلىسى.

Ватерпас (ئىك) ۋاتىرپاس
تىگىزلىك گىچ؛ ياتما تىگىزلىكنى
دۇرس كورسەتە تۇزغان پرىبور.

Транспортир (لات) ترانسپارتىر
كوچىرما، مېنىقەلە؛ پۇچماقلار-
نىڭ دەرەجەلەرن بىلدۈرە تۇرغان
پرىبور.

Секстан (نيم، فر، لات) سېكستان
پۇچماقلارنىڭ دەرەجەلەرن ئولچى
تۇرغان پرىبورلارنىڭ كوزگىلىسى.

Теодолит (فر، گر) تىيوداليت
يىر پۇچماقلارنىڭ دەرەجەلەرن

Абсцисса ئابستىسىسى
ئابسىس؛ ئورنى بىلگىلەنەچەك
نۇقتا بلە ياتما كاردىنات ئاراسى.

Ордината (لات) ئاردىناتى
ئاردىنات؛ ئورنى بىلگىلەنەچەك
نۇقتا بلە ئورە كاردىنات ئاراسى.

Аплика́та (لات) ئاپلىكاتى
ئاپلىكات؛ ئورنى بىلگىلەنەچەك
نۇقتا بلە ياتما ھەم ئورە كاردىنات-
لارنى ئورە كىسكەن ئۇچىچى كار-
دىنات ئاراسى.

Циркуль (نيم، لات) تىسىر كول
جەزبە، پەرگار، فەر جار؛ تو-
گەرەك ھەم جەبە سزىقلار سزا تۇر-
غان قەلەم.

Астролябия (گر) ئاسترونلەبىيى
ئاستىرلاب؛ يىر ئولچەگەندە پۇچ-
ماقلارنى ئولچەر ئۇچن تۇنلا تۇر-
غان قۇراللارنىڭ گرىكلەردەن قالغان
ئىسكىسى.

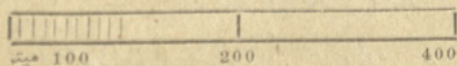
Гипсомётр (گر) گىپساميتر
(Альзиметр)
تاو، مەنارە ھەم ئاغاچ شىكىللى
بىيك نەرسەلەرنىڭ بىيكلىكلەرن ئول-
چى تۇرغان پرىبور.

Телемётр (Дальномер) نىلىي-
مىتر (گر)
يراقداغى نەرسەلەرنىڭ يراقلىق

تارافلارن دۇرس كورسەتە تۇرغان،
ساعەتسىمان پرىبۇر. بو پرىبۇرنىڭ
باسب تۇرغان ئىنە ئۇچۇنا كىيىرنە.
گەن تلىنىڭ قارا، ئۇچى ھامان تۇنە
ياققا تابا قاراب تۇرا.

Масштаб (ماسشئاب (نيم)

بر يىر يانەرسەنىڭ كەغەزگە تۇنە.
شۇراگەن رەسم ۋە پلاننىڭ نى
قەدەن كچىرەيتىلگەن بىلنۇرو ئۇچى
كورسەتلىگەن سىفرلى سىزق:

بىلنۇرە تۇرغان پرىبۇرلارنىڭ ئىكى
توگەرەك سىزقلى كوزلكلىسى.

Гониометр (گونيوميتر (گر)

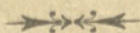
كرىستاللارنىڭ پۇچماق-لارنىڭ
دەرەجەلەرن ئولچى تۇرغان پرىبۇر.

Мензула (مىنزولى (لان)

مىنزول؛ يىرنىڭ پلاننى يازب
ئالغاندا تۇنۇلا تۇرغان پرىبۇرلاردان
ئۇستەللى ھەم كومپسلىسى.

Компас (Бусоль) (كومپس (فر)

قىيىلا نۇما؛ تۇنياق ھەم كۇنياق

فىزىكى، كىميا ھەم مىنىرالوگىيە ئىستىلاخلارنى ھەزر
پاسلماقدا بولغان 4 نچى بولگىند، تەغرىق قلىدۇلار.

“فەنزى قاموس”

10,000 قەدەر فەنزى ئەدەبىي ۋە سىناغى
ئىستىلاھلارنىڭ تەجرىپلەرنىدەن عىبارەت ماڭ
بىتلىنى، بو كىتابنىڭ بەيەسى باسۇلۇپ بىتمەس
بۇدون ئاقچا يېبەرگەن مۇشتەرىلەرگە بېشى
سوم. ھەزادەن بېشى سوم يېبەرگەن كىشىلەرگە
كىتابنىڭ باسلىغان بۇرۇلۇشىنى پۈچتى بىلە يېبەر-
رۇنلە بارا چاق.

(1) 400 قەدەر فەنزى تەجرىپلەرنىدەن عىبا-
رەت بۇرۇنچى بۇلۇشى 35 تىيىن.

(2) مەنتىق ۋە فەلسەفە ئىستىلاھلارنىڭ ھەم
فەلسەفى مەسىلەكلەرنىڭ تەجرىپلەرنىدەن عىبا-
رەت 2 نچى بۇلۇشى 50 تىيىن.

(3) روھى، ئەھلاقى ھەم رىيازى فەنلەرنىڭ
ئىستىلاھلارنىدەن عىبارەت، شوشى 3 نچى
بۇلۇشى 35 تىيىن.

بۇ سوم 50 تىيىنگە ھەر ئۇچ بۇلۇشى نالۇز
قلىپ يېبەرۇلە.

